

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**NECİP ASIM'IN İLM-İ LİSÂN DERSLERİ
(İNCELEME-METİNLER-SÖZLÜK)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Sevgi Güre

165160109

Tez Danışmanı

Mustafa ULUÇAY

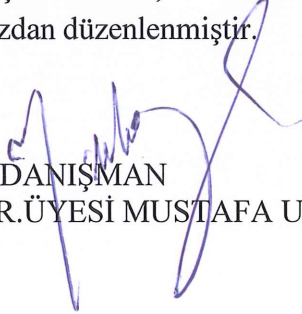
İstanbul, 2019

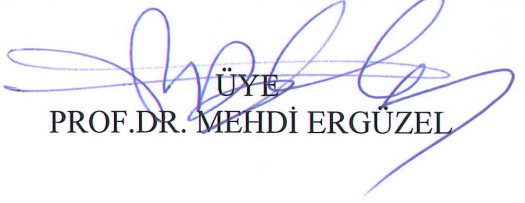
T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

11.12.2019

Enstitümüz *Türk Dili ve Edebiyatı* yüksek lisans programı öğrencilerinden **165160109** numaralı **Sevgi GÜRE** “*İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği Yönetim Kurulumuzun **22.08.2019** tarih ve **2019/17** sayılı toplantısında seçilen **09.09.2019** tarihinde Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda savunmuş ve kendisine düzeltme verilmiştir. Aday, “*Necip ASIM’ın İlm-i Lisan Dersleri: İnceleme, Metinler, Sözlük*” adlı düzeltilmiş tezini ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince (**60**) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile **Kabul/Red** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DR.ÖĞR.ÜYESİ MUSTAFA ULUÇAY

ÜYE
PROF.DR. MEHDİ ERGÜZEL

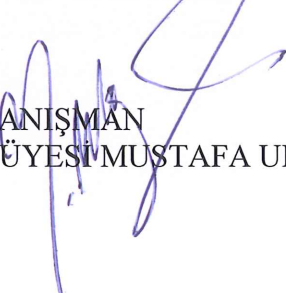

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ NEVİNHAL BAYAR

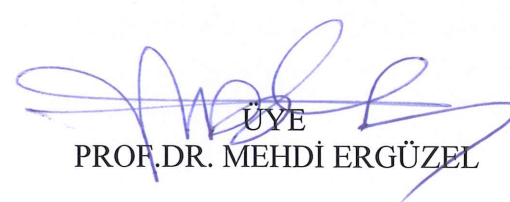
T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

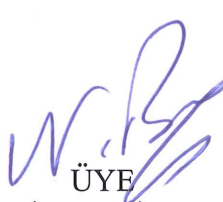
11.12.2019

Enstitümüz *Türk Dili ve Edebiyatı* yüksek lisans programı öğrencilerinden **165160109** numaralı **Sevgi GÜRE** “*İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği Yönetim Kurulumuzun **22.08.2019** tarih ve **2019/17** sayılı toplantısında seçilen **09.09.2019** tarihinde Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda savunmuş ve kendisine düzeltme verilmiştir. Aday, “*Necip ASIM’ın İlm-i Lisan Dersleri: İnceleme, Metinler, Sözlük*” adlı düzeltilmiş tezini ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince **(60)** dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DR.ÖĞR.ÜYESİ MUSTAFA ULUÇAY

ÜYE
PROF.DR. MEHDİ ERGÜZEL

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ NEVİNHAL BAYAR

KABUL ve ONAY

Sevgi Güre tarafından hazırlanan “Necip Asım’ın İlm-i Lisan Dersleri (İnceleme-Metinler-Sözlük) ” başlıklı bu çalışma, / ... / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ULUÇAY

Başkan:

Üye:

Üye:

Üye:

Üye:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

(İmza)

(Unvanı Adı ve SOYADI)

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Necip Asım’ın İlm-i Lisan Dersleri (İnceleme-Metinler-Sözlük) ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

İmza

... / ... / 2019

Sevgi Güre

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

o Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

o Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkesinden erişime açılabilir.

o Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

İmza

... / ... / 2019

Sevgi Güre

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Sevgi Güre

Doğum Yeri ve Tarihi: Dikili/İZMİR 09.11.1993

Medeni Hali: Bekar

E-mail: sevgii355@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

- 2016- Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Arel Üni.
- 2011-2015 Lisans, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edeb. Muğla Sıtkı Koçman Üni.
- 2013 bahar erasmus- Berlin Freie Üniversitesi Türkoloji Ens.
- 2014-2015 (güz+bahar) Farabi- İstanbul Üni.
- 2007-2011 Lise, Bergama Cumhuriyet Lisesi
- 1999-2007 İlkokul, Ali Çetinkaya İlköğretim Okulu

İŞ TECRÜBESİ

- 2019- Sınav Çocuk Kulübü, Türkçe Öğretmenliği, İst.
- 2017-2018 Menay A.Ş. Yönetici Asistanlığı, İzmir
- 2016-2017 Lise Edebiyat Öğretmenliği MEB , İst.
- 2015-2016 Yabancılarla Türkçe Öğretmenliği MEB , İst.

ÖZET

NECİP ÂSİM'İN İLM-İ LİSAN DERSLERİ (İNCELEME- METİNLER- SÖZLÜK)

Sevgi Güre

Yüksek Lisans Tezi, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ULUÇAY

Ağustos, 2019 – 190 sayfa

Türkiye’de yeni bir yüksek öğretim kuruluşu inşa etme teşebbüsleri XIX. yy ortalarına doğru başlamıştır. Bu kuruluş “fenler evi” manasına gelen “dârü’l-fünûn” adının verilmesi, o dönemin şartlarında medreseden farklı bir kurum olduğunu ortaya koymuştur. Dârü’l-fünûn fikri, Tanzimat devrinde halkın eğitimi hususu esas alınarak ortaya çıkmıştır. Halkın eğitimi hususunda Türkçede sadeleşme meselesi büyük bir önem arz etmektedir. Dârü’l-fünûnda Türkoloji bölümünün kurucusu kabul edilen Türkiye’de dil biliminin öncülerinden olan Necip Âsım Yazıksız, Türkçenin sadeleşmesini savunurken öte yandan dildeki yabancı terkiplerin çözülmesi için çalışmalar yapmıştır. Gerek Arapça ve Farsça’dan olsun gerek Avrupa lisanlarından alınan kelimeler olsun lüzumlu bulunanların kullanılmasını, müterâdifî olanların incelenip dilimize uygun olanın seçilerek ötekinin çıkarılmasını tavsiye etmiştir. Dârü’l-fünûna Maarif Nezareti tarafından 1913 yılında Türk Tarihi ve Türk dili müderrisi olarak tayin edilen Necip Âsım, Dârü’l-fünûnda vermiş olduğu “ilm-i lisan” derslerinde Türk dilinin bu meseleleri üzerinde durmuştur. Bu tez çalışmasında Necip Âsım’ın Dârü’l-fünûn ders notlarından oluşan ilm-i lisan makalelerinin günümüz harflerine aktarımı yapılmış, makale metinlerinde geçen kelimelerin sözlüğü oluşturulmuştur. Yapılan bu çalışma ile Necip Âsım’ın Türk diline bakış açısını ve Türk dilini inceleme yöntemlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necip Âsım, Dilbilim, İlm-i Lisan, Darülfünun Dersleri

ABSTRACT

NECİP ASIM'S İLM-I LİSAN LESSONS (EXAMINATION-TEXTS- DICTIONARY)

Sevgi Güre

Master Thesis, Department Of New Turkish Language

Supervisor: Dr. Mustafa ULUÇAY

August, 2019 – 190 pages

In Turkey attempts to build a new higher education institution started towards the middle of XIX. century. Giving the name ‘dârü’l-fünûn’ which means ‘house of sciences’ to this organization revealed that it was a different institution from the madrasa under the conditions of that period. Dârü’l-fünûn idea emerged on the basis of public education subject in Tanzimat period. The issue of simplification in Turkish is a great importance for public education. When Necip Âsım Yazıksız who is accepted as founder of Turcology Department in Dârü’l-Fünûn one of the pioneers of the language science in Turkey was defending the simplification of Turkish on the other hand he did studies to solve foreign compounds in the language. He recommended the use of the necessary words that are taken both from Arabi and Persian, and from European languages, the examination of the same meaning ones and the choosing of the suitable one for our language and the removal of the other. Necip Âsım, who was appointed as the Turkish History and Turkish Language Professor by the Ministry of Education in 1913, focused on these issues of Turkish language in his “ilm-i lisan” lessons he gave in Dârü’l-fünûn. In this study, the scientific articles consisting of Necip Âsım's Dârü’l-fünûn lecture notes were transferred to today's letters and the dictionary of the words in the article texts was formed. With this study, it is aimed to reveal Necip Asım’s view of Turkish language and methods of examining Turkish language.

Key Words: Necip Âsım, Dilbilim, İlm-i Lisan, Darülfünun Dersleri

ÖNSÖZ

Filoloji çalışmalarının ve mukayeseli dil incelemelerinin ciddi ve müstakil bir ilim kolu olarak memleketimizde yer almasına öncü olan dil alimleri arasında bulunan Necip Âsım Yazıksız'ın Türk dilinin incelenmesi hususundaki çalışmaları oldukça önem arz eder. Âsım'ın bu yöndeki çalışmalarının Dâr'ül-fünûnda yer almaya başlaması ise Meşrutiyet sonrası 1913'te Maarif Nezaretinin Necip Âsım'ı ilm-i lisan muallimi olarak tayin etmesi ile başlamıştır.

Dâr'ül-fünûnda Türkoloji bölümünün kurucusu ve Türk Dili Tarihi kürsüsünün ilk profesörü kabul edilen Necip Âsım Yazıksız aralarında Türk Yurdu, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Dâr'ül-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İkdâm, Musavver, Malumat, Servet-i Fünun, Türkiyat vs. birçok dergi ve gazetede ilmî yazılar ve makaleler yayımlamış, kitaplar çıkarmış, çeviriler yapmıştır.

Necip Âsım'ın eserlerini yazarken esas aldığı fikir, halkın anlayabileceği, sade bir dil ile yazma fikridir. Eserlerini bu fikir etrafında oluşturmuş olup dilde sadeleşmeyi savunurken bu hususun bilinçli bir şekilde yapılmasını önermiştir. Arapça, Farsça ve Avrupa lisanları gibi diğer dillerden alınan kelimelerin tashih edilerek aralarından dilimize ahenk ve mana olarak uygun olanın seçilip lüzumsuz görülenlerin çıkarılmasından yana bir görüş sergilemiştir.

Bu çalışmada ele alınmış olan Necip Âsım'ın Dâr'ül-fünûnda muallim iken kaleme aldığı "ilm-i lisan" makaleleri çerçevesinde dilbilime olan bakış açısı, kullanmış olduğu inceleme yöntemleri, Türk dilinin sâir diller arasındaki yeri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada bana özveri ve anlayış ile her konuda desteğini ve yardımlarını eksik etmeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ULUÇAY'a, çalışma azmimi hiçbir zaman kaybettirmeyen sevgili öğrencilerime, çalışmamın her aşamasında maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve bana olan inançlarını her koşulda sürdüren değerli aileme, özellikle annem Firdevs GÜRE' ye ve babam Hasan GÜRE' ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sevgi Güre, İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK.....	1
KABUL VE ONAY.....	2
YEMİN METNİ.....	3
ONAY.....	4
ÖZGEÇMİŞ.....	5
ÖZET.....	6
ABSTRACT.....	7
ÖNSÖZ.....	8
KISALTMALAR LİSTESİ.....	10
1. BÖLÜM	
GİRİŞ.....	11
NECİP ÂSİM'İN HAYATI VE ESERLERİ.....	14-18
TÜRK DİLİNE KATKILARI.....	19
2. BÖLÜM	
METİN.....	22-90
3. BÖLÜM	
SÖZLÜK.....	93-154
4. BÖLÜM	
SONUÇ.....	156
BİBLİYOGRAFYA.....	157
TIPKIBASIM.....	158

KISALTMALAR

a.b.s.	: Arapça birleşik sıfat
a.e.	: Arapça edat
a.f.b.i.	: Arapça-Farsça birleşik isim
a.f.b.s.	: Arapça-Farsça birleşik sıfat
a.i.	: Arapça isim
a.s.	: Arapça sıfat
a.t.	: Arapça tamlama
a.zf.	: Arapça zarf
anat.	: anatomi
Ar.	: Arapça
f.b.i.	: Farsça birleşik isim
f.e.	: Farsça edat
f.s.	: Farsça sıfat
fr.	: Fransızca
gr.	: gramer
i.t.	: isim tamlaması
leng.	: lengüistik

İ.BÖLÜM

GİRİŞ

Türkiye’de eğitim alanında yenileşme fikirleri XIX. yy ortalarına doğru başlamıştır. Yüksek öğretim kuruluşu olarak kurulan Dâr’ül-fünûnun açılış fikrinde esas alınan husus medreseden farklı bir eğitim tarzı olarak sâir ilimlere de yer verilmesidir. “Fenler evi” manasına gelen “Dâr’ül-fünûn” adından da anlaşılacağı üzere ispata dayalı bilimlerin eğitiminin verileceği bir kurum olarak açılmıştır.

1846’da Meclis-i Maârif-i Umûmiyye, Dâr’ül-fünûnun kurulması yolunda resmî anlamda ilk adımı atmıştır. İlk hedef, devlet hizmetlerini yürütecek memur yetiştirmek olmuştur. 13 Ocak 1863’te İbrahim Ethem Paşa’nın nezâreti altında kimyager Derviş Paşa fizik ve kimyaya dair konuşması ile ilk dersi başlatmıştır. 1863 yılı boyunca fizik, kimya, tabii ilimler, tarih ve coğrafya konularında çeşitli dersler verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar Dâr’ül-fünûnun eğitim ve idari yapılanmasında çeşitli değişim teşebbüsleri olmuştur. Ancak yine döneminde sâir ilimlerin ilk kez okutulması bakımından önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Lozan Antlaşması’ndan hemen sonra İngilizler’in boşalttığı Harbiye Nezâreti binası (bugün İstanbul Üniversitesi merkez binası) Dâr’ül-fünûna tahsis edilerek yer meselesi de çözüme kavuşturulmuştur. 1924’te Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile medreselerin yerine ilâhiyat fakültesi kurulması kararlaştırılarak Dâr’ül-fünûn ilmî, idâri ve malî bakımdan müstakil bir kimlik kazanmıştır. 1924’te kabul edilen esaslar Dâr’ül-fünûnun kapatılarak İstanbul Üniversitesi’nin kurulduğu 1933 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1924 yılında Dâr’ül-fünûnda Edebiyat Fakültesine bağlı Türkiyat Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitünün kurulması Türkoloji bilimi için atılmış önemli bir adımdır. Türkiyat Mecmuası’nda başta M. Fuad Köprülü olmak üzere , Reşit Rahmeti Arat ve Necip Âsım Yazıksız gibi çeşitli dil alimleri ve tarih araştırmacılarının inceleme yazılarına yer verilmiştir. Necip Âsım Türkiyat Mecmuası’nda inceleme yazılarına devam ettiği sırada bir yandan da

Dâr'ül-fünûn'da muallim olarak ilm-i lisan dersleri ve Türk lisanı-Türk lisanı tarihi dersleri okutmuştur.

Çalışmamızı hazırlarken Necip Âsım'ın Dâr'ül-fünûn'da muallim olduğu esnada kaleme almış olduğu inceleme yazılarından oluşan Dâr'ül-fünûn Dersleri Mecmuası'nda bulunan İlm-i Lisan başlıklı yazılarını esas aldık. Bu çalışmada kullanılan mecmuanın asıl nüshası Darülfünun Notları İBB Atatürk Kitaplığı dijital ortamında bulunması sebebiyle mecmuanın buradaki PDF dosyası halinde olan nüshasından yararlandık. Buradaki metinlerden yola çıkarak metinlerin asıllarına ve yazarın kullanmış olduğu yazım, imla, dil özelliklerine büyük ölçüde sadık kalarak metinleri günümüz harflerine aktardık. Yalnız bazı kelimelerdeki ses ve yapı özelliklerini günümüz Türkçesinin dil özelliklerine uygun hale getirerek aktarımını yaptık. Mesela: vukû'a>vukua, mevzû>mevzu, lisân>lisan, me'mûr>memur, gâib oluşu>kayboluşu vb. Metinlerin aktarımını yaparken hemze ('), ayın (') ve uzatma (^) işaretleri dışında herhangi bir transkripsiyon işareti kullanmadık.

Söz konusu çalışmamızda yararlanılan Dâr'ül-fünûn Dersleri Mecmuası'nda Necip Âsım'ın kaleme almış olduğu "ilm-i lisan" başlıklı yazıları haricinde Ahmet Mithad'ın "Tarih-i Umumi" , Veled Çelebi'nin "Tarih-i Edebiyat-ı Farisiye" başlıklı yazıları vb. sâir ilimlere has yazılar da mevcuttur. Yakın dönemlerde yazılmış olan bu metinlerin ortak özelliği dilinin önceki devirlere göre daha sade ve anlaşılır bir dil ile yazılmış olmalarıdır.

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında Dar'ül-fünunun tarihi gelişiminden ve burada Türkoloji'nin gelişiminden kısaca bahsetmiş olup Necip Âsım'ın dilbilim hususunda Dar'ül-fünunda göstermiş olduğu faaliyetlerinden yola çıkarak burada yazmış olduğu ders notları mecmuasını nasıl bir inceleme yöntemi kullanarak ele aldığımızı anlatmaya çalıştık. Bundan sonraki bölümde yazarın hayatı, eserleri ve Türk diline katkıları üzerinde durulup ardından ilm-i lisan metinlerine geçilecektir.

1. Necip Âsım'ın Hayatı (1861-1935)

Türkiye’de dilbilime gönül vermiş ilk Türk âlimlerinden olan Necip Âsım Yazıksız 29 Aralık 1861’de Kilis’te doğmuştur. O çevrede Balhasanoğulları diye tanınan bir sipahi ailesinden gelmektedir. İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamlayarak 1875’te Şam Askerî İdâdisi’ne kaydolmuş ardından bir süre sonra kaydı Kuleli Askerî İdâdisi’ne alınmıştır. Mektepte Hoca Tahsin Efendiden çeşitli dersler almış; Ahmet Mithat’ın teşvikiyle Tercüman-ı Hakikat gazetesine imzasız ilim ve tekniğe dair yazılar yazmıştır. 1879’da Mekteb-i Harbiyye’ye girmiş, 1881’de mülâzım-ı sâni (teğmen) rütbesiyle buradan mezun olmuştur. İstanbul’da çeşitli askerî rüşdiyelerde Fransızca, Türkçe ve tarih muallimliği yapmıştır. 1913’te miralaylıktan (albay) emekliye ayrılınca Maarif Nezâreti tarafından Dârülfünun’a Türk tarihi ve Türk dili müderrisi tayin edilmiştir. 1927’de Erzurum mebusu olarak Büyük Millet Meclisi’ne girmiştir. 12 Aralık 1935’te Kadıköy’deki evinde vefat eden Necip Âsım Yazıksız’ın mezarı Sahra-yı Cedit Kabristanı’ndadır. Vasiyeti gereği mezar taşına şu tercüme-i hâli yazılmıştır: *Necip Âsım, Türk tarihi müellifi, 1861-1935.*

Dârülfünun’da Türkolojiyi kuran kişi olarak kabul edilen Necip Âsım’ın Türk Dili alanında yaptığı çalışmalar Türkiye dışında da takdir görmüş ve kendisine 1892’de Chicago Sergisi’nde bir madalya ile bir diploma verilmiştir. 1895’te Paris’teki Société Asiatique’e üye seçilmiştir. Necip Âsım Türk Dil Kurumu saflarına da katılmış ve ölümüne kadar buradaki çalışmalarını devam ettirmiştir.

2. Necip Âsım'ın Eserleri

2.1. Orhun Abideleri (İstanbul 1340)

Necip Âsım bu eserinde W. Thomsen'in ve Radloff'un bu konudaki eserlerini esas alarak Orhun Abideleri'ni incelemiştir. Bunun yanında Şemsettin Sâmî'nin daha önce hazırlamış olduğu *Orhun Abideleri* adlı eserinden de yararlanmışır. Türk tarih ve dilbilimci Hüseyin Namık Orkun, Âsım'ın bu eserinden şöyle bahseder: “İlk defa bir Türk tarihi yazan bu değerli âlim ilk defa olarak iki Orhun Yazıtı'nı tercüme etmiş, daha evvel de *En Eski Türk Yazısı* adlı risaleyle Göktürk alfabesini tanıtmıştır. Fakat bu eserde z harfî ile n harfî birbirine karıştırılmış, i ile p yanlış yazılmış ve metin naklölunurken birçok isimler bozulmuştur; fakat bütün bunlara rağmen bize ilk defa Göktürk alfabesini tanıtmak şerefi yine Necip Âsım'a aittir.”(Orkun 1977: 59)

Eserin bölümlerine bakacak olursak *Mukaddime* olarak adlandırılan birinci bölümün başlığı *Orhun Mahkûkâtı ve Eski Türkler* şeklindedir. Bu mukaddimenin yazılma sebebinin Türklerin medeniyetten mahrum âdetâ beldeleri tahrip etmeye memur bir topluluk şeklinde gösterilmesine karşın tarihten bu yana medeni bir millet olduklarını ispat edecek tarihi abidelerden bahse yol açmak olduğu söylenir. Bu bölümün sonraki kısmında abideler üzerinde yapılan ilk yayınlar hakkında bilgiler verilir. Ardından Türk tarihi hususu hakkında bilgiler verilir.

Eserde ikinci bölümün başlığı *Orhun Abideleri'dir*. Abidelerin bulunduğu yer ve abidelerin yazıldığı taşların şekli özelliklerine yer verilmiştir. Sonraki bölümlerde ele alınan konu başlıkları da şu şekildedir:

Orhun Türkçesinin Sarf ve Nahvi

Orhun Alfabesi

Orhun Harflerinin Mevridi

İsimler

Zamirler

Orhun Türkçesinde Zarflar

İştikak

Fiil, Fer' –i Fiiller

Orhun Türkçesinin Nahvi

Eski Türk Kitabelerinin Ehemmiyet-i Tarihiyyesi

2.2. Pek Eski Türk Yazısı (İstanbul 1315)

Orhun alfabesiyle ilgili olan bu eseri için de mukaddime bölümünde şöyle söz edilir: “*bu kitabın mündericatu, Orhun Vadisi’nde iktidarlı bir hükûmet teşkil eden Şark Türklerinin 1300 bu kadar yıl evvel rezk eyledikleri bir abide üzerindeki yazılarının elifbasından ibarettir.*”

2.3. Ural ve Altay Lisanları (İstanbul 1311)

Ural ve Altay Lisanları adlı bu eserin *Medhal* bölümünde ilm- i lisan olarak ifade edilen dilbilimden hemen sonrasında dil ailelerinden ve yapı bakımından dillerden bahsedilerek Ural Altay dillleri üzerinde durulmuştur.

Necip Âsım Ural Altay dilleri arasında en mühimlerinden birinin Türkçe olduğunu ve bu konunun titizlikle ayrı bir eserde ele alınması gerektiğini vurgulayarak bitirmiştir.

2.4. Hibetü’l-Hakayık (İstanbul 1334)

Necip Âsım, Yükneklî Mahmut oğlu Ahmet’in eseri *Atebetü’l Hakayık*’ı Ayasofya Kütüphanesinde bulmuş ve Hibetü’l-Hakayık adıyla neşretmiştir. Kitap iki bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde eserin tenkitli metni, günümüz Türkçesiyle aktarımı ve açıklamalar bulunur. Bu bölümün sonuna konulan *zeyl*’de bundan sonraki yayınlarında şekil bilgisi üzerinde duracağını belirtmiştir. Bu eserdeki eksiklerin ileride neşredecekleri Kutadgu Bilig ile tamamlanacağını söylemiştir.

Eserin ikinci bölümünde ise İstanbul Ayasofya Kütüphanesinde yer alan metnin tıpkıbasımı yer almaktadır.

2.5. Eski Savlar (İstanbul 1338)

Eski Savlar'da Divanü Lügati't-Türk'te geçen 290 atasözü ve mahiyetteki diğer sözlerle bunların şerhleri ve bazılarının bugünkü karşılıkları bir araya getirilmiştir. Necip Asım Yazıksız, gerek gördüğü yerlerde sav'larda yer alan kelimelerle ilgili izahlarda da bulunmuştur.

Eski Savlar, Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlandıktan sonra kitap hâlinde basılmıştır. Savlar, Divanü Lügati't-Türk'te bulundukları sayfaların sırasına göre tasnif edildikleri için eserde hurûf-ı hecâ sırasına uyulmamıştır. Bundan başka savların imlaları da Divanü Lügati't-Türk'tekinden farklıdır.

2.6. Yeni Usûl Osmanlı Sarfı (İstanbul 1306, 1308)

Yeni Usûl Osmanlı Sarfı soru-cevap şeklinde (Sual: Osmanlı sarfı nelerden bahseder? Cevap: Kelimelerin hâllerinden bahseder. Sual: Kelime nedir? Cevap: Söylemek için kullandığımız sözlerdir. Örneklerinde olduğu gibi) düzenlenmiş bir ders kitabıdır. Kitapta dipnot şeklinde verilen temrin adlı alıştırmalarla da öğretmenlere kılavuzluk edilmiştir. Eserin bölümleri ve bu bölümlerde işlenen konular şöyledir:

Mukaddime: Kelime, hece, harf, hareke, kelime türleri (isim, sıfat, zamir, fiil, kayd, rabıta, âtıfe, nida)nin tanımı.

Birinci bap (isim): İsm-in tanımı, isim türleri (ism-i has, ism-i cins), isimlerde adet (müfretlik, cemlik), ismin hâlleri (mücerret, mef'ulü'n-bih, mef'ulü'n-ileyh, muzafu'n-ileyh), izafet, izafet çeşitleri (izafet-i lamiyye, izafet-i beyaniyye).

İkinci bap (sıfat): Sıfatın tanımı, sıfatla ismin ayrımı, (Necip Asım Yazıksız'ın burada isimlerin sıfat gibi kullanılmasına altın saat, elmas küpe, demir çekiç örneklerini vermesi kayda değerdir.), sıfat çeşitleri (sıfât-ı

vasfiyye-niteleme sıfatları, sıfât-ı muayyene-sayı sıfatları ve işaret sıfatları, sıfât-ı gayr-ı muayyene-belgisiz sıfatlar).

Üçüncü bap (zamir): Zamirin tanımı, zamir türleri (zamir-i şahsî-şahıs zamirleri, zamir-i izafî-tamlanan üzerine gelen iyelik ekleri, zamir-i nisbî-ek-fiilin geniş zaman çekimi, zamir-i vasfî-aitlik eki, zamir-i fi'lî-şahıs ekleri).

Dördüncü bap (fiil): Fiilin tanımı, fiillerin aslı olduğu ifade edilen mastarlar, mastar çeşitleri, fiil çekimi (tasrif), fiilde şahıs, fiilde zaman (mazi, hâl, istikbal), mana bakımından mastarlar.

Beşinci bap (kayd yani zarf): Zarfın tanımı, zarf çeşitleri.

Altıncı bap (huruf-ı ilsâk): Eserde huruf-ı ilsâk olarak -de,-e, -ye, -den, ile, -le, için, gibi, -ce, -siz, üzere, -n, -den nâşî, -den dolayı, -den başka, -den sonra, -den yana, -e göre, -e karşı, -e yakın, ile beraber verilmiştir.

Yedinci bap (râbıta yani bağlaç): Bağlacın tanımı, kelimeleri ve cümleleri bağlayan bağlaçlar.

Sekizinci bap (nida yani ünlem): Ünlemin tanımı, ünlemlerin yapısı.

Yukarıda ele aldığımız eserler dışında da yazara ait olan eserlerin listesi aşağıda verilmiştir:

Ziyâ ve Harâret (İstanbul 1304)

Güvercin Postası (İstanbul 1305)

Ferîd (İstanbul 1306)

Millî Aruz (İstanbul 1329)

Türk Diline Katkıları

Necip Asım Yazıksız'ın ilk yazıları, henüz Harp Okulunun son sınıflarında iken, Ahmet Midhat Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlanmaya başlamıştır. Bunlar, daha çok fennî konuları içermektedir. Ahmet Cevdet, İkdam gazetesini çıkarınca, Necip Asım Yazıksız da yazılarını Türkçülük çizgisi belirgin olan ve başlığının altında Türk gazetesidir ibaresi bulunan İkdam'a vermeye başlamıştır.

Necip Asım Yazıksız'ın İkdam gazetesindeki yazıları, gittikçe Türk tarihine ve Türk diline doğru bir ilerleme göstermiş ve bu yazılar geniş yankılar uyandırmaya başlamış, böylece yazarın şöhreti Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Özellikle dil konusunda savunduğu görüşler dikkatleri çekmiştir. Türkçenin sadeleşmesi görüşünü ileri süren Necip Asım Yazıksız, tam bir tasfiyeci değildir. Bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Yazmak istediğim, özendiğim şey, Türkçemizin mütemeddin bir kavim lisanı olduğunu ve terakkiyyatına himmet olunursa bugünkü Avrupa lisanlarından aşağı kalmayacağını ispattı. Hatta safi Türkçe birkaç makale yazışım da o maksada mebni idi. Bunu görenler, lisanımızdan bütün Arabiden, Farisiden, Avrupa dillerinden aldığımız kelimeleri çıkarıp yerine Çağataycadan, Kıpçakçadan, Özbekçeden, Azerbaycancadan vesairenden kelime koymak istiyorlar sandılar... Yine tekrar ederim, fıkır ü nazarım hiç de öyle değildir. Özendiğim şey bugün Osmanlıların, amma hani ya terbiye ve malumatı orta hâlli olanlarının hepsine yazdığımızı anlatacak bir lisan kullanmaktır. Arabi ve Farisiden aldığımız kelimelerin lüzumlularını, taammüm edenlerini çıkarmak lisanı züğürtleştirir. Bunlardan fakat makul bir surette ictibas etmemek öyledir. Hatta, Avrupa lisanlarından da almamakta tasassup göstermek yine öyledir”(Dilâçar 1969: 805)

Filoloji incelemelerinin ve mukayeseli dil araştırmalarının ciddi, gerçek ve müstakil bir ilim kolu olarak Avrupa üniversitelerinde yer alması, XIX.

Yüzyılın sonlarına doğrudur. Daha asrın başından beri modern bir ilim hâline gelerek gelişme gösteren linguistik (dil bilimi) ilmine karşı, memleketimizde ilk defa Şemsettin Sami ilgi göstermiş, daha sonra bu yolda ilerleyen Necip Asım Yazıksız olmuştur. Meşrutiyet'ten sonra 1909'da Darülfünuna Türk lisanı hocası tayin edilen Necip Asım Yazıksız, bir yandan ilm-i lisan dersleri 2 vermiş, öbür yandan Türk lisanı ve Türk lisanı tarihi okutmuştur. Dönemin Türkiyat Enstitüsü idari kadrosunda da bulunan Türkiye'de dilbilim öncüleri arasında yer alan Faruk Kadri Timurtaş, Necip Âsım'dan şöyle söz etmiştir: *“Denilebilir ki üniversitemizde ilk olarak linguistiğe yer vermek ve bu ilmin yurdumuzda yerleşip gelişmesini sağlamak şerefi ona aittir.”* (Timurtaş 1960: 47-48)

Necip Asım Yazıksız'ın Macarların Peşte'de çıkardıkları Keleti Szemle adlı dergide Balhasanoğlu ve Balkanoğlu imzasıyla ve Fransızca olarak yayımladığı Anadolu ağızlarıyla ilgili araştırmaları bulunmaktadır: Dialecte turc de Kilis (Kilis Ağzı, Keleti Szemle, 1902, s. 261-273, Balhasanoğlu imzasıyla), Dialecte de Behesni (Behesni Ağzı, Keleti Szemle, IV, 1903, s. 125-127, Balkanoğlu imzasıyla), Dialecte turc d' Erzurum (Erzurum Ağzı, Keleti Szemle, V, 1904, s. 126-130, Balhasanoğlu imzasıyla). Bunlardan başka Paris'te çıkan Journal Asiatique adlı dergide Necip Asım Yazıksız'ın La Versification Nationale Turque adlı bir makalesi yayımlanmıştır. İkdâm Kütüphanesi adı altında pek çok faydalı eseri bastıran Ahmet Cevdet'e Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sini ve Kamus-ı Türkî'yi yayımlatanın Necip Asım Yazıksız olduğunu kaynaklar yazmaktadır. İlk olarak Darülfünun Dersleri adlı kitapçıkta yayımlanan söz konusu dersin notları, 1917'de 154 sayfadan oluşan müstakil bir kitap olarak da neşredilmiştir.

1890'dan sonra Türkçülük yönü daha da belirginleşen Necip Asım Yazıksız, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra, Türk Derneğinin kurucularından biri olmuş ve başkanlığına getirilmiş, aynı yıllarda, Türk Yurdu dergisine de yazmaya başlamıştır. Türklerden Etrâk-i bî-idrâk (idraksiz, anlayışsız Türkler) olarak bahsedildiği o yıllarda Türk kelimesi eski harflerle yazılırken, araya ü sesini veren vav yazılmıyordu. Necip Asım Yazıksız, Türk'ü vav ile yazmaya başlamış, bu suretle Etrâk-i bî-idrâk yazılması mümkün olmaktan çıkmıştır. Necip Asım Yazıksız ve onun gibi düşünen Veled

Çelebi ile Fuad Kösearif iste bu yüzden biraz da küçümseyici bir ifade olarak *Vav'lı Türkler* diye anılmıştır. Değerli bilginin Türk diliyle ilgili eserleri Orhun Abideleri, Pek Eski Türk Yazısı, Ural-Altay Lisanları, Hibetü'l-Hakayık, Eski Savlar, Yeni Usul Osmanlı Sarfı'dır.

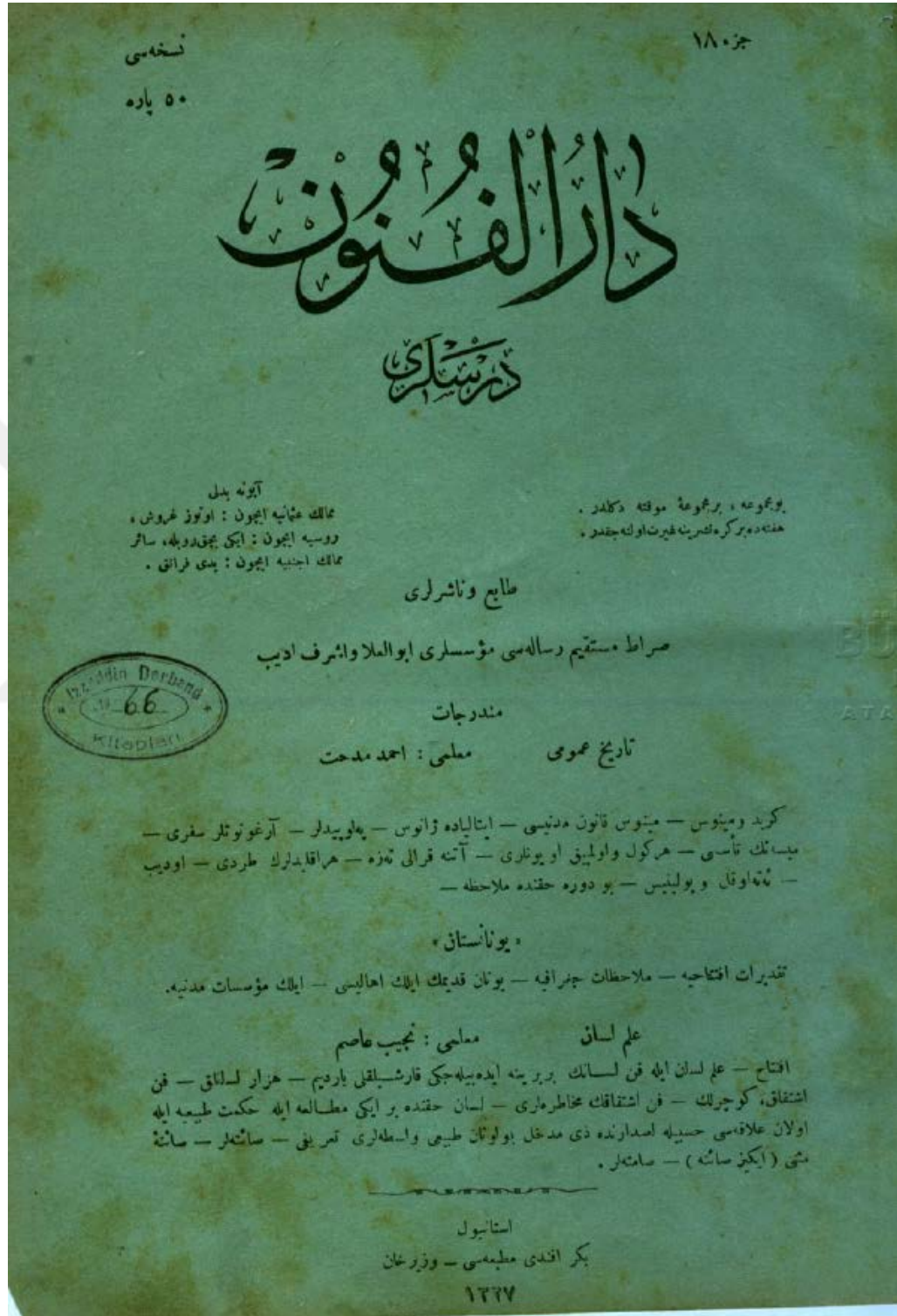

II. BÖLÜM

METİN

**Necip Âsım'ın Dârü'l- Fünûn Dersleri Mecmuası'ndaki
İlm-i Lisân başlıklı yazıları**

Necip Asım 'ın İlm-i Lisan başlıklı yazılarının yer aldığı Dârü'l- Fünûn Derslerinin kapak sayfası.

Darülfûnun Dersleri

Abone Bedeli

Memâlik-i Osmaniyye İçin: Otuz Kuruş

Rusya İçin: İki Buçuk Ruble

Sâir Memâlik-i Ecnebiyye İçin: Yedi Frank

Bu mecmua, bir mecmua-i

muvakkate değildir. Haftada

bir kere neşrine gayret olunacaktır.

Tâbi ve Naşirleri

Sırat-ı müstakim ve risalesi müessisleri Ebû'l-Ulâ ve Eşref Edip

Mündericât

Muallimi: Ahmed Midhat

Muallimi: Necip Âsım

Tarih-i Umumi

İlm-i Lisan

İstanbul

Bekir Efendi Matbaası – Vezirhan

1327

Ders Sahifesi: 1

Cüz' Sahifesi: 27

İLM-İ LİSÂN

Muallimi : Necip Âsım

Başlangıç

1

Lisan, umumi ve kısa bir surette, fikr-i beşerin vasıta-i ta'biri diye tarif olunabilir. Daha geniş bir yolda lisan, fikre vücut veren, bunu sezinlendirebilen vasıta'dır da denebilir. Mesela kurun-ı vustâ ensâl-i beşeriyesi dehasını ifade eden azametli âsâr-ı muammariyesi, diniyesi ve kahrâmânisi ile kurûn-i âhire ensâline ifhâm-ı meram ediyor, demekte haklıyız fakat fen nokta-i nazarından icra edilecek bir tedkik için lisan kelimesinin eda eylediği manayı daha ziyade kasr etmek iktiza eder, çünkü buna dikkat edilmezse şu lisan kelimesi insanın fikrine delâletinde şüphe olmadan ellerinin bütün hâsılatına şümûl-i kesb edebilir. Asıl dil ise insanın bilerek kasden insana fikrini tebliğe vâsıta olan birtakım işaretlerin hey'et-i mecmuası fikrin intikaline mahsus bir tabirdir.

Kullanılabilen ve az çok müstamel olan işaretler de muhtelifdir. Onlarda göz, kaş, el, dudak işmârları ve pandomima, tersim ve tahrir olunmuş yazı, savt-ı sarîhdir; işaretler göze ve esvât-ı kulağa hitab eder. İşaretler bilhassa dilsizlere has gibidir, bununla beraber şu bîçareler alelade nokta kadar kimseler tarafından talim edildikleri cihetle kullandıkları işârât-ı mer'îye daimâ eşkalin aynı olamayıp ekseriya bizim yazılarımız gibi itibârî işaretler halindedir. Fırça veya kalem ile tersim ve tahrir olunan işaretler her ne kadar esasen bidâyetde serbest ve müstakil iseler de, tarihen lisan ve tekellüme tâbi ve bağlı olup ancak şu tâbiyet ile iktisab faide ve kemâl ederler. Dil ile ifade ettiğimiz lafzların heyet-i mecmûası lisanı teşkil eder. İşte bizim de burada meşgul olacağımız bahsin mevzûu budur. Kulak ile idraki kâbil, cemiyet-i beşeriyede fikrin anlatılmasına hâdim olan savt-ı lafzî, lisandır. İş'âr ve yazı bunlara derece-i sâniyede merbutdur.

Şu tarif ettiğimiz surette lisanı bulunmayan hiçbir cemiyet-i beşeriye tesadüf edemiyoruz. Cins itibariyle en yukarıda bulunanlarla en vahşi olan her insan ne kadar mahdud olsa da yine söyler. Fikrini tebliğ edebilir. Binâenaleyh lisanın insan için en tabi vâsıta-i beyân olduğu görülür. İnsanın teşekkülâtı şerâit-i mevcûdiyeti inbisat-ı tarihiyesi -bunların biri veya cümlesi- lisanın nutk suretinden ancak kendisine has olduğunu gösteriyor ki hayvan-ı nâtık tabiri bundan ötürüdür. Vâkıâ hayvanat-ı sefilîyenin de aralarındaki münasebetlerin zarûrât-ı mahdûdesini edâya kâfi bir vâsıta-i teblîgiyeleri vardır. Köpeğin havlama ve uluması birbirinden ayrı, muhtelif manalar ifade ettiği gibi bunun dereceleri de vardır. Tavuk âdî gıdıklamasıyla hayattan sâkinâne bir surette müsterih olduğunu gösterir. Hususi bir çığlık ile de halecân ve heyecân imâ eder. Cıvıvırlarına muhatarayı anlatmak için ayrı bir bağirtisi olduğunu da anlıyoruz. Fakat hayvanın dili yalnız insanlarınkinden aşağı olmakla kalmaz. Esasen aralarındaki farktan dolayı ikisine bir ad vermek mümkün değildir. Asl-ı lisan, tabiat-ı beşerîyenin hasâis-i esâsiyesinden başlıca melekelerindendir:

Hayvana kıyasla, her ne kadar insan dili bir ise de ihtilâfât denecek kadar envâi muhtevîdir. Lisan-ı beşer, el sine-i muhtelifenin heyet-i mecmûasından işitilmesi kâbil olan işaretlerin heyât-ı müteferrikasından ibaret olup bunların aralarındaki fark ise kendilerini vâsıta-i ifhâm eden eşhâsın birbirini anlayamayacakları derecesinde bulunanları bile pek çoktur. Şu lisanlar da az çok tehâlûf ederler. Bir takımları vardır ki aralarında kâfi derecede bir münasebet bulunduğundan az dikkat ve zahmetle bunları söyleyenler birbirini anlayacak derecede bir fark gösterirler. Bir takımlarının aralarında o kadar müşâbehet vardır ki birbirlerine olan münasebetleri bir bakışta göze çarpar.

Diğer bir takımlarının ise aralarındaki rabitaları ancak tedkik ve taharrî ile meydana çıkarılabilir. Daha birtakımları vardır ki kendilerini konuşan insanlar arasında melekât-ı akliyece bir fark olmadığı halde gerek kelime ve gerekse sarf ve nahivce tamamen ihtilaf bulunuyor. Merâtib-i irfânı pek mütefâvit olan eşhâs -az çok mükemmeliyet ile- ancak bir lehçe kullanırlar. Melekâtındaki adem-i müsâvât ruhlardaki istînâsa mânialar ihdâs eder. İhtilaf-ı el sine iftirâk-ı coğrâfiye uymadığı gibi zâhirî taksimât-ı cinsiyeye de tevâfuk etmez. Bir lisan veya müşâbihlerini konuşan bir çok muhtelif milletler bulunduğu gibi birbirinden tamamıyla ayrı diller konuşan milletler de vardır.

Ders Sahifesi: 2

Cüz' Sahifesi: 28

Lisan ve ilm-i el sine ile uğraşanları bu ve buna benzer meseleler işgâl eder. Bu ilmin mevzûu ilk önce lisanı fikr-i beşerin edâsına vasıta olmak itibarıyla heyet-i umumiyyesince anlamak, sonra da gerek anâsır-ı müşkile ve gerekse nahvî nokta-i nazarından tedkik etmektedir. İlm-i lisanın gâyesi ise şu tenevvüâtın esbâbını münâsebet-i lisanîyenin fikr ve menşe ile râbıta ve münasebetlerini keşf eylemektir. Bu ilim mazi ve hâlde lisanın esbâb-ı mevcûdiyyetini ve mümkün olduğu mertebede ilk mebâdisini arar. Fikrin muâvini olmak itibarıyla kıymeti, benî nev'imizin inbisâtı üzerine derece-i tesirini tayin etmeye çalışır. Bir de dolayısıyla diğer bir tettebbu takib eder ki o da insaniyyetin terakkiyâtı, ecnâs-ı beşerin münasebât ve muhâceretleri tarihinde görülebilen hâdisât-ı lisanîyyeden çıkarılabilecek hakâyıkdır. Bu gibi meselelere taalluku olan faideleri inkâr edecek bir düşünce sahibi hiçbir adam bulunmayacağı gibi halleri için az çok çalışmayan bir feylesof da yoktur. Fikr-i beşerin bu hususdaki terakkiyâtı çok zamandan beri pek zayıf bir şey olduğundan ilm-i lisanın da tabakatü'l-arz ve kimya gibi yeni bir ilim olduğuna hükmedilebilir. Şöylece henüz doğmuş bir marifet olduğu halde geniş bir esasa muayyen bir mevzua, ciddi bir usûle, semeredâr neticelere mâlikdir. En mühim ve en münteşir lisanların tedkikâtı üzerine müesses olduğu gibi sâir fûnûnun tasnîfât-ı sahîhasını da kabul etmiştir. Tarih-i insâniyet ve ecnâs-ı muhtelifesine müteallik pek sâlim hakikatler, pek derin müşâhedeler vücûda getirmiştir ki bunları başka vasıta ile elde etmek kâbil değildi. Şarkda Arabî ve Farsî, garpta Yunan ve Latin lisanlarının tedrisâtı hakkındaki eski usullerin tebdilini ihzâr ettiği gibi, birkaç yıla kadar ancak adını bildiklerimizin de tahsilini müyesser kılmıştır. Birleşmeleri mümkün olan malûmât şubeleri arasındaki mâniaları tesviye etti. Etti de fikr-i cedid binasının içine girerek düşünce sahiplerine, muharrirlere elzem bir şube-i marifet teşkil eyledi, filhakika ilm-i lisanın bütün gavâmızına değilse de mebâdisine ıttılâdan müstağni bir zât tasavvur olunamaz.

Lisanın ibtidâî hadiselerini anlamak herkes için bahusus kendi dilinden başka birisini de bilenler için pek kolaydır. Muhterem muhatablarımızın enzar-ı dikkatini şu nukât-ı esasiyyeye imâlede, hususta umûm göstermekle, malûmât-ı

umumiyyenin sathiyâtından esaslarına ermekle, semerât-ı nâfia iktibâsı ümidindeyiz.

Lisânın Menşesine Doğru

1

Lisan mütekellimi teşkil için vücudu lazım olan savt ve gürültünün şerâit-i müteaddide ve ikdâmât-ı mütevâliye neticesi olarak bu hale geldiği bugün kabul olunuyor. Meleke-i lisaniyye sair melekeler gibi muhitin heyet-i ictimâiyenin ve şahsın bilâ-ihtiyar aks-i amelinin tesiriyle kesb-i inbisât eylemiştir. Lisanın mebdei behimiyyetdir.

Maymunların tabaka-i âliyyesi üzerinde henüz müşâhedat icra edilemediğinden insan da bidayete “Cebus Azurae” gibi halecanları tercüme için bağırarak ve şempanzelerde görüldüğü üzere vechinde ve sair azâsında gösterdiği hareketlerle kendi hemcinsine isâl-i merâma başlamıştır. Sonraları hâlet-i ictimaiyesi kesb-i kuvvet efrâd-ı cemaat da kesret hâsıl eyledikçe ifhâm-ı merâma ziyade ve sıkça lüzum görülmüş, bu sebeple halecân bağırtıları da ve âzâ işaretleri de artmıştır. Yine o zamanda gerek cins diğerini sadâsına tehâlûf ve elhân vererek celb ve cezb yolunu aramak gerekse işittiği bütün gürültü ve bağırtıları tamamıyla taklid etmek ve yahud daha ihtimale yakın olarak şu iki sâikadan her ikisinin tesiri ile sesinde daha nazik çeşitler ve dereceler husule gelmiştir. Şu halde bunlar münâda dediğimiz kelimelerden başka bir şey değildir. İlk taklîdî olan gürültüler tevahhuş, sevinç ve acı gibi tesirinden mütevellid fevrî nidalar olup gitgide asvat-ı melfûza şekli almıştır. Hele bunların en güzel şekli münâda denilen kelimelerdir ki bunlar lisanın argacını teşkil ederler. Bunlar da “urgu” dediğimiz ‘accent’ mevcut bulunur.

Şu nazariyeye bir istidlâl nazarıyla bakmak layık değildir. Vakitle olmuş olan hâl hâlâ olup gitmektedir. Kırım muharebesi zamanında yan yana harb eden Fransız ve İngiliz neferleri birbirlerine ancak bağırma ve türlü işaretlerle ifhâm ederlerdi. Memleketimizde de birbirinin dilini anlayamayanların böyle hareket eylediklerini hep görüyoruz. Lisaniyyundan M. B. Tylor öteden beri edilen tecrübeleri hülâsa ederek “vahşiler meramlarını anlatmak için asvat-ı halecâniyye ve nidâiyyeyi istimalde ziyade melekeyi

haizdirler. Bu meleke bazı heyecanların ihtiyarî bir savt çıkarmalarına hâdimdir. Bu esvât-ı heyecâniyye ve nidalar onların fikirlerini tercümeyle hizmet ettiğı gibi bunlar lisan-ı sarfîye kelime olarak girerler. Şu halde o vahşiler pekâla lisan-ı ibdâî vâsıta ve melekesini hâizdirler.” diyor.

Ders Sahifesi: 3

Cüz’ Sahifesi: 29

Bütün mevcûdâtın ifhâm-ı merâm için vâsıta-i tabîiyye ve esâsiyyesi işmar ve yüzündeki hareketlerdir. Şu vasıta zamanımız vahşilerinde inbisâta gelerek bunlara yakın insan ve hayvanlar da aynı şeraitde ve aynı manzara altında nümâyan olur ve hissiyat ve efkara zâhiren tercüman olan heyecanların mahsul-i ihtiyarîsi, şahıs üzerine tesir eden tabiat-i eşya ve aks-i amel icra eyleyen hâlet-i uzuvviye ile bir merbutiyet-i lazıme mevcuttur.

İnsan ve hayvanın aynı vecihle savt çıkarmakla heman bilmeceburiyye hissiyat ve efkârı izhar için bütün vücudun hareket etmesi arasında da bir rabıta bulunmaktadır. İşte şu alaka tehyiç tavrını vücuda getirir. Oh! Ah! Of! münâdâlarının manası heyecanın tavrına göre değişir. Ve tavrı teheyyüçte vücudun vaziyeti ile tetabuk eyler, çünkü şu tebeddül-i mânâ o vaz’ dan neşet eder.

Mesela “ Oh! ” “sevinç” , nisbet (Oh ya! Gibi)

“ Oh!” Acı

“Of!” bıkkıntı, usanç.

“Of!” ağrı gibi.

Bu alâka bilhassa gülmede göze çarpar. Mr Tylor (Mösyö) “Sert bir çehre ile müterâfık olan muhkerâta veya müstahziyane bir gülüş, meserret-âmiz bir suretde nümâyan olanından büsbütün ayırdır ” diyor.

İnsan ile hayvan arasında sada ile ifhâm-ı merâm hususunda da ufak tefek izler olup insan ve hayvanların ilk çıkardıkları manidâr ses ve gürültüler de birbirine benzemekdedir.

Şu halde a'zâ-i savtiyye ve evzâ-i vücudiyye vâsıtasıyla ibrâz olunan heyecan-âmiz veya (...) halecan taklid ile çıkarılan nidâlar ile bunların tercüme eyledikleri efkâr ve hissiyât arasında bir râbıta-i lâzime var demektir.

İnsan hâlet-i ictimâiye ve akliyyesi kâfi derecede inbisât etdiği gün sesini kemâle erdirmek için bağırtılarını türlü türlü münâdalara tahvil ile kendisine mahsus bağirmalar, yahut nidalar hâsıl eylediği gibi işittiği sesleri ve gürültüleri de taklid ve bunlara zamm ile bunları ebnâ-yı nev'î arasında mübâdele-i hissiyâta vasıta edindi. Bir ictihâd-i aklî ve zamîrî ile hesaplanarak izhâr olunan taklîdî bağirmalar ancak insanlığa layık bir şeydir.

Hayvanların tabıkât-ı ulviyyesinde bunun tek tük izine tesadüf olunabilir.

Türlü türlü konuşulan lisanlardaki müşterik seslerin mükemmel bir cetvelini tertip etmek kolay değildir. Bu sonu gelmez bir iştir. Böyle lisanlar arasında müşterek olan savtların bir eser-i taklid olarak izhâr edilmiş münâdâlardan ibaret olacağını her akıl teslim eder.

'Ouolof' ların ıztıraba delalet eden 'hhihhe' leri İngilizcede 'heigho' şeklinde görüldüğü gibi Rumlar 'e e! e e!' ve Latinler de 'heu, eheu' suretinde bunu izhar ederler. Bizim vah! vah! diye hayret için kullandığımız münâda Amerika'nın 'chinouk' denilen kaba dilinde 'hwah-hwah-wah' tarzında bîrûz ediyor. 'Vah vah' bizde bir şeye acımak için dahi kullanılır. Avrupalılar da yine buna pek yakın bir manada olarak Almancada 'wehe, weh' Eski ve Latince 'vae' kullanılır. Şu kadar ki bunlarda aynı zamanda hafif bir şemme-i tehdit vardır ki Türkçe 'vah vah' da yoktur muhtelif dillerde bulunan ve birbirine benzeyen münâdâlar ekseriya aynı hisleri izhâr için kullanılmıyorsa da yine bunları anlamakta güçlük çekmiyoruz. Burada bilhassa vechin hali ile sesin telaffuzca olan derece-i tınneti nazar-ı dikkate almalıdır.

'm, mm, m' diye dudaklar kapalı olarak çıkarılan ses bir şahsın söylemek gayretinde bulunduğu delîl-i bâhirdir. İşte İngilizce, Fransızca ve Türkçede sükût-ı iş'ar eden 'mum, motus, hum' kelimeleri ve daha bir sıra kelimât-ı taklidiyye bu kabildendir. Ezcümle Zulu dilinde 'momata' dudakları kımıldamak, Şili dilinde 'nomu' susturmak, Quichicede 'mem' sükutu ve

bundan müştak olan memer (dilsiz) olmak, İslavcada (nemse) dilsiz demektir. Tahiticede ‘mamu’ susmak demektir.

Oflama suretiyle olan işmâr tasvit edildiği suretde hakâret ve hoşnutsuzluğa delalet eyler ve pouh! puph! pah! bah! gibi münâdat-ı şefeviye hâsıl eder. Türkçemizde bu münâdâ bah! Pouh! şekillerindedir. Gâl dilinde pw aşağı Latince puppup Avustralya vahşilerinde paohdır. Şu manalara mukabil mesela Malezya dilinde oflamak manasına gelen puput gibi bir çok taklîdî kelimeler vardır. Bu münâda tükürmek fiiline refakat eden harekete münkalib olur, ve bu hareket ‘t,t,t’ gibi münadât-ı seniyyeyi tevlid eyler. Mesela İngilizcede ‘tut-tut!’ olur.

Ders Sahifesi: 4

Cüz’ Sahifesi: 30

Türkçemizde ise, ‘tüh!’ gibi münâdat-ı seniyyeyi tükürmek ve tıksırmak, tükürük tıksırık gibi kelimeleri husule getirmiştir. Tahiti dilinde ‘tutua’ tükürmek, Şilicede ‘tuvcutun’ kelimeleri hâsıl olmuştur.

İşte her yerde aynı manâya gelen asvât-ı nidaîyye, bunların kıymeti hiçbir vecihle vâz’î ve ittifâkı değildir. Az çok muvaffakiyyetle ve mürur-u ezmân ile az çok tebeddülata duçar olan münâdalardan müştakk bütün kelimeler bilakis her yerde savt ve manâca müşâvvî bir mümâselet göstermezler. Artık bu müştakkat hâlet-i ibtidaiyye ve ihtiyariyyelerini muhafaza etmemişlerdir. Bunların fıkır ile râbitaları daha dar yani az tabî ve gereklidir. Onlarda tatbikât-ı tenâsübiyyeye daha ziyade müsait olurlar. Taklîdî olan asılları ve halecân eseri olmaları itibarıyla tebyîn-i merâm etmekte iseler de sırf manidâr olmaya istidat gösteriyorlar. Bir derece daha geçerse şekil ve manalarını muhafaza ve nakl için ananeye eşedd-i lüzum görünecektir.

Tavzîh-i merâm için Mösyö Tylor’dan biraz daha misaller alalım:

Feycî kadınlarının zucret beyanı için Oile diye kopardıkları çığlık Oile fiilini tevlîd etmiş, Şarkda da (Vây) münadası ile bunun ismi olan (Vâveylâ) hâsıl olmuştur. Yine bu kelime Latince ululare ve İngilizcede to ail (in in

etmek) şeklinde tecelli ediyor. Türkçede bunun mümasili (ulumak) oluyor. (Galla) dilinde ağlamak, bağırarak savaş çılgılığı koparmak manasına gelen “iya”nın mümasili olarak Rumcada bağırma manasına ia, ie ve çılgılık manasına “ieios” kelimeleri vardır. Şarkî Türkçesinde ağlamak manasına gelen yığlamak ve Osmanlıcamızda inlemek de bu sıraya girebilir. Elfâz-ı taklidiyyeyi kaba Chinouk dilindeki “ksih, kish” fiili Hindî zümresinde çârpâları ve bilhassa atları sürmek için kullanılan iki bağırıttan mürekkebirdir. Türkçemizde de tavukları sürmek, kuşları ürkütmek için “kış kış” deriz. Gülmek hadisesinin savt-ı melfûzı olan “heehee” Chinouk dilinde şetâret ve eğlence demek olarak bu lafz-ı manidar makamında kullanılır. Mesela “mamookheehee” eğlenmek olsa nice tefsire göre hee-hee mak yani hee yapmak demek olunur ve hee-house meyhane ve eğlence yeri manasına geliyor. Kıbt dilinde bu kederli manasına olan ‘eiôîô’ münâdâsı ile (...) Carajas dilinde yine bu manaya gelen ‘ei’ n bir asıldan olması şâyân-ı dikkat olduğu gibi iki savt-ı manidârdan mürekkebirdir ve kaçmak manasına gelen ‘hai-hai (hay hay)’ fiili de böyledir. Türkçemizde hayvanı sürmek için kullandığımız ‘haylamak’ ile de bunun bir münasebeti görülüyor.

(Peru) münâcâtnâmesinin her kıtasının sonunda ‘haylli!’ nidası izhar olunur idi, bundan iki fiil müştaktır, birisi tegannî etmek manasına gelen ‘hayllni’ ve diğeri bir muzafferiyeti ilan demek olan ‘hayllieni’ dir. Bizim Türkçedeki haykırmak fiili ile ‘elâ elâhî!’ nidası ve söylemek manasına gelen ‘ayıtmak, eyitmek’ fiilleri ile bunun arasında bir düzen görülemez mi? (...) hususi ve pek uzun bir bağırıttıya hill deniliyor ki bunun güneş veya ateşe tapılmak zamanından kalma olması muhtemeldir. (Zulu)ların çıkardıkları meserret avazının, Tibetlilerin ‘alala’ ve Rumcanın ‘alala’ ve bundan müştak olan ‘alalodza’ fiili ile müşabeheti vardır. İbranicedeki ‘hillel’ de medhiye okumak manasında olup Fransızcadaki ‘alleluia’ de bundandır. Suriye kadınlarının “lulu! lulu! luu!” diye çıkardıkları zılgıt da bundandır.

Bazı dillerde sırf Yunanda umumi ve mücerret kıymet-i beyânîyyeyi iktisab eylemiş bir çok münâdâlar vardır: Japon dilindeki o! münadası bu kabildendir. Bunun kıymet-i beyânîyyesi bir hiss-i hayrete delalet etmektir. Şu kelimeyi isimler önünde bir lâhika-i şeref makamında kullanırlar, bir adam mâ-fevkine bir şey söyleyeceği zaman ona ait eşya adlarının hepsinin önüne bunu

ilave eder. Nezaket levazımından olarak yine bu kelime kadın adlarının önüne getirildiği gibi çocuklar da babalarına Ototo, analarına Ococo diye hitap ederler. Japonyanın payitahtı olan (Yeduye) de büyük (Yedu) manasına olarak ‘Oyeddo’ derler.

Tylor’ün tedkikine göre yerinden_pek uzak ve pek muhtelif dillerde bizim ispat için kullandığımız (evet) savâmit-i enfiye ve bunun menfîsi olan hayır! da mülayim veya sert suretde telaffuz edilen savât ile eda olduğuna dikkat etmiştir. Garbı Avustralya’da şekl-i tasdik “ i-i ” darienlerde “ éé ” Polonya ve Güney Amerikada “ ii! é! ia! aio! io” dır.

Türkçemizde de “ eihé! ” bunlara mükabildir. Guato dilinde evet! ii, hayır! mau, joumanacede aeue! evet, maill! hayır demektir. Peru’nun Quicha lisanında hu! uh! tasdik manad ema! Nefy ve selebe delalet ederler; ve hatta

Ders Sahifesi: 5

Cüz’ Sahifesi: 31

şu sonraki kelimedden “manamni” diye inkar etmek manasına bir fiil çıkarırlar. Afrikada Gallâ dilinde evet ee! , hayır ‘hm, hn, hin’ Kıbt dilinde “ie, eie” evet, hayır “an, emmen, en mmu” vesairedir. Sanskri’de hi; evet, na; hayırdır. Farside de (nâ) dır. Hint Avrupayî lisanlarında da böyle olduğu Türkçede lafz-ı tasdik “eié, hé” olduğu gibi fiillerde edat-ı nefy “ma,me” olduğu malumdur. Aynı mülâhaza sâfire nev’inden sh! sh! Hakkında (...) olunabilir. Her yerde münâdâ olan susturmak veya ilerlemeyi men’ etmek için kullandığı gibi ma’nâ-yı müştaka beyan eden kelimelerin de ter kibine girer işte susturmak, ıslık çalmak, ilerlemeye mani olmak üzere Sionx Hindileri; hushst, İngilizler; whist! hist! Galice; ust, İsveççe; tyst, Rusça; st, Türkçe; sst, köpekleri kovmak için ‘üst’ susturmak üzere sus Osséte dilinde ss! sos! Fransızcada stop, Silan vedâlarında iss, Arapça’da sükut, samt, ilh. kullanılır.

İbranice nin ıslık çalmak manasına sharak, Arapçanın safır , İngilizcenin teskin etmek manası olan tohush, Rumcanın ıskat manasına olan sedzô, Latincenin silere, Gotikçede silan(sâkit olmak) şüphesiz hep şu münadalardan neş’et etmişlerdir.

Pu, Sudî'de ecnâs-ı safîle arasında yeknesak manadadır. Zulular, kokmuş ata 'pu' derler. Timor dilinde müteaffin şeye 'poop' denir. Quichéce'de bozuk ve irin_için 'pvh, poh' bozulmak ve fesada varmak manasına da 'pohir' ve çürük nesneye de 'puz' derler. Tupice'de 'murdar' manasına 'puxi' kullanılır. Şu kelimeler Türkçe'nin puf, Latince'nin putridus, Fransızca'nın puant; puer,pus,etc kelimeleriyle takrib edilebilir. Fransızlar kokarcaya 'putois' dedikleri gibi Sanskri lisanında misk kendisine 'puûtikâ' denir. Türkler ve Fransız çocukları iğrenç şeylere 'pu, pf' derler. İşte münâdâların tesirâtıyla ziyade bir rabitası olan incelmış tabii bağırtılar olduğuna şu misaller güzel delil olurlar. İnsan şu bağırtıları, o münâdâları en karışık hissiyât-ı eda için müşâbehetten müşâbehete nakl etmek yoluna gitmiş ve Japonların hayret ve azamete delalet eden 'o' münadasını tamim ve tecrid ettikleri gibi bunları kelime teşkilatına yarayan esaslardan biri ittihâz eylemiştir. Böyle halecan ve tesirden dolayı çıkardığı sesleri taklit ettiği gibi gerek kendisinin çıkardığı diğer sesleri ve gerekse uluma, ateş, çarpma, yırtılma, kırılma, sürtünme gibi şeyleri ve hayvanat seslerini de taklit eylemiştir.

Hayvanat-ı ehliyeyi çağırmak için kullanılan şeyler birer münâdâ şeklindedir, hatta birtakımları sırf nidâdır. İşte kuşları kovmak için Eski Almancada; Schû! Schû! Kullanıldığı gibi Fransızcada fakat daha umumi olarak 'sch' müstameldir. Türkçemizde ise 'kış!' deriz. İngiliz arabacıları onları sürmek için 'gee(cii)' Fransızlar 'dia hue, hue' Türkler 'deeh' derler. En acebî İngiliz çocuklarının ata 'gee' ; Fransızların 'dia' ve sonra 'dada' ve Türk çocuklarının 'deh deh' demeleridir.

Ekseriya hayvan çağırmakta kullanılan sesler eski iki kelimelerden iktibas olunmuş manalı şeylerdir; mesela Almanlar kazları çağırmak için gös! gös! derler. Çekler ise koyun demek olan 'Pes' kelimesinden 'ps, ps' nidasını çıkarırlar. Türkler de kendi dillerindeki kedi demek olan 'pisik' sözünden pisi pisi! yi kullanırlar. Bunun bir garip ciheti de Çeklerin köpeğe, Türklerin kediye verdikleri adlar ve münâdâlar arasındaki müvâzâttır. İngilizler puss puss! diye kediye çağırırlar. Bu kelimenin İrlandaca'da pus, şeklinde bulunduğu bakılırsa İngilizlerin bunu Asya'dan Avrupa'ya birlikte getirdiklerine hükümlenir. Gaéliquscada 'puis' şeklinde olan bu kelime Asya dillerinde

Afgancada ‘pusha’; Farsîde ‘pisik’ diye kullanılır. Hatta İngilizler vasıtasıyla kedinin girdiği İller diline de bu kelime girmiş. Tonga atalarında ‘possi’ şimâlî Amerika hindilerinde ‘pish pish, pwh’ denilmiştir.

Bazı kelimeler sırf ait oldukları hayvan seslerinden alınmıştır. Mesela Avusturalyalılar tavuğa ‘bipitiet tiet’ derler. Türklerden de bu makamda ‘pin pin’ diyenler vardır. Pin, kümes demek olup İstanbul Türkçesindeki pineklemek bundan müştakkdir. Çocuklarımız kuzuya me me derler. Birçok hayvan adları hep böyledir. Yakama dilinde toygat kuşuna rol-rol, Kabut dilinde ecio, Çince kediye maou, İngilizcede kır kuşuna peewit, kuğu kuşuna da cuckoo, Fransızca coucou denir.

Fakat umumiyetle birçok kelimât-ı taklîdiyyenin mûcib-i itiraz

Ders Sahifesi: 6

Cüz’ Sahifesi: 32

olmayacak surette aslını taayyün etmek hususunda emin olmak için asıllarının münâdâ veya heyecânî oldukları taayyününde tutulan usul takib olunur, yani ziyade hataya sâik olan takdir-i zatiye mahal verilmez ve kulağa da itimat gösterilmez. Hadisatın lâ-yetegayyer bir surette tabiatı taayyün edip etmediği araştırılır. Gerek nesak-ı umumi ve gerekse maddeleri itibarıyla birbirinden tamamen farklı olan birçok lisanlar yekdiğeriyle mukayese ve bu lisanlarda kelimat-ı taklidiye müvâzene edilir. Şu kelimelerden birtakımı muhtelif lisanlara ait olmalarıyla beraber, aralarındaki uygunluk bu gibi teşekkülâtta vahdet-i esasiyyeye muvaffak geliyorsa insanın anâsır-ı savtiyyesi ile işittiği sesleri aynı surette tekrar ve taklid eylediği istintâc olunur. İşte böylece hâssa-i taklîdiyyeleri inkar kabul edemeyen bir alay kelimeler buluyoruz. Fakat bittab bunlar taklidi kelimelerin en basiti mukalledün bih olan asvât ile en ziyade, doğrudan doğruya münasebette bulunanları veyahut taklidleri en kolay ve az değişen savtlardır.

Türkçede de (patır patır), Mançu dilinde (pata-pata), Fransızcada *Patatra*, Avustralyacada *badbdin*, Hindistancada *bhadbhad* kelimeleri hep

düşmek manasına olup Sanskri dilinde düşmek demek olan *Pat* kökünün aslında bir savt taklidi olduğuna delalet ederler. Arapçada *nefh* veya *feyh* manasına gelen kelimeler şöylece bir sıralansa Türkçede *püfür püfür*, *puf böreği*, *püfle*, ilh... Fransızcanın *Poitevin* denilen kaba dilinde *buffer* ve asıl Fransızcada geçici hafif rüzgar manasına *bouffée* İngilizcede *Puffing* ve *fuffing*, Malay dilinde *puput*, Tongacada *buhi tangan*, Maori dilinde *pupui*, Avustralyacada *bobun*, Galilacada *bufa*, Zuluda *futa pupuza*, Quichécede *puba*, Finuvacada *puhkia*, İbranicede *puach*, Danimarka dilinde *püste*, Litvanyacada *puciu*, Karaib dilinde *phonbae* kelimelerini buluruz.

İşte şu kelimelerin hepsinde bir taklidi hece bulunuyor ve bütün hecelerin birbirine muâdil olduğu görülüyor. Şu halde bunların bir asıl taklidîden olduklarında şüphe kalır mı?

Bundan başka şu kelimeler bir de ilk önce doğrudan doğruya bir tabirî müfîd oldukları halde temsil tarikiyle delalet-i tabiiyyelerini kaybederek irsî ve an'anî bir mefhuma delalet etmek üzere diğer bir manaya ne suretle intikal eylediklerini gösteriyor. İşte mesela vahşiler Avrupalıların tüfenklerinden ancak duman atıldığını görerek bu silaha sesteki kinaye olarak 'pu' demişlerdir. Bizim çocuklar da tüfenge (bum) derler. Soci  t   adası halkı tüfenk için üflendiğini tasvirle buna 'puhi' fiilinden müştakk olan 'pupuhi' adını vermişlerdir. Yeni Zelandalılar ise tüfenge kısaca 'pu' derler. Güney Afrika'nın Amaxosa halkı tüfenge um-pu derler, Chinouk dilinde tüfenk atmak manasına (pu atmak) mamouk-pou denildiği gibi zuluda tohum-pou (altı pu) derler. Bizim altı panlar dememiz de bununla tevâzün eyler.

Pu hecesinin üflemek taklidine temsilen kelime teşkil ettiğine birkaç misal daha arz edelim: Türkçede bu gu, Arapçada buh  r, Avustralya'da pou-yu-puyu (duman) kelimeleri birbirine benziyorlar. Quichua dilinde ateş yakmak puhucuni, şişirmek punquini, bulut puhuy, upuyu, Mauricede şişirmek puka, nefes almak puku, zulu lisanında, puku-pupuku köpek ve köpekli manasına olup pukupuku boş bir herif demektir. Yine bu dilde kaynamak pupuma, bulut fu yüksek bir otun salınması fumfu, bundan müştakk olarak şaşırmak manasına fumfuta. K  r  k fuba, futo, nefes, göğüs ve mecazi olarak meme ve vicdan demek olur. En garibi   u son misalin Fransızcada souffler

Arapçada nefes kelimelerinde olduğu gibi hayat ve ruha da delalet etmesidir. İşte pek basit bir esastan gelen kelimelerin, çıplak bir hecenin taklidi, bağirtının nasıl olup da yavaş yavaş temsil ve müşabehet tarikiyle yüksek ve ne kadar derin manalara intikal edişine pek güzel misaller.

Bazı kelimeler her ne kadar müşabih seslerin taklidinden yani bir asıldan olmalarıyla beraber aralarında farklar görüyoruz. Şu farklar uzv-i savtînin ve madde-i savtiyyenin inbisatından ileri geliyor. Mesela bizim bum, Fransızların boum diye taklid eylediğimiz top sesini Avustralyalılar toup diye taklid etmişlerdir. Bu da bizim bu selaha (top) değişimimizle bir tevâzün görülüyor. (...) Râfızîlerinden birtakım su sesini chichita, chiti, chita diye taklid ve bunu bir alamet-i hayat diye telâkki ederler. İşte bundanda suyu sıcak mı yoksa soğuk mu içmek lazım geleceğine dair bir ihtilaf çıkarmışlardır. Türklerde su sesini derecesine göre şırıltı, çağıltı, çiş diye taklid eylemişlerdir. Horoz sesi yoruba dilinde koklo iliocede koko zuluda kuku, finuvacada kukko, Sanskrîde kukhkura diye taklid olunuyor.

Ders Sahifesi: 7

Cüz' Sahifesi: 53

İkinci derecedeki ihtilafına rağmen muhtelif lisanlarda birbirine mümessil birçok kelimat-ı taklidiyye mevcuttur. Mesela Türkçemizdeki tükürme fiili (tü+ kürmek) yani (tü) ediş diye adlandırıldığı gibi, Sanskrîde thut-hû, Farsîde tükürden kelimeleri Şintukcadaki mamouk-toh-touh (tü-tü yapmak) Şilicede tuvcutum (tuv yapmak) Tahiticede tutua, Galilecede twu, Yorubacada tu hep bir mânayadır.

Yine böylece Sanskrîdeki aksırmak manâsına gelen kehu fiil kökü Şilicede echiun, (...) achhini şeklinde görülüyor. Bizim (aksırık, tıksırık, hapşu) da bunlara ilhâk olunabilir.

Fransızcanın manger kelimesinin aslı taklidiyyedir. Ufak çocukları ihtiyârî olarak mem, mem-mum, mum ve hatta niam derler. Çinli çocuklar da nam, İngiliz çocukları nim, Türk çocukları ma-ma, Surinam zencilerinin

dilinde nyam, Avustralyaca da g'nam-ang, Arfikada susular nim-nim derler. İsveç dilinde nâzik birine namnam denir.

Kırmak fiili İngilizcede, Türkçede olduğu gibi to crack diye eda olunur ve bir fincanı cracker kelimesi ile eda ederek bunların nereden geldiği düşünülmez. Fransızcanın craquer, Almancanın krachen kelimeleri de bu asıldandır. Sanskrilde kesmek kra-kra ve kra-kacha sözleriyle eda olunur, şu son kelime kra diye ses çıkarmak demektir. Türkçede kırmak masdarı da bunlara ilhak olunur.

Taklidin lisandaki ehemmiyetine şu misaller kâfidir sanırız. İnsan, zekaca kendisine yakın sair hayvanlar gibi, kendi tabî ve nidaî seslerini, yine kendisinin ve sair hayvanların ve tabiatın seslerini cihaz-ı savtiyyesinin mükemmeliyatı derecesinde taklid ederek lisanı teşkil eylemiştir.

Yalnız mefhuma şiddet, imtidad veya tekrar vermek için kelimelerin kullanılışına misal olarak liotocudo cesseden emek manasına gelen hou-hou-hou-giteho, kelebek demek olan kiaku-ke'k-hech (...) ağaçlar arasında ozan olan rüzgar manasına chiuininichi, tamul dilinden mırıldamak manasına gelen Wirriti, örmek demek olan pita-pitata , kelimeleri vardır. Ve mesafelere delalet için asvat-ı saite sons-voyalles tedricen yükselip alçalmasına misal olarak Cave lisanında iki (beriki, yakındaki), ika (öteki, ötedeki), iku (ta oradaki, uzaktaki), Japon dilinden ko bura, ka ora, Macarcada ez beriki, az öteki kelimelerini irad edelim.

Türkçede de şu son hale mutallak misaller bulunabilir. Mesela:bura,şura,ora gibi.

2

Lisan Nasıl İktisâb Olunur: Lisanın Hayatı

Lisan hususunda en sade ve bununla beraber en esaslı sual “nasıl konuşmak öğreniyoruz?” sualine verilecek cevap ile hayli tarif ve tefsir edilmiş olur. Zira o sualinde cevabı doğru olursa bütün felsefe-i lisaniyye onda mündemic bulunur.

İşte cevab-ı takrîbî şudur. Biz dilimizi çocukluğumuzda içinde bulunduğumuz kimselerden öğreniyoruz. Bedahat ve his müşterek tarifıyla

verilen řu cevap fenin tahlil ve tedkik tāmıyla vereceğinin aynıdır. şimdi bunun şümûlünü tahkik edelim:

Evvel emirde verilmesi mümkün olan diğerk iki cevabı selb ediyoruz. Bunlardan birisi lisanlar ecnâs-ı beşerin lâzım-ı gayr-ı müfârikı olup çocuk atalarının rengini, teşekkûlât-ı tabiyye ve sâiresini nasıl tevarûs ediyorsa onu da öyle tevarûs eyler.

İkincisi: insan cismen ve aklen kesb-i inbisat ettikçe lisan da kendisinde bilâ ihtiyar hasıl olur.

En umumi, en çok itiraz kabul etmeyen hadisat řu iki cevabı red eder.

Lisan cinsin mahsusatındandır. Naziriyyesini Afrika, Asya, İrlanda, Almanya ve cünubi Avrupa insalinden olup Amerikada mahluk ve terbiyenin gösterdiğifarklardan başka bir fark göstermeksizin tabi ki İngiliz ırkından gelenler gibi bir ana veya doğuş dili ile

Ders Sahifesi: 8

Cüz' Sahifesi: 54

konuşmaları da kifayet eder. İşte Anadolu'daki Rum ve Ermeni vatandaşlarımızın Türkçeden başka bir lisan bilmemeleri de o naziriyyeyi iptal edecek bir delildir. Aslen Turâni ve hatta Türk olan Bulgarların da lisanca Slavlaşmaları bu kabildendir. Yabancı memleketlerde doğan çocuklar bulundukları memleket dilini konuşurlar. Yalnız ebeveyn ve akrabalarıyla muhâtab bulunurlarsa ana dillerini öğrenirler. Yerlilerle de münasebette bulunurlarsa iki dilde konuşmakta hiçbir güçlük çekmezler.

İşte İstanbul Ermenileri ve alelhusus Katolik mezhebinde bulunanları Türkçe ve Ermenice ve hatta Fransızca ve Rumcayı suhuletle söyledikleri gibi Rum ve Yahudilerin erkek çocukları Türklerle sıkı münasebette bulunduklarından řu iki dili de söyledikleri halde kadınları ancak kendi dillerini bilirler. Fransız, İngiliz, Alman mürebbiyelerine tevdî eylediğimiz

çocuklarımız o milletlerin dillerini kemal-i suhuletle ve selasetle konuşmakta olduğunu görüyoruz.

Lisan ile cins arasında münasebet olmadığına bir misal de Fransızcadır. Fransa milletinin hey'et-i umumiyyesi Celteslerdendir. Hala kendilerinde kelimelerin evsaf-ı mümeyyizesi bulunuyor. Hâlbuki Fransızcada Kelt unsuru ancak güçlkle sezilir, bu lisan hemen kâmilin (Roman) ca olup eski Latincenin yeni bir şeklidir. Karışksız bir cins olmadığı gibi dünyada karışmamış az dil vardır. Fakat karışmasının lehçe imtizacı ile sebep veya nisbet hususunda hiçbir münasebeti yoktur. Bunun en açık misali İngilizcedeki Frank ve Latin unsuruna mensup müstamel ve umumi kelimeler, Norman istilas ile girmiştir. Aslen Cermen olan Normanlar o unsuru aslen Kelt olan Fransızlardan, Fransızlar da İtalyanlardan , bunlar da Latinlerden istiâre etmişlerdi. Latinler ise vaktiyle İtalyanın bir köşesini işgal eden ufak bir millet idi. Memleketimiz ilm-i lisan tedkikatına merkez teşkil edecek bir istidatta bulunduğundan kendimizde buna dair hayli şeyler bulabiliriz.

İkinci naziriye ki her ferdin kendi lisanını doğurması yani herkesin ecdadından tevarüs ettiği bir teşekkül-i tabîî neticesi olarak onların diline müşabih bir dili bilâ ihtiyar konuşmasıdır. Bu da birinci naziriyenin kabulünü îcâb ettirip aynı hadiselerle çarpar. Eğer bundan bir cemaatin efradı arasındaki teşekkülât-ı zihniyenin müşabehet-i umumiyyesine binaen bunların birbirine benzer bir tarzda işaretler tertip etmiş olmaları anlaşılıyorsa. Bu fikir dahi müşâhedâta karşı dayanamaz. Çünkü lisan ve lisan zümrelerinin inkisâmı ile bunları konuşanların kabiliyet-i cibilliyeleri, temayülleri ve eşkâl-i tabîyyeleri arasında hiçbir münasebet yoktur. Az çok mükemmel surette bir lisanı mütekellim bulunanlar arasında mevhibe-i fitratdan pek muhtelif ve pek gayr-i müsavi nasibedar olanlar bulunduğu gibi tamamıyla vüsat (...) müsavvi zekâda bulunan insanlar muhalif cemaatlere mensubiyetten dolayı birbirini anlayamazlar.

Bir çocuğun nasıl lisan öğrendiğini bilmedik kimse yoktur. Filhakika çocuğun melekât-i akliyesinin a'mâl-i tekamüliyesini tamamıyla takip edemez. Fakat maksada vusul için o amelin lüzumu kadarını görebiliriz.

Çocuğun söylemezden evvel ilk öğreneceği şey eşyayı tarassud ve tefrik etmek, etrafında bulunan eşhas ve eşyanın zâtiyyat-ı camidesini bir dereceye kadar anlamak ve bunların ef'al ve evsaf-ı mümeyyizelerine dikkat eylemekten ibarettir. Şurada birkaç kelime ile çarpışık olan ve fakat lisaniyyuna taalluk etmeyen amel-i psikolojikayı bildirdik. Şunu da söyleyebiliriz ki bu amel-i ruhiyyede hatta hayvanın bile yapamayacağı bir şey yoktur. Bu esnâda çocuk gerek bütün melekâtını idmâna sevk eden saika-i tabiat ve gerekse etrafında husule gelen sesleri taklid suretiyle aza-i savtiyyesini idmân ve bunları tasarruf için irade ve ihtiyare sahip olur. İnzivâda büyütülen çocuk nasıl ve ne için olduğunu bilmeden ellerini sallar durur sonra bunların mevcudiyetini idraki iradesiyle oynamaya ve nihayet ihtiyariyle her nevi hareketi icra ettirmeye muvaffak olur. Aza-i savtiyyeye tesâhüb hususunda çocuk daha ağır davranır. Fakat bir zaman gelir ki etrafındakilerin hareketini taklid ettiği gibi seslerini de hemen aynı aynına taklid ve izhar etmeğe başlar. İlk önce gördüğü eşyaya adları teşrik etmeyi öğrenmişti. Çünkü muallimleri kendisine onları gösterip adlarını da birlikte söylerler. İşte burada hiç olmazsa bir dereceye kadar melekât-ı beşeriyyenin tefevvukı görülür. Eşkâl ve (...) teşriki hatta bir çocuk için olsun kolay değildir. Çocuk eşya ile asvat arasındaki münasebeti çabucak sezmediği gibi bir zaman sonra ihtiyari ile ses arasındaki münasebeti de çarçabuk sezemez. Bunları öğrenmek için kendisine birçok kereler tekrar söylenir. Yine böylece bir değnek ile can yakmanın, bir parça şeker ile damağının hoşlanmasının münasebeti olduğunu idrak eyler. Çocuk eşyayı

Ders Sahifesi: 9

Cüz' Sahifesi: 55

adlarını söylemezden çok evvel adlarıyla bilmeye başlar. Adlarını söylemeye başladığı vakit ise mübhem, nâtamam, ancak etrafında bulunanların haline vakıf olanların anlayabileceği surette söyler. Mamafih işte şu ilk ikdamdan itibaren hakikaten söz söylemeyi öğrenmeye başlar. Vakıa her çocuk mutlaka aynı kelimelerle dillenmeye başlamazsa da ilk lügatleri oe, oegoe, mouv, mbou

gibi agulamak ve yalalmaktan kurtulduktan yani savait-i mâderi ile ısdâr edilen gayr-ı muayyen gürültülerden kurtulduktan sonra hemen hemen baba, anne, bu ve cici, ci gibi şeyler olur. İşte burada şu kelimelere merbut olan mefhumların ne kadar ameli, nâtamam ve çocuğun zihni eşyanın sathi, harici ile mahdut olduğuna dikkat etmelidir. Baba, anne kelimelerinin manasından çocuk büsbütün habersizdir.

Çocuğa göre bu kelimeler kendisini seven ve hakkında lütf eden birer mahluka delalet eder ve bu mahlukları da başkalarından ancak libas ve kıyafetleriyle ayırt eder.

Hatta kıyafetleri bunlara benzeyenlere de öylece hitap ettiği olur. Yine böylece su ve sütün hakiki tabiatını da bilemez. Önüne konulan mâyilerden (Şu mâyî kelimesini de sulb ile mâyii farka başladığı uzak bir zamandan sonra takdir eder) yalnız su ile sütü lezzet ve manzaralarıyla tefrik etmeyi etrafında bulunanların tekrar tekrar söylemeleriyle öğrenebilir. O da onlara uyarak şu mâyîlerin adlarını söyler. İsimler (...) olup harici malumat kümelerine özün (nevah) hizmetini görürler. Sonra bu mâyilerin nereden hasıl olduklarını ve belki de bir müddet daha sonra teşekkülât-ı kimyeviyelerini de öğrenecektir. (İyi) sözüne gelince kelimenin herhangi bir mefhum ile iştirâkı damakta bir ihtisas-ı latif ile müşterektir, sonra aynı kelime alanına diğer ihtisasât-i latifede girip sıralayacaktır. Şu (iyi) sözünü ebeveyne karşı güzel bir hareketine de teşmil eder. O iyi hareket ise çocuğa göre henüz bir kaide-i muayyeneye kıyasen kâbil-i idrak olmadığından maddi bir şeyden maneviye teşmil hususi cidden güçtür. Çocuk büyüdükçe belki her şekil alanında (iyi) ile (kötüyü) ayırt etmeyi öğrenmekte devam edecektir. Fakat büyüdüğü zaman en açık zihinlilerin bile (iyi) sözünün manasında uyuşamadıklarını ve henüz bunun müfid bir mefhumu mı yoksa müstakil ve mutlak bir esasa mı taalluku olduğunu gösteremediklerini keşif ile tana kalacaktır.

Şu mesrûdât, fikr-i beşerin iktisâb-ı lisan hususundaki hareketinin esas misalleridir. Çocuk öğrenmekle başlar ve öğrenmekte devam eder. Daima zihnin önünde kuvvetin yetişemeyeceği geniş bir cevelangâh bulunur, kelimeler kendisine mübhem müdrikeler teşkilini kaba tarifler icrâsını talim eder. Sonra git gide tecrübe ile bu idrak ve tefrik hususu daha ziyade sıhhat ve

emniyet kazanarak tamîk, ızah ve tashihe iktidar kazanır, yani bunun başka bir cereyan üzere vuku bulmasına ne kendi tabiatı ne mahiyet-i eşya ve ne de zaman müsaade eder. İlk ve mübhem ihtisasatı bilâ-ihtiyar bir şekl-i müstakilde tebellür ve istikrar etmeye henüz vakit bulmadan evvel emsal ve talim sayesinde bazı muayyen noktalar etrafında toplanır. Şu hal tahsil sonuna ve hatta nihayet-i ömre kadar sürer. Genç zihin daima eşyayı kelimelerle öğrenir, mesela: arslana veya Çin'in makarrı olan (Pekin) şehrine delalet eden mefhumları resimler ve haritalar üzerindeki kelimeler verir. Türkçe veya İngilizce gibi oldukça kolay lisanların tasrif ve kelimeler arasındaki münasebeti tarif suretindeki tefriki bidayet-i emirde çocuğun iktidarı dâhilinde değildir. Çocuk ancak kelimât en kaba anasını idrak ve istimâl edebilir. Cem'in müfrede olan münasebetini anlayamadığındandır ki kemmiyet-i hususunu yerinde kullanamayarak ekseriya müfred istihmal eder. Fiil hususunda daima masdarı tercih ile şahıs, zaman ve surete ehemmiyet veremez. Çocuk eşhasın mütekellim, muhatap ve gâib olduklarını da takdirde ağır davranarak kelimelerin tebdil-i eşkalindeki ehemmiyeti idrak edemez. İşte bundan dolayı kendisi ve başkaları için kelimeyi bir şekilde kullanır ve eğer doğru söylemeye yeltenirse şaşırır. Zaman ve itiyat kendisine yardım eyler. İşte lisan idman ile kemale ermiş fikrin edasından ibaret olup bir genç zihin bunu isti'dâd-ı cibillîsi ve içinde bulunduğu ahval-i müsaide yardımı nisbetinde iktisab eyler. Müşâhedâtı tasnif ve tecrid eden başkaları olup çocuk ancak bunların semere-i mesaisini toplar. Bu da tıpkı hesap öğrenmesi gibidir. Her gün başkalarının buldukları kelimeleri, işaretleri, timsalleri belliyerek kendisine mâl eder, öylece terakki eyler. Şu suretle istihsali için nice nesillerin gelip geçmesine lüzum gösteren bütün malumatı birkaç yıl içinde öğrenir. Hâlbuki o çocuk kendi başına bırakılsa hatta kazandığı

Ders Sahifesi: 10

Cüz' Sahifesi: 56

şeyi artırmak, ikmal etmek derecesinde bir istidada de mâlik bulunmasa bile o malumatı tamamıyla değil kısmen olsun keşfedemezdi. İleride ispat

edebileceğimiz, hem de kendi müşahedemizle de anlayacağımız vech ile hepimiz dilimizi böylece öğrendiğimiz halde atalarımızdan aldığımız lisanımızın zenginleşmekte olduğunu görüyoruz.

Şu hadise daha birçok hadisatı muhtevi ise de onlar meşgul olduğumuz ilm-i lisanın mevzu haricindedir. Mesela dilimizde bulunan (yeşil) kelimesini alalım. Bunun kamusumuza geçmesine ilk sebep hükmü delalet ettiği renktir ki bütün bütün hikmet-i tabiiyyenin ziya bahsine girer. Belki bunu ancak hikmet-şinas anlar. Bize esirden ve bunun ihtizazından yeşil rengi hasıl etmek için emvâc-ı esiriyyenin tûl ve vefretinden bahs etmek ona düşer. Sonra gözün bünyesine sıra gelir. Bunun da o gibi ihtizazata karşı hayrete şayan bir derecede olan hassasiyeti düşünülür. Alınan tesirâtı dimağa nakleden cihaz asabı vardır. Şu tesirâtın intikal eylediği uzv-ı dimağî vardır. Bunlar da bir fizyoloji ilmine aittir. İlm-i lisan bir taraftan ilm-i ruha da temas eder. Ve ekseriya ona müsahhar olur. İlm-i ruh âlimi de bize faaliyet-i dimağîyyenin bir tarz-ı mahsusi olmak itibarıyla ihsâsâtta mütevellid nazar-ı akl ve meleke-i idrakı anlatacaktır. Bir şeyi nasıl anladığımızı tefrik ve tecrid ettiğimizi izah eyleyecek umumen malumat ve vicdandan bahs edecektir.

Şu yeşil kelimesinde harika engiz olan bir de kuvve-i samia vardır ki kuvve-i basire gibi o da fizyolojiye aittir. Diğer cihaz-ı asabî de birçok emvac-ı ihtizaziyeyi alıp başka bir mahiyet-i muhtezze nakl eyler ki o da fizyoloji ve fizike aittir. Yine bu ilimler bize kuvve-i ihtiyariyyemizle vücuda gelen ihtizazat-ı sâmianın medâr-ı husûlü olan aza-i savtiyyeden bahs ederler. Lisan hususunda en basit vakaya taalluk eden esbab ve hadisat zincirini daha uzatabiliriz. Fakat şunu da itiraf edelim ki neticede yine bütün hükemâyı hayrete düşüren bir sırr-ı hilkat önünde bulunacağız. Şu zikrettiğimiz maddelerin hepsi ilm-i lisanca ehemmiyet ve menfaati mûcib birer mevzudur. Lisan ile muteveggil olacak zevat bunlara vakıf olmalıdır. Fakat asıl meşgale şudur: (yeşil) diye bir savt-ı işaret vardır. Bununla bir cemaat, tabiat ve sanatların husule getirdikleri muhtelif gölgeler ve elvan içinde bir tertibi bu işaretle yâd ederler. Gerek doğuş ve gerek muhaceret suretiyle bu cemaate giren her şahıs ve hatta edebiyat merakı saikasıyla o cemaatin dilini tedkik etmek isteyen her kimse bu işareti o gölgelerin ihtisasatına teşrik etmek ve onları göstermek için onu kullanmayı öğrenir. İşte lisaniyyun için başlıca

meşgale bu olup bunun etrafına da muavin sıfatıyla başkaları sıralanır. İşte bu kelime diğerleri hakkında bir hüküm vermek ve kıymetlerini takdir etmek için nakıta-i hareket olur. Lisan, anasırının her birisinde ve bütün heyet-i mecmuasında ilk önce mefhumun *idée* işareti, mefhuma refik olan işaretidir. İlm-i lisan, lisana mutaalluk ahvalin esbabını taharri ve izah ettiği cihetle ilk önce hatıra gelen mesele şudur: nasıl oldu da bu işaret istimal olunmaya başladı? Bunun tarih-i husul ve tatbiki nedir? Menşe-i ibtidaiyyesi ve sebebi nedir?

Vakıa her lisanda kullanılmakta olan birçok kelimeler vardır ki ne zaman ve nasıl eda eyledikleri mefhuma işaret ittihâz olundukları söylenebilir. Mesela bir nevi kırmızıya, morumsu nevine (garibalde) deniyor. Bunun sebebi ise meşhur İtalya Generali Garibaldi'nin işhar ettiği zaman keşf olunmalıdır. Keza Kırım Muharebesi zamanında Osmanlılarla birlikte harp için İstanbul'a gelen Fransızların *dis done* sözünü çok kullanmaları kendilerinin bizde (didon) diye şöhret almalarını mûcib oldu. İşte şu münasebet-i siyasiye ve dostanenin neticesi olarak lisanımıza bir de (Fransız) sıfatından başka (didon) sözü girmiş oldu.

Mesela 1600 tarihinde Flamingalı Van Helmont ilk defa olarak sulb ile mâyi arasında bulunan cisme gaz diye bir ad vermiş, bu kelime bütün Avrupa Lisan-ı İlmiyesine girmekle beraber sıfatı, fiili vesairesiyle âdetâ bir kelime ailesi teşkil eylemiştir. Nitekim bizde (gaz, gazi, gaziye) sözlerini kullanıyoruz. Avamımız ise bu kelimeyi tenvir hususunda kullanılana hasır etmekle kalmayarak mâyi' petrole bile bu adı teşmil eylemiştir.

Fakat bu kelimeyi mana-i âmiyanesinde öğrenen çocuklarımız mekteplerimizde fenni manasını da öğreneceklerdir. İşte şu bir iki kelimenin tarihini tayin edebilirsek de her kelime hakkında bu malumatı edinmek mümkün değildir. Yukarıda misal getirdiğimiz yeşil kelimesinin tarihi ezmine-i kabl'et-tarihiyeye dayanır, ne zaman meydana çıktığı bilinemez. Fakat yaş veya yeşil kelimelerinden birisine karâbeti ve su ve parlaklıkla, münasebeti olduğu kestirilerek ya nebata su yürümekle hasıl olan renginden veya ışıldayıp parladığından dolayı bunun böylece tesmiye olunduğu söylenebilir. Hatta su ve parlaklık mefhumlarının ikdam oldukları iddia ve ispat

Ders Sahifesi: 11

Cüz' Sahifesi: 89

edilebilir; çünkü eski Türkler renk hususunda maviyi yeşilden henüz ayırmaya muktedir olamayıp bu tefrik sonradan vuku bulmuştur. Kezâlik (süngü) kelimesinin aslı (sügü) olup insanların kemikleri salah makamında kullandıkları zamandan kalma olduğu istidlal olunur.

İngilizce yeşil demek olan (green) kelimesi de (growing) (neşve ve name bulan) aslından mensub olup nebatatın o hasasından alındığı tezahür eder ve Türkçede (sin) manasına olan “yaş” ve “yaşamak” ile cây-ı dikkat bir tevazun gösterir.

Kelimelerin ıstikakını aramak, tarihini hikâye etmek sırası ileride gelecektir. Yalnız şurada bilmünasebe şunu haber verelim ki bir kelimenin aslen hudusî sebebi ile bilahare istamali sebebi birbirinden ayrı şeylerdir. Konuşmak öğrenen bir çocuk için işaretlerin hepsi musavvaten ve bi-zâtihî her şeyi edaya has olarak telakkî edildiğinden bila-tefrik bunları eşyaya tahsis eyler. İşte bu sebeple cemaatler içinde doğan çocuklar bir şeyi muhtelif kelimelerle eda ederler. Mesela: Alman grün, İngiliz green, Hollandalı groen, İsveçli grön der. Bunların hepsi İngilizcenin green kelimesine müşabe iseler de hiç de mutabık değildirler.

Fransız çocuğu vert, İspanyol verde, İtalyan viride diyor. Bu kelimeler de müşabih olmakla beraber aralarında ihtilaf vardır.

Rusyalı zelünü, Macar zold, Türk yeşil, Arab ahdar der. Bu kelimeler vesaireleri kendiliğinden ve aynı tarzda öğrenilir.

Çocuk delalet ettikleri mefhumları sezdirtecek ahval içinde kelimelerin telaffuzunu işitir, kelimeler vasıtasıyla boyalı şeylerin boyasını tecrid edince o şeyi idrak etmeyi öğrenir, bir derk-i umumi ile yeşilin muhtelif çeşitlerini taallüm eder ve yeşilin gayrı mahsûs bir tedric ile karıştığı gün o sarı gibi renkleri ayırt eyler. Genç çocuk bir dereceye kadar mefhumu sezer ve sonra bu mefhum ile harici bir rabıtanı başka bir şey olmayan ve belki de bambaşka bir

şey olması muhtemel olan kelimeye onu teşrik eder. Çocuk için mefhum ile kelime arasında dahili ve vacib hiçbir rabıta yoktur. Ve bu rabıtayı ibda' edebilmiş olan esbab-ı tarihiyeyi de hiç bilmez. Bazen bir kelime için neden dolayı? diye irad ettiği sual ile bir şey hakkındaki sorgusu birdir. Fakat genç iştikakı – etymologiste- hatta ihtiyari için “bu ne için”e bir cevap-ı muvazzah verilmesi matluptur; lakin o cevabın ne olması meşrut değildir. Kelimenin kâfi ve yegane sebep-i istimali başka kimselerin de bunu kullanışıdır. Binaenaleyh doğru ve muayyen bir mana ile intikal eden her kelime örfi ve itibaridir denebilir. Örfidir çünkü insanların kullandıkları ve milyonlarının kullanabileceği binlerce kelimeler içinde bir sözü bir mefhuma tatbik edilebilir. İtibaridir, zira bir başkasının değil o kelimenin kullanılışına sebep çocuğun mensup olduğu cemaatin onu öylece kullanışıdır. Kelime (tabiaten) değil (isnaden) mevcuttur. Şey ve şahsın tabiatında kelimenin vücudunu mûcib bir sebep-i muayyen yoktur.

Kelime öğreniş zihnin terbiyesini mûcib olur ve ona hazır alanlar ihzar eyler. Şahsın hareket-i dimağiyesi o zatın mensup olduğu cemaatin tehyie ettiği bir kalıba ifrâğ olunur. Bu kalıp o cemaatte cereyan eden tasnifat, tecrîdât ve efkarî temellük eder. Buna bir misal: rengin evsâfı bizim için o kadar çarpıcı ve sezdiricidir ki elvana delalet eden kelimeler o mefhumu veremeyip ancak o mefhumu çabucak tahattur ettirir. Fakat çeşitlerin tasnifi için kazanılan lügatler çok işe yarar. Bu çeşitler belli başlı adlarla (ak, kara, kırmızı, gök, yeşil) diye sıralanır. Ve her çeşit zihinde bir renk ile mukayese edilerek ait olduğu sıraya konur. Muhtelif diller muhtelif tasnife mahal verir: bazı diller bizimkinden o kadar ayrı ve o kadar eksiktir ki böyle bir dili konuşan adam elvanı ayırt etmekte bundan gözüne ve zihnine pek az yardım görür. Şu hal sayı hususunda şayan-ı dikkattir. Bazı ibtidai lehçeler vardır ki hesap hususunda bizim çocuklardan pek aşağı kalıyorlar. Bunların bir, iki, üç sayıları için adları var. Fakat bundan sonrakiler (çok) deyip geçerler, hepsine toptan bir ad verirler. Bizim de hiçbirimiz sayımızda yardım görmesek bunlardan ileri gidemeyeceğimiz muhtemeldir. Fakat kelimelerin yardımı, yalnız kelimelerle (çünkü sayıların münasebetinde tabiat-ı mücerredesi böyle olup bu münasebetle her şeyden ziyade ancak kelimelerle ifade

Ders Sahifesi: 12

Cüz' Sahifesi: 90

olunabildiğinden daha karışık revabıt-ı addiyyeyi elde etmişizdir. Namütenahi müstesna olmak üzere bütün sayılara tatbik olunabilen usul-i a'şârî yani herhangi tabiatten olursa olsun yalnız on sayısının kendisinden olunana zammı suretiyle silsile-i a'dât tanzimi yolunu bulmuştur. Usul-i a'şârînin esası nedir? Herkesin bildiği bir şey: parmaklarımızın on oluşu parmaklar işaret ve erkam yerini tutacak en uygun bir zihnın çabuk bulacağı bir muavindir. İşte harici ve maddi olan ve zahiren pek adî görülen şu hal bütün ulûm-ı riyaziyenin düstur-ı umumiyesi olmuş ve cemiyet mektebinde yetişen her çocuğa a'dâdı derk ettirmek için bir kalıp teşkil etmiştir. Bidayeten tecrübe-i umumiyenin alaka eylediği bir hal, lisanın yardımı ile, ilâ nihaye fikr-i beşere hakim ve hadim bir kanun hükmünü almıştır.

Aynı hal muhtelif dereceler ve ayrı tarzlarla lisanın bütün aksam-ı müteşekkilesinde husule geliyor. Yeryüzündeki eslafımız bütün nesillerde müşahede, kıyas ve tasnif için melekelerinin bütün kuvvetlerini istimal eylemiştir. Biz lisanda ve lisan ile onların netaic-i amalini tevarüs eyliyoruz. Eslaf diri ile ölü, hayvan ile nebat ve maden, balık ile zahife, ağaç ile fidan ve ot, kaya ile çakıl ve kum ve toz arasındaki farkı anladıkları gibi vücud-ı hayat, zeka, akıl ve ruh gibi idrakları güç mefhumları da anlamışlardır.

Bunlar eşyanın maddiyat ve maneviyatını ayırt ederek her sınıfta onların vaziyet, taâküb-i şekl, imtidad, suret, derece gibi münasebetlerini öğrendiler. Eşyanın hepsi kesret-i gayr-ı mütenahiyesi içinde, elvanın çeşitleri gibi tevzî' ve küme halinde tertip edilmiş ve bunları bir de kendiliğinden tevzî' ve cem etmek isteyen zihinlerin kolayca sezinilip anlayabilmesi için hepsine birer alamet-i savtiye tahsis edilmiştir. Bir maddeyi tarif, münakaşa, mukayese ile münasebetlerine hüküm-i keyfiyetinden ibaret olan meleke-i akliye de bize ancak lisan vasıtasıyla gelmiştir. Yine lisan sayesinde ki malumat-ı kadimeyi tashis ve diğerlerini iktisab eyleriz. Hülâsa herkesin münasip gördüğünü ifade veya ızmâr için intihab eylediği muhtelif lisanlarda i'râb ve mürekkeb kelimelerin tahvili de böyledir. Binaenaleyh her lisanın hususi ve

muayyen bir hududu insanın ana lisanı teşkil etmek üzere efkârına kalıp olan kelimat ve tabirat-ı mahsusası vardır. İnsanın ihtisabat vesaire ile iktisab eylediği bütün intibâât ve malumatı hep o kalıplara girer. İşte buna bazen lisan dahili, içten gelen söz, mefhumun şekl-i zihniyesi yani fikre uyabilen tabirin vücudu itlâk olunur. Fakat bu tesirat-ı hariciye neticesidir. Bu insanın lûgat iktisabına vasıta ittihaz eylediği tarz haricîdir, bu asla kuvve-i dahiliye ve gayr-ı irediyenin mahsulü değildir. Bu hariçten zihne tavazzu' eden bir şeydir ki şu demek oluyor: bambaşka bir istikamet alabilecek olan avn-i madde eşyayı bu tarzda görmek, onları bir tarzda kümelemek, dahilen bunları falan veya filan münasebetlerle mülâhaza etmek için böyle sevk olunmuştur.

Demek lisan öğrenmek hususunda bir unsura ihtiyaç vardır. İnsan ne olursa olsun, o lisan o adem için eda-yı fikir ve izhar nutka mahsus lüzumlu bir suret şeklini alır. Hatta ondan gayrılarının imkanı da idrak etmez. Ya nasıl başka türlü olabilsin ki en ziyade haiz-i nisab olan bir adamın an'anât yardımına müracaat etmeksizin icat eyleyeceği en zengin en mükemmel bir dilden en fakir ve en eksik bir dil fevkalade mükemmeldir. Ananenin faideleri mazarratlarına nispetle çok büyüktür. Vakıa eşyaya haricen bakarak bazı kere bir his-i teessüfle şöyle diyebiliriz: “İşte içinde doğduğu cemiyetin vasatûsinden yüksek derecede kabiliyete malik bir adam, keşke lisanı daha ziyade ıslah olunmuş ulviyet kesb etmiş bir cemiyet içinde doğsa idi de kabiliyetini onların en yüksek mertebesine çıkarabilseydi.” Fakat bu temenniye şunu da ilave etmeliyiz: “Şu âdî lisan kendisini o dilin yardımı olmaksızın kendiliğinden yetişemeyeceği mertebenin fevkine çıkarmıştır. Ekseriya bir insanın tâliine düşen dili kendi kabiliyetinden yüksek olur da anlamaya muvaffak olamayacağı öyle bir lisanı iktisaba mecbur olur. Öyle bir adam için daha aşağı bir lisan daha muvaffak düşerdi.”

Zihnın lisan iktisab etmesi hususu tamamen söylenemez. Zihin muğlak ihtisabatı tasnif eder, ilk önce bunlardan bir iç duygusu = Csonscience alır, sonra da bir ilm-i münakis kazanır. Kendisine verilen cihaz tıpkı bir sanatkarın aletleri gibidir. Hakikaten bu hususta şöyle bir mukayeseden daha doğrusu bulunamaz.

İnsan için elindeki maharetle kullandığı aletler ne ise zihni içinde kelimeler öyledir. Nasıl ki zihnen bir adam mevaddi tutar, keser, biçer kumaş dokur, mesafeler kat eder ve yalnız vesait-i tabi'yesiyle yapamayacağından az çok daha doğruca zamanı ölçer ise işte öylece de kuvâ ve ameliyât-ı fikriyeyi de kelimeler vasıtasıyla çoğaltır. Nutkun şu suret-i istamalini nisbetleri ve tesirleri dahilinde tarif hiç te kolay değildir. Çünkü

Ders Sahifesi: 13

Cüz' Sahifesi: 91

fikrimiz kelime kullanmaya o kadar alışıktır ki kelimelerin kendisine bahşeylediği şeye dair beyan-ı malumat edemez. Fakat biz kendi kendimize, mesela bir riyazînin eşkal ve erkam olmasa ne yapılacağını sorabiliriz. İlk öğrenilen lisanın tesiri zihinden asla silinmez, bunlar birtakım ısığa olunmuş eşkaldır ki bir daha arıtılıp dökülmesi mümkün değildir. Yeni bir dil öğrendiğimiz zaman bunun kelimelerini ancak kendi dilimize tercüme ederiz. O dilin şekil dahilindeki hususat, bizim lisan ile onunkinin kalıpları ve toplanmaları hususundaki münasebet ve tenasüple nazar-ı dikkatimize çarpmaz. Şu yeni lisan ile ülfet peyda ettikçe müdrikatımız onun çerçevesine uydukça onu bilâ-vasıta yani fikrimizi lisanımızdan tercümeyle lüzum kalmaksızın kullanacak kadar ilerledikçe itiyadat-ı dimağımızda değiştiğinin efkarımızın yeni kalıplara döküldüğünün ve bir lisanın ibare ve tertibinin gayr-ı kâbil-i fesih ve tebdil olduğunun farkına varırız. İhtimal ki işte burada lisan talimi hususundaki ihtiyacı daha vuzuh ile seçeriz. Şâzz bir kabiliyette bulunan bir Polunezyalı, Amerikalı, Avrupa lisanlarından, Fransız, İngiliz veya Almancadan birisini öğrendiği zaman kendi ana lisanında kendi başka türlü, daha ziyade ve iyi bir surette düşünecek bir hal kazandığını ve asıl o kendi natiqatının lisanının melekat-ı zihniyesini icraya nasıl hâil olduğunu anlar. Tettebbu ve tahsilde bulunan eski Türkler yüce duygularını bildirmek için Arabiye ve Avrupalılar da Latinceye müracaat ederlerdi. Bunun sebebi o zamanlarda kendi lisanlarının şu iki yabancı dil kadar tabirat-ı zihniyeyi eda edecek mertebede inbisat ve terakki etmemiş bulunmasıdır. Fakat bundan o dillerin istidatsızlığına hükmetmemelidir. İnsanlarda hatta tabiatla kolaylığı iltizam

eylemek meylî vardır. Binaenaleyh şekl-i savtiyesiyle birlikte kendisine arz edilen yeni bir mefhumu olduğu gibi kolayca alıverir, çünkü kendi dilinden o mefhuma muadil olacak bila-iştikak bir lûgat tevlidi haylice güç bir ameliye-i zihniyeye (a'mâl-i fikre) muhtaçtır. Fakat milletler medeniyetinde ilerledikçe bu gibi kelimeleri kendilerinden tevlide daha meyyâl bulunurlar, zira zihinlerinin iktidar-ı ameliyyesi o nisbette artmış olur.

Zihnin bir ikinci lisan öğrenmek için tuttuğu usul, her hususta ilk olacak ana dilini tahsil ettiği tarzda cereyan eder. Bu müdrikat ve münasebâtı iş'ar eden işaretlerin vücuduna, cismine tatbik edilen ve bir cemiyet-i mevcuda ve maziye de dahi mevki-i istimale konulan bir ameliye-i muhtıradan ibarettir. Şu işaretler bizim kullandıklarımız gibi ifade eyledikleri müdrikat ile bir rabıta-i lâzimeye malik olmayıp ancak onlar gibi vaz'î ve örfîdirler. O işaretleri bir tesadüf, istidad, sırf kuvvet ve iktisaba mahsus zaman ile temellük eyleriz. Hatta bazen şerait-i müsaide vukûu ile yeni öğrenilen lisan eski mu'tâd olan ilk lisan yerini tutar ve onu unutturur.

Bir ikinci veya ecnebi lisan öğrendiğimiz zaman bir dil öğrenmenin nihayetsiz bir iş olduğunu daha iyi takdir ederiz. Fakat işin doğrusu bu her ikisi için de birdir. Bir çocuk hîn-i sabâvetinde ihtiyacat-ı tabiiyesine el verecek mukadder işaretler öğrendiği vakit o çocuğa konuşabilir deriz. Çünkü o çocuğun diğer işaretleri tahsil için melakat-ı tabiiyesinde bildiklerini âlet ittihaz edecek vasıta bulunduğunu biliriz. Fakat çocuğun bildiği ancak birkaç yüz kelimedenden ibaret olur. Şu kadar kelimedenden başka Türkçe ile kendisi için meçhul olan İngilizce, Fransızca, Çince arasında bir fark yoktur. Hatta pek çocukçasına bir ibare ile pek ala sezebileceği mefhumları bile yetişmiş, kemale ermiş insan-ı lisaniye ile eda edilecek olursa çocuk için anlaşılma bir hal kesb eder. Şu halde çocuğun malik olduğu şeyi lisanın özü yani müdrikat-ı müstamale, her gün kullanılan kelimelerdir, denilebilir. Çocuk büyüdükçe melekeleri inbisat kesb eder. Ahvale göre fikrin muhtelif cihetlerine doğru meleke kazanır, el işleri görmekle mükellef olanlar yalnız kendi sanatına taalluku olanlardan başka bir şeyi öğrenemez. İktisab-ı kemal arzusuna düşen ve ilk terbiyeyi müteakib irfanını artırmak isteyen ise yeni kelimeler öğrenir ve yüksek bir ibare ile fikrini bildirir, nihayet ulemâ lisanına tamamen vakıf olur ve onu anlar ve onunla fikrini anlatır. Bununla beraber asıl öğrenemeyeceği bir

alay kelimeler, hiç ayıramayacağı pek aşikar üslup daha kalacaktır. Mesela vaktiyle Fatih medresesinde müderris olmak için metn-i kamusı ezber bilmek şartmış. Fakat İngilizce gibi zengin, eski ve iktisab-ı salah etmiş bir dilin kamusı (birçok kelimeleri muhtevi olduğu halde) yüz bini mütecaviz kelimeyi havi bulunduğundan bunları ihata etmek her yiğidin kârı değildir. Şu yüz bin kelimenin ancak otuz bini erbab-ı daniş arasında kullanılır. İngilizce kelimelerinin beşte üçü terbiyeli cemiyetlere mensub zevat için kâfi olup aşağı tabakalara mensup olanlar ise bunlara nazaran pek az lügate muhtaç olduklarını hesap olunmuştur. Şu

Ders Sahifesi: 14

Cüz' Sahifesi: 92

vesair bütün haller gösteriyor ki insan lisanını öğrenir ve ancak hafıza kuvveti ile konuşur. Çünkü bir kimsenin hazâne-i lisaniyesinin genişlemesi sırf amaliyât-ı hariciyye yani iştima, okuma ve tettebbu' ile olur. Bu ise ilk nevh (özdek) iktisabı için zihnin tatbik ettiği usulün bir parça muhtelif şerait dahilinde tevessüünden başka bir şey değildir.

Şu usul ise gerek ana lisanı ve gerek yabancı dil tahsili için birdir. İşte bundan dolaydır ki bizde bilgi geçinen ve binlerce Arapça ve Farsice lügat bilen adamlar sanatta kullanılan ıstılahatın bir çoğundan gafildirler, çünkü bizde ne maarif bunları yapacak kadar tamam etmiş ne de sanâyi kendini daire-i edebde saydıracak kadar terakki etmiştir. Binaenaleyh bu türlü kelimeler onlar için yokmuş hükmünde kalıyor. Eğer işaret-i elsiyyəyemiz *Signes linguistiques* bunların beyan eyledikleri münasebat-ı mütebeddileyi yakından tedkik edersek aynı hakikatin çıktığını görürüz. İlk rabıta hata ve sıhhat tâbi bir ameliye-i tecrübeyye ile başlar. Çocuk az zamanda adların umumiyetle münferid eşyaya değil ancak birbirine benzeyen sunuf-ı eşyaya ait olduğunu fark eder. İnsanın meleke-i esasiyyesi olan mümaselet ve ihtilafı fark melekesi adları iyi kullanmak ihtiyacı ile daha bidayette faaliyete başlar. Fakat sınıflar muhtelif nevilerden ayrı imtidatta olup bunları tehdit edecek delil ise karanlık ve karışıktır. Yukarıda çocukların kadınlara (ana), erkeklere (baba) adını vererek ne kadar yanıldıklarını ihtar etmiş bu adın verilmeyeceğini anladıkları

zaman apışıp kaldıklarını söylemiştik. Çocuk biraz daha büyüüp de mesela (Şevket) adını telaffuza başlar. Fakat o şevkete pek benzeyenlerin öyle çağırılmayıp başka bir adı olduğunu (bebek) veya çocuk denilmek lazım geleceğini anlar. Derken başka Şevketlerle muarrefe peydâ eder. Şimdi bunlar arasındaki rabıtayı bulmak artık iktidarı haricindedir. Görünüşte birbirine benzeyen bir nevi hayvanlara (uş uş) deneceğini öğrenir, lakin (at) hususunda o vüsati o hürriyeti bulamaz. Ata pek benzeyen katır ve eşeklere de (deh deh) denemeyeceğine şaşar. Çünkü mesela : av, sokak ve çoban köpekleri arasındaki fark, at, katır, eşek arasındakinden pek açıktır. Böyle olmakla beraber şunları ayırt etmek gerek, bir resimde görülen güneşe de o ad verilir ve malumatlı bir cemiyette bulunan bir çocuk hakiki eşya ile resimlerini çarçabuk temeyyüz edebilir aralarındaki münasebeti sezer. Vahşi bir adam ise bir levha karşısında şaşırıp kalır, orada birbirine karışık çizgilerden başka bir şey göremez. Bir ev veya ağaç biçiminde olan oyuncağın adı da ağaç ev olur. Fakat insan kılığında bulunan başka bir oyuncağa çocuk denemez, bebek demeli. Derece gösteren kelimeler de tatbikat az değişiklik göstermezler.

(Yakın) sözü bazen bir parmak, bazı kere de bir kulaç yer için kullanılıp bir kocaman portakal hiçbir zaman küçük kubbe kadar değildir. Lisanda adem-i mutabakat nâ-mütenâhîdir. Şu mutabakatsızlık tecrübe sayesinde izâle edilinceye kadar binlerce hata edilir. Bir de bazı haller vardır ki güçlük daha sürekli ve hatta bazı kere de ortadan kaldırılması mümkünsüzdür. Hatta sinn-i kühûlete gelmiş olanlar bile balina ve yunus balık sınıfına sokmuş sonradan ancak hakayık-ı feniyyenin ianesiyle sathî olan şu müşâbehet anlaşılabilmiştir, fakat mübtedinin efkârı bilhassa hakkında malumat bulunan maddelerde mübhem ve gayrı kafîdir. Mesela çocuk öğrendiği tarifât ve münasebat-ı coğrafyanın ait olduğu eşya ile münasebetleri hakkında doğru bir fikir edinemez. Müressemâtın en güç anlaşılabilenlerinden olan coğrafya haritası onun için bir muammadır. Hatta daha yaşlı çocuğun, insan-ı kamilin bile şu haritalarda gösterilen şeyler hakkındaki fikri pek nakıs olup bu fikirleri bilahire ancak müstesna tecrübeler doğrultabilir. Hiç görmediğimiz mahaller hakkındaki tasvirlerimiz , yanlış şekiller altında devam eder. Her malumatlı adam Pekin, Tokyo ve Londradan bahsedebilir. Fakat buraları görmemiş ise görenler kadar tasvir ve tasavvur edemez. Terbiye-i etfâl hususunda, çocukları

pek ileriye sürmekten sakınmalıyız, bunlara lüzumundan fazla malumat vermek zihinlerinde hiçbir mefhumun tenvîr edemeyeceği birtakım kelimelerden müteşekkil mebâni-i sun'îye husulü gibi mahzuru mûcib olur. Bununla beraber şu mahzurdan bir dereceye kadar sakınmakta mümkün olamaz. Bir genç zihne atılan, bir boş çerçeve gibi ancak zayıf birtakım mefâhîmin iştirakı ile tutturulan müdrikat ancak melekat-ı akliyenin tedricen inbisata kelimesi suretiyle ve fikrinin sonraki faaliyeti ile birleşecektir. Çocuğa Tanrı, iyi, vazife, vicdan, ulum ve hatta güneş, ay, ağırlık, renk ne demek olduğu öğretildiği çağda bunları bellemekteki kabiliyetsizliği meşhud olup bunlar hakkında neden sonra bir fikir edinebilir, fakat kelime bir (nüve) teşkil edip işte iktisab edeceği bütün malumat bunun üzerine

Ders Sahifesi: 15

Cüz' Sahifesi: 115

(...) olacak ve her gün, hatta akl-ı beşerin hâlâ hiç yetişemediği şeylerde bile idrak-ı hakikate yaklaşacaktır. Çocuğun hali ile insanın arasındaki fark zannolunduğundan pek az bir derecededir, bizim kelimelerimiz pek çok defa ise mübhem (Havai Precipite) gayr-ı muayyen ve gayr-ı kâbil-i tayin tamimlerden *generaluations*lerden ibarettir. Ber-hayat-ı maişet havaic-i aidiyyesinde o kelimeleri oldukça iyi kullanıyor ve çocuğumuz bununla iktifa ederek imkanı olursa onları tanıyor yani zamana ve tahsile bırakıyoruz. Fakat serbesti zihne malik olanlar meyanında samimi kıymetini çok anlamak maksadıyla her kelimeyi iştikakça mihekk taşına vurarak manasını tahdid ve taayyün edenimiz az bulunur. Hemen hepimiz kolay düşünür ve düşündüğümüz gibi rehavetle tahkike ermeksizin birçok cehillere düşerek kelimelerin hakiki manalarını ihmal ederek söyler, geçer, gideriz. Fakat en hakîm ve en derin bir adam su-i tefehhümden ictinab için kelimelere hakiki bir tarif vermeyi imkan haricinde görür, hele bilhassa müdrikatı tahkik-i hakiki, isâl güç olan manevi ve tasviri yani şahsın kendi görüşüne ve duyusuna tabi enfüs-i hususatta yanlış muhakemelerden kendisini alamaz. İşte bundan dolayı hükema arasındaki ihtilaf kelime-i münâzaasına ta'bîrât-ı mücâdelesine

müncerr olur. Bu sebebe mebni yazdıklarında sıhhat arayan bir muharrir kullanacağı kelimeleri izahdan işe başlamak tedbirine müracaat etmekle beraber kendi mahretinde o tarizata sadık kalamaz. Ve karşısına çıkan bir hasmı veya ahlâfı tarafından şu derin hakîm tabiratında sıhhat bulunmamak, bütün muhakematı yanlış anlaşılmış bir kelime üzerine müesses bulunmakla itham olunur. O kurduğu bina-yı muhteşem hak ile yeksân ederler.

İşte şu mülahazalar işârat-ı melfuzanın delâlet eyledikleri mefhumun ne dereceye kadar aynı olduğunu bize gösteriyor. O işârat-ı melfûza tıpkı riyâziyyâtta mikdârlar ve nisbet-i adediyye gösteren işaretler gibidir. Daha başlangıçta söylediğimiz gibi işârat-ı melfûza fikrin vâsita-i tabiri ve yine o fikrin husulüne yardım eden aletlerdir. Öğrenilen bir dil zihin üzerine hariçten tevazzu eden o fa' âliyyet-i dimâgiyyenin icrâât ve netâicini temdîd eden bir şeydir. Bir dil büyümekte olan bir cisme tatbîk edilmiş bir kalıba benzer ve işte o cisme bir şekil vereceği cihetle “şekl-i dahîlisini” temdîd etti denebilir. Maamâfih bu kalıp bizzat gevşek ve elâstikîdir zihinde o kalıbın şeklini değiştirir. Mevcut kelimelerin delâlet ettikleri tasnifâtı itmâm eder ve kelimelerin kendisine vermediği malumât ve meşhudâtı kazanacak surette çalışır. Lisân bidayeten hemen sırf bir vazife (mutâvaat .Passif) îfâ eyledikleri cihetle genç zihinlere îfâ-yı mefâhîm ettiklerinde ısrâr eylemiş idik. Fakat ileriki derslerde bunun faâliyet-i mahsusa ve muvahidesini nazar-ı dikkate alacağız.

Şuraya kadar olan müsvedâtımız hiçbir zaman ne zihnin kuvve-i fâile ve mucidesini inkâr, ne de tab'an hâiz olduğu meleke-i terbiye ile iktisâbını tasdik gibi tefsir olunmalıdır. Mevhibe-i kelâm hususuna şâmil olan her şeyi gayr-ı kâbil zevâl bir tarzda insana aittir. Yalnız bir mevhibe-i kesb inbisât eder ve neticeleri misâl ve talim eyler zihin kendisinin bizzat îfâ edemediğini kâfi bir zamanda ve müsait şartlar dahilinde, mesela yüz kadar batn müddetinde misâl ve talim tesîriyle îfâ edemez. Fakat bugünkü tarz-ı hareketini unka-i şifâhiyyeye borçludur. İktisâb-ı lisân diğer bütün malumât gibi terbiyenin bir kısmıdır.

Lisânın Kuvâ-yı Muhâfaza ve Tebeddülüyesi

Bundan evvelki bahiste insanın etrafında bulunanlardan işârat-ı savtiyye olarak müdrikâtını bu işâretlerle mutâbakat edecek bir tarzda izhâr ile lisânını öğrendiğini bildirmiş idik. İşte lisânların bekâsı böylece olur. Eğer lisânların şu suretle intikaline nihâyet verilirse onlar da ortadan kalkar.

Fakat bu hayât-ı lisâniyyenin ancak bir vechidir. Eğer başka diller olmasa idi her zümre-i lisâniyye ilâ nihâye olduğu gibi kalır idi. Lisânlar üzerine olan iki nüfuz hemen aynı surette icrâ-î tesîrden hâli kalmamaktadır. Bir cemiyet vahdetini muhâfaza ettiği müddetçe kendisine mensup olan nutukda hâssa-i umumiyesinde olan vahdeti muhâfaza eyler, ancak ahvâl-i fevkâlâde ilcâsıyla bir millet inkılâb-ı azîme dûçâr olduğu zaman kendi lisânını bırakarak diğerinkini kabul ettiği görülür. İşte elsine târihinde kendisini gösteren büyük kuvve-i muhâfaza budur. Eğer hiçbir hadd ve kuvvet araya girmese insanlar son nesle kadar aynı tarzda konuşmakta devam ederlerdi. Fakat işin böyle olmadığı malumdur. Elsine-i zindenin kâffesi daimî bir teşekkülât ve tebeddülât

Ders Sahifesi: 16

Cüz' Sahifesi: 116

yolunda bulunuyor. Dünyanın herhâangi bir tarafına gidersek gidelim orada konuşulan lisana âit göreceğimiz âsâr-ı bâkiye ne kadar eski olursa iki zaman lisânı arasında o kadar büyük fark görürüz.

İşte Cenubî Avrupâ'daki (Roman) lisânlarıyla bunların büyük anaları olan (Latince) böyledir. Hindistân'ın yeni zümre-i lisâniyeleriyle Sânskri dili bunlar arasındaki sâir zümreler beynindeki farklar da böyledir. Eski Osmanlıca ile şimdiki Osmanlıca arasında da haylî fark görüldüğü gibi Rum Selçukîlerinin sonlarına Osmanlılığın bidâyete âit olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî ile oğlu Sultân Veled'in eserlerindeki lisân ile zamânımızda kullandığımız dil

arasındaki fark daha büyüktür. Hele daha geride ya'ni milâdın sekizinci 'asrî ibtidâllerine âit olarak (Orhun) vâdisinde bulunan Köktürkçesi ile bizim şimdiki Osmanlıca beynindeki fark iki devir arasında geçen asırlar kadardır. Asur medeniyetini tesis ve çivi hattını ibdâ' eden Sümerlerin dili ile aramızdaki fark tabiidir ki daha büyük olmuştur.

Kezâlik on sekizinci asırda yaşayan bir İngiliz mümkün olsa da şimdi tekrar dünyaya gelse bugün İngilizlerin alelâde konuştukları dili anlamakta güçlük çekeceği gibi birçok noktaları da anlayamayacaktır. Bugün Şekspir gelip de âsarından birisini İngilizlere okusa başına biriken halk bu lisânı anlayamaz (bu bilhassa telaffuzun değişmesindendir). Beş asır evvelki İngilizceyi İngilizler güçlük ve lügat-ı kitâbî yardımı ile ancak anlayabilirler. Bin yıl evvelki Anglosakson dili ise bir İngiliz için Almanca gibi güç anlaşılacak bir şeydir.

Türkçe ve bilhassa Osmanlıcada zaman bu kadar tesir göstermemiştir. Bunun sebebi ise lisânımızın İngilizce, Fransızca vesâire gibi ziyâde işlenmeyişidir. Demek ki lisânın yeni bir safha-i hayâtiyesi daha vardır. Burada onu da mümkün mertebe tedkik edeceğiz. Başka yerlerde olduğu gibi burada da hayât bir unsur-ı esâsî gibi neşv-i nümâyane tebeddüle tâbîdir. Bir mevcûdiyet-i uzviyenin doğuşu, inbisâtı, ölüşü ile bir dilin doğuşu, inkişâfı, inhitâtı ve inkırâzı arasında şâyân-ı dikkat bir müşâbehet mevcud olup ekseriyâ bu cihet-i müşahedeye bir zemin teşkil etmiştir. Hatta şu müşâbehet sebebiyle birtakımları lisânı, hayât-ı uzviye şerâitine tâbî ve kâmilten fa'âliyet-i beşeriyeden hâriç kânunlarla idâre olunur bir uzviyet, gibi telakkîye varmışlardır. Fakat kâfi derecede tetkikten evvel bu yoldaki telakki isticalden başka bir şeye haml olunamaz.

İlk nazarda muhteraat-ı beşeriye üzerine müesses olmak itibariyle lisânın tebeddüle tâbî olmamasının imkânı yoktur. Umumiyetle müessesât-ı beşeriye lisân gibi an'anât-ı tarikiyle intikâl eder. Ve bu suretle intikâl eyledikçe şeklini değiştirir. Bir taraftan anane tabiatı itibariyle, nâtamâm ve gayr-ı sahihtir. Ağızdan ağıza intikâl-i tarikiyle intişâr eden eşyanın yolda tagayyüre dûçâr olmamasına kimse mâni olamamıştır. Çocuk konuşmak için kendi kendini ilk zorladığı zamanlarda birçok yanlışlıklar eder. Eğer kendisi

dikkatli veya tahsiline ihtimâm olunursa o yanlışları sonraları tashih eder fakat ekseriyat dikkatsiz ve terbiyesinde ihtimâmsız olmak hasebiyle ana dili ekseriya bozuk öğrenilmeye mahkumdur. Diğer taraftan çocuğun kendisine öğretilen dil melikât-ı akliyesinin derece-i inbisatına kâfi gelerek lisânı bildiği gibi kullanır ve kelimeleri tasavvur ettiği mefhumları edâya kâfi görür, fakat bu hâl çok sürmez. Zaman geçip büyüdükçe zihni de büyür. O zaman öğrendiği lisânı idrâk ettiği mefhumları ifadeye ya kâfi gelir ya noksan kalır. İkinci hâlde ise o kalıpları zihin genişleterek ihtiyacına muvâfık bir hâl getirmeye çalışır. Şunu bir misâl ile izâh edelim. Mesela tahsil ve taallüm ile ulûm-ı tabîyye, riyâziyyât ve hikemiyyât tahsil edilerek bunların son haddine vâsıl olduktan sonra edinilen malumâtın nâtamâm, çizilen hududun var olduğu görülür. Fünûna diğer hâller ilave etmek, yeni farklar tesis eylemek, yeni râbitalar bulmak mümkün olabilir. İşte o zaman elde bulunan ıstılâhât ve tabirâtın noksânı görülür. Şu eksiklik bizde tercüme ile uğraşanlar için her gün kendisini gösterir durur. İşte bu sebeple yeni kelimeler icâd etmek gerek, her lisânın mutlakâ her mefhumu edâ etmesi şarttır, böyle olmazsa lisân olamaz. Binâenaleyh mutlaka bulunan mefhuma mutâbık bir kelime bulunur. Her şahs-ı mütekellimin fikir ve malumâtının yekunu kendi ameli ile umum-ı ma'lumât ve efkâr-ı beşeriyye ilavesinden ibarettir ve mevcut olan lisânı kâlibına isâğa olunmakla berâber bir dereceye kadar da o kâlibın şekl-i hâricisini tadil eyler.

Şu hâlde nokta-i azimetleri faaliyet-i beşeriyyede olmak üzere lâ-yenkâtı lisânı tadile sâi iken kuvvet mevcut demek oluyor. Acaba diğer tabiatte daha başka kuvvetler de var mı? Bakalım, inbisât üzere bulunan lisânları bir muâyylene edelim de daha ne gibi kuvvetlerin tesiri altında bulunduğunu görelim.

İşte bunun için tebeddülât-ı lisâniyyenin envâmı tasnife medâr olmak üzere kendi dilimizden bir misal getirelim:

Türkçemizde bugün en eski âbide-i lisâniyye 730 târih-i mîlâdisine doğru (Orhun) vâdisinde vücuda getirilen mahkûkâttır. Çin müverrihleri Türklerin beşinci asırda yazı yazdıklarını kayıt ediyorsa da o devre ait eserler henüz ele geçemediğinden şimdilik edebiyât nokta-i nazarınca daha gerilere gidemiyoruz. İşte misâlimiz:

“Üze kök teñri [a]sra yagız yer kılıntukda [e]kin [a]ra kişi oglınta üze [e]çüm [a]pam Bumin Kagan İstemi Kagan olurmış. Olurupan türük bodunıñ ilin, törüsin, tuta birmiş iti birmiş tört bulun kop yagı ermiş sü sülepen tört bulıñdakı bodunug kop almış kop baz kılmış, başlıgıg yüküntürmiş, tizligig sökürmüş” . (Orhon Yazıtları KTD1-KTD2)

İşte şu ibâreyi tercüme edelim:

“Üstte mâvi gök altta kara toprak yaratıldıkta ikisi arasında insânoğlu yaratılmış. Beni insân üzerinde ecdâdım (Bumin Han), (İstemi Han) büyümüş, büyüüp Türk milletinin memleketini töresini tutuvermiş, tanzim edivermiş. Dört cihet hep düşmanı imiş, asker sürüp dört cihetteki milletleri hep almış, hep âsâyış de etmiş. Başı olanları eğdirmiş, dizi olanları çöktürmüş.”

İlk nazarda bize yabancı gelen şu ibâre tercümesiyle mukâyese edilirse aslın pekâla bir Türkçe olduğunu yalnız bazı kelimelerde, cümle teşkilinde farklar olduğu göze çarpar. Eski Türkçedeki öze bir zamanlar yüce şeklini aldıktan sonra, şimdi üst ile eda ediliyor.

Kök her ne kadar eski manâsını muhâfaza ediyorsa da biz burada şimdi bozuk bir arabî sıfat kullanmaya mecbur oluyoruz.

Tanrının manâsını büsbütün değiştirmişiz, esre dilimizde ancak altında olduğu için, kesre makâmında muhâfaza olunabilmiştir. (Esre) Bunun aslı (as+re) dir. Açu ile apa lügatlerinin asıl manâsı bellî değil. Şark Türkçesinde aç, anne ve abla demektir. Ebû, baba demektir. Şu hâlde bunların vaktiyle büyük akraba manâsına gelmeleri melhûzdur.

Kâğân sonra kâan, Hâkân, Hân şekillerine girmiş, ulumuş, ulurmak masdarından, bu da şimdi gâib olmakta bulunân (ulu) sınıfındandır. Budun kavim, millet demek. İl, Rum ili tabirimizde kâlmış. Törü, kadın dilinde töre şekline girmiş. Kop Tâtârcada köp olmuş, bizde hepsi unutulmuş. Yalnız târihlerimizde subâş tabirî kalmış. Sülemek asker sevk etmek de böyle.

Lügatçe ihtilâflar hâsıl olduğu gibi sarf ve nahivce de oldukça farklar husûle gelmiştir. Lisândaki şu ihtilâf yeni idrâklara yeni kelimeler bulmak ihtiyâcından ileri gelmiştir. Bu yeni kelimeler ise ya eskilerinin suretlerini tebdil etmek veyâ başka dillerden kelime almakla olur. Fakat şu kabaca bildirdiğimiz nazariyeyi, lisanın terakkisi için gösterdiğimiz taksimi dahâ mâddî olarak tebeddülâtın mevzuı üzerinde değil tabiatı esâs üzerine tesis edersek dahâ makûl hareket etmiş oluruz. Bu hususta şu taksim en muvâfıktır:

1. Lisânın anâsır-ı kadimesinin istihâlesi, ifadenin cevherî olarak muhâfaza olunan kelimelerin değişmesi. Bu da iki türlüdür. Birincisi savt-ı lafzinin değişmesi. İkincisi manânın tebeddülü, şu iki tebeddül, sonra göreceğimiz vecihle, ya ikisi birlikte veya ayrı ayrı vukûa gelebilir.
2. Eski anâsır-ı lisâniyenin harâbîsi, müstamel olanların istimalden kalkması, bu da iki türlüdür. Birincisi kelimenin tamamıyla kayboluşu, ikincisi eşgâl-i harfiyyenin ve tarifâtın ziyâı.
3. Yeni anâsırın husûlü, bir lisânın anâsır-ı kadimesine yeni kelimeler veyâ yeni şekiller ilâvesi menâbi-i edâtın inbisât-ı hâricisi.

İşte şu tasnifin mükemmeliyeti meydandadır. Şu üç hâlden birisine uğramamış ve şu üç sınıftan hâric kalmış bir hâl tasavvur edilemez.

4

Lisânın Nahvi: Kelimelerin Şekl-i Hâricilerinin Değişmesi

Şu bahiste asvât-ı melfûzanın değişmelerinden bahsedeceğiz. Fakat bahsimize gerek şekil ve gerekse manâca esâs olabilecek bazı umumî kâidelerden başlamak gerek. Bunun için bir kelimeyi mevki-i münâkaşaya çekeceğiz.

Gerek dilimizde ve gerekse Avrupa lisânlarının çoğunda müşterek olan “piskopos” kelimesini alalım. Şu kelimenin Rumca (Episcops) kelimesinden müştakk olduğu malumdur.

Bu kelime ise (görmek, gözetmek, korumak) manasına gelen *shep* kökü ile mef’ul-ü ileyh edâtı olan *epi* lâhikasından

Ders Sahifesi: 18

Cüz' Sahifesi: 118

ibâret olmakla ilk manâsı (nâzır, korucu, gözetici) demek idi. Hristiyân kilisesinin ilk teşekkülü devrinde şu kelime ufak bir Cema'ât-i İseviyye'nin işlerine bakacak zâta unvân-ı resmî ittihâz olundu. Hâla piskoposî vezninder gerek kelimenin aslı ve m'anâ-i aslîsi fark olabiliyor. Kelime Türkçeye geçerken çok şey kaybetmemiştir. Yalnız başından é sâiti düşmüştür. Fakat kelime İngilizcede (bischof) şekline getirmiş, yani baş ve son hecelerini düşürmekle beraber asvât-ı müşkilenin çoğu da değişmiştir. Burada birinci (p) kendisine pek yakın olan (b)ye kalb olunmuş, damaktan çıkan bir savt-ı sâmit ile telaffuz olunan sh savt-ı safirisi ise esâsen iki savtın imtizâcından hâsıl olduğu cihetle iki harf ile yazılan (sh) şş ile adetâ kaynaşarak bir savt hâline girmiştir. Ve ikinci hecenin "o"su bîtaraf bırakılarak İngilizlerin kısa u dedikleri şekle konulmuştur. Şu tebeddülâtan dört hece yerine iki hecesi dokuz sese bedel beş suretli bir kelime olmuştur. Hatta o beş sesin ancak ikisi asıl kelimedeki bulunan olup diğer üçü değişmiştir. Almancanın bischof kelimesinde son p bile değişmiştir. Fransızcada yine Rumcadan alınan (évêque) kelimesi zâhiren Almanca ve İngilizceden büsbütün farklıdır. Fransızlar kelime almakta başka bir yol tutmuşlar épisk yerine "évesc"i ikâme etmişlerdir. Sondaki harf sonradan düşmüştür. Bu keyfiyyet Fransızca kelimelerde , kesretle vukû bulur. İspanyollar da başka bir yoldan giderek *oluspo* dedikleri gibi Portekiz dilinde daha kısaltılarak *luspo* hülâsa Danimarkacada kelime büsbütün kısalarak bir heceden ibaret *lusk* şekline girmiştir. Türklerin Hristiyân olmamaları bu kelimeyi az kullanmalarına sebep olmuştur. Eğer ziyâde kullanılsa idi belki de *poskfos*, *poskovos* şekillerine girerdi.

Kelimeler böyle şeklen değişmekte iken manâca da tebeddül etmektedir. İlk önce ufak zayıf bir cemaatin işlerine bakmaya memur olan kimseye lakab olan şu kelime günden güne Hristiyanlığın Avrupada terakkî ve tahakkümüne nâiliyyeti sayesinde hüküm ve kuvvetini artırarak bir velâyetkede ruhânî ve cismânî hâkimine alem olmak derecesine çıkmış, bir kilise prensi

olmuştur. Misal olarak arz eylediğimiz şu kelime ‘alâ tarîkü’l istikrâ’ bulunabilecek hallerle tasdik olunacak birçok şeyler öğretiliyor. İlk olan bu kelime hayât-ı beşeriyyenin şerâit-i hususiyeyi hâiz bir devrinde his olunan ihtiyaç üzerine başka dillere giriyor. Bir yeni din doğuyor, bu din birtakım teşkilâta lüzum gösteriyor. O teşkilât dahiline girecek memurlara da birer ad takılmak lazım geliyor. Her vakit olduğu gibi bunlar da öyle bulundu. Hristiyanlığa mûtaallik birçok kelimeler böylece çıktı. Hakikat kelimeler hâzır ve mevcut olduğu gibi tahsîs için tatbik olunacakları da mevcut idi. Yalnız bunların istikbâldeki taallukları ait olacakları mesleğe tâbi bulunuyordu. (Psikopos) adı tamamen ve vâzihan bunu taşıyacak kimsenin salahiyet ve memuriyyetini bildirmiyordu. İntihâb olunan zâtın beklenen şey yalnız görmek, gözetmek değil idi. Kelime ancak memuriyyetini hafifçe okşuyordu, fakat tavsif hususundaki şu noksânî ile beraber ta’yîne elveriyordu. Kelime tavsîfî olmak için ezmine ve emkineye göre ziyâdesiyle uzun müddet tebeddül olmak icâb ederdi lâkin ‘unvan suretiyle bu kelime, her türlü ahvâlde, delâlet eylediği mefhumu ihtâra kâfî geliyordu. Binaenaleyh şu ünvânın muhâfazası manâ-yı aslî ile tatbik olunduğu memuriyyet arasındaki râbitanın hiç de neticesi değil idi. Hatta kelimenin iştikâken tahsis olunduğu memuriyyet ile birlikte hiç de Rumca konuşmayan ve ilk manâsını katiyen bilmeyen büyük cemâ‘at-ı beşeriyyenin hâfıza ve âdetine girdi. Bu kelime o cemâ‘atler içinde tarihçe malum imiş gibi tahsis olunduğu vazifeyi ifâ eyliyor idi. İşte böylece bir şeye alem ve işaret olan kelime artık kendi aslından ayrılmış, başka bir yolu tutmuş oluyor idi. O zamandan beri ve müdrike-i mütehavvileye delâlet etmek üzere bir ‘alâmet-i itibâriyye ve menkûle olup kalmıştır. Şekil ve manâda tebeddül vukuunu imkan dâhilinde bulunduran işâret-i melfûzanın bir işârat-ı melfûzanın bir işâret-i itibâriyye olup müdrike ancak bir müşâreket-i zihniyye ile merbut olması keyfiyettir.

Eğer râbita tabîi muzmeri vâcib olsa idi işârette de idrâkteki her tahavvüle müşâbih bir tahavvül vukuu iktizâ ederdi. Halbuki işte mefhum büyüdüğü hâlde kelime güdükleşerek her bir lisânda ancak kendinin bir cüz’ü hâline girdiğini görüyoruz. Tahavvûlatında gördüğünüz biricik meyl-i vesâitin iktisâdından, telaffuzun uygunluğundan başka bir şey değildir. Kelime kendisini telaffuz edecekleri en büyük bir kolaylık vermek için âdeta yeniden

isâga olundu. Muhtelif milletlerin ağızında aldığı şekillere bakarak âdetâ onların itiyâd-ı telaffuzîsini gösterebiliriz. Cermen nesilleri bilhassa kelimelerinin ilk hecelerini vurgularlar. Yani

Ders Sahifesi: 19

Cüz' Sahifesi: 175

o heceyi daha belirgin ve kuvvetli bir surette söylerler. Demek ki şu ülfete mebnî kelimenin vurgulu hecesini alıkoyup ona takaddüm edeni düşürmüşlerdir. Yani aslen vurgulu olan (*pis*) kelime başı gibi muhafaza edilip *cop* hecesi de kelimenin ikinci uzvu olmak üzere kalmış ve Cermenler için (*Piskop*) enmûzeci hâsıl olmuştur. Fransızlar (sâir Latinler gibi) intihâ'i heceyi vurgularlar.

Kelimenin asıl vurgusu (*pus*) üzerinde bulunduğundan akabinde gelen *k* kurbiyetinden dolayı ibkâ edilmekle bi't-tabı intihâî olmak üzere 'ad edilmiş ve bu suretle Latinler için (*Pisk*) enmûzeci hâsıl olmuştur. Görüyoruz ki bu suretle aynı kelimedede bir cinsin attığı bir heceyi bir 'uzuv kelimeyi diğer cins onu mühimseyip muhâfaza ediyor ve bunda bi't-tabı kendi itiyâdının tesirine tâbi bulunuyor. Bir cins için teşekkül etmiş şu farazî enmûzecine yine o cinsin muhtelif (...) arasında küçük tahavülât uğruyor. Binâenaleyh denilebilir ki kelimenin her lisânda aldığı tagayyürât-ı şekliyye o lisanlarda sâir kelimelerin dûçar oldukları tagayyürâta göre tasnif olunabilir. Şu tagayyürât ise söyleyenlere kolaylık için oluyor. Kelimelerin lafz ve m'anâsına aid olan tagayyürâtı ayrı ayrı tedkik etmekle sun'î bir taksim icâd etmiş olmak şöyle dursun tabiî farkları göstermiş oluyoruz. Bazen bir kelime az çok şeklini değiştirir, manâsı değişmez! Bazen de büsbütün manâsını değiştirir, şekline bir şey olmaz. Aslına bakarsak her iki surette değişmeyen kelime ya pek azdır, belki de hiç yoktur. Birisine misâl olarak ayıracağımız kelimeler, diğerine de misâl olacaklardır. Lisânın maddelerinden her birisi, az çok lisânların ne suretle inbisât ettiğini gösterir, fakat dikkatimizi şu tebeddülâtan ilk önce birisine ve sonra ötekine tevcih etmekte hiç güçlük yoktur.

Şeklin değişmesine muta'allik maddede, manâya ziyânî dokunmaksızın kelimelerin bütün parçalarının budanmasını ve geri kalan kısımlarının da onu söyletecek olanların tercih ve itiyâdlarına uygun bulunması keyfiyyetini bilmemiz iktizâ eder. Lisanlardaki bu meyl-i azîm zâhiren gayr-ı mecânîs layü'ad-ı ahvâl altında mahfîdir. İlm-i lisân bunun kadar esâslı ve ziyâde hâiz-i ehemmiyyet başka bir kânun vaz edemez. Lisân, beşeriyyeti baştan başa dolaşan ve bütün unsurunu bir cihete doğru tahrik eden cereyân-ı 'azimdir. Vâk'îâ muhâlif cihetlere de akan cereyânlar varsa da bunlar büyük akıntıya nazaran her yerde görülen ufak tefek anâfor akıntıları mesâbesindedir. İşte aynı temayülün bir te'siriyledir ki insanlar yazıda büyük caddeyi takip edecek yerde kestirme yolu takip ve ihtisâr işaretleri istimal ederler. Şu hâl iktisâttan ziyâde tembellikten ileri gelir. Bu meylin lisânda tezâhür eden tesirâtı ki nev'idir. İktisâd-ı hakikî, tembellikte ifrat! Çünkü bu meyl teemmül etmeksizin icrâ-yı fi'l eder. Ve vukû önce kestirilemeyecek neticelere erer. Kelimelerin ihtisârındaki meyl pek kolay anlaşılacak bir şeydir.

Her lisânda kelimelerin tedricen tıkızlaştığı az dikkatle görülebilir. Mesela: Eski Türkçede (kulkâk) kelimesi (kulak) şekline girmiş. Yani ikinci hecesindeki (k) düşmüş sâiti ikinci heceyi teşkil eylemiştir. Filvâki iki heceden ibâret olan bir kelimeye üç (k)nin birleşmesi oldukça sakil bir şey idi. Bir tanesinin olsun düşmesi kelimeye bir tatlılık vermiştir. (kurı bakıga) ism-i mürekkebi küçülerek (kurbağa) hâline girmiş. Kelimenin aslı (kurbagasıg) iken bir sâit iki sâmit bir de izâfet-i 'alameti iskât edilerek tek bir kelime olmuştur. (Çukurlanmak, oyulmuş) manâsına gelen (kubkulmak) masdarından müştak olan (kubkâ) kelimesi Şark Türkçesinde (kupa) ve Garb Türkçesinde de (koğakova) olmuştur. Başta hâsıl olan (konak) Çağataycada (kongâş) idi. Bu dilden (kurgâşun) bizde (kurşun) olmuştur. Yine böylece yaprak, aslı (yap: kapamak) masdarından (yapurgâk) iken bu şekle girdiği gibi (deniz) de (tengiz) den düzelmiştir. (iç edik) , (içkur, uçkur) (kulaç) terkiplerini: (çedik, uçkur, kulaç) yapmışız. Sâmet ve sâitlerin düşmesi, birkaç kelimenin birleşmesi Türk dili tarihini gösteriyor. Şu suretle harfe müteallik farklar, birtakım işaretler kaybedilmiş, lisânca vuzuha hâlel getirilmiştir. Öyle ya, bugün ilm-i lisâna yabancı olan bir adam (kurbağa)nın kuruda yaşayan bir bağa olduğunu anlayamadığı gibi çediğin de terkib-i vasfî olduğunu bilemez, neden böyle

tesmiye edildiğine akıl erdiremez. Nisbet edatı olan (ik, ok)lar ekseriyâ Garb Türkçesinde düşüyor ise de bazen de iki suretide fakat, manâlarında cüz'î bir farkla kullanılıyor. Mesela (ulug) kelimesi (ulu) şekline girmiş, çatmak masdarından gelen (çatı, çatık) ise ayrı ayrı manâlarda kullanmakta bulunmuştur. Görülüyor ki vâsıtada

Ders Sahifesi: 20

Cüz' Sahifesi: 186

iktisâd-ı millînin biri muhrib ve diğeri mübdi' iki hareketi vardır. Şu meyl ilk önce şekiller vücuda getirir, sonra koparır, tahrib eder. Eğer şu meyelân olmasa mürekkeb kelimeler ve yardımcı ilânihâye oldukları gibi kalır idi de bundan evvelki dersimizde Köktürkçeden aldığımız misâldeki (başlagag, yegdirmiş, tizligin, sevgürmiş) cümlesi şimdi bize göre “başlakları (baş kaldıranı) eğdirmiş, dizlikliyi çökermiş” şekline giremez idi. Bu meylin asıl tesiri esas şekle taalluk etmek aksâm-ı tâmmesini işaretler, uygun alametler hâline koymak, işârat-ı lisâniyye iştikâkını belli etmeyecek surette bunları sıkıştırıp birleştirmekte görülüyor. Şu meseleyi ileride (yedinci fasılda) üçüncü nev' tebeddülât-ı lisâniyyeyi tedkik ile yeni eşkâl-i kelimâtın hudûtu bahsinde bir daha tafsîl eyleyeceğiz.

Fakat meyl her ne kadar her yerde aynı ise de ihtisâr tarîkî ile tecellisi pek mütenevvidir.

Şu tenevvüü anlamak için de her lisandaki tarz ve itiyâdı bilmek gerek. Cermen dilleri umumiyyetle. Kelimât-ı müştakka veyâhud mu'rebede inflexionnels ilk veya esas hece üzerine zorlu bir vurgu aldıkları gibi kelimelerde de bu vurgu ilk uzuv üstünde bulunur. Şu suretle vurgulama, bizzat tebeddül-i savtiyye bir misâldir, çünkü mücâvir Cermen dillerinden hiçbirisine ait olmadığı gibi umumiyyetle bunlara yakın olmak üzere telakkî olunan Slav dillerine de ait değildir. Bu hadisenin neticesi şudur ki daha yakın bir devirde, Cermen dillerinden her birisi bir müstakil ameliyye ile son hecenin yahud i'rab ve müştakâtındaki sâit-i fârikasını kaybederek yerine bîtaraf e savtını almıştır.

Şu tebeddül farazâ eski Almancanın vasatı, yukarı Almanca ve Anglosakson dillerinin eski İngilizceden ayrıldıkları devirde vâki olmuştur. (her ne kadar merâm-ı mün'akisin şunda payı varsa da) bilhâssa İngilizcede görüldüğü üzere . Şu lisanların müntehâlarını terk etmeye mecbur oluşlarının da bunda te'siri vardır. Fransızcada tebeddül târihî biraz farklıdır. Umumiyyetle Latin urgus? (accent) bir heceden diğerine nakledilmemiştir. Fakat bundan Fransızcanın bütün kıyâsî kelimelerinde (e harfî hesaba katılmaksızın) intihâî heceyi teşkil eden, Latincedeki bütün vurgulu heceleri takip eden heceler ya ihtisâr veya hazf olunmuştur.

İşte populum' den peuple (facere) den faire prehendre'den prendre, statum, etatem'den été böyledir. Şu statum'dan müştakk olan été kelimesi meraka şayân bir devr ile kelimelerin şekl-i hecâiyyelerinin imtidâdî ile vücud bulan bir sınıf-ı tebeddülâta nazar-ı dikkatimizi celb eder. Latinceyi kabul eden (gavl?) milletleri için k yahud p gibi sâmite önündeki s'yi telaffuz ictinâbı muktezî bir güçlük idi. Nasıl ki İngilizlerde bilahire (knif, gnan) kelimelerinde olduğu gibi (n) harfinin önünde g ve k harflerinin telaffuzu güç gelmiştir. Şu güçlük biz Osmanlılarda da hissedilmiş ve işte bu sebebe mebnî Türkçe de (Turuk budung ança kondurtumuz) cümlesi (Türk budununu öylece kondurdum) şekline konuyor. Yani muzâftan (g) düşerek yerine (ı) geliyor.

Fakat Fransızlar o uygunsuz harfî kaldıracak yerde telaffuzu daha ziyade kolaylaştırmak için kendisinden evvel bir sâmit getirerek Latincenin (scapus) unu escape (direğin alt başı) spiritusunu esprit (ruh) stomachusunu eslamac yaptılar. Nitekim biz hâlâ (s) ile başlayan ecnebi kelimeler de yapmaktayız staem, istim, steamboat stoumri ebkumri ve ilh gibi. İşte Fransızlar o zaman pek umumî bir ihtisâr tarikiyle savt-ı safiri ortadan kalkarak selpladan école, sponsusdan épons, stiuolirimden étude gibi hâlâ Fransız kâmusunda mevcut kelimeler çıktı. Yine vurgulama neticesi olarak (Romen) dillerinde (bilhassa Fransızcada) kelimenin asıl kökünde icra edilen hasar Almancadan daha ziyade göze çarpar. Bunun neticelerinden çoğu İngilizceye geçmiştir.

İşte Latincenin proeduaresi Fransızcada prêcher İngilizcede preach, Latincenin constaresi Fransızcada coûter İngilizcede cost; Latincenin

computaresi Fransızcada compter, İngilizcede count, Latincenin blasphemare-i Fransızcada blâmer İngilizcede blâme olmuştur. Mürekkebin kelimelerde iki uzvun böylece kaynaşması İngilizceye has değil Almancada da vâkidir. Türkçede mürekkebin kelimelerin kaynaşmasına misal nisbeten azdır.

(iç+edik) uçkur (iç+kur) elfâ kusu, elfâ kese, elf-i kötü, dizmân (idiz+mân) ilh... gibi. Fakat arslan, kaplan, ceylan, ayva, karpuz gibi aslına ircâ edemediğimiz kelimelerin mürekkebin olmadıklarını kim iddia edebilir?

Sebuk Tegin, (Sövik Tegin = Sevgili Tegin) Alpogut Orhan (Orhan), han (kağan-kan) gini kelimelerin mürekkebin oldukları âşikâr değil mi?

Ders Sahifesi: 21

Cüz' Sahifesi: 177

Bu tarzın en ziyade görülebilen neticesi Fransız ve İngiliz dillerinde vaktiyle telaffuz olunan asvâta delalet eden harflerin yazıda ibkâsı keyfiyyetidir. O harfler o devrin yâdigâr-ı telaffuzudur.

İhtisâr tarikiyle mülâyemete meyli hakkındaki şu misal elverir. Fakat kelimelerin anâsır-ı mahfûzasını tağyir , bir suret yerine diğeri ikâmeden ibaret olan bir hareket daha ziyade münteşir olmakla beraber daha çetin ve karışıktır. İngilizcede sâitler pek ziyade tebeddülâtâ dûçar olmuştur. Fransızcada Latincenin uzun u (ou) sı u ile i arasında u ya kalb olunduğu gibi eski ou diftongu u telaffuz edilmiştir. Hele bu lisanda oi diftonguna (savâit-i melsûka) acîb bir inhimâk gösterilmiş eski savtların bir çoğu buna tahvil olunmuştur. Mesela Latinceden alınan nigrum, begem, lides, mensio, cred kelimeleri sırasıyla moi, noir, loi, boi, loi, mois, crois, moi şekillerine girmişlerdir.

Türkçemizde de i nin ou ya tahavvül ettiğine uçkur, içkur a'nın e'ye çevrildiğine (aytmak) masdarının (eytmek) şekline girmesi misaldir. Köktürkçesinde (püzdüm) bizde (bezdim) (bıktım) olmuştur. Kezalik Şark Türkçesindeki (taguk) bizde (tavuk) olduğu gibi, savt manâsına gelen (tavuş) (tavâş), tavuşkân (tavşân) olmuştur.

(Savug) bizde (soğuk) altun veya (al-dun altın) olmuş, (gömük) kemik (yığaç) (ağaç) (cakıt) (yakıt) ilh olmuştur. Sâitler pek ziyade tahavvüle uğradığı gibi sâmitler de Türkçenin muhtelif zümrelerinde oldukça değişiklik göstermiştir. Mesela (topak) dan müştakk olan (tufek) kelimesinde o saiti u olduğu gibi a da e ye tebeddül etmiştir. (p) ise (f) olmuş sök (k)da (ke) şeklinde incelmıştır.

(p) nin (f) ye tahavvülüne bol bol hemen her lisanla misal bulunabildiği gibi f nin v ye tahavvülüne de çok örnek gösterilebilir. Öfke, öbke öyke gibi (b) harfi de (v) olabilir düşman manasına gelen tebiz ve teviz gibi. Köktürkçesinde (sepinmek) , (sevinmek) gibi, tapgaç, tavgaç, tube, tebe, tepe gibi...

Avrupa lisanlarında s ekseriya z de kalb olunur. Ve bizde de bazen tersine misal: zokâk, sokak; zûnbil-senbil, nergiz-nergis gibi. Türkçede y de z'ye kalb ediliyor: cigit – yiğit; yaz, yay, cay gibi.

Alman ve İngiliz kamusları karşılaştırılsa İngiliz kelimelerinde bulunan d'lerin Almancada t kaldıkları görürüz.

Türkçemizde maruf bir kâide (...)t'lerin (d)ye kalbini gösterir. Şark Türkçesi ile Osmanlıca kamusları da karşılaştırılsa iki lehçenin tıpkı İngilizce ile Almanca gibi aralarında sıkı bir münasebet olduğunu yani bizim (d)lerin orada (t)ye kalb edildiği görülür. Tağ, otağ, tengiz, tek, tört, temyek, tekme gibi.

İngilizcede etan Almancada essen oluyor, yani t yerine s getirmek daimi bir münasebettir. T ile s veya s'nin birbirine tahavvülü en umumi ve kesîrül vukû hallerdendir. Türkçe ve Arapçada buna misaller pek çoktur. Hatta “yay” “yas” “yaz” , “yat” bile aslen bir olup hepsi bayılmak manasındadırlar. Muhtelif Türkçelerde bunlara misaller çoktur.

Türkçede sünbül, nergis kelimelerindeki sinler (z) ye tebdil edilir: zümbül, nergiz, sergiz denilir.

Alman ve İngiliz lisanları arasında th (h) ile d karşılıklı bir münasebet teşkil ederler. Bu münasebet sâbit bir surette Şark ve Garb Türkçeleri arasında da mevcuttur. Şark Türkçesindeki tağ, tadu, tayak, tank, tamag, tırak , tagay,

tuvar, turak, tугan bizde dag¹, ² dayak, dak, damag, day, davar, durak, dugan diye telaffuz olunuyor. İşte Anglo-sakson lisanları için (Garim) tarafından vaz' olunan mübalede ve tedvîr-i asvât-ı sâmite Ural ve Altay lisanlarına kabil-i tatbiktir, şu kadar var ki bizde hududu daha vasidir.

Beyinlerinde münasebet bulunan diller arasında umumen vâki olan şu hal bir misal-i bahirdir. Mütekâbil kelimelerde bulunan savtlar daima bir değildirler bilakis muhaliftirler. Fakat bu ihtilaf bir fark-ı daimi halinde olup aralarındaki rabita bir münasebet-i ayniyye değildir. Bundan şu çıkıyor ki iki dil birbiriyle mukayese edildiği zaman ilk tevkif olunacak nokta şudur. Birinde sâmit ve sâit olan diğerinde de sâmit veya sâittir. Bu hal bundan evvel işaret olduğu üzere bir lisanın suret-i telaffuzunun mütemadiyen değişmesi neticesidir. Bu tebeddül ise az çok mühim, oldukça umumi ve fakat mütemadîdir. Ve eski lisan mutlaka bir tarzda tebeddül etmez şu hadise önünde bir (lisanı linguiste, dh, th;t,D) savtlerinin bir dilde bulunup bulunmadığını bunlardan hangisinin asıl olduğunu netâic-i müstahsilenin nasıl

Ders Sahifesi: 22

Cüz' Sahifesi: 178

tagayyürât-ı müteâkibe ile vukuu bulduğunu ve “eğer mümkün ise” o silsile-i tagayyürâtın sebebini taayyüne sarf-ı dikkat etmelidir.

İlk nazarda hadisât ne kadar gayr-ı mütecânis olursa olsun, bir (lisanı) bunlardaki tebeddülât-ı arızıyyenin netâic-i müşevveşesinden olmadığını çarçabuk fark eder. O hadiseler kaidelere, bir kanuna, bir meşiete tabidirler. Bir seda kendine hikmeten müşabih olan diğer birisine inkılâb eder, yani bir savt hemen kendisinin çıktığı uzva müşâbih bir uzuvdan çıkana tebeddül eyler. Ve bu hareket-i inkılâbiyye bir istikâmet-i umumiyye takip ederek bir illet-i mahsusaya tabiyyet eyler. İşte şu hal, lisan ile meşgul olanları, ilm-i lisanın bir kısmı olmak itibariyle suret-i savtiyyeyi esasen tahlîle sevk eyledi. Şu tahlilin faide ve ehemmiyyet-i azimesine mebni elifba-i tekellümümüz hakkında bir

¹ Bu harf İngilizcede peltek (z) gibi telaffuz olunur, Rumcada da vardır.

² [20] Burada dad kalın (d) yerine mahsus kullanıldı.

fikir edinebilmek için biraz tevakkuf edeceğiz, çünkü bu elifba asvatın bir silsile-i muntazamasını ve beyinlerindeki derecât-ı nisbiyesini ve bunlar arasındaki tebâdül ve inkılâbı taayyün eyler.

Savtların hudusuna vasıta olan uzuvlar ciğerler hançere ve hançereyi mütakib kılan aksâm-ı femiyyedir. Ciğerler orgunun körükleri mesâbesindedir. Ciğer mütekellimin ihtiyacına göre az çok seri az veya çok kuvvetli bir hava cereyanını ağızdan geçirirler. Hançere rüzgar borusunun müntehâ-i fevkânisinde mevzu kotudur. (?) Bu kotu icra-i amele lüzumu olan cihâz-ı adaliyi havi olup bu cihâz argunun borusundaki dilin hizmetini edâ eder. Kotunun iki cenâhında ilerleyen iki (...)etrâf-ı muhâtiyyesi – ahbile-i savtiyesi geçidin orta yerinde mürûr eden hava cereyanını tehzîz edecek bir surette yaklaşp girilecek yoldadır. İşte bu ihtizâz-ı hava ile intikal ederek savt suretinde kulaklarımıza erişir.

Âdî teneffüs zamanında disamlar çekilip büzülmüş ve tevettür etmiş olduğundan aralarında kalan müsellesimsi bir şekilde geniş boşluktan hava geçip gider. Şu suretle hançere tiz ve pes envai ile anâsır-ı savtiyye (Ton-tont) unu verdiğinden bunun ehemmiyetini müteharrik-i bi'z-zât tekellüm mesakinesinin o dehşetli, yek-ahengini duyanlar takdir ederler. Hançerenin cihaz-ı muhtezziüstünde mütesavvıt bir kotu gibi cevfi-i bel'ûmu ile cevfi-i femi ve enfi bulunur.

Ders Sahifesi: 23

Cüz' Sahifesi: 283

Boğaz ve ağızın hareket-i ihtiyarisi ile bu kotonun şekil ve imtidadı o kadar tadilata dūçar olur ki bundan da elifba-i tekellümümüzün savtlarını teşkil eden tenevvüât-ı tabîiyye ve mahsusa husule gelir, binaenaleyh savt, ses ne demek olduğunu kısaca tarif için ciğerlerden çıkarılan bir hava sütunudur diye tarif edilebilir.

İhtizazlara sebep olan ve bunları tadil eden cihâz savtî adelât guzruf hakkında tafsilat ilm-i menafi-i a'zâizeyye aittir. Kulağı muhtelif suretlerle

mütehassis eden ihtizazat-ı havaiyyenin şekil ve terkibi hikmet-i tabiiyyenin “sada” bahsine taalluk eder. Tasavvut *phonétique* nokta-i nazarınca a‘zâ-ı femiyye vesairenin tebeddülât-ı iradiyye-i vaz‘aiyyesinden tevellüd eden envâ-i asvât-ı lisaniyyâta ilm-i lisâniye aittir. Envâ-i asvât bazen kolay ve bazen güç anlaşılır, fakat burada tedkikî şâyan-ı ehemmiyet olan başlıca envâ-i savtiyye kendiliğinden kâbil-i tatbik olan bir müşâhede yardımı ile herkes tarafından sezilebilir. Ve kimse konuştuğu zaman kendisinin bizzat icra eylediği hareketi takip ve tefehhüme çalışmazsa ve kendi elifba-i tekellümünü müretteb ve müselsel bir cedvele derc etmezse “tasavvut” meselesinde salâhiyet kazanamaz. Biz burada İngilizcenin asvât-ı âdiyyesini müş‘ar bir cedvel ile tertib ediyoruz.

Her silsile-i elifbaiyyenin mebd-i hareketi *far*, *fateher* kelimlerinde telaffuz olunan A olmalıdır, yani Türkçemizdeki temiz “a” sesi ak, abla, bak kelimelerinde olduğu gibi. Çünkü bu ses insan sesinin esas tonu , ciğer ve boğaz saf mahsulüdür, eğer geçecek hava cereyanını tadil edecek her bir engelli bertaraf edecek surette ağız ve gırtlığımızı açarsak, işitilecek ses A olur. Cevf-i kelâmı az çok daraltır isek ses de o nisbette tadilata dûçar olur. Tinnetin keyfiyyetini ihlal unsur-ı gâlibiyetini ifâ eden en az mahsus olan tadilat “sâit” dediğimiz sesleri verir. Fakat cevfi kelami beriki veya öteki noktada darlaştırılmakla dilin (oğuşturma) mahsulü olarak, ötekinden pek ayrı bir kılıkta “sâit” denilen ses verir. Cevfin darlaştırılması daha ziyade de olabilir, tamamıyla cevfi kapatılabilir. Unsur-ı şekli yani tadilat-ı şifahîyye, tamamıyla tinnetin unsur-ı mâddiyesine galebe eder: İşte o vakit ses ancak temasın inkıtâi ile işitilebilir ki “savt-ı ebkem” dedikleri budur.

Şu hülâsa-i tafsilat bir meslek-i elifbaiyyenin tesisine lüzumu olan planı ihzâr eder. O meslek-i elifbaî A’dan başlayarak tamamıyla kapalı olan ebkem seslere kadar varır, işte elifbanın hudud-ı tabiiyye ve mûcibesi budur ve en açık ses ile en kapalı arasında bulunur. Nazarî olarak, boğazın ta dibinden dudakların en dış ucuna kadar uzuvları yaklaştırmak suretiyle sayısız sesler çıkarılabilir. Fakat hakikatte ancak üç tane bulunur, biri dudakları yaklaştırmakla hâsıl olan P ikincisi damak ile dilin üstünün kökü tarafında yaklaşmasında meydana gelen h, üçüncüsü şu ikisinin arasında dil ucu ile damağın kısm-ı mukaddeminin yaklaşmasıyla olan T dir. İki sonraki “savt-ı

hulkî” ve “savt-ı sinnî” adını alır. İşte Fransız, İngiliz, Alman , Türk ve hemen bütün dillerde bulunan asvât-ı samite bunlardan ibarettir. Bunlar cevfi kelâmiyyenin muahhar, mütevassıt ve kudâmı nahıyyelerinden tevellüd ederler. Diğer savtlarda da aynı esas üzerine müesses üçüzlü bir tasnife meyl vardır ki o da açık A dan k, T, P ye kadar tabii olarak bir mikyâs (iskâle) üzerinde tertib olunacak bir surettedir. Şu hal-i asvat-ı melfûza kümesini bir silsile-i muntazamaya ircâ için bir ikinci unsur-ı lâzım tehiyye eyliyor.

Aşağıda bu plâna göre İngilizcenin elifbâsını tertip ettik. Sonra bunları tafsilatıyla tedkik edeceğiz.

	a			
	a	A		
musavvitler	o	g	o	sâitler
	i	re	u	
	y		vi	nim-i sâitler
	ng	n	m	enfiler
sâgir	h			
musavvite	zh	z		mutannif
sâgir	sh	s		sagiri
musavvite	dh	v		
sâgir	th	f		sâmitler
musavvite	g	d	b	
sâgir	K	t	p	ebkem
lisaniyye şefeviyye				

K t p ile mümasilleri olan g d b gelir.

Bu sesler iliklerin muhtelif cihetini teşkil ederler. Bunlar dil ile damak temasında iken lafz-ı hecede kulakla sezilemez. A'nın en mükemmel muhalifidir. Ses sonra bir feverân ve infilâk

Ders Sahifesi: 24

Cüz' Sahifesi: 284

ile hasıl olur. Sonrakilerde hatta temas esnasında bile öter savtiyyenin bir ihtizaz-ı ciğerden çıkarılan havanın bel'um ve ağızda ihtizaza gelmesine elverecek bir memerr mevcuttur. İşte asvât-ı sâmite ve asvât-ı sâite diye savtın esaslı bir surette ayırt edilişi bundan ileri geliyor; ahvâl-i sâire bunlara tâli olur.

Az çok bir yanlılıkla şu tabâyî-i taliyye üzerine müesses olan kuvvetler, zayıf, sert, tatlı, tiz, pes gibi seslere sıfat vermek merduttur.

Pa ile ba arasındaki fark birincide temâs zail olduktan sonra savt ve lafzın başlaması ve ikincisinde de ondan evvel vukua gelmesidir; ab da tasavvut biraz daha sonra devam eder; “aba” da tasavvut kesilip devam eyler, d ve g de böyledir.

Fakat azâ-i femiyyenin üç vaziiyetinden asvât-ı sâmite veren bir üçüncüsü daha vardır. Hâlât-ı âdiyede bel'um ile burun arasındaki geçiti setr eden damak perdesini indirmekle b,d,y seslerini havi olan cerayan-ı mühtez buruna girip çıkar. Bunun neticesi de *singing* kelimesinde olduğu gibi asvât-ı enfiyye denilen m, n, ng seslerinin çıkması olur. Burada her ne kadar azâ-i femiyye kapalı ise de tinnit o kadar mutasavvıt ve o kadar daimdir ki temastan feragat veya feveran ve infilak az bir şeydir. Bu sınıftan olan sesler elifbada sâitlere yakın olarak yüksek bir mevkiye konulmuştur. İstisnası pek az bir kaide-i umumiyeye olarak bir lisanda üç kapalı sâmitten birisi mevcut ise mutlaka diğer ikisi de mevcuttur: mesela bir elifbada (p) bulunursa mutlaka b ve m de vardır. İngilizcenin mensup olduğu aile-i lisaniyyesinin en eskilerinde ve hatta bu aileye mensup birtakım yeni dillerde üç vaziyet-i mutasavvıtının bir dördüncü ve beşinci mahsulü vardır; bu mahsul ise basit savt sonra kısa h çıkaracak surette hafifçe bir nefes almadan neş'et eder bundan p yahud b'yi bh veya ph (yazıldığı gibi telaffuz olunacak) tebdil eder. Ve-kıs aleyhi'l-bevâkî. Bunlara *sons muets aspirés* yani içeri çekme suretiyle hasıl olan sâvt-ı ebkem diyorlar.

Cevf-i savtiyyenin daralmasıyla teşekkül eden asvât-ı sâmiteden sonra bir dar açıklığın cidârânına sürtünmeden hasıl olan (...)savtlar sınıfı husûle gelir.

Dudaklar kapalı olacak yerde yalnız birbirine yaklaştırılmış bulunur ve nefes de aralarından şiddetle geçerse f sesi ve eğer bu verilen nefese savtiyyet tahmil olunmuşsa v sesi işitilir. Bununla beraber şu f ve v sesleri Fransız ve İngilizcede (hatta umumiyyetle Almandada)ki f ve v değildirler, çünkü Fransızcada dişlerin ucu alt dudak üstüne gelir,ve nefes dişler ile dudak arasından geçer, bu sebeple çıkan ses biraz şefevîlikten ayrılarak “şefevî-i sinnî” olur. Dil temasın gevşemesinden aynı tarzda s ve z ve damak temasının gevşemesinden Alman ch si çıkar (bunun taraf-ı ma'kes-i mutasavvıtı - contre partie sonnante) pek nadirdir. Tatbikatta asvat-ı (...) iki aşağı sınıfa taksim etmek münasip görülmüştür:

S, z deki bir keyfiyyet-i mahsusaya ıslığan *Sifflante* sağîri diyoruz. Bunların misali ağzın ta içerisinden ve damaktan çıkarılan sh, zh sesleridir. Şu dört ses ikişer ikişer taksim olunarak sağîrî cengi tesmiye olunur.

F, v den sonra İngilizcenin “ thin ” kelimesindeki sağır ve “ then” kelimesinde sâit olan ve (cetvelde dh suretinde yazılan) sinnî-i şefevî nevinden th gelir ki dil ile dudak arasından çıktığı için bu savtlar hakiki (sinni-i lisânî)dirler. Şu dört ses ile Almanca ch sesi Soufflante nefhî sınıfındadırlar. Şunların hepsi içeri nefes almakla çıkan bir savt-ı sâmitin kesirü'l-hudûs olan bir tagayyüründen neşet ettikleri cihetle tarihçe birdirler. İşte bundan dolayı muhtelif dillerde ekseriya ph,th,ch şeklinde yazılırlar.

Demin yazdığımız üç sıfat-ı kelamiyyeye müşabih ahval asvât-ı saite Sons-Voyelles yahut açık seslerde zahir olur. Pipue, pik kelimelerindeki bir i dilin en geniş kısmının damakta K sesinin çıktığı yere yaklaşmasından hasıl olmuş hangi bir sâittir; u sesi (dil altının ufak bir hareket ile) p yi çıkaran dudakların müdevverce bozulup yaklaşmasından husule gelir, e sesi dil ve damağın daha azca yaklaşmasından mütehassıl a ile u arasında bir sestir. O da a ile u arasındadır. Cetvelde oe şeklinde gösterdiğimiz fat, man kelimelerindeki ses a ile e arasında olduğu gibi A şeklinde irâe ettiğimiz all seside a ile o arasındadır.

Eğer asvât-ı (...)Fricatif i ph ve Kh ile gösterecek olursak, ağzın yemini aksamının ta kapanma derecesine kadar az çok yaklaşmasına göre damağa ait oe'e'i ve dudağa mutaallik u'ph'p' seslerini buluruz.

Bizde yarım sâit yani sait ve samite çalan bir sınıf vardır eo

Ders Sahifesi: 25

Cüz' Sahifesi: 285

eo iu saitleri teşkil edebileceğimiz tınnetli sesler tertibinde en az açık seslerdendir. Fakat bunlar gayet kısa ve diğer sâvt-ı sâmite intikal edecek surette telaffuz etmekle samite tahavvül eyleyebilecek kadar kapalı savtlara yakındırlar.

Mesela y ve u şu iki savt büsbütün tehalûf eder ve bu i ile unun vaziyet-i telaffuziyyesinde pek azdır. Bir çok dillerde sait olarak kullanılan r ile l (nim-i sâit-i lisâni)lerde bunlar birlikte gelir; hatta İngilizcenin alle (kabiliyetli) Layle (kartal) kelimelerinde l böyledir. R dilin ucu ile damak arasında telaffuz ediliyor yahud sâvt-ı mühtezzdir. L kendisini telaffuz eden zatın dilini damak üstüne getirmeye ve fakat nefsin serbestçe geçebilmesi için iki tarafını açık bırakmaya mecbur eder.

Hût (yarılmak), Hût (kûlbe) kelimelerinde olduğu gibi iki sade sait daha vardır. Cetvelde g ters şeklinde gösterilen bu saitlerin keyfiyyet-i mahsusası bir veya birçok uzuvlarının yaklaştırmasından ziyade bütün ağzın bir hareket-i zaifesinden ibaret olup hafif bir a sesini verirler. Bu iki saiti savât-i müsellesin orta yerine koyduk. Çünkü bunların mevki-i mahsusi orasıdır.

İngilizcede keyfiyyet ve kemmiyetçe ihtilafi bais olan kısa ve uzun saitler ile ai' au' aê mürekkep saitleri işe kolaylık vermek için cetvele geçirilmemişti. Cetvelde bir mahal-i tayinine ve tarife muhtaç olarak yalnız gayr-ı tabii olan h kalıyor. Asvât-ı sâmite ve (...) savtın (...) olduğunu görmüş idik. Bunların birtakımı iadi nefesle, birtakımları da nefes ve tınının ittihadı ile, fakat hepsi de azanın aynı vaziyette hasıl olur halbuki daha açık olan diğer sesler için iş böyle değildir. Farklar için şu tarifi verebiliriz: azâ-i femiyyenin

herhangi bir derecesinde sade bir nefes vaziyet-i telaffuziyyenin her birisinde yalnız kendi başına olarak anâsır-ı elifbaiden birisini teşkil etmeye kâfi derecede bir ses çıkarabilir; bu derecenin aşağısında unsur-ı elifbaiyyenin her birisinden bir ses çıkarmaya kâfi olmadığından nefhe sâmite fark olunabilir. Unsurlar hasıl etmek için vaziyet-i muhtelifte azıcık ihtilaf göstermek zaruridir; muhtelif nefheler ancak bir tek h gösterir. Ait olduğu vaziyetlerden birisinde gerek bir sait, ister nim-i sâit veyahud enfi bir harf olsun sade bir nefesle h çıkar; İngilizcede bu ancak uhen (ne vakit) hue (renk) kelimelerinde olduğu gibi. W nin önünde vuku gelir.

Şu suretle tertip olunan cetvel umumi bir nümûne ittihaz olunarak bunun plânı üzere bütün dünyanın tekellüm-i elifbâsını tertip ve bu vecihle muhtelif elifbalar arasındaki münâsebet revâbıt-ı sahihiyyeleriyle mukayese olunabilir. Cetvel her ne kadar ufak tafsilata varıncaya kadar vazih değilse de asvât-ı elifbâiyyenin birçok münasebetlerini sâir cetvellerden daha doğru gösterir. Cetvelde münderic bulunan savtların adedî miktarı üç dört yüzü bulan muhtelif lisanlardan mürekkep insaniyyet diline göre mahdud olmakla beraber bütün esas savtları câmi' olup ancak hafifçe tahâlûf eden envai-i haricde bırakmıştır. Hareket-i savtiyye-i beşeriyye ve bunların terkipleri nazariyetçe nâmütenâhidir; fakat tatbikatta pek dar bir daire ile mehduttur ve İngilizce sistemi gibi takriben ayrı ve müteheyyiz fark dört savtı havi olan bir manzume-i elifbaiyye elsine-i kadime-i vecdidenin en zenginlerindendir.

Cetvelimizin menâfiinden biri de tasavvut nokta-i nazarında birbirinden pek farklı olan ve fakat hiç de ayrı ve müstakil birer manzume teşkil etmeyen ve öteden beri bir mantıka-i bîtarafî teşkil eden bir silsile-i mütemadinin iki katını getiren sâit ve sâmitler arasındaki nisbeti gereği gibi izah eder. Sâit ve sâmitler manzume-i elifbaiyyenin en açık ve en kapalı seslerinden ibarettirler. Bunların tebadül ve tekabülünden lisân-ı beşeriyyetin hece veya savt-ı melfûzı teşekkül eder: cereyân-ı savtî asvatı hem rabt hem fekk eden bir takib-i mütebâdil ile açık veya kapalı seslerin mütemadiye-i tebadül-i melfûza veya muttasıla o terâkîb-i savtiyyede Arabî vehicelerin temayüzünü mümkün kılarak tenevvüât- nâ-mütenâhiyyeye müsaade eder. Sâmitlerin sadece takibi vuzuhtan mahrum kalır idi. Hatta birçok ikdam ile telaffuzuna iktidar kazanılsa bile sadece sâmitlerin takibinden hâsıl olacak

cümle-i savtın seçilmez ve nâhoş bir şamata dan ibaret kalıp sık sık ve fakat azar azar tükürmeyi andırır birtakım masdurattan tereküb etmek mecburiyetinde bulunur idi.

Cetvelin diğer bir faydası da elifbanın inbisat-ı umumi-i tarihisini göstermesidir. İngilizce gibi bir aileden olan lisanların ibtidai dilinde cetvelde gösterdiğimiz savtların yarısı mevcut olmadığı gibi olanlar da bizim usulün münteha noktaları idi. (sâitler müsellesinin üç köşesini teşkil eden sâitler arasında a’i’u sâmitlerdir. Yalnız ebkem olanlar ile enflerden ağızdaki suret-i teşekkülleri itibariyle yine ebkem olan n ve m ve deligiyye sınıfından yalnız s; işte ibtidai lisân-ı elifbası l henüz r den ayırt edilemediği gibi u ve y de v ve i den tefrik edilmemiş idi. Manzume-i elifbaiyyedeki boşluklar, az kuvvetlice tehalûf eden vaziyât

Ders Sahifesi: 23

Cüz’ Sahifesi: 286

vaziyet-i uzuvviyeden müteşekkül mutavassıt tabiatli yeni savtlarla doldurulmuştur. Zamanın terekkiyatı ile insanlar birbirine daha yakın ve daha lahnedâr sesler çıkartabilecek derecede uzviyyetlerini ikmal ettiler, diyebiliriz. Şu sözlerimiz bir tabir veya tefsir-i şâirane olmak iddaasında bulunmadıktan maadâ uzviyyât-ı telaffuziyyenin değişmesinden münbais bulunduğu zehabına da müstenid değildir. Her nevi temrîn ve idmanda görülen hal bunda da vuku oluyor. Nokta-i hareket aynıdır. Fakat o idmanlarda kâhiller daha ziyade tekemmül eyledikleri vâsıl oldukları nokta, çocukları ayrışmaya saik bir numune olduğu gibidir.

Şu fiilde uygunluğa ziyadesiyle açık bir meylde bulunuyor. Fakat bu meyl yeni savtların telaffuzlarının kolay olmasından değildir. Bilakis bunlar bize göre daha güçtür: Çünkü çocuklar bunları öğrenmek ve söylemek için daha güçlük çekiyor ve elsine-i beşeriyyede bunlar hepsine mâlik bulunmuyor! Lâkin onlar konuşmaya idmana müstaid olanlar kelamın serâtî içinde, azâ-i kelamiyyelerini sâitten sâmite kolayca nakl edenler inceden kalına, kalından inceye geçenler için daha muvaffak düşüyor. Şu geçişlerin istilzam eylediği

hareketleri kısaltmak, açık (münfehim) seslerde açıklığı azaltmak, kapalı savtlarda daraltmak azâ-i kelamiyyenin ale-l ımyâ olduğuna şüphe olmayan bir meyalan-ı iktisadisinden ibarettir. İşte şu temayül-i idman ile itiyâd şekline girer. Bu sâmit ve sâitlerin birbiri üzerine müşterekaen icra ettikleri temasül-i tesirinden ileri geliyor: Şu iki sınıf-ı savtlardan her birisi diğerini mass ve bel' etmeye sâittir. Böylece sâitler samiti, samitler de savtî oluyor. Bundan tebeddül savt-ı elifba cetvelimizde mürekkeze müntehi olur: ebkem savtlar deliği oluyor; e'a ya kalb olunduğu gibi i de o'ya yahud u'ya kalb olunuyor. Bunun aksine olan hareket meçhul degildir: fakat bu müstesna ve hususi sebeplerle husule gelir: bu, yukarıda dediğimiz gibi cereyân-ı umumi içindeki girdap gibidir. Şu hareket-i umumiyyeye az tabiiyyet eden mürekkezi enfilerle şebe sâitler asvât-ı elifbaiyyenin en az tebâdül edenleridir. Aryâni aile-i lisâniyyesi içinde, tasvit nokta-i nazarından değişişini Sanskri dili olup bu dildeki şu meyelana misal olmak üzere a'nın en az asvât-ı melfûzanın yüzde otuzunu teşkil ettiğini arz ederiz: ve mantıki bir istidlâl ile a ile asvât-ı ebkemenin bir zamanlar asvât-ı kelamiyyenin üçte dördünü teşkil eylediğini iddia edebiliriz. Aryân dilleri içinde en ziyade tebeddüle dûçar olan İngilizcede, a savtı asvât-ı melfûza yüzde yirmini teşkil ettiği halde sâitlerin en kapalı ve en az işitilene olan i yüzde on üçten ziyadedir: asvât-ı delığıyye ebkem savtlar gibi tamim ederek şu iki sınıfın her birisi de asvât-ı melfûzanın takriben yüzde on sekizini teşkil ederler.

Lisanda vuku gelen tebeddülât-ı savtiyyeden birçoğunu da “temsilde terakki” dediğimiz tarzda telakki eyleriz. Kelimeler teşkili için anâsırın mercii, hafif sâitlerin terki ile bu anâsırın takallusu husule gelmek için ekseriya uzletin şiddetle zorlanmasını icab ettiren sesleri yaklaştırır: yani iki savt birbirine uydurularak işte kolaylık verilir. Mesela ebkem samitler ile seslilerinin birçok suretle mezcinden hasıl olacak savtı telaffuz etmek (derecesine göre) pek güçtür. İşte bu sebeple her dilde müteharrik ve samitler mekanlarını değiştirirler. Şu savtiyle daha umumi bir hareket husule gelir: anâsır-ı savtiyye (sâitler de buna dahildir) nin ânasır-ı ebkemedan pek ziyade olması cihetiyle kelimada kuvve-i temsiliyye tasvit lehine olarak icrai tesir eder ve bu suretle ebkem sesler sesliye inkılap eyler, aksi ise nadiren vaki olur. Sâitlerin kendilerine mülâsik olan samitler bir dereceye kadar temsil ettiği vardır; fakat bu hal-i müteferrik ve hatta şüphelidir bile. Birbirlerinden samitlerle ayrılmış

olsalar bile saitlerin saitler üzerine olan tesiri daha ziyade göze çarpar ve birtakım mühim hadiseler hasıl eder. Adam manasına gelen (Man)³ ile bunun cemi olan (men) arasındaki fark, vaktiyle cem edatı, olan (i) nin kendinden evvel gelen sait üzerine tesir ederek adeta sesi inceltmesinden ileri gelmiştir: Mesela İzlandacada Dagı'den husule gelen Degi ve Dogum şekillerinde bu hadisenin alameti görülüyor. Turani dillerinde de kelimenin sonunda bulunan saitlerin lahikalar üzerine olan tesiri de bundandır.

Her ne kadar temessül keyfiyeti seslerin toplanması (...) için bir kanun-ı umumi ise de bazen bunun akside husule gelir; bu da birbirine müşabih olarak araları kesilmeksizin iki hareket-i savtiyye birbirini takip ettiği zaman telaffuzda güçlük görülür, o zaman ikisinden birisi değiştirilerek o güçlükten kurtulunur.

Yalnız kelimeleri terkip eden parçalarda değil, birbirinden ayrı kelimeler bile, bilhassa son unsurlarında azâ-i savtiyyeleriyle birbirini

Ders Sahifesi: 27

Cüz' Sahifesi: 321

hecenin telaffuzi bir samitle nihayet bulan kapalı (makbuz) bir hecenin telaffuzuna nisbetle daha tabiidir. Nihayette gelen bir savt-ı samit, dil ile damağın temasından husule gelen bir (...) olmasa kulak onu ancak sezinleyebilir. Şu güçlük bir dereceye kadar diğer samitlere de taalluk eder. Bu İngilizler için iktihamı gayr-ı mümkün bir şeydir. Çünkü zh'den başka elifbalarının bütün harflerini kelime sonralarında diğer bir samit önündeki hecede getirmeye müsaide ederler; fakat mesela Polenezyalılar hiçbir yerde samitlerin ictimama müsaade göstermezler, bunların dilinde kelimeler hep saitlerle nihayet bulur. Çincenin edebiyat dilinde kelimeler, bir enfi müstesna olmak üzere hep saitlerle biter; Rumcada nsr'den maada kelime sonunda samit bulunmaz; Sanskrilde takriben on yalnız on iki samite müsaide eder; İtalyancada sonu samitli kelime nadirdir; Fransızcada, c.a.l.r müstesna olmak

³ Türkçede de (man) adam demektir. Şark ve kadim Türkçelerde hala men, min (ben) demek olduğu gibi töreman (töre adamı). Türkmen, Türkman (Türk adamı), Kırmançu (kır adam erkek), dişi (zeki adam), kocaman, şişman, kodaman(kuvvetli adam) tabirleri dilimizde müstameldir.

üzere kelimeler umumiyyetle bir suret-i samitle nihayet bulur: Almandada kelimelerin bir savt-ı samit tannân ile müntehi olmasına müsaade etmez; Türkçede hele Eski Türkçede kelimelerin saitle nihayet buluşu azcadır.

Uygunluk kanunu yalnız temasüle tatbik olunmaz. Bazı dillerde birtakım hususi sesler adeta müstehcen görülerek başkasında tebdil edildiği pek çoktur. Mesela bir Türk için (r,l) ile başlamak nasılsa güç geldiğinden limon ve Recep kelimelerini (ilimon, ireceb) e tahvil eder. Kezalik birinci hecede (sin,sad) harflerinden gelen saiti hazef eyler; ısmarlamak, İsmail kelimelerini (samarılmak, semail) diye telaffuz eder. Türkçenin eski halinde ve halen şimdiki Şark Türkçesinde lahikalar sonunda bulunan k, g, hler Garb Türkçesinde düşerek yalnız saitleri kalmıştır! Yanık, çatık, uluk,elh yanı, çatı, ulu olmuştur.

Fakat uygunluk kanunu yalnız temsile tatbik edilmez. Birçok dillerde hususi bazı sesler ve hatta bir sınıf-ı asvât-ı mutasavvir görülerek diğerlerine tebdil edildiği pek çok görülür. Mesela Türkçede “ r ” ve “ l ” gibi huruf-ı mütemadiye ile bir kelimeyi başlamak zahir (...) veya tabiilerine muhalif görmüş olduklarından başka dillerden aldıkları kelimeleri bazen tahrif etmişlerdir. Fakat Türkler “r” ve “l” ile kelimeyi başlamaya sakil görmüş değildir; ancak (...) böyle bir harekete bila-lüzum teşebbüs etmemişler zira “r” ve “l” “mütemadi” olan ve “nim-i sâit” nevinden ad edilen hurufatden olmakla hece terkihi ile hemen tehdit edilecek olan bir makama “yani başa” bir mütemadi getirmek meylinde bulunmamışlar ve mütemadileri gayet yakışık olan kelime sonuna koymuşlardır. El, bel, bağır, aygır gibi. Lakin ecnebi kelimelerinde başta gördükleri liguideleri mütemadileri asla tebdile kalkışmamışlardır. Bir iki kelimenin şazz olarak böylece tahrif edilmiş olması lisanca bir kaide teşkiline salahiyyat vermez. Lamba, lastik, lüfer, luskumru, lokanta, lokum, rakı, rastik, resim, raks, rampa gibi.

İngilizcenin ait olduğu lisanların çoğunda eski asvat ebkeme-i şahika ya basit asvat-ı ebkemeye veyahud asvat-ı rehikaya tebeddül etmiştir. Rumlar pek kadim bir zamanda y’yi ve sonrada g’yi dillerinden atmışlardı şu son harf ki Digama’dır. Devr-i tarihiyye kadar mevcudiyetini temadi ettirmiştir. Muhtelif diller arasındaki adem-i tevafuk eseri olarak bu nevi tebeddülât-ı savtiyyede

tercih ve nefret hususunda garip haller görülür. Biri diğeri yerine ikame edilen iki savtın intikal-i mevakiyyesi meseleside güç ve kaidelere yabancıdır. Mesela Ermenicede Tigranes yerine Dikran diyerek bir savt-ı ebkemin bir savt-ı mutasavvit ile mübadelesi ve cahiller arasında v ile u'nun karıştırılması baştaki h'nin düşürülmesi buna bir müşabehet-i arz ederler. Bunlar hiç değılsede (garim) kanunundaki aded-i anasırın murabbai veyahud bundan evvel bahsettiğimiz asvât-ı ebkemenin inkitâna nisbetle güççedirler. İlm-i tasavvut henüz bu gibi meseleleri muvaffakiyetle münakaşa edecek derecede ilerleyemedi. Binaenaleyh şu hadiseyi izaha kalkışmak müşkilat-ı hakikiyesindeki cehaleti göstermek olur.

Tasavvut ilminin sahası, hadisatın esbabına nüfuz ile istikah için haiz olduğu vasıtalarının pek mahdut olduğuna kanaat etmelidir. Hiç olmazsa daima tahlil-i fenniye red eden bir unsur tebeddül-i tasavvutisi vardır ki o da irade-i beşeriyyenin fiilidir. Eser insanındır, insan her türlü istikrayı red eden birçok ve karanlık illetin neticesi olan esbab ve itiyadın sevkiyle vasıtaları hedefe tatbik eder. İlm-i tasavvut ileli hiçbir zaman istikra tarikiyle hareket edemez. Onun yegane işi hadisatı

Ders Sahifesi: 28

Cüz' Sahifesi: 322

kayd. Eskiler arasındaki münasebeti tayin, elden geldiği mertebede tebeddülâtı tedkik etmek ve bunun içinde neticeleri veya daha doğrusu netice oldukları zan olunan temayülâtın eşkalini göstermektir. Bir tebeddül-i savtiyyenin isnad edileceği sebep-i hakiki, bir cemiyetin başka türlüünü yapabileceği şey yerine bu tebeddülatta müdekkikâne bir istikranın kabul edebileceği esbab-ı adiiyye meyanında filan veya falan sebebin rüçhanını izah ile diğeri kabul etmesi keyfiyetidir. Tebeddül-i tasavvutî hakikaten kelimelerin ve eşkâlin ihtisar ve budanmasından ibaret olduğundan buna inhitat *Dêelin* tasavvutî denilmesi pek münasip düşmüştür uygunluğa vusul için anâsır-ı kelamiyye ibtida birleştirilir sonra alt üst edilip tahrip olunuyor bunlar mülk-i hareketine geniş bir meydan açan ameliyye-i terkibedir. Eğer lisan, daima sâdegî ibtidaîsinde kalsa idi daire-

i tebeddûlat pek dar olur ve neticede bir inhitat ile daha az kıyas olunacak derecede kalır idi.

6

Lisanın İnbisatı: Kelimelerin Tebeddül-i Manası

Şimdi de kelimelerin tebeddülâtındaki ikinci safhayı, manalarındaki tagayyürâta müteallik hâlâtı tedkik edeceğiz. Bu meselede bundan evvelki kadar geniştir.

Tebeddül-i tasavvutinin terakkisi hakkında ulema-i lisâniyyun hayli tettebbularda bulunmuş iseler de henüz hiçbir kimse tebeddülât-ı maâniyi tasnif, zihn-i beşerin şerâit-i mütenevvideki münasebetini tadâd edememiştir. Bununla beraber makul bir imtidatta meselenin temelini kurabileceğimizi ve hareketle takip olunan belli başlı istikametleri göstereceğimizi umuyoruz. Bunların müstakil olarak dahili ve harici iki nevi tebeddül ihtimalini söylemiş ve şu ihtimal muzâafın şekil ile mana arasındaki rabitanın sırf ârizî ve keyfî bir tabiat üzerinde müesses olduğunu bildirmiş idik, eğer başka türlü olsa idi tebeddülâtın iki nevi de gayr-ı kâbil-i iftirak ve müşterek’it-tenâsüb olur idi; halbuki hakikatte iki tebeddülünden her birisi kendi mişvarını takip ediyor ve esbâb-ı mahsusasına tabi oluyor. Hatta şu iki nev’ i tebeddül bir müvazî-i tarik takip etse ve ancak bir nev’ i gibi görünse bile yine öyledir. Her ne kadar müdrike-i tarif veya tavsif edecek birer kıymetleri olmadığı halde bile bu kelimelerden her birisi muayyen bir türde istimal-i mahsusalarına göre bir şekil aldıklarını gördüğümüz gibi bir şeye tahsis olunan ad (...) olan şey ile iştikaken büyük atası bulunandan daha sıkı ve yeni birer ibta peyda ettiğini gördük. İşte mesela Fransızcada cild demek olan *volume* kelimesi tumar manasına müstamel iken bugün o eski mefhumu hiç de delalet etmez. Keza bizim (cild) dediğimiz kelimenin asıl manası deri iken bugün o mana hatrımıza bile gelmez. *Gazete* vaktiyle bir Venedik mangırı iken bugün ceride manasına olarak her lisana girmiştir. *Moussline* esasen Musul’da çıkan bir kumaş iken bugün o neviden olan her yer mamulâtına o isim verilir.

Burada da şeklin tebeddülünde de gördüğümüz o yoğunluk ve vasıtalarda iktisat meylini anlıyoruz eğer müdrike-i tebeddül şekil veya tahvil-i

suret eyledikçe eski kelimeyi bırakıp bir ikisini ibda ve maruf bir kelimenin manasını biraz tevsî kolay olsa idi ihtimal ki kelimelerde tebeddül-i mana vukua gelmezdi; halbuki lisanın eski malzemesi yeni istimallere tatbik olunuyor ve buna mana-i aslileri mani olmadığı gibi mefhumlarda da karışıklık vermiyor. Yine şu aynı düstur mucibince kelimelerimiz hemen umumiyet üzere sınıf adlarından ibarettir. Eğer yakından bakacak olursak her mevcutta, her işte her keyfiyyette kendisine ayrıca bir ad verecek bir mertebe-i şahsiyet göremeyiz; zaten böyle olsa idi nutuk imkansız olur idi, ameliyyâtta bir şeye verdiğimiz isim o şey ile bir sıfat teşkil edecek surette oldukça müşabeheti olan her şeyin adı olur. Binaenaleyh üçüncü fasılda gördüğümüz vecihle bir lisanı tahsil-i tasnifi kabul demektir; ve zihni terbiyeye vasıta olmak itibarıyla lisanın ehemmiyetinin bir büyük kısmı da işte bundan neş et ediyor. Sınıflar şüphesiz pek muhtelif imtidâttadırlar. Hatta ay, güneş gibi yalnız tek şeylere de münhasır kalanları da vardır. Efrad içinde bizce o kadar ehemmiyete şayan olanları vardır ki bunlara birer ilm-i tahsis eyleriz. İşte efrad-ı beşer, ehli hayvanlar, sokaklar, şehirler, seyyareler, aylar, haftanın günleri bu kabildendir. Bu sınıfa merbut olan şu *ameliyye* kelimesi ile şey arasındaki münasebeti değiştirmek için büyük bir kolaylık verir; çünkü daha sahih bir bilgi, daha derin bir görgü, beniiyenin tebeddülü neticesi olarak her sınıf tekrar muayyene edilmiş olur.

Birkaç misal ile şu esas desturlarını daha iyi teessüs ve tebeddülât-ı esbab ve suver tasnifiyyesini daha kolay tayin için birkaç misal getirelim:

Vaktiyle ecream-ı semaviyyeden bir takımın her gün şarkdan garba olarak arz etrafında döndükleri gibi sâir ecream arasında ağır ve gayr-ı muntazam bir surette hareket eylediklerini gören Keldâniler

Ders Sahifesi: 29

Cüz' Sahifesi: 323

bu yıldızlara (seyyare) demişlerdi. Çünkü bu kelime kendi dillerine dönüp dolaşan demek idi. Bu kelimeyi biz de aldık, ağızımıza göre de az çok telaffuzu değiştirdik. Halbuki kelimenin lisanımız ıstikakı ile hiçbir münasebeti yoktur. O zamanlar seyyare denilen yıldız sınıfında güneş, ay, müşteri, merih

bulunuyor. Arz bundan hariç kalıyor idi. Fakat bundan iki üç asır evvel kazanılan malumât-ı hey‘etiyye sayesinde şu tasnifi değiştirerek kendisine yeni bir kıymet-i ıstılahiyye verdik. Şimdi işin doğrusu güneşin değil arzın bir seyyare olduğunu anladık. Ve artık seyyare bizden bakıldığı zaman dolaştığı görülen değil merkezde bulunan güneş etrafında dönen bir cürm olduğuna karar verdik. Ay ise ötekiler gibi başlı başına bir seyyare değil, ikinci derecede bir seyyare yani bir peykdir. Şimdi ay müdrikesini böylece tadilden sonra teleskop ianesiyle diğer peykler keşfettiğimiz gibi onlara da bu adı verdik. Bir ism-i hâssı ism-i alem ettik. Güneş de böyledir. Bu cürmün de seyyarelerden değil sâbitelerden olduğunu anladığımız gibi bütün sâbitelere de o ismi tamim eyledik.

Seyyare sınıfı demin söylediğimiz sınıftan yani efradının ayrıca adları olandandır. Fakat ay ve güneşten maadası ezhân-ı umumiyye üzerinde bir tesir icra etmediklerinden diğerlerine o adları müneccim heyetler verdiler. O müneccimler şu seyyarelere ad verirken düşünmeksizin değil bilakis düşünerek verdiler. Çünkü Fransızcanın *soleil* ve *lune* kelimeleri ziya-dâr ve parlak manalarına geldiği gibi birer mabuda isim olmuşlardı. Kezalik Arapçanın *şems* kelimesi parlaklığa delalet ettiği gibi bir de put adı idi. *Kamer* ise hava-i renkte bir parlaklık manasına geliyor. Türkçede de düz ve cereyan etmek, bürümek manalarına gelen aymak masdarının kökü ve güneş, “kopaş” bozma olup bu da *parlak* demektir. İşte bunlara her millet kendi düşüncesine göre birer ad verdiği gibi bu adları da ekseriya birer mabuda tahsis eylemişlerdir. Seyyarelere verilen isimler umumiyyetle ilah adıdır ve bunların öylece sebab-i tesmiyelerini de kısmen bugün anlayabiliyoruz. İşte Jüpitere (müşteri), Satürne (zühal), merkür (utarid), mars (merih), venüs (zühre), böyledir.

Mesela merkür ilâhların süratli ulağı olmak hasbiyle bu seyyareye hareketinde görülen ziyade tahavvül ve süratinden dolayı isim olmuştur. Arapçadaki Utarit de seriü’s-seyr manasınadır. Yine bu sebeple eski kimyacılar da cıvaya [merkür = merih] demişlerdir.

Fransızlarda haftanın orta günlerinden çarşambaya *mercredi* derler de sebebini düşünmezler. Bu sebep ise şudur. Vaktiyle müneccimler bir haftanın bütün saatlerini sırasıyla seyyarelere taksim ettikleri vakit ilk saat merküre düşmüş, sonra nihayetine latincenin *gün* manasına gelen *di* ilave olunarak

çarşambaya merkür günü denmiştir. İş bununla da kalmamış müneccimler bir adam hangi seyyarenin hükmü zamanında doğarsa hilkat ve kaderi ona tabi olacağına hükmeylediklerinden mesela Utarid yıldızının hükmünü icra ettiği zamana *meronridi* denilmiştir.

Lisanların ekserisinde bir müddet-i malumayede (ay) denir. Bu tesmiyede kavî bu mahzûfiyyet vardır: çünkü ay dediğimiz zaman bir “devr-i kamer müddeti” ni anlıyoruz. Hatta daha ileri giderek yirmi sekiz günden ibaret olan o devri otuz, otuz bir günlük şemsî müddetlerede ay diyoruz. Sonra hilâl-i şekliside bulunan bir tâbiyyeye de “ay” deriz. Tâbiyyeye şu adı veriğimiz şekilden kinaye oluyor. O tâbiyyenin ay denilmesi hiç de ayı hilâl telâkki etmekten neşet etmeyip belki tabiatte en ziyade bu şekli gösteren ay olduğundan nâşîdir. Eğer maksadımız olan mefhumu daha sıhhatle eda etmek ister isek: hilâl şeklinde deriz. Halbuki hilâl Arapçada parlak demektir. Ve tabiidir ki ay *bedr* halinde hilâlden ziyade parlar. Bir de ay hilâl şeklini başında aldığı gibi *bedr*den sonrada alır. Bunun birincisi kemâle, diğeri zevâlâ işaretir. Halbuki hilâl dediğimiz zaman şu iki ihtimali de nazar-ı mutalaaya almıyoruz. Şu takdirce (hilâl) lisanda ayın büyüdüğü veya küçüldüğü zamanlarındaki şekil demek oluyor. Hep şu söylediğimiz şeyler lügât-ı kitâbenin bir kısmı üzerinde boşuna bir göz gördürüşe benzer, fakat şu cevalânın adem-i mütecâniseyyeti tedkik edeceğimiz hadisâtın tabiatinden nâşî olduğundan ayırdığımız misâlin ehemmiyeti vardır.

Kelimelerdeki tebeddül-i maâninin envanını sayıp dökmek mümkünsüzdür. Şu tebeddülâtın hâsıl olduğu bir cihet olmadığı gibi hiçbir uzun yol yoktur ki kelime onu takip etmiş olmasın. Bu tenevvüât vâzih mükemmel bir surette tasnif edilmiştir. Bizim yapabileceğimiz şey belli başlı taksimâtın bazılarını göstermek takip olunan büyük yollara delalet etmektir. Henüz tasnif edilemeyen ve belki de bunun imkanı bulunamayanları bittab‘ bir tarafa bırakacağız.

Fransızcanın *croissant* kelimesini bir misal olarak alırsak tebeddül-i mana için en mühim bir sınıfa bir misal bulmuş oluruz. Malum olduğu üzere bu kelime *croitre* masdarından bir fer-i fiil

Ders Sahifesi: 30

Cüz' Sahifesi: 324

olup neşv ü nemâ bulan demektir. Esas manası böyle olduğu halde birçok mefhumlara delalet eder. Bir çocuk, bir ağaç, bir bilûr yakılmış bir ateş, tekâmül halinde bulunan bir ilim hep tenemmü ettiği gibi bir iki ayda tenemmü eyler. İşte bundan dolayı şu kelimeyi (hilâl) manasına tahsis edilmiş kelimenin manasını keyfi olarak kasr etmek olur.

Şu intihâbımıza şöyle bir itiraz edilebilir. Denilir ki isim müsemmânın bir hassasına bir çok hassalarının en ufağına delalet eder. Buna şu cevabı veririz. Tesmiye veya ıstılah serbest ve münasip bir surette konulur, işte bundan dolayıdır ki mantıkta ıstılah münakaşadan men olunmuştur. Lüzum görüldüğü anda kelimeye bir mana-i örfî verilir, itiraz falan düşünülmez. İşte kurucu demek olan *doh bis*, taze veya yaş manasına gelen yeşil, daima dolaşan demek olan seyyare hep böyledir.

Mukayeseli iştikak ilmi ilk önceleri eşyâ-yı mahsusanın keyfiyyet-i iş'arî onun bir hassasından alınmış ve kelamın cüz-i aslileri hal ü keyfiyeti meşur bulunmuştur, nazariyyesini kabul eder. Mesela: Fransızcadaki *lune* kelimesinin Latincedeki aslı *luna* ve *lunca* olup bunun *lune* ile münasebeti vardır, her ne olursa olsun lisan bütün cereyân-ı tarihiyyesinde şu tarzda tekâmül etmiştir: bir sıfat, bir lakap o şeyin adı olmuştur. Tedkikât-ı iştikâkiyye bizi müdrikeye mebde-i hareket olmak üzere o kadar mübhem o derece umumi, o kadar renksiz köklere götürür ki bu derece mefâhim-i muayyeninin böyle şeylerden çıktığına hayret ederiz. Mesela: Fransızcanın *roulant* ve İngilizcenin yine bu manaya gelen *rolling* kelimesi *oklağa* veyahud *yayık tokmağı* manasına tahsis kalındığı gibi bir resmi geçitte çalınan tranpete sesine de *roulement* deniyor; sonra daha uzun bir yolu takip ederek *role* şeklinde görüldüğü gibi ufak bir ilave ile *controle* şekline de bürünüyor. Ve böylece pek o kadar idmanı olmayan gözlerden nihân oluyor.

İşte Türkçede kasre kasr manaya misal oluran şunu buluyoruz. Kopmak Türkçede kalkmak manasına olup hala Osmanlıcamızda *toz koparan*, *at*

koparmak tabirlerinde aslı manasını muhafaza eylediği halde “kobga” ve sonra “koga” kofa şeklinde bildiğimiz bugünkü “kova” ya ihsar etmiştir.

“Köpmek” çoğalmak demektir ki bu da “kelb” demek olan “köpek” e alem olarak tahsis edilmiştir. Şark Türkçesinde (köp) çok demektir. “yay” ve “yaz” (...) Türkçede hiçbir fark olmayıp ikisi de basit ve inbisat mefhumlarını eda ederler. Halbuki “yaz” ve “ yazı” kelimelerinde biri “sayf ” ve diğeri “tahrir” medlûllerinde tekrar ederek eski manalarından tanılmayacak kadar uzaklaşmışlardır.

Tavzîh ettiğimiz kaide-i esasiyyenin aksi olarak gayet mühim bir kaide daha : bundan kelimenin manasını kasre karşı temdîd ve tevsî‘ kaidesidir. Tahsis ile kazanılan bir isim mesela müstakil bir sıfat veya hâlet ile başlar. Nihayet bir kabile kelimenin reisi olur. Mesela “Sebe neslinden bint bin eded nâm kimse gövdesi kıllı doğmakla *el-eş‘ar=kıllı* adını almış demek, bu adamın bir adı bir de Arap adetince kinayesi olduğu halde şöyle doğuşu onları unutturmuş kendisine bu isim kalmış sonra bütün evlad ve ahfâdına da intikal etmiş, nihayet Tarih-i İslâmda büyük bir ad bırakan İmam-ı Eşari gelmiş, bunun mezhebine de alem olmuştur. İttisâya misal:

Türkçemizde mesela don- “*doen*” delaletiyle asıl manasının “değişmek” olduğunu zanna meyyâl bulunduğumuz “*don*” kelimesinin eski Osmanlıcamızda “renk” ve “esvâb” manasına mevcut olduğunu görürüz. “Anın donu ne idi?” tarzında hala “renk” manasında kullandığımız gibi “altın” dahi vaktiyle al rengine nisbetle “al” “don” dan terkeb etmiş olduğumuz halde bugün “altın” altun dediğimiz tarz-ı tesmiyesi katiyen hatrımıza gelmez. Esvâb manası alakasıyla “don” ve “iç donu” gibi tabirimiz hala müstamel bulunduğu halde ittisâ‘-i mana ile hasıl olan “donanmak” ve badehû zırlı manasına gelen “donanma” sözlerinde eski medlûli tamamen unutmuş bulunuruz.

Farsî “gül” kelimesinin ne için maruf çiçeğin adı olduğunu bilemez; kehalik Türkçedeki gülün neden çiçek manasına geldiği tayin olunamaz. Halbuki Avrupa nebâtiyyunu *rose* kelimesinden *rosacées* kelimesini teşkil ederek güle benzeyen nebatâtın hepsine tahsis eyledikleri gibi bizim mütercimler de bunları tathîr ederek şu muhaddes kelimeyi “verdiye” diye tercüme ettiler. Yeni muktesebât-ı feniyyemizin bir çoğu eski sınıf kelimâtı

kabartarak lisanları zenginleştiriyor. Şuna misal olmak üzere yeni bir hayvan bir maden, bir nebât keşfi o kelimelerin hükmünü tevsi ettiği gibi bazen büyük bir mukayesede o kelimedden bir büyük silsile çıkarmaktadır. At mefhûm-ı hayvanîsi hind-i garbîde keşfedilen muhtelif kamet ve şekildeki müstehâselerin keşfi ile az münbasit olmadı. Taharriyât icra eden bütün tabiyyun, sâir insanların bilmeksizin

Ders Sahifesi: 31

Cüz' Sahifesi: 257

yaptıkları iki düsturu ziyade teemmül ile tatbik eylemektedirler. Tabiilerden birisinin en yeni bir nebât geçtiği gibi hemen onu bir sınıfa ilhaka yani buna nasıl bir ad verilmek lazım geleceğini tayine kalkışır. Tedkik ile bu nebâtın bir zat (...) hufye veya sâireden olduğunu anlar; fakat gösterdiği hususilere bakarak hususi bir adı olmasına karar verir. Bunun için de başta bir usûl tutar. O nebâtın keyfiyyetine göre mesela: “zû-fevâkih-i kebîre” gibi bir ad bulur. Yahud bunun keşfolunduğu mahal, mevki' ve şeraiti nazar-ı dikkate alır; onlardan birisine uyan bir ad verir. Veya buna büsbütün yabancı olan diğer bir şeye rabt eder; mesela sevdiği bir adamın ismine nisbet eder.

Bir kelimenin manasını teşmil hususundaki tatbikât bunlardan daha az sade ve daha az tabii birçok şeyleri ihtivâ eder. Aynı isimle yâd olunan eşyayı birbirine rabt eden şeyi yalnız münasebet-i neviye ile kalmayıp daha uzaklara varır. Demin gördük ki *mercure* kelimesi bir putperest ilahı, bir sâbite, bir maden, bir tâlia, bir güne ad oluyor. Şöyle bir isimde iştirak ise tabiate karşıdır. Mesela olmamış bir meyveye (ham) dediğimiz gibi terbiyesi kemâle ermeyen bir adama da ham diyoruz. Sonra da idmansızlığa da (hamlık) diyoruz. Yine bir meyveye pişmiş dediğimiz gibi tabiinde imtizacsızlık bulunan bir kimseye de çiğ diyor; insan-ı kamile, sanatta mahire de (pişmiş) diyoruz. Şu sözlerimizi de hep mecaza atf ederiz. Fakat istiare diyelim, mecaz diyelim her ne dersek diyelim ekseriyâ müşebbeh ile müşebbehün bih arasındaki vezh-i şebah münasebet, o kadar uzun, o derecede dolambaçlıdır ki, bunlar arasında bir sınıf rabtası bulmak ekseriyâ pek güçtür. Tarih-i lisanda ziyade ehemmiyeti olan bu nevi tebeddüle dair mükalemât-ı âdiyyemizde pek çok misal bulunabilir. Eşya

arasında sıkı veya zayıf vazih veya karanlık müşâbehetler keşf-i zihnin mahzuziyyetini mûcip olup insanlar daima şu alakayı bir iştiraki esas-ı ittihâzına âmade bulunurlar. Ve bundan dolayı yeni bir kelimeye yeni bir mahall-i istimal bulunur. İşte mesela yalnız insanın değil bir baş hayvan, bir baş soğan da vardır. Ayak yalnız insanın değil bir karyolanın ayak ucu . Başlarında dört ayağı bazen de altı ayağı bulunur. İşte bunlar hep istiaredir.

Bir suyun başı, kolları, sağ tarafı, sol yanı, yatağı, ayağı vardır. Bir ordunun bir heyetin başı, ayağı, düm-dârı, kitabın başı, bir işin ele başı bulunur. Şu tabirler bizi bîzâr etmez. Yabancı kelimeler, kinayeler, bizce kelimelerin kısm-ı tatbikisidir. Çünkü mananın değişmesiyle kinaye olarak koyduğumuz bir kelime nihayet asıl medlûlini kaybederek istiare olunduğu şeyin adı olup kalır. İşte isimlerin aslını unutmak ve artık olduğu gibi eski mefhuma iştirakından tecrid ile yeniden delalet ettiği mefhuma uydurmak terakkiyât-ı lisaniyye için pek faydalı bir şeydir. Mesela Türkçemizdeki (kelebek) kelimesi herkesçe malum bir hayvana delalet ettiği halde bir marangoz bunu işitir işitmez hiç de o mefhumu düşünemeyerek pencere camlarını tutan madeni parçayı hatrına getirir. İnsanların şekl-i idrakında kelimelerde bir asıl ve bir de mecazi mana mündemidir. Biz lisan hususunda bu melekeyi tevarüs etmişiz, ve yine alakalar keşfi, kelimelerin yeni manalara nakli ile eğer bir karıştırma intac edilecekse o karıştırmaya devam edeceğiz. Bazen muhtelif manalar arasındaki münasebet ilk bakışta belli olur. Bazen de o münasebet o kadar karanlık ve kapalı olur ki bunu araştırdıkça her adımda bir şey keşfediyormuşuz sanırız. Ekseriyâ bu münasebetin tayini bizi düşündürmez. Kelimeleri nasıl öğrendik ise öylece kullanır. Ve isimlerin dal ve budaklarını ta özdekine, köküne kadar aramayı lügatçilere bırakırız.

Kelimelerde nakil hususunun en mühim şubelerinden birisi de mana-i hususiden mecaziye nakli, eşya-yı mahsusaya ait tabirin müdrikât-ı sarfa ve eşyâ-yı müteallinesine tahsistir. Mesela: Fransızcada *perplexe* esasen örülmüş *tressé* birbirine karıştırılmış manasına iken karışık ; mütehayyir manalarına; *simple* kıvımı yok, katlanmamış demek iken sade basit manalarına; *développeur* kendisini saklayan elbiseden tecrid demek iken basit ve inkişâf manalarına kullanılır. Bizde Rum, Latin ve Arap lisanlarında (kamış) demek olan (kalem) alet-i kitabet ve hatta yazı manalarına gelebilir “ sözü kaleme gelmez” ve yazı

yazılan dairelerde alem olmuştur: efendi kaleme gelmedi, gibi. Yazı açık, düz yer manasına iken basit ve tahrir manasını almıştır. Ve yine yazmak, yaymak veya yayılmak manasına gelir ki yayılmak da tabii düzlükte olur. Okumak davet etmek ve çağırarak “meydan okumak” , “okuyucu gitmek” demek iken kıraat demek olmuş. Halbuki kelimenin kökü (ok) yukarı demek olduğundan “okumak” esasen sesi yukarı çıkarmak demek olacak idi. Hülâsa zihne ve maneviyâta müteallik bütün kelimeler böylece manadan manaya intikal suretiyle vücuda gelmiştir.

III. BÖLÜM

SÖZLÜK

A

adem (Ar.) : 1.Var olmama, bulunmama, fıkdan. 2. Hiçlik, yokluk.

adem-i müsâvât : Eşitsizlik.

“...Melekâtteki adem-i müsâvât ruhlardaki istînâsa mânialar ihdâs eder. İhtilaf-ı elsine iftirâk-ı coğrâfiye uymadığı gibi zâhirî taksimât-ı cinsiyeye de tevâfuk etmez...” (26)

adem-i mutabakat: Uymazlık, uyuşmazlık.

“...Lisanda adem-i mutabakat nâ-mütenâhîdir. Şu mutabakatsızlık tecrübe sayesinde izâle edilinceye kadar binlerce hata edilir...”(54)

adî (Ar. ‘âdet’in nispet eki -i almış şekli ‘âdi): Her zaman görülebilen, fevkalâdeliği olmayan, sıradan, alelâde.

“...İşte harici ve maddi olan ve zahiren pek adî görülen şu hal bütün ulûm-ı riyaziyenin düstur-ı umumiyesi olmuş...”(49)

ahfâd (Ar. hafid “torun”un çoğul şekli ahfâd) : 1. Torunlar 2. Gelecek nesiller.

“... kendisine bu isim kalmış sonra bütün evlad ve ahfâdına da intikal etmiş, nihayet Tarih-i İslâmda büyük bir ad bırakan İmam-ı Eşari gelmiş, bunun mezhebine de alem olmuştur...” (86)

ahlâf (Ar. halef “sonradan gelen kimse, babanın yerine geçen oğul”un çoğul şekli ahlâf): Gelecek nesiller, sonradan gelip öncekilerin yerini alacak olanlar.

“...ve karşısına çıkan bir hasmı veya ahlâfî tarafından şu derin hakîm tabirâtında sıhhat bulunmamak, bütün muhakematı yanlış anlaşılmış bir kelime üzerine müesses...” (55)

ahval (Ar. hâl’in çoğul şekli ahvâl) 1. Haller.

“...İlm-i lisan, lisana mutaalluk ahvalin esbabını taharri ve izah ettiği cihetle ilk önce hatıra gelen mesele şudur...”(45, 46, 51,74)

aks’ül-amel: 1. Tepki, reaksiyon 2. Bir cümlemin veya mısranın altını üstüne getirmekle bir başka cümle veya mısra meydana getirme.

“...şahıs üzerine tesir eden tabiat-i eşya ve aks-i amel icra eyleyen hâlet-i uzuvviye ile bir merbutiyet-i lazıme mevcuttur...” (29)

aksâm (Ar.) : Kısımlar, bölümler.

aksâm-ı müteşekkile: Oluşan kısımlar.

“...Aynı hal muhtelif dereceler ve ayrı tarzlarla lisanın bütün aksam-ı müteşekkilesinde husule geliyor...” (48)

aksâm-ı tâmm: Eksiksiz, tam kısım.

“... Bu meylin asıl tesiri esas şekle taalluk etmek aksâm-ı tâmmesini işaretler, uygun alâmetler hâline koymak...” (65)

alâmet (Ar.): İşaret, iz, belirti.

alâmet-i savtiye: Seslerin işaretleri , izleri.

“...kendiliğinden tevzî’ ve cem etmek isteyen zihinlerin kolayca sezinilip anlayabilmesi için hepsine birer alâmet-i savtiye tahsis edilmiştir...” (48)

ale-l amyâ: Körü körüne.

“...açık (münfehim) seslerde açıklığı azaltmak, kapalı savtlarda daraltmak azâ-i kelamiyyenin ale-l imiyâ olduğuna şüphe olmayan bir meyalan-ı iktisadisinden ibarettir...” (78)

alelhusus: Özellikle.

“...İşte İstanbul Ermenileri ve alelhusus Katolik mezhebinde bulunanları...” (39)

aleyh (Ar.) : Karşı, karşıt, üzerine.

aleyhi’l-bevâkî: Kalanlar, daim olanlar üzerine.

“...Ve-kıs aleyhi’l-bevâkî. Bunlara sons muets aspirés yani içeri çekme suretiyle hasıl olan sâvt-ı ebkem diyorlar...” (73)

a’mâl (Ar.) : İşler.

a’mâl-i tekamüliye: olgunlaşma evreleri

“...Filhakika çocuğun melekât-i akliyesinin a’mâl-i tekamüliyesini tamamıyla takip edemez...” (40)

ameliyât (Ar. ‘ameliyye “işle ilgili şey”in çoğul eki -ât almış şekli ‘ameliyyât): İşler, faâliyetler.

amaliyât-ı hariciyye: Dışa ait fiiller.

“...Çünkü bir kimsenin hazâne-i lisaniyesinin genişlemesi sırf amaliyât-ı hariciyye yani işitme, okuma ve tetebbu’ ile olur...” (52)

ameliye-i muhtıra: Yazı işleri.

“...iş’ar eden işaretlerin vücuduna, cismine tatbik edilen ve bir cemiyet-i mevcuda ve maziye de dahi mevki-i istimale konulan bir ameliye-i muhtıradan ibarettir...” (51)

âmiyane: Adice, bayağı.

“...bu kelimeyi mana-i âmiyanesinde öğrenen çocuklarımız mekteplerimizde fenni manasını da öğreneceklerdir.”(45)

anane: Gelenek.

“...şekil ve manalarını muhafaza ve nakl için ananeye eşedd-i lüzum görünecektir...” (31)

“...Bir taraftan anane tabiatı itibariyle, nâtamâm ve gayr-ı sahihtir...”(57)

anâsır (Ar.) : Unsurlar. (26)

anâsır-ı kadime: Eski unsurlar.

“Lisânın anâsır-ı kadimesinin istihâlesi, ifadenin cevherî olarak muhâfaza olunan kelimelerin değişmesi...”(60)

anâsır-ı savtiyye: Ses unsurları.

“...geliyorsa insanın anâsır-ı savtiyyesi ile işittiği sesleri aynı surette tekrar ve taklid eylediği istintâc olunur...” (35)

âsâr (Ar.) : 1. İzler, nişâneler, alâmetler. 2. Âbideler. 3. Hikâyeler; an’aneler, gelenekler. (24)

âsâr-ı bâki: Kalıcı eserler.

“...lisana âit göreceğimiz âsâr-ı bâkiye ne kadar eski olursa iki zaman lisânı arasında o kadar büyük fark görürüz...”(56)

asr (Ar.) : 1. Zaman, devir, çağ. 2. Yüz yıllık zaman parçası, yüzyıl.

asrî: İçinde bulunulan zamânın en son yeniliklerine, fikirlerine, gereklerine ve zevkine uygun, çağdaş, modern.

“... daha geride ya’ni milâdın sekizinci ‘asrî ibtidâlarına âit olarak (Orhun) vâdisinde bulunan Köktürkçesi ile bizim şimdiki Osmanlıca beynindeki fark iki devir arasında geçen asırlar kadardır...” (57)

asvât (Ar.) : Sesler.

asvât-ı melfûza: Söylenen, telaffuz edilen sesler.

“...Şu bahiste asvât-ı melfûzanın değişmelerinden bahsedeceğiz.”(60)

asvât-ı müşkile: Güç, zor sesler.

“...Yalnız başından é sâiti düşmüştür. Fakat kelime İngilizcede (bischof) şekline getirmiş, yani baş ve son hecelerini düşürmekle beraber asvât-ı müşkilenin çoğu da değişmiştir...” (61)

avâm: 1. Halkın alt tabakası. Karşıtı: havâs. 2. Halk, umum, herkes .

“Avamımız ise bu kelimeyi tenvir hususunda kullanılana hasr etmekle kalmayarak mâyi’ petrole bile bu adı teşmil eylemiştir...”(45)

azâ: Organlar, üyeler.

“...sair azâsında gösterdiği hareketlerle kendi hemcinsine isâl-i merâma başlamıştır...”(28)

azamet (a.i.): Büyüklük, ululuk.

“...kurun-ı vustâ ensâl-i beşeriyesi dehasını ifade eden azametli âsâr-ı muammariyesi, diniyesi ve kahrâmânisi...” (25)

B

badehû: (Ar. ba‘de “sonra” ve -hû “o” zamiriyle ba‘dehû) Ondan sonra, daha sonra:

“...Esvâb manası alakasıyla “don” ve “iç donu” gibi tabirimiz hala müstamel bulunduğu halde ittisâ‘-i mana ile hasıl olan “donanmak” ve badehû zırlı manasına gelen “donanma” sözlerinde eski...” (87)

batn: Nesil, soy.

“...yüz kadar batn müddetinde misâl ve talim tesîriyle îfâ edemez...”(55)

bedâhet (a.i.): Herhangi bir konuya dair birdenbire söz söyleme. (40)

“...Bedahat ve his müşterek tarifîyle verilen şu cevap fenin tahlil ve tedkik tâmıyla vereceğinin aynıdır...”

behimiyyet (Ar. behimi’den yapma mastar eki -iyyet ile behimiyyet) : Hayvanlık, hayvanlık hâli.

“...Lisanın mebdei behimiyyetdir...”(28)

bekâ: Kalıcılık.

“...bu işâretlerle mutâbakat edecek bir tarzda izhâr ile lisânını öğrendiğini bildirmiş idik. İşte lisânların bekâsı böylece olur...”(56)

ber-hayat: Hayatta olan, sağ, diri.

ber-hayat-ı maişet: Geçim hayatı.

“...Ber-hayat-ı maişet havaic-i aidiyyesinde o kelimeleri oldukça iyi kullanıyor ve çocuğumuz bununla iktifa ederek...”(54)

beyan : Açıklama, ifade etme, dile getirme. (31)

“...Feycî kadınlarının zucret beyanı için Oile diye kopardıkları çığlık Oile filini tevlîd etmiş...”

bidâyet (a.i.): Başlama, başlangıç. (29, 49)

“...henüz müşâhedat icra edilemediğinden insan da bidayete ‘ Cebus Azurae’ gibi halecanları tercüme için bağırmak...”(29)

“...Bidayeten tecrübe-i umumiyenin alaka eylediği bir hal, lisanın yardımı ile, ilâ nihaye fikr-i beşere hakim...” (49)

bi'l- (a.e.): -ile mânâsına gelip, eklendiği –kameriyye harfleriyle başlayan-kelimeleri zarf yapar.

bil-âhire (Ar.): Sonradan, sonunda, nihayet.

“...insan-ı kamilin bile şu haritalarda gösterilen şeyler hakkındaki fikri pek nakıs olup bu fikirleri bilahire ancak müstesna tecrübeler doğrultabilir...”(54)

bi'l-akıs (Ar.): Aksine, tersine.

“...tebeddülata duçar olan münâdalarından müştakk bütün kelimeler bilakis her yerde savt ve manâca müşâvvî bir...”(32)

“...Mütekâbil kelimelerde bulunan savtlar daima bir değildirler bilakis muhaliftirler...” (70)

bi'l-hâssa (Ar.): Mahsus, hususi olarak; hele.

“...İşaretler bilhassa dilsizlere has gibidir...”(26)

“...fakat mübtedinin efkârı bilhassa hakkında malumat bulunan maddelerde mübhem ve gayrı kafidir...” (54)

bi'l-mecburiyye: Zorunlu olarak, mecburen.

“...savt çıkarmakla heman bilmecburiyye hissiyat ve efkârı izhar için bütün vücudun hareket etmesi...” (30)

bi'l-münâsebe (Ar.): bir münasebetle, sırası geldiğinde.

“...Yalnız şurada bilmünasebe şunu haber verelim ki bir kelimenin aslen hudusî sebebi ile bilahare istamali sebebi...” (47)

bilâ- (a.e.): -siz. [Arapça kelimelerin başına getirilir.]

bilâ-ihtiyâr: Elinde olmayarak, kendiliğinden.

“...şahsın bilâ-ihhtiyar aks-i amelinin tesiriyle kesb-i inbisât eylemiştir. Lisanın mebdai behimiyyetdir...” (29)

“...insan cismen ve aklen kesb-i inbisat ettikçe lisan da kendisinde bilâ ihtiyar hasıl olur...” (40)

bilâ-vâsita: Vâsitasız, araçsız, doğrudan doğruya.

“...müdrikatımız onun çerçevesine uydukça onu bilâ-vasita yani fikrimizi lisanımızdan tercümeyle lüzum kalmaksızın kullanacak kadar ilerledikçe...” (51)

binâenaleyh (a.zf.): Bunun üzerine, bundan dolayı.

“...Binaenaleyh doğru ve muayyen bir mana ile intikal eden her kelime örfi ve itibaridir...” (48)

“...Binaenaleyh şekl-i savtiyesiyle birlikte kendisine arz edilen yeni bir mefhumu olduğu gibi kolayca alıverir...” (52)

bit-tab (a.zf.): Tabiatıyla, tabii olarak.

“...Fakat bittab ‘ bunlar taklidi kelimelerin en basiti mukalledün bih olan asvât ile en ziyade...” (36)

“...Henüz tasnif edilemeyen ve belki de bunun imkanı bulunamayanları bittab ‘ bir tarafa bırakacağız...” (86)

C

celb: Çekme, çekiş, kendine çekme.

“...gerek cins diğerini sadâsına tehâlûf ve elhân vererek celb ve cezb yolunu aramak...” (28)

cevâb (Ar.): Sorulan şeye verilen karşılık.

cevâb-ı muvazzah: İzah olunmuş, açıklanmış cevap.

“...genç iştikakı – etymologiste- hatta ihtiyari için “bu ne için”e bir cevab-ı muvazzah verilmesi matluptur...” (47)

cevelân, cevlân (Ar.): Dolaşma, dolanma, gezinme.

cevelân-gâh (a.f.b.i.): Dolaşılan yer, dönüp dolaşma yeri; koşu, savaş yeri.

“...zihnin önünde kuvvetin yetişemeyeceği geniş bir cevelangâh bulunur...” (42)

cevf (Ar.) : Boşluk.

cevf-i bel'um: Yutak boşluğu.

cevf-i fem: Ağız boşluğu.

“...Hançerenin cihaz-ı muhteziüstünde mütesavvıt bir kotu gibi cevf-i bel'umu ile cevf-i femi ve enfi bulunur...”(70)

cezb: Kendine çekme, çekilme. (28)

“...gerek cins diğerini sadâsına tehâlûf ve elhân vererek celb ve cezb yolunu aramak gerekse işittiği bütün gürültü ve bağırıtları tamamıyla taklid etmek...”(29)

cihâz (Ar.) : Takım, âlet.

cihâz-ı asabî: Sinir sistemi.

“...cihaz-ı asabî de birçok emvac-ı ihtizaziyeyi alıp başka bir mahiyet-i muhtezze nakl eyler ki o da fizyoloji ve fizike aittir...” (44)

D

delîl-i bâhir: Belli, apaçık delil.

“... ‘m, mm, m’ diye dudaklar kapalı olarak çıkarılan ses bir şahsın söylemek gayretinde bulunduğu delîl-i bâhirdir...”(30)

derece-i sâniye: İkinci derecede

“...İş'âr ve yazı bunlara derece-i sâniyede merbutdur...”(26)

derece-i tinnnet: Çınlama derecesi.

“...Burada bilhassa vechin hali ile sesin telaffuzca olan derece-i tinnneti nazar-ı dikkate almalıdır...”(31)

derk (a.i.): Anlama, kavrama.

derk-i umumi: Halkın anlayışı, kavrayışı.

“...kelimeler vasıtasıyla boyalı şeylerin boyasını tecrid edince o şeyi idrak etmeyi öğrenir, bir derk-i umumi ile yeşilin muhtelif çeşitlerini taallüm eder...”(47)

dimağ: Beyin, akıl.

“...Alınan tesirâtı dimağa nakleden cihaz asabı vardır. Şu tesirâtın intikal eylediği uzv-ı dimağî vardır...”(45)

dûçâr (f.s.) : Tutulmuş, uğramış, yakalanmış.

“...muvaffakiyyetle ve mürur-u ezmân ile az çok tebeddülata duçar olan münâdalarından müştakk bütün kelimeler...”(32)

“...İngilizcede sâitler pek ziyade tebeddülâta duçar olmuştur...”(68)

“...kelimenin her lisânda aldığı tagayyürât-ı şekliyye o lisanlarda sâir kelimelerin duçar oldukları tagayyürâta göre tasnif olunabilir...”(64)

dümdâr: (Fars. *dum* “kuyruk” ve *dâr* “tutan, muhâfaza eden” ile *dum-dâr*) **asker.** Yürüyüş hâlindeki ordu birliklerinin güvenliğini sağlamak için geriden gelen kuvvet, artçı; Karşıtı: pişdâr.

“... Bir ordunun bir heyetin başı, ayağı, düm-dârı, kitabın başı...”(90)

düstûr (Ar.) : Kanun, kaide, kural.

“...Yine şu aynı düstur mucibince kelimelerimiz hemen umumiyyet üzere sınıf adlarından ibarettir...”(84)

“...yaptıkları iki düsturu ziyade teemmül ile tatbik eylemektedirler...”(89)

düstûr-ı umumiye: Genel kanun, kural.

“...ve zahiren pek adi görülen şu hal bütün ulûm-ı riyaziyenin düstur-ı umumiyesi olmuş...”(49)

E

ebkem (Ar.): Söz söylemeye muktedir olmayan, dilsiz, ağızsız.

“...O meslek-i elifbaî A’dan başlayarak tamamıyla kapalı olan ebkem seslere kadar varır” (71)

ebkeme-i şahika: “...İngilizcenin ait olduğu lisanların çoğunda eski asvat ebkeme-i şahika ya basit asvat-ı ebkemeye veyahud asvat-ı rehikaya tebeddül etmiştir...”(82)

ebnâ (Ar.) : Oğullar.

ebnâ-yı nev’i : Çeşitli insanlar, insanoğlu.

“...gürültüleri de taklid ve bunlara zamm ile bunları ebnâ-yı nev’i arasında mübâdele-i hissiyâta vasıta edildi...”(31)

ecnâs (Ar.) : Cinsler, nevîler, çeşitler, türlüler, soylar.

ecnâs-ı beşer: İnsan cinsleri.

“...ecnâs-ı beşerin münasebât ve muhâceretleri tarihinde görülebilen hâdisât-ı lisanıyyeden çıkarılabilecek hakâyıkdır...” (28)

ecnâs-ı safile: Alt soylar.

“...Pu, Sudî’de ecnâs-ı safile arasında yeknesak manadadır...” (34)

ecrâm (Ar.): Cansız olan cisimler.

ecrâm-ı semâviyye: Gök cisimleri, yıldızlar.

“...Vaktiyle ecrâm-ı semaviyyeden bir takımın her gün şarkdan garba olarak arz etrafında döndükleri gibi sâir ecrâm arasında ağır ve gayr-ı muntazam bir surette hareket eylediklerini gören Keldâniler...”(83)

edat-ı nefy (gr.): Olumsuzluk edatı.

“...Türkçede lafz-ı tasdik “eié, hé” olduğu gibi fiillerde edat-ı nefy “ma, me” olduğu malumdur...”(33)

ef’al : Fiiller, hareketler.

“...eşhas ve eşyanın zâtiyyat-ı camidesini bir dereceye kadar anlamak ve bunların ef’al ve evsaf-ı mümeyyizelerine dikkat eylemekten ibarettir...”(42)

efkâr: Fikirler, düşünceler.

“...bilmecburiyye hissiyat ve efkârı izhar için bütûn vücudun hareket etmesi...” (30)

“...Binaenaleyh her lisanın hususi ve muayyen bir hududu insanın ana lisanı teşkil etmek üzere efkârına kalıp olan kelimat...”(50)

efrâd: Fertler, bireyler.

“...Eğer bundan bir cemaatin efradı arasındaki teşekkülât-ı zihniyenin müşabebet-i umumîyesine...”(41)

“...Efrad içinde bizce o kadar ehemmiyete şayan olanları vardır ki bunlara birer ilm-i tahsis eyleriz...”(84)

efrâd-ı beşer: İnsanlığın fertleri.

“...İşte efrad-ı beşer, ehli hayvanlar, sokaklar, şehirler, seyyareler, aylar, haftanın günleri bu kabildendir...”(84)

ehemmiyet: Önem. (43)

“...Taklidin lisandaki ehemmiyetine şu misaller kâfidir sanınız...”(39)

“...gâib olduklarını da takdirde ağır davranarak kelimelerin tebdil-i eşkalindeki ehemmiyeti idrak edemez...”(44)

ekseriya: Çoğu zaman, sık sık. (34)

“...birbirine benzeyen münâdâlar ekseriya aynı hisleri izhâr için kullanılmıyorsa da yine bunları anlamakta güçlük çekmiyoruz...”(31)

elfâz (Ar.) : Kelimeler, sözler.

elfâz-ı taklidiyye: Taklid edilen sözler, lafzlar.

“...Elfâz-ı taklidiyyeyi kaba Chinouk dilindeki “ksih, kish” fiili Hindî zümresinde çârpâları ve bilhassa atları sürmek için kullanılan iki bağirtıdan mürekkebirdir...” (33)

elhân: Şarkılar, melodiler.

“...Yine o zamanda gerek cins diğerini sadâsına tehâlûf ve elhân vererek celb ve cezbe yolunu aramak gerekse işittiği bütün gürültü ve bağirtıları tamamıyla taklid etmek...” (29)

elsine : Lisanlar, diller.

elsine-i muhtelif: Çeşitli lisanlar.

“...Lisan-ı beşer, elsine-i muhtelifenin heyet-i mecmûasından işitilmesi kâbil olan işaretlerin...” (27)

elvân: Renkler, çeşitler, rengarenk.

“...tabiat ve sanatların husule getirdikleri muhtelif gölgeler ve elvan içinde bir tertibi...” (45)

“...bazı diller bizimkinden o kadar ayrı ve o kadar eksiktir ki böyle bir dili konuşan adam elvanı ayırt etmekte bundan gözüne ve zihnine pek az yardım görür...” (48)

elzem: Çok gerekli. (27)

“...fıkr-i cedid binasının içine girerek düşünce sahiplerine, muharrirlere elzem bir şube-i marifet teşkil eyledi...” (28)

emkine: Mekanlar, yerler.

“...Kelime tavsîfi olmak için ezmine ve emkineye göre ziyâdesiyle uzun müddet tebeddül olmak...” (63)

emsal (a.i.): 1. Nümûneler, örnekler. 2. Eşler, benzerler.

“...henüz vakit bulmadan evvel emsal ve talim sayesinde bazı muayyen noktalar etrafında toplanır...” (44)

emvâc (a.i.): Dalgalar.

“...bunun ihtizazından yeşil rengi hasıl etmek için emvâc-ı esiriyyenin tûl ve vefretinden bahs etmek ona düşer...” (45)

enfi: Buruna mensup, burunla ilgili.

“...Hançerenin cihaz-ı muhtezziüstünde mütesavvit bir kotu gibi cevfi bel’ûmu ile cevfi femi ve enfi bulunur...”(70)

“...Ait olduğu vaziyetlerden birisinde gerek bir sait, ister nim-i sâit veyahud enfi bir harf olsun sade bir nefesle h çıkar...”(76)

“...Şu hareket-i umumiyyeye az tabiiyyet eden mürekkezi enfilerle şebe sâitler asvât-ı elifbaiyyenin en az tebâdül edenleridir...”(77)

enfüsî (Ar.): Ferdî zihne ait bulunan, öznel.

enfüs-i hususat: Kişisel meseleler .

“...kendi görüşüne ve duyusuna tabi enfüs-i hususatta yanlış muhakemelerden kendisini alamaz...” (54)

engîz (f.e.): Koparan, karıştıran; depreten.

“...yeşil kelimesinde harika engiz olan bir de kuvve-i samia vardır ki kuvve-i basire gibi o da fizyolojiye aittir...”(44)

enmûzec: Örnek, numûne.

“...cop hecesi de kelimenin ikinci uzvu olmak üzere kalmış ve Cermenler için (Piskop) enmûzeci hâsıl olmuştur...” (64)

“...Bir cins için teşekkül etmiş şu farazî enmûzecine yine o cinsin muhtelif (...) arasında küçük tahavvülâta uğruyor...”(64)

ensâl (a.i.): Evlatlar, soylar, zürriyetler, sülâleler.

“...kurûn-i âhire ensâline ifhâm-ı meram ediyor, demekte haklıyız fakat fen nokta-i nazarından icra edilecek bir tedkik için lisan kelimesinin eda eylediği manayı daha ziyade kasr etmek iktiza eder...” (26)

enzâr: Bakışlar, gözler.

“...Muhterem muhatablarımızın enzar-ı dikkatini şu nukât-ı esasiyyeye imâlede, hususta umûm göstermekle...” (28)

erbâb (Ar.) : Sâhipler, mâlikler.

erbâb-ı daniş: Bilgi sahibi, ilim sahibi.

“...Şu yüz bin kelimenin ancak otuz bini erbâb-ı daniş arasında kullanılır...” (52)

erkâm: Rakamlar, yazılar.

“...parmaklarımızın on oluşu parmaklar işaret ve erkam yerini tutacak en uygun bir zihnin...”(49)

“...biz kendi kendimize, mesela bir riyazînin eşkal ve erkam olmasa ne yapılacağını sorabiliriz...”(51)

esbâb: Vasıtalar, lazımlar.

“...İlm-i lisan, lisana mutaalluk ahvalin esbabını taharri ve izah ettiği cihetle ilk önce hatıra gelen mesele şudur...”(46)

“...her türlü istikrayı red eden birçok ve karanlık illetin neticesi olan esbab ve itiyadın sevkiyle vasıtaları hedefe tatbik eder...”(82)

eslâf: Bir memurluk veya hizmette birinden önce bulunmuş olanlar, yerlerine geçilen kimseler, geçmişler.

“...Yeryüzündeki eslafımız bütün nesillerde müşahede, kıyas ve tasnif için melekelerinin bütün kuvvetlerini istimal eylemiştir...”(49)

esvât-ı kulak (i.t): Kulak sesleri.

“...işaretler göze ve esvât-ı kulağa hitab eder...” (25)

eşedd (Ar.): Daha, (en, pek) şiddetli, çetin ve sert.

eşedd-i lüzum: Daha lazım olan, en gerekli.

“...Bir derece daha geçerse şekil ve manalarını muhafaza ve nakl için ananeye eşedd-i lüzum görünecektir ...”(31)

eşhâs (a.i.): Adamlar, kişiler, şahıslar.

“...vasıta-i ifhâm eden eşhâsın birbirini anlayamayacakları derecesinde bulunanları bile pek çoktur...”(27)

eşkal (a.i.): Şekiller.

“...işârât-ı mer’iye daimâ eşkalın aynı olamayıp ekseriya bizim yazılarımız gibi...” (26)

evsâf: Vasıflar, özellikler.

evsâf-ı mümeyyize: Ayırıcı vasıflar. (40,41)

“...Fransa milletinin hey’et-i umumiyyesi Celteslerdendir. Hala kendilerinde kelimelerin evsaf-ı mümeyyizesi bulunuyor...”(40)

“...etrafında bulunan eşhas ve eşyanın zâtiyyat-ı camidesini bir dereceye kadar anlamak ve bunların ef’al ve evsaf-ı mümeyyizelerine dikkat...” (41)

evzâ (Ar.): Haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.

evzâ-i vücudiyye: “...Şu halde a‘zâ-i savtiyye ve evzâ-i vücudiyye vâsıtasıyla ibrâz olunan heyecan-âmez veya (...) halecan taklid ile çıkarılan nidâlar...”(30)

ezhân (Ar.) : İnsanda akıl, fikir, zekâ, hâfıza, anlayış, kavrayış kudretleri.

ezhân-ı umûmiyye: Umûma, herkese ait olan akıl, anlayış.

“...Fakat ay ve güneşten maadası ezhân-ı umumiyeye üzerinde bir tesir icra etmediklerinden diğerlerine o adları müneccim heyetler verdiler...” (84)

ezmine: Zamanlar, çağlar.

ezmine-i kabl’et-tarihiye: Tarih öncesi zamanlar.

“...misal getirdiğimiz yeşil kelimesinin tarihi ezmine-i kabl’et-tarihiyeye dayanır, ne zaman meydana çıktığı bilinemez...” (45)

F

fa’âliyyet (Ar. fa‘‘âl’den yapma mastar eki -iyyet ile fa‘‘âliyyet): 1. Faal olma durumu, çalışma, hareket, etkinlik, aktivite.

fa’ âliyyet-i dimâgiyye: Zihin ile ilgili faaliyetler.

“...Öğrenilen bir dil zihin üzerine hariçten tevazzu eden o fa‘ âliyyet-i dimâgiyyenin icrâât ve netâicini temdîd eden bir şeydir...” (56)

fevk: Üst, üstün.

“...kendisini o dilin yardımı olmaksızın kendiliğinden yetişemeyeceği mertebenin fevkine çıkarmıştır...”(50)

feycî : Ağıt söyleyen kadın .

“...Feycî kadınlarının zucret beyanı için Oile diye kopardıkları çığlık Oile fûilini tevlîd etmiş...”(31)

filhakika: Aslında, gerçekte, doğrusu.

“...filhakika ilm-i lisanın bütün gavâmızına değilse de mebâdisine ittılâdan müstağni bir zât tasavvur olunamaz...” (28)

“...Filhakika çocuğun melekât-i akliyesinin a‘mâl-i tekamüliyesini tamamıyla takip edemez...”(41)

filvâki: Aslında, gerçekte.

“...Filvâki iki heceden ibâret olan bir kelimede üç (k)nin birleşmesi oldukça sakil bir şey...”(65)

G

gafil (Ar. *ğaflet* “ihmal etmek”ten *ğāfil*): Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz (kimse), basîretsiz, aymaz .

“...Arapça ve Farsice lûgat bilen adamlar sanatta kullanılan ıstılahatın bir çoğundan gafilidirler...”(53)

gavâmız (Ar. *gāmiz* ve *gāmiza*’nın çoğul şekli *gavāmiz*): İncelikler, ince ve derin taraflar, nükteler, sırlar.

“...filhakika ilm-i lisanın bütün gavâmızına değilse de mebâdisine ittilâdan müstağni bir zât tasavvur olunamaz...”(28)

gayr (Ar.) : Arapça sıfatların başında nefî edâtı olan “-sız” , “değil” mânâsına gelir.

gayr-i kabil-i fesih: Yürürlükten kaldırılması imlansız olan (şey)

“...bir lisanın ibare ve tertibinin gayr-i kâbil-i fesih ve tebdil olduğunun farkına varırız...”(50)

gayr-i muayyen: Belirli olmayan, tesbit edilmemiş.

“...gayr-ı muayyen gürültülerden kurtulduktan sonra hemen hemen baba, anne, bu ve cici, ci gibi şeyler olur...”(43)

gayr-i müsâvî: Eşit olmayan, eşitsiz.

“...pek muhtelif ve pek gayr-i müsavi nasibedar olanlar bulunduğu gibi...”(40)

H

hâdim (Ar. *hîdmet* “hizmet etmek”ten *hâdim*) : Hizmet eden, yardımcı olan kimse.

“...Kulak ile idraki kâbil, cemiyet-i beşeriyede fikrin anlatılmasına hâdim olan savt-ı lafzî, lisandır...”(26)

“...lisanın yardımı ile, ilâ nihaye fîkr-i beşere hakim ve hadim bir kanun hükmünü almıştır...” (49)

hâdisât: Olaylar.

“...Hadisatın lâ-yetegayyer bir surette tabiatı taayyün edip etmediği araştırılır...” (36)

“...Şu hadise daha birçok hadisatı muhtevi ise de onlar meşgul olduğumuz ilm-i lisanın mevzuı haricindedir...” (45)

hâiz: Sahip, bulunduran.

“...ne zihnî kuvve-i fâile ve mucidesini inkâr, ne de tab‘an hâiz olduğu meleke-i terbiye ile iktisâbını tasdik...” (56)

hâiz-i nisab: Sermaye sahibi.

“...Ya nasıl başka türlü olabilsin ki en ziyade haiz-i nisab olan bir adamın an‘anât yardımına müracaat etmeksizin...” (49)

hakâyık (a.i.): Hakikatler, gerçeklikler.

“...yunus balık sınıfına sokmuş sonradan ancak hakayık-ı fenîyenin ianesiyle sathî olan şu müşâbehet anlaşılabilmiştir...” (54)

halecan (a.i.): Çarpıntı, titreme .

“...Maymunların tabaka-i âliyyesi üzerinde henüz müşâhedat icra edilemediğinden insan da bidayete “Cebus Azurae” gibi halecanları tercüme için bağırarak...” (29)

“...halecan ve tesirden dolayı çıkardığı sesleri taklit ettiği gibi gerek kendisinin çıkardığı diğer sesleri ve gerekse uluma, ateş, çarpma...” (35)

hâlet (Ar.) : Hâl, sûret, keyfiyet, nitelik.

hâlet-i ibtidaiyye : Başlangıçtaki hâli. (31)

“...bu müştakkat hâlet-i ibtidaiyye ve ihtiyariyyelerini muhafaza etmemişlerdir...”

hâlet-i ictimaiyye: Toplanma, bir araya gelme hâli. (28, 30)

“...hâlet-i ictimaiyyesi kesb-i kuvvet efrâd-ı cemaat da kesret hâsıl eyledikçe ifhâm-ı merâma ziyade ve sıkça lüzum görülmüş...”

hâlet-i uzuvviyye: Canlı hâlde olan. (29, 92)

“...şahıs üzerine tesir eden tabiat-i eşya ve aks-i amel icra eyleyen hâlet-i uzuvviyye ile bir merbutiyet-i lazıme mevcuttur...”

hâl (Ar.) : Oluş, bulunuş, keyfiyet, durum.

hâl-i müteferrik: Dağınık hâl.

“...kendilerine mülâsık olan samitler bir dereceye kadar temsil ettiği vardır; fakat bu hal-i müteferrik ve hatta şüphelidir bile...” (80)

hasâis (Ar. haşisa’nın çoğul şekli haşâ‘îş) Bir şeye mahsus olan ve başkasında bulunmayan nitelikler, hasîsalar.

“...tabiat-ı beşeriyenin hasâis-i esâsiyesinden başlıca melekelerindendir...” (27)

hassa (Ar.) : Bir kimseye ya da bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç.

hassa-i umumiye: Ortak özellik. (56)

“...kendisine mensup olan nutukda hassa-i umumiyesinde olan vahdeti muhâfaza eyler...”(57)

havâyic (Ar.) : İhtiyaçlar, lüzumlu, gerekli şeyler.

havâyic-i aidiyye: ...ilgili ihtiyaçlar .

“...Ber-hayat-ı maişet havaic-i aidiyyesinde o kelimeleri oldukça iyi kullanıyor...”(55)

havi: İçeren, ihtiva eden.

“...yüz bini mütecaviz kelimeyi havi bulunduğu bunları ihata etmek her yiğidin kârı değildir...” (53)

hayvânât (Ar.) : Hayvanlar.

hayvânat-ı ehliye: Vahşî olmayan hayvanlar. (35)

“...Hayvanat-ı ehliye için kullanılan şeyler birer münâdâ şeklindedir, hatta birtakımları sırf nidâdır...”

hayvan-ı nâtık: Konuşan hayvan (insan).

“...lisanın nutk suretinden ancak kendisine has olduğunu gösteriyor ki hayvan-ı nâtık tabiri bundan ötürüdür...” (27)

hey’et (Ar.) : 1. Şekil. 2. Görünüş. 3. Hâl. 4. Kurul.

hey’et-i müteferrika: Dağınık şekil, görünüş. (26)

“...elsine-i muhtelifenin heyet-i mecmûasından işitilmesi kâbil olan işaretlerin heyât-ı müteferrikasından ibaret olup...”

hey’et-i ictimâiyye : Toplantı heyeti, kurulu. (28)

“...sair melekeler gibi muhitin heyet-i ictimâiyenin ve şahsın bilâ-ihhtiyar aks-i amelinin tesiriyle...”

hey’et-i mecmûa: Bir şeyin toptan hâli, umumî görünüşü. (25, 26)

“...Dil ile ifade ettiğimiz lafzların heyet-i mecmûası lisanı teşkil eder...”

hikmet (Ar.) : 1. Hakîmlik. 2. Sebep.

hikmet-i tabiiyye: Fizik bilgisi.

“...kamusumuza geçmesine ilk sebep hükmü delalet ettiği renktir ki bütün bütün hikmet-i tabiiyyenin ziya bahsine girer...” (45)

hikmet-şinâs (a.f.b.s.): Hikmet, felsefe bilen; filozof. (44)

“...bütün bütün hikmet-i tabiyyenin ziya bahsine girer. Belki bunu ancak hikmet-şinas anlar...”

hilkat: Yaratılış.

“...müneccimler bir adam hangi seyyarenin hükmü zamanında doğarsa hilkat ve kaderi ona tabi olacağına hükmeylediklerinden...” (86)

hîn (Ar.) : An, zaman, vakit, sıra.

hîn-i sabâvet: Çocukluk zamanı.

“...Bir çocuk hîn-i sabâvetinde ihtiyacat-ı tabiyyesine el verecek mukadder işaretler öğrendiği vakit...” (52)

hiss (Ar.) : Duma kuvveti, duyu.

hiss-i teessüf: Üzölme hissi. (50)

hufye: Gizlenme, saklanma. (88)

“...Tedkik ile bu nebâtın bir zat (...) hufye veya sâireden olduğunu anlar; fakat gösterdiği hususilere bakarak hususi bir adı olmasına karar verir...”

hurûf (Ar.) : Harfler.

hurûf-i mütemadi: uzayan harfler (akıcı ünsüzler) (80)

“...Türkçede “ r ” ve “ l ” gibi huruf-ı mütemadiye ile bir kelimeyi başlamak zahir (...) veya tabiilerine muhalif görmüş olduklarından...”

husûl: Üreme, türeme, çıkma.

“...şu iki sâikadan her ikisinin tesiri ile sesinde daha nazik çeşitler ve dereceler husule gelmiştir...” (29)

“...‘tüh!’ gibi münâdat-ı seniyyeyi tükürmek ve tıksırmak, tükürük tıksırık gibi kelimeleri husule getirmiştir...” (32)

hükemâ: Hakimler, alimler, bilginler.

“...bundan dolayı hükema arasındaki ihtilaf kelime-i münâzaasına ta’bîrât-ı mücâdelesine muncerr olur...” (56)

hülâsa : Özet.

“...edilen tecrübeleri hülâsa ederek “vahşiler meramlarını anlatmak için asvat-ı halecâniyye ve nidâiyyeyi istimalde ziyade...” (29)

I

isdâr (a.i.): Sudûr ettirme, ettirilme, çıkarma, çıkarılma.

“...agulamak ve yalalmaktan kurtulduktan yani savait-i mâderi ile ısdâr edilen gayr-ı muayyen gürültülerden kurtulduktan sonra hemen hemen baba...”(43)

ıstılâhat: Terimler, tabirler.

“..Arapça ve Farsice lûgat bilen adamlar sanatta kullanılan ıstilahatın bir çoğundan gafildirler...” (53)

ıtlak: Bırakma, salma.

“...meşhumun şekl-i zihniyesi yani fikre uyabilen tabirin vücudu ıtlâk olunur...” (50)

ıttılâ: Bilgi sahibi olma.

“...filhakika ilm-i lisanın bütün gavâmızına değilse de mebâdisine ıttılâdan müstağni bir zât tasavvur olunamaz...” (28)

ızmâr: Gönlünde gizleme, saklama. (50)

ıztırâb (a.i.): Acı, elem, azap, sıkıntı; vesvese. (30)

i'râb: 1. Düzgün konuşma ve hakikati belirtme. 2. (Ar.gr.) Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya harekenin değimesi. (50)

“...herkesin münasip gördüğünü ifade veya ızmâr için intihab eylediği muhtelif lisanlarda i'râb ve mürekkeb kelimelerin tahvili de böyledir...”

İ

iane(Ar. ‘avn “yardım”dan i’âne): 1. Yardım. 2. Yardım için toplanan para, bağış.

“...hakayık-ı feniyyenin ianesiyle sathî olan şu müşabehet anlaşılabilmiştir...”(53)

ibda’ (Ar. bed’ “benzeri olmamak, yeni olmak”tan ibdâ’): 1. Yeni ve güzel bir şeyi ilk defa meydana getirme. 2. **edeb.** Yeni ve güzel bir eser meydana getirme.

“...bu rabıtayı ibda’ edebilmiş olan esbab-ı tarihiyeyi de hiç bilmez...” (47)

ibkâ: (Ar. bekā’ “devam etmek, sâbit olmak, kalmak”tan ibkâ’): 1. Sürekli ve dâimî kılma. (63)

“...asıl vurgusu (pus) üzerinde bulunduğundan akabinde gelen k kurbiyetinden dolayı ibkâ edilmekle bi't-tabı intihâi olmak üzere 'ad edilmiş...”

ibtidâi (a.s.): İlk ile ilgili, ilke mensup, ilk derecede.

“...Lisanın ibtidâi hadiselerini anlamak herkes için bahusus kendi dilinden başka birisini de bilenler için...” (28)

ictihâd (Ar.): 1. Gücü, kuvveti yettiği kadar çalışma. 2. Bir kimsenin bir şeyden mânâ ve hüküm çıkararak, o iş hakkındaki fikri, görüşü.

ictihâd-i aklî : Akla dayanan fikir, görüş.

“Bir ictihâd-i aklî ve zamîrî ile hesaplanarak izhâr olunan taklîdî bağrımalar ancak insanlığa layık bir şeydir.”(31)

ictinab: Sakınma, çekinme, uzaklaşma.

“...en derin bir adam su-i tefehhümden ictinab için kelimelere hakiki bir tarif vermeyi imkan haricinde görür...”(55)

idrak: Kavrama, anlama, erişme.

idraki kâbil: Anlama yeteneği.

“Kulak ile idraki kâbil, cemiyet-i beşeriyede fikrin anlatılmasına hâdim olan savt-ı lafzî, lisandır.”(26)

îfâ: Ödeme, yerine getirme, bir işi yapma.

“...Lisân bidayeten hemen sırf bir vazife (mutâvaat .Passif) îfâ eyledikleri cihetle genç zihinlere îfâ-yı mefâhîm ettiklerinde ısrâr eylemiş...”(56)

ifhâm: Anlatma.

ifhâm-ı meram: Derdini, isteğini, amacını anlatma. (26, 29)

“...efrâd-ı cemaat da kesret hâsıl eyledikçe ifhâm-ı merâma ziyade ve sıkça lüzum görülmüş...” (29)

ifrâğ: Dökme, boşaltma. (48)

“...cemaatin tehyie ettiği bir kalıba ifrâğ olunur...”

ifrât: Aşırıya kaçma.

“...lisânda tezâhür eden tesirâtı ki nev'idir. İktisâd-ı hakikî, tenbellikte ifrat!..”(65)

iftirâk: Ayrılma, dağılma; perişan olma.

“...İhtilaf-ı elsine iftirâk-ı coğrâfiye uymadığı gibi zâhirî taksimât-ı cinsiyeye de tevâfuk etmez...”(27)

ihata: Tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi. (52)

“...yüz bini mütecaviz kelimeyi havi bulunduğundan bunları ihata etmek her yiğidin kârı değildir...”

ihdâs (a.i.): Meydana getirme, ortaya çıkarma.

“...Melekâtteki adem-i müsâvât ruhlardaki istînâsa mânialar ihdâs eder...” (27)

ihsâsât (a.i.): Üstü kapalı anlatmalar, duyumlar. (44)

“...İlm-i ruh âlimi de bize faaliyet-i dimağiyenin bir tarz-ı mahsusi olmak itibarıyla ihsâsâtan mütevellid...”

ihtar: Hatırlatma, dikkatini çekme.

“...Yukarıda çocukların kadınlara (ana), erkeklere (baba) adını vererek ne kadar yanıldıklarını ihtar etmiş...” (54)

ihtilâfât (a.i.): Ayrılıklar, uymayışlar, uymamalar, anlaşmazlıklar, aykırılıklar.

“...her ne kadar insan dili bir ise de ihtilâfât denecek kadar envâ muhtevîdir...” (27)

ihtisasat: Uzmanlıklar.

“...İlk ve mübhem ihtisasatı bilâ-ihtiyar bir şekl-i müstakilde tebellür ve istikrar etmeye...” (44)

ihtiyacât (Ar.): İhtiyaçlar.

ihtiyacât-ı tabîyye: Doğal ihtiyaçlar, gereksinimler. (51)

“Bir çocuk hîn-i sabâvetinde ihtiyacat-ı tabîyyesine el verecek mukadder işaretler öğrendiği vakit o çocuğa konuşabilir deriz.”

ihtiyarî: Kişisel seçime bağlı, isteğe bağlı. (29)

ihtiyârîyye (a.s.): Red veya kabulü isteğe bağlı , bırakılmış olan.

“...bu müştakkat hâlet-i ibtidaiyye ve ihtiyariyyelerini muhafaza etmemişlerdir...” (32)

ihtizâzât (a.i.): 1. Titremeler, titreşimler; deprenmeler. 2. Sıçrayıp oynamalar; sallanmalar.

“...kuvve-i ihtiyariyyemizle vücuda gelen ihtizazat-ı sâmiânın medâr-ı husûlü olan aza-i savtiyyeden bahs ederler...” (45)

ihzâr (a.i.): 1. Hazırlama, hazır etme, edilme. 2. Huzura getirme. (27, 30, 47)

“Yunan ve Latin lisanlarının tedrisâtı hakkındaki eski usullerin tebdilini ihzâr ettiği gibi...” (27)

ikâme: Meydana koyma.

“...Fransızlar kelime almakta başka bir yol tutmuşlar épisk yerine “évesc”i ikâme etmişlerdir...”(61)

ikdâm (Ar.) : Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma, ilerleme.

ikdâmât-ı mütevâli: Art arda gelen devamlı, sürekli çalışmalar.

“...gürültünün şerâit-i müteaddide ve ikdâmât-ı mütevâliye neticesi olarak bu hale geldiği bugün kabul olunuyor...” (29)

ikmal: Tamamlama, bitirme, bütünleme.

“...ikmal etmek derecesinde bir istidade de mâlik bulunmasa bile o malumatı tamamıyla değil kısmen olsun keşfedemezdi...” (44)

iktibâs : Alıntı.

“...hayvan çağırmakta kullanılan sesler eski iki kelimelerden iktibas olunmuş manalı şeylerdir...”(35)

iktifa: Yetinme.

“...çocuğumuz bununla iktifa ederek imkanı olursa onları tanıyor yani zamana ve tahsile bırakıyoruz...”(55)

iktiham: Göğüs germe, karşı durma, güçlüyü yenme.

“...Bu İngilizler için iktihamı gayr-ı mümkün bir şeydir. Çünkü zh'den başka elifbalarının bütün harflerini kelime sonralarında diğer bir samit önündeki hecede getirmeye müsaide ederler...” (81)

iktisâb (a.i.): Kazanma, edinme. (25, 32, 38, 43, 48, 55)

iktisâb-ı kemal: Olgunluk kazanma. (51)

iktisâb-ı salah: İyilik kazanma. (52)

“...eski ve iktisab-ı salah etmiş bir dilin kamusu (birçok kelimeleri muhtevi olduğu halde) yüz bini mütecaviz kelimeyi...”

iktizâ' (a.i.): Lâzım gelme, gerekme.

“...bir tedkik için lisan kelimesinin eda eylediği manayı daha ziyade kasr etmek iktiza eder...” (26)

ilca: Mecbur etme, zorlama, zorunda bırakma.

“...ancak ahvâl-i fevkâlâde ilcâsıyla bir millet inkılâb-ı azîme dûçâr olduğu zaman kendi lisânını bırakarak diğerininkini kabul ettiği...”(57)

ilhâk: Katma, kelimenin sonuna bir harf veya edat katma. (37, 88)

“...Bizim (aksırık, tıksırık, hapşu) da bunlara ilhâk olunabilir...”

ilm (Ar.) :1. Bilme, biliş; bir şeyin doğrusunu bilme. 2. Okuyarak öğrenilen bilgi, nazarî bilgi.

ilm-i lisân: Yer yüzündeki bütün dilleri ses, şekil, mânâ ve sintaks bakımından umûmî veya mukayeseli olarak inceleyen ilim, lengüistik, fr. *Linguistique*. (25)

ilm-i münakis: Çeviri ilmi. (49)

iltizam: Taraf tutma.

“...hatta tabiatla kolaylığı iltizam eylemek meylî vardır...” (52)

imâle: Kısa heceyi uzun okuma.

“...Muhterem muhatablarımızın enzar-ı dikkatini şu nukât-ı esasiyyeye imâlede, hususta umûm göstermekle...”(28)

imtidâd (a.i.) : Uzama, uzanma; uzun sürme. (38,48, 52, 66, 70)

“...kelimelerin şekl-i hecâiyyelerinin imtidâdî ile vücud bulan bir sınıf-ı tebeddülâta nazar-ı dikkatimizi celb...”(66)

imtizâc (a.i.): 1. Karışabilme. 2. Birbirini tutma, uygunluk. (40, 61)

“...iki savtın imtizâcından hâsıl olduğu cihetle iki harf ile yazılan (sh) şş ile adetâ kaynaşarak bir savt hâline...”(61)

inbisât: Yayılma, açılma, genişleme. (26, 27, 29, 30, 37, 50, 51)

“...Fikrin muâvini olmak itibarıyla kıymeti, benî nev'imizin inbisâtı üzerine derece-i tesirini tayin etmeye...” (28)

“...vasıta zamanımız vahşilerinde inbisâta gelerek bunlara yakın insan ve hayvanlar da...”(30)

inhimâk: Bir şeyin üzerine fazla düşme.

“...bu lisanda oi diftonguna (savâit-i melsûka) acîb bir inhimâk gösterilmiş eski savtların bir çoğu...”(68)

inhitât: Çöküş, düşüş.

“...mevcûdiyet-i uzviyenin doğuşu, inbisâtı, ölüşü ile bir dilin doğuşu, inkişâfı, inhitâtı ve inkırâzı arasında şâyân-ı dikkat bir müşâbehet...” (58)

“...hakikaten kelimelerin ve eşkâlin ihtisar ve budanmasından ibaret olduğundan buna inhitat Déelin tasavvutî denilmesi pek münasip düşmüştür...”(83)

inkar : Yadsıma, reddetme.

“...şu sonraki kelimeden “manamni” diye inkar etmek manasına bir fiil çıkarırlar...” (34)

inkılâb (Ar.) : 1. Değişme, bir halden, başka bir hale dönme. 2. *devrim.

inkılâb-ı azîme: Büyük değişiklik, büyük devrim. (56)

“...ancak ahvâl-i fevkâlâde ilcâsıyla bir millet inkılâb-ı azîme dûçâr olduğu zaman kendi lisânını bırakarak...”

inkırâz: Tükenmek, çökmek.

“...bir dilin doğuşu, inkişâfı, inhitâtı ve inkırâzı arasında şâyân-ı dikkat bir müşâbehet mevcud olup...” (58)

inkıtâ: Kesinti, tükenme, bitme.

“...İşte o vakit ses ancak temasın inkıtâ ile işitilebilir ki “sıvı ebkem” dedikleri...” (72)

“...bundan evvel bahsettiğimiz asvât-ı ebkemenin inkıtâna nisbetle...” (82)

inkişâf: Gelişim, gelişme.

“...développeur kendisini saklayan elbiseden tecrid demek iken basit ve inkişâf manalarına kullanılır...” (91)

“...Bir mevcûdiyet-i uzviyenin doğuşu, inbisâtı, ölüşü ile bir dilin doğuşu, inkişâfı...” (58)

intac: Sonuç verme, neticelendirme.

“...ve yine alakalar keşfi, kelimelerin yeni manalara nakli ile eğer bir karıştırma intac edilecekse...” (90)

intihâb: Seçme, seçilme, seçim, en güzel.

“...Şu intihâbımıza şöyle bir itiraz edilebilir. Denilir ki isim müsemânın bir hassasına bir çok hassalarının en ufağına delalet eder...” (87)

intikal (a.i.): 1. Bir yerden başka bir yere geçme; göçme. 2. Geçme, birinden diğerine geçme. 3. Bir bahisten başka bir bahse geçme . (25, 37, 47)

intikal-i mevakiyye: Yer değiştirme.

“...diğeri yerine ikame edilen iki sıvının intikal-i mevakiyyesi meselesinde güç ve kaidelere yabancısıdır...” (82)

irad: Getirme, söyleme. (39, 47)

“...Macarcada ez beriki, az öteki kelimelerini irad edelim...” (39)

isâga: Kolaylıkla yutma. (50)

“...en büyük bir kolaylık vermek için âdeta yeniden isâga olundu...”

isâl (a.i.): Vusul buldurma, buldurulma; vardırma, vardırılma, ulaştırma, ulaştırılma.

“...bilhassa müdrikatı tahkik-i hakiki, isâl güç olan manevi ve tasviri yani şahsın kendi görüşüne ve duyusuna tabi enfüs-i hususatta yanlış muhakemelerden...” (55)

iskat: Düşürme.

“...Rumcanın iskat manasına olan sedzô, Latincenin silere, Gotikçede silan(sâkit olmak) şüphesiz hep şu münadalardan neş’et etmişlerdir...” (64)

isnaden: Dayanarak.

“...Kelime (tabiaten) değil (isnaden) mevcuttur. Şey ve şahsın tabiatında kelimenin vücudunu mûcib bir sebep-i muayyen yoktur...” (48)

istiâre (Ar.): Ödünç alma, birinden eğreti bir şey alma.

“...bunlar da Latinlerden istiâre etmişlerdi...”(41)

isti’dâd (Ar.): Bir şeyin kabulüne, kazanılmasına olan tabî meyil, kabiliyet.

isti’dâd-ı cibillî: Doğuştan yetenek.

“...İşte lisan idman ile kemale ermiş fikrin edasından ibaret olup bir genç zihin bunu isti’dâd-ı cibillîsi ve içinde bulunduğu ahval-i müsaide yardımı nisbetinde iktisab eyler...” (43)

istidâd (Ar.): 1. Doğrulma. 2. Alışma.

“...halecân eseri olmaları itibarıyla tebyîn-i merâm etmekte iseler de sırf manidâr olmaya istidat gösteriyorlar...”(31)

istidlâl: Delil ile hüküm çıkarma, akıl yürütme, delillerin ışığında yargıda bulunma. (28, 46)

“...Şu nazariyeye bir istidlâl nazarıyla bakmak layık değildir. Vakitle olmuş olan hâl hâlâ olup gitmektedir...” (29)

istihâle: Değişim, başkalaşım.

“...anâsır-ı kadimesinin istihâlesi, ifadenin cevherî olarak muhâfaza olunan kelimelerin değişmesi...” (61)

istihmal: 1. Yükletme; yükleme. 2. Havâle etme, edilme.

“...Cem’in müfrede olan münasebetini anlayamadığındandır ki kemmiyet-i hususunu yerinde kullanamayarak ekseriya müfred istihmal eder...”(43)

istihsal: Elde etme, elde edilme, üretim.

“...suretle istihsali için nice nesillerin gelip geçmesine lüzum gösteren bütün malumatı birkaç yıl içinde...” (44)

istilzam: Gerekme, gerektirme.

“...Şu geçişlerin istilzam eylediği hareketleri kısaltmak, açık (münfehim) seslerde açıklığı azaltmak...” (79)

istimal: Kullanma. (29, 46, 48, 50, 52, 61)

“...öteden beri edilen tecrübeleri hülasa ederek “vahşiler meramlarını anlatmak için asvat-ı halecâniyye ve nidâiyyeyi istimalde ziyade melekeyi...” (29)

“...nasıl oldu da bu işaret istimal olunmaya başladı?” (46)

istînâs (a.i.): Alışma.

“...adem-i müsâvât ruhlardaki istînâsa mânialar ihdâs eder...” (27)

istintâc (a.i.): Netice, çıkarma, çıkarılma.

“...insanın anâsır-ı savtiyyesi ile işittiği sesleri aynı surette tekrar ve taklid eylediği istintâc olunur...” (36)

iş’âr (Ar.): Yazı ile bildirme, haber verme.

işârât (Ar.): İşaretler, alametler.

işârât-ı mer’i : Yürürlükteki işaretler. (26)

“...kimseler tarafından talim edildikleri cihetle kullandıkları işârât-ı mer’iye daimâ eşkalın aynı olamayıp ekseriya bizim yazılarımız gibi itibârî işaretler...” (26)

işmar: i. (Kökü belli değildir) **halk ağzı.** Kaş ve gözle, hareketlerle yapılan işaret.

işmar etmek: (Karşısındakine bir şey anlatmak için) Kaş göz ve hareketle bir işâret yapmak: (24, 28, 29)

“...göz, kaş, el, dudak işmârları ve pandomima, tersim ve tahrir olunmuş yazı...” (29)

iştikak: (Leng.) Bir kökten gelen kelimelerin birbirleriyle olan ilgileri, kök bilgisi: türetme.

“...Kelimelerin iştikakını aramak, tarihini hikâyeye etmek sırası ileride gelecektir...” (47)

iştirâk: Katılım, ortaklık.

“...(İyi) sözüne gelince kelimenin herhangi bir mefhum ile iştirâkı damakta bir ihtisas-ı latif ile müşterektir...” (43)

itimad: Dayanma, güvenme, güven.

“...ziyade hataya sâik olan takdir-i zatiye mahal verilmez ve kulağa da itimat gösterilmez...” (36)

itiyad: Alışma, alışkanlık edinme. (43)

itiyadât-ı dimağîye: Akıl alışkanlıkları.

“...fikrimizi lisanımızdan tercümeyle lüzum kalmaksızın kullanacak kadar ilerledikçe itiyadat-ı dimağîyemizin değiştiğinin...” (50)

ittifâki (a.s.): 1. İttifâka, birleşmeye, sözleşmeye veya uyuşmaya âit. 2. Ratgele, tesadüfle.

“...her yerde aynı manâya gelen asvât-ı nidaîyye, bunların kıymeti hiçbir vecihle vâz ‘î ve ittifâki değildir...” (32)

ittihâz: Alma, kabul etme, kullanma, değerlendirme. (35, 46, 50, 52)

“...‘o’ münadasını tamim ve tecrid ettikleri gibi bunları kelime teşkilatına yarayan esaslardan biri ittihâz eylemiştir...” (35)

ittisâ’-i mana: Anlam genişliği, anlam bolluğu.

“...hala müstamel bulunduğu halde ittisâ’-i mana ile hasıl olan ‘donanmak’ ve badehû zırhlı manasına gelen ‘donanma’ sözlerinde eski medlûli tamamen unutmuş...” (89)

izâfet-i alamet: Belirtili tamlama.

“...Kelimenin aslı (kurbagası) iken bir sâit iki sâmit bir de izâfet-i ‘alameti iskât edilerek tek bir kelime...” (64)

izâle: Yok etme, giderme.

“...mutabakatsızlık tecrübe sayesinde izâle edilinceye kadar binlerce hata edilir...” (54)

izhâr : Gösterme.

“...ictihâd-i aklî ve zamîrî ile hesaplanarak izhâr olunan taklîdî bağırımlar ancak insanlığa layık bir şeydir...” (31)

K

kabil (Ar. kabûl “kabul etmek”ten kâbil): 1. Kabul eden, alan, alıcı. 2. Olabilir, mümkün. (27, 30)

kabil-i idrâk: Algılanabilir.

“...çocuğa göre henüz bir kaide-i muayyeneye kıyasen kâbil-i idrak olmadığından...” (43)

kâffe (a.i.): Hep, bütün, cümle.

“...Elsine-i zindenin kâffesi daimî bir teşekkülât ve tebeddülât ...” (57)

kamet: Boy.

“...keşfedilen muhtelif kamet ve şekildeki müstehâselerin keşfi ile az münbasit olmadı...” (89)

karâbet: Yakınlık, hısımlık, akrabalık.

“...yaş veya yeşil kelimelerinden birisine karâbeti ve su ve parlaklıkla, münasebeti olduğu kestirilerek ya nebata su yürümekle hasıl olan renginden veya ışıldayıp...” (46)

kasr (a.i.): Kısa kesme, kısaltma, kısma.

“...lisan kelimesinin eda eylediği manayı daha ziyade kasr etmek iktiza eder...” (26)

kelime-i münazaa: Çekişmeli kelime. (53)

“...hükema arasındaki ihtilaf kelime-i münâzaasına ta’bîrât-ı mücâdelesine muncerr olur...”

kemmiyet: Nicelik.

“...İngilizcede keyfiyyet ve kemmiyetçe ihtilafî bais olan kısa ve uzun saitler ile ai’ au’ aê mürekkep saitleri...” (77)

kesb (a.i.): Çalışıp kazanma. (24)

kesb-i inbisât : Gelişim kazanma.

“...bilâ-ihtiyar aks-i amelinin tesiriyle kesb-i inbisât eylemiştir...” (27)

kesret: Çokluk, bolluk. (27)

“...hâlet-i ictimaiyesi kesb-i kuvvet efrâd-ı cemaat da kesret hâsıl eyledikçe ifhâm-ı merâma ziyade ve sıkça lüzum görülmüş...” (29)

kezâlik: Aynı şekilde.

“...Kezâlik on sekizinci asırda yaşayan bir İngiliz mümkün olsa da şimdi tekrar dünyaya gelse...” (58)

kıymet (Ar.): Değer.

kıymet-i beyâniyye: Açıklamaya değer.

“...Japon dilindeki o! münadası bu kabildendir. Bunun kıymet-i beyâniyyesi bir hiss-i hayrete delalet etmektedir...” (33)

kıymet-i istilahiyye: Tâbir, terim değeri

“...kazanılan malumât-ı hey’etiyye sayesinde şu tasnifi değiştirerek kendisine yeni bir kıymet-i istilahiyye verdik...” (85)

kurûn (Ar. *ḵarn*’ın çoğul şekli *ḵurûn*) : Yüzyıllar, çağlar.

kurûn-ı vustâ: Ortaçağ. [İsâ’ nın doğumundan sonra 395. yıldan İstanbul’un Türkler tarafından alındığı 1453 yılına kadar süren çağ]

kurûn-i âhire: Son çağ .

“...Mesela kurun-ı vustâ ensâl-i beşeriyesi dehasını ifade eden azametli âsâr-ı muammariyesi, diniyesi ve kahrâmânisi ile kurûn-i âhire ensâline ifhâm-ı meram ediyor...”(26)

kuvâ (Ar. *ḵuvvet*’in çoğul şekli *ḵuvâ*) : Kuvvetler. (49)

kuvve-i basıra: Görme kuvveti, gözdeki görücülük kuvveti.

“...harika engiz olan bir de kuvve-i samia vardır ki kuvve-i basire gibi o da fizyolojiye aittir...” (45)

kuvve-i dahiliye: İç güç. (49)

“...bu asla kuvve-i dahiliye ve gayr-ı irediyenin mahsulü değildir...”

kuvve-i sâmia: İşitcilik kuvveti.

“...yeşil kelimesinde harika engiz olan bir de kuvve-i samia vardır ki kuvve-i basire gibi o da fizyolojiye aittir...” (44)

L

lafz (Ar.): Söz. [mânalı olursa “kelime”, mânâsı, edatlarda olduğu gibi, başkalarıyla meydana gelirse “harf” kısmına ayrılır.]

lafz-ı manidar: Anlamli söz.

“...Chinouk dilinde şetâret ve eğlence demek olarak bu lafz-ı manidar makamında kullanılır...” (33)

lâhika (Ar.gr.) : Ek.

lâhika-i şeref: Şeref ilavesi.

“...kelimeyi isimler önünde bir lâhika-i şeref makamında kullanırlar, bir adam mâ-fevkine bir şey söyleyeceği zaman ona ait eşya adlarının hepsinin önüne bunu ilave eder...” (33)

lâyenkâtı (Ar. olumsuzluk eki *lâ* ve *inḵiṭâ*’dan muzâri fiil *yenḵaṭı*’u ile *lâ-yenḵaṭı*’u > *lâ-yenḵaṭı* “kesilmez”): Durmadan, devamlı olarak, biteviye.

“...nokta-i azimetleri faaliyet-i beşeriyede olmak üzere lâ-yenkâtı lisânı tadile sâi iken kuvvet mevcut demek oluyor...” (59)

lâ-yetegayyer (a.b.s.): Değişmez, bozulmaz.

“...Hadisatın lâ-yetegayyer bir surette tabiatı taayyün edip etmediği araştırılır...” (36)

levazım: Gerekli şeyler, gereçler.

“...Nezaket levazımından olarak yine bu kelime kadın adlarının önüne getirildiği gibi çocuklar da babalarına Ototo...” (34)

libâs: Elbise, esvap.

“...bu mahlukları da başkalarından ancak libas ve kıyafetleriyle ayırt eder...” (43)

lisân (Ar.) : 1. Dil [ağızdaki]. 2. Konuşulan dil.

lisaniyye: Dile mensup, dil ile ilgili.

“...İlm-i lisanın gâyesi ise şu tenevvüâtın esbâbını münâsebet-i lisaniyyenin fikr ve menşe ile râbîta ve münasebetlerini...” (28)

M

maarif (Ar. *ma'rifet*’ in çoğul şekli *me'ârif*): İlim ve tekniğin öğrenilmesiyle elde edilip insanlığın yararına kullanılan hüner, sanat ve bilgiler.

“...çünkü bizde ne *maarif* bunları yapacak kadar tamam etmiş ne de *sanâyi* kendini *daire-i edebde* saydıracak kadar terakki etmiştir...” (52)

mabud (Ar. *ma'būd*’un *müennes* şekli *ma'būde*): Bâtıl dinlerde kendisine tapınılan ve dişi olduğu kabul edilen tanrı, tanrıça.

“...*Fransızcanın* *soleil* ve *lune* kelimeleri *ziya-dâr* ve parlak *manalarına* geldiği gibi birer *mabuda* isim olmuşlardı...” (84)

mâ-fevk (a.i.): Üst derecede bulunan kimse, baş şef.

“...kelimeyi isimler önünde bir *lâhika-i şeref* makamında kullanırlar, bir adam *mâ-fevkine* bir şey söyleyeceği zaman ona ait eşya adlarının hepsinin önüne bunu...” (33)

mahal (Ar.) (*hulûl* “girmek, bir yere inip konmak” tan *maḥall*): Yer, mekân, mevki, cay.

“... *ziyade hataya sâik* olan *takdir-i zatiye* *mahal* verilmez...” (35)

mahdûd (Ar. *maḥdūd*’dan *yapma* *mastar* eki -iyyet ile *maḥdūdiyyet*): Sınırlı olma durumu, sınırlılık.

“...en vahşi olan her insan ne kadar mahdut olsa da yine söyler...” (26, 42,76)

mahire: Maharetli, becerikli.

“...gibi tabiinde imtizacsızlık bulunan bir kimseye de çiğ diyor; insan-ı kamile, sanatta mahire de (pişmiş) diyoruz...” (90)

mahsûsât (Ar.): Gözle görülür şeyler.

“...Lisan cinsin mahsusatındandır...” (40)

mahzur: Sakınca.

“...birtakım kelimelerden müteşekkil mebâni-i sun’iye husulü gibi mahzuru mûcib olur...” (55)

makarr (a.i.): Pâytaht, başkent.

“...Çin’in makarrı olan (Pekin) şehrine delalet eden mefhumları resimler ve haritalar üzerindeki kelimeler verir...” (44)

mâlik (a.i.): Sâhip, bir şeye sâhip olan. (28, 55)

“...ciddi bir usûle, semeredâr neticelere mâlikdir...” (28)

malûmât: Bilgi.

“...harici malumat kümelerine özün (nevah) hizmetini görürler...” (43)

“...nice nesillerin gelip geçmesine lüzum gösteren bütün malumatı birkaç yıl içinde öğrenir...” (44)

mâmafih: Bununla beraber.

“...Mamañih işte şu ilk ikdamdan itibaren hakikaten söz söylemeyi öğrenmeye başlar...” (42)

mânia: Engel.

“...Melekâttañi adem-i müsâvât ruhlardaki istînâsa mâñialar ihdâs eder...” (93)

“...Birleşmeleri mümkün olan malûmât şubeleri arasındaki mâñiaları tesviye etti...” (28)

mass et-: Emerek çekmek, emmek, soğurmak.

“...Şu iki sınıf-ı savtlardan her birisi diğeriñi mass ve bel’ etmeye sâittir...”

matlup: İstenilen, aranan.

“...genç iştikakı – etymologiste- hatta ihtiyari için “bu ne için”e bir cevab-ı muvazzah verilmesi matluptur...” (48)

mâyî: Su gibi akan, su halinde bulunan şey, sıvı.

“...Önüne konulan mâyilerden (Şu mâyi kelimesini de sulb ile mâyii farka başladığı uzak bir zamandan sonra takdir eder) yalnız su ile sütü lezzet ve manzaralarıyla tefrik etmeyi etrafında bulunanların tekrar tekrar söylemeleriyle öğrenebilir...”(43)

mazarrat: Zarar.

“...Ananenin faideleri mazarratlarına nispetle çok büyüktür...” (50)

mebâdî: İlkeler, prensipler.

“...filhakika ilm-i lisanın bütün gavâmızına değilse de mebâdisine ittılâdan müstağni bir zât tasavvur olunamaz...” (28)

mebdei : Başlangıç.

“...Lisanın mebdei behimiyyetdir...” (29)

“...silsile-i elifbaiyyenin mebde-i hareketi far, fateher kelimlerinde telaffuz olunan A olmalıdır...” (72)

medâr (Ar.) : 1. Bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta. 2. Astr. *yörünge, bir seyyarenin (*gezegen) Güneş etrafında dönerken çizdiği dâire.

“...tebeddülât-ı lisâniyyenin envâını tasnife medâr olmak üzere kendi dilimizden bir misal getirelim...” (59)

medâr-ı husûl : Üreme, ortaya çıkma noktası.

“...ihtizazat-ı sâmiyanın medâr-ı husûlü olan aza-i savtiyyeden bahs ederler...”(44)

medlûl: Kanıt olarak gösterilen. (87)

“...biri “sayf ” ve diğeri “tahrir” medlûllerinde tekrar ederek eski manalarından tanılmayacak kadar uzaklaşmışlardır...” (88)

mefâhîm: Mefhumlar, kavramlar.

“...Bir genç zihne atılan, bir boş çerçeve gibi ancak zayıf birtakım mefâhîmin iştiraki ile tutturulan müdrikat...” (55)

“...o kadar renksiz köklere götürür ki bu derece mefâhim-i muayyeninin böyle şeylerden çıktığına hayret ederiz...” (88)

mefhum: Kavram.

“...delalet-i tabiiyelerini kaybederek irsî ve an'anî bir mefhuma delalet etmek üzere...” (37)

melekât (Ar.) : Melekeler, *yetiler.

melekât-i akliye: Akla yatkın yetiler.

“...çocuğun melekât-i akliyesinin a’mâl-i tekamüliyesini tamamıyla takip edemez...” (41)

melekât-ı tabîyye: Doğal yetiler. (51)

melekât-ı zihniyye: Zihne yatkın yetiler. (50)

“...asıl o kendi na-tamam lisanının melekât-ı zihniyesini icraya nasıl hâil olduğunu anlar...” (51)

meleke (Ar.): Tekrarlaya tekrarlaya meydana gelen alışıklık, yatkınlık. (26, 28, 29, 44)

meleke-i terbiye: Eğitim yetisi. (55)

“...ne de tab‘an hâiz olduğu meleke-i terbiye ile iktisâbını tasdik gibi tefsir olunmalıdır...”

melhûz: Düşünülen, öngörülen.

“...hâlde bunların vaktiyle büyük akraba manâsına gelmeleri melhûzdur...” (60)

menfi: Olumsuz hâli.

“...savâmit-i enfiye ve bunun menfisi olan hayır! da mülayim veya sert suretde telaffuz edilen savâit...” (34)

menkûl: Anlatılan, rivayet edilen.

“...müdrîke-i mütehavvileye delâlet etmek üzere bir ‘alâmet-i itibâriyye ve menkûle olup kalmıştır...” (63)

merâtib (Ar.) : Rütbelere, derecelere.

merâtib-i irfân: Anlama derecesi.

“Merâtib-i irfânı pek mütefâvit olan eşhâs -az çok mükemmeliyet ile ancak bir lehçe kullanırlar.” (26)

merbût (a.s.): Raptolunmuş, bağlanmış, bağlı.

merbutiyet-i lazıme: Gerekli olan bağılılıklar. (29)

“...şahıs üzerine tesir eden tabiat-i eşya ve aks-i amel icra eyleyen hâlet-i uzuvviye ile bir merbutiyet-i lazıme mevcuttur...” (29)

meserret (Ar.): Sevinç, şenlik.

meserret-âmiz: Sevinçle karışık.

“...meserret-âmiz bir suretde nümâyan olanından büsbütün ayırıyor...” (29)

mesrûdât (Ar.) : Söylenilenler.

“...Şu mesrûdât, fikr-i beşerin iktisâb-ı lisan hususundaki hareketinin esas misalleridir...” (43)

meşhud: Görülmüş, gözlenmiş.

“...öğretildiği çağda bunları bellemekteki kabiliyetsizliği meşhud olup bunlar hakkında neden sonra bir fikir edinebilir...” (55)

meşrut: Koşullu.

“...bir cevab-ı muvazzah verilmesi matluptur; lakin o cevabın ne olması meşrut değildir...” (48)

metn-i kamus: Sözlük metni.

“...Fatih medresesinde müderris olmak için metn-i kamusı ezber bilmek şartmış...” (53)

mevad : Maddeler.

“...ki zihnen bir adam mevaddi tutar, keser, biçer kumaş dokur, mesafeler kat eder...” (51)

mevhibe (Ar.): Bahşış, ihsan, bağış.

mevhibe-i fitrat: Yaratılış vergisi.

“...Az çok mükemmel surette bir lisanı mütekellim bulunanlar arasında mevhibe-i fitratdan pek muhtelif...”(40)

mevhibe-i kesb: Kazanç verme.

“...Yalnız bir mevhibe-i kesb inbisât eder ve neticeleri misâl ve talim eyler...” (55)

meyyâl: Eğimli, eğilimli.

“...kelimeleri kendilerinden tevlide daha meyyâl bulunurlar, zira zihinlerinin iktidar-ı amelîyyesi o nisbette artmış olur...” (51)

mihekk: Mihenk taşı. (54)

misk (a.i.): Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde. (34)

mu'reb: İraplanmış, sonu her türlü kelimeyi almaya müsait kelime.

“...Kelimât-ı müştakka veyâhud mu'rebede inflexionnels ilk veya esas hece üzerine zorlu bir vurgu aldıkları...” (66)

mu'tâd: İtiyad edilmiş, adet olunmuş, alışılmış.

“...Hatta bazen şerait-i müsaide vukûu ile yeni öğrenilen lisan eski mu'tâd olan ilk lisan yerini tutar ve onu unutturur...” (52)

muadil: Denk, eşdeğer.

“...kendi dilinden o mefhuma muadil olacak bila-iştikak bir lügat tevliidi haylice güç...” (52)

muahhar: Sonraki, daha sonraki, geç.

“...Bunlar cevî-i kelâmiyyenin muahhar, mütevassıt ve kudâmi nahiyyelerinden tevellüd ederler...” (73)

muammâ (a.i.): 1. Usûlüne göre tertîbolunmuş bulunan ve çok defa ismine delâlet eden bilmece, yanıltmaca. 2. mec. anlaşılmasız iş. [mânâsı: “gizli ve güç anlaşılır söz, şekil...” v.b. demektir.]

“...Müressemâtın en güç anlaşılabilenlerinden olan coğrafya haritası onun için bir muammadır...” (54)

muarrefe: Tarif edilmiş, etrafla bildirilmiş, bildik, belli.

“...başka bir adı olduğunu (bebek) veya çocuk denilmek lazım geleceğini anlar. Derken başka Şevketlerle muarrefe peydâ eder...” (54)

muayyen (a.s.): 1. Tayin edilmiş, belli, belirli. 2. kararlaştırılan.

“...henüz doğmuş bir marifet olduğu halde geniş bir esasa muayyen bir mevzua...” (28)

mûcib (a.s.): 1. İcâbeden, lâzımgelen, gereken, gerektiren. 2. Sebep, vesile. (35, 44, 45, 84)

“...hepsi ilm-i lisanca ehemmiyet ve menfaati mûcib birer mevzudur...” (45)

“...aynı düstur mucibince kelimelerimiz hemen umumiyyet üzere sınıf adlarından ibarettir...” (84)

muğlak: Karmaşık, çapraşık.

“...Zihin muğlak ihtisasatı tasnif eder, ilk önce bunlardan bir iç duygusu = Csonscience alır...” (50)

muhâceret: Göç etme, göç. (28, 45)

“...ecnâs-ı beşerin münasebât ve muhâceretleri tarihinde görülebilen hâdisât-ı lisaniyyeden çıkarılabilecek hakâyıkdır...” (28)

muhakeme: Bir hüküm çıkarmak için bir işte iki tarafı da dikkate alarak inceleme.

“...duyuşuna tabi enfüs-i hususatta yanlış muhakemelerden kendisini alamaz...” (56)

muhakkir (Ar.) : Tahkîr eden, hakir ve hor gören.

muhakkir-âne (Ar.): Tahkir edercesine.

“...Mr Tylor (Mösyö) ‘Sert bir çehre ile müterâfık olan muhakkirâne veya müstahziyane bir gülüş, meserret-âmiz bir suretde nümâyan olanından büsbütün ayırır’ diyor...” (29)

muharrire : Yazar.

“...fıkr-i cedid binasının içine girerek düşünce sahiplerine, muharrirelere elzem bir şube-i marifet teşkil eyledi...” (28)

muhatara (a.i.): Tehlike, zarar ziyan, korku.

“...Civcivlerine muhatarayı anlatmak için ayrı bir bağirtısı olduğunu da anlıyoruz...” (27)

muhtelif (a.s.): 1.İhtilâf eden, birbirine uymayan, zıt. 2. Türlü, çeşitli; çeşit çeşit.

“...Köpeğin havlama ve uluması birbirinden ayrı, muhtelif manalar ifade ettiği gibi bunun dereceleri de vardır...” (27)

muhtemel (a.s.): İhtimâli olan, beklenir, olası.

“...pek uzun bir bağirtıya hıll deniliyor ki bunun güneş veya ateşe tapılmak zamanından kalma olması muhtemeldir...” (33)

muhtevi: İçeren, içine alan.

“...Şu hadise daha birçok hadisatı muhtevi ise de onlar meşgul olduğumuz ilm-i lisanın mevzuı haricindedir...” (45)

mukabil: Karşılığında, karşılık.

“...Şu manalara mukabil mesela Malezya dilinde oflamak manasına gelen puput gibi bir çok taklidî kelimeler vardır...” (32)

mukadder: 1. Takdir olunmuş, değeri bilinmiş, beğenilmiş. 2. Yazılı, alında yazılı.

“...Bir çocuk hîn-i sabâvetinde ihtiyacat-ı tabiyyesine el verecek mukadder işaretler öğrendiği vakit o çocuğa konuşabilir deriz...”(51)

mukallidîn bîh: taklit edilen.

“...Fakat bittab‘ bunlar taklidi kelimelerin en basiti mukalledün bih olan asvât ile en ziyade...”(35)

muktedir: Güçlü, iktidarlı.

“...maviyi yeşilden henüz ayırmaya muktedir olamayıp bu tefrik sonradan vuku bulmuştur...” (47)

mukteseb (Ar.): Çalışarak kazanılmış olan, bilgi birikimi.

muktesebât-i feniyye: Fen ile ilgili bilgi birikimi.

“...Yeni muktesebât-ı feniyyemizin bir çoğu eski sınıf kelimâtı kabartarak lisanları zenginleştiriyor...”(88)

murdâr (f.s.): Mundar, kirli, pis.

“...Tupice’de ‘murdar’ manasına ‘puxi’ kullanılır. Şu kelimeler Türkçe’nin puf, Latince’nin putridus, Fransızca’nın puant; puer,pus,etc kelimeleriyle takrib edilebilir...” (35)

musavvit: Sesli, ses çıkaran. (73)

mutâbakat: Uygunluk.

“...bulunanlardan işârat-ı savtiyye alarak müdrikâtını bu işâretlerle mutâbakat edecek bir tarzda izhâr ile lisânını öğrendiğini bildirmiş idik...”(57)

mutâvaat:1. itaat etme, baş eğme.2. gr. *dönüşlü fiil (dövünmek vb.)

“...Lisân bidayeten hemen sırf bir vazife (mutâvaat .Passif) îfâ eyledikleri cihetle genç zihinlere îfâ-yı mefâhîm ettiklerinde ısrâr eylemiş idik...”(56)

mutevaggıl (a.s.): Tevaggul eden, çok meşgul olan, fazla uğraşan; bir şeyin ilerisine, derinliğine varan.

“...Lisan ile muteveggıl olacak zevat bunlara vakıf olmalıdır...”(44)

muvaaffakiyyet (a.i.): Allah’ın yardımıyla başarı gösterme, başarma.

“...Az çok muvaaffakiyyetle ve mürur-u ezmân ile az çok tebeddülata duçar olan münâdâlardan müştakk...”(32)

muvâzât: Müvazi olma, paralel olma.

“...Türklerin kediye verdikleri adlar ve münâdâlar arasındaki muvâzâttır...” (35)

muzmer: Gizli, saklanmış.

“...Eğer râbûta tabî muzmeri vâcib olsa idi işârette de idrâkteki her tahavvüle müşâbih bir tahavvül vukuu iktizâ ederdi...” (64)

mübâdele (Ar.) : Trampa, değıstokuş, bir şeyin başka bir şeyle değıştirilmesi.

mübâdele-i hissiyât: Duyguların değışimi.

“...gibi işittiği sesleri ve gürültüleri de taklid ve bunlara zamm ile bunları ebnâ-yı nev’i arasında mübâdele-i hissiyâta vasıta edindi...” (31)

mübdî: Yenilikçi, yenilik getiren.

“...iktisâd-ı millînin biri muhrib ve diğeri mübdî iki hareketi vardır...” (66)

mübhem (a.s.): 1. İbhâm olunmuş, belirsiz, bellisiz, örtülü, kapalı, anlaşılmaz. 2. gr. *belgesiz. (42, 43, 44, 55)

“...Adlarını söylemeye başladığı vakit ise mübhem, nâtamam, ancak etrafında bulunanların haline vakıf olanların anlayabileceği surette söyler...” (42)

mübtedi : 1. Başlayan. 2. İlkokula yeni başlayan öğrenci.

“...hakayık-ı fenîyyenin ianesiyle sathî olan şu müşâbehet anlaşılabilmiştir, fakat mübtedinin efkârı bilhassa hakkında malumat bulunan maddelerde mübhem ve gayrı kafîdir...” (53)

mücerred (a.s.): 1. Tecrîd edilmiş, soyulmuş, çıplak. 2. Tek, yalnız. 3. gr. yalın, soyut.

“...ismin hâlleri (mücerret, mef’ulü’n-bih, mef’ulü’n-ileyh, muzafu’n-ileyh), izafet, izafet çeşitleri (izafet-i lamîyye, izafet-i beyaniyye)...” (17)

“...sırf Yunanda umumî ve mücerret kıymet-i beyânîyyeyi iktisab eylemiş bir çok münâdâlar...” (33)

müdekkikâne (a.f.zf.): Tedkik ederek, inceden inceye araştırarak; en ufak gizli şeyleri görerek.

“...bir cemiyetin başka türlüünü yapabileceği şey yerine bu tebeddülatta müdekkikâne bir istikranın kabul edebileceği esbab-ı adîyye meyanında filan veya falan sebebin rûçhanını izah ile diğerini kabul etmesi...” (83)

müdevver: Tedvir olunmuş, döndürülmüş, yuvarlak. (74)

“...u sesi (dil altının ufak bir hareket ile) p yi çıkaran dudakların müdevverce bozulup yaklaşmasından husule gelir...” (76)

müdrikat: Akıllar.

“...yeni lisan ile ülfet peyda ettikçe müdrikatımız onun çerçevesine uydukça onu bilâ-vasıta yani fikrimizi lisanımızdan tercüme...” (51)

müdrîke : İdrak etme.

“...zihnin önünde kuvvetin yetişemeyeceği geniş bir cevalangâh bulunur, kelimeler kendisine mübhem müdrükeler teşkilini kaba tarifler icrâsını talim eder...” (43)

müesses (a.s.): Te’sis edilmiş, kurulmuş, kurulu. (26)

müfârik (a.s.): Müfârakat eden, ayrılan, ayrılmış.

“...Bunlardan birisi lisanlar ecnâs-ı beşerin lâzım-ı gayr-ı müfârikı olup çocuk atalarının rengini, teşekkülât-ı tabiyye ve sâiresini nasıl tevarüs ediyorsa...” (40)

müfid : Yararlı.

“...şu kelimeler bir de ilk önce doğrudan doğruya bir tabirî müfid oldukları halde temsil tarikiyle delalet-i tabiyyelerini kaybederek...” (37)

müfred: 1. Tek, yalnız. 2. Basit. 3. gr. *tekil.

“...Cem’in müfrede olan münasebetini anlayamadığındandır ki kemmiyet-i hususunu yerinde kullanamayarak ekseriya müfred istihmal eder...” (44)

mükâlemât (Ar.): Konuşmalar.

mükâlemât-ı âdiyye: Alışılmış konuşmalar.

“...Tarih-i lisanda ziyade ehemmiyeti olan bu nevi tebeddüle dair mükâlemât-ı âdiyyemizde pek çok misal bulunabilir...” (90)

mükellef: 1. Bir şeyi yapmaya, bir şeyi ödemeye mevbûr olan. (50)

“...el işleri görmekle mükellef olanlar yalnız kendi sanatına taalluku olanlardan başka bir şeyi öğrenemez...” (52)

mülâhaza (a.i.): Dikkatle bakma, iyice düşünme, düşünce. (32, 48, 54)

“...Aynı mülâhaza sâfire nev’inden sh! sh! Hakkında (...) olunabilir.” (54)

mülasık: Bitişik, yan yana bulunan.

“...Sâitlerin kendilerine mülasık olan samitler bir dereceye kadar temsil ettiği vardır...” (80)

mümâselet (a.i.): Benzeme, benzeyiş, andırma.

“...kelimeler bilakis her yerde savt ve manâca müşâvvî bir mümâselet göstermezler...” (32)

mümasil: Benzer.

“...Türkçede bunun mümasili (ulumak) oluyor...” (33)

mümessil : Temsilci.

“...muhtelif lisanlarda birbirine mümessil birçok kelimat-ı taklidiyye mevcuttur...” (38)

münâcâtnâme: Allah’a dua mevzulu manzumeleri içeren eser.

“...(Peru) münâcâtnâmesinin her kıtasının sonunda ‘ haylli!’ nidası izhar olunur idi, bundan iki fil müştaktır...” (33)

münâda (a.s.): 1. Nidâ edilmiş, seslenilmiş, çağırılmış. 2. a.gr. başına nidâ harfi getirilmiş kelime: Yâ Alî...gibi. [burada: yâ nidâ harfi, Alî münâdâ’dır]. (27, 28, 29, 30, 31)

münadât-ı seniyye: Diş ünsüzleri. (30)

“...‘tüh!’ gibi münâdat-ı seniyyeyi tükürmek ve tıksırmak, tükürük tıksırık gibi kelimeleri husule getirmiştir...”

münâdat-ı şefeviye : Dudak ünsüzleri. (30)

“...pouh! puph! pah! bah! gibi münâdat-ı şefeviye hâsıl eder...”

münâsebât: İlgiler, yakınlıklar, ilişkiler ; uygunluklar.

münâsebât-ı mütebeddile: Değişen ilişkiler. (51)

münbais: İleri gelen, kaynaklanan.

“...tefsir-i şâirane olmak iddaasında bulunmadıktan maadâ uzviyyât-ı telaffuziyyenin değişmesinden münbais bulunduğu zehabına da müstenid değildir...” (78)

münbasit: Yayılan, açılan, genişleyen.

“...hind-i garbîde keşfedilen muhtelif kamet ve şekildeki müstehâselerin keşfi ile az münbasit olmadı...” (89)

müncerr: Varıp sona eren, neticelenen.

“...bundan dolayı hükema arasındaki ihtilaf kelime-i münâzaasına ta’bîrât-ı mücâdelesine müncerr olur...” (56)

mündemic (Ar.) : İçinde yer alan, içinde bulunan.

“...Zira o sualinde cevabı doğru olursa bütün felsefe-i lisaniyye onda mündemic bulunur...” (39)

münfehim : Açık, anlaşılır olan.

“...Şu geçişlerin istilzam eylediği hareketleri kısaltmak, açık (münfehim) seslerde açıklığı azaltmak...” (79)

münferid: Tek, ayrı, kendi başına.

“...Çocuk az zamanda adların umumiyetle münferid eşyaya değil ancak birbirine benzeyen sunuf-ı eşyaya ait olduğunu fark eder...” (53)

münkalib (a.s.) : Başka bir şekle girmiş, dönmüş, değişen.

“...münâda tükürmek fiiline refakat eden harekete münkalib olur, ve bu hareket ‘t,t,t’ gibi münadât-ı seniyyeyi tevlid eyler...” (32)

müntehâ (a.s.): 1. Nihayet bulmuş; bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece, son kerte. 2. Son uc.

müntehâ-i fevkânî: En sonuncu.

“...Hançere rüzgar borusunun müntehâ-i fevkânisinde mevzu kotudur...”(71)

müntehî: Bir yere, bir şeye varıp ulaşan, son bulan.

“...Bundan tebeddül savt-ı elifba cetvelimizde mürekkeze müntehî olur...” (79)

münteşir (a.s.): İntişâr etmiş, yayılmış, açılmış, dağılık.

“...En mühim ve en münteşir lisanların tedkikâtı üzerine müesses olduğu gibi sâir fûnûnun tasnifât-ı sahîhasını da kabul etmiştir...” (28)

mürekkeb (a.s.): Terkib edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen.

“...Chinouk dilindeki “ksih, kish” fiili Hindî zümresinde çârpâları ve bilhassa atları sürmek için kullanılan iki bağırıdan mürekkebirdir...” (33)

“...herkesin münasip gördüğünü ifade veya ızmâr için intihab eylediği muhtelif lisanlarda i’râb ve mürekkeb kelimelerin tahvili de böyledir...” (50)

mürekkeze: Dikilmiş, rehzolunmuş.

“...Bundan tebeddül savt-ı elifba cetvelimizde mürekkeze müntehî olur...” (79)

müressem: Tersim edilmiş, resmolunmuş, çizilmiş.

“...Müressemâtın en güç anlaşılabilenlerinden olan coğrafya haritası onun için bir muammadır...” (54)

mürûr (Ar.): 1. Geçme, bir yandan girip öteyandan çıkma. 2. Geçip gitme. 3. Sona erme.

mürûr-i ezmân : Zamanların aşımı.

“...Az çok muvaffakiyyetle ve mürûr-i ezmân ile az çok tebeddülata duçar olan münâdalarından müştakk bütün kelimeler bilakis her yerde...”(32)

müsahhar (a.s.): Teshîr olunmuş, elde edilmiş, ele geçirilmiş.

“...İlm-i lisan bir taraftan ilm-i ruha da temas eder. Ve ekseriya ona müsahhar olur...” (45)

müsta'mel (a.s.): 1.Kullanılmış. 2.Eski, köhne. (26, 35, 41, 61)

“...Kullanılabilen ve az çok müstamel olan işaretler de muhtelifdir...”
(26)

müstagnî (a.s.): Doygun, gönlü tok.

“...filhakika ilm-i lisanın bütün gavâmızına değilse de mebâdisine
ittilâdan müstağni bir zât tasavvur olunamaz...” (28)

müstehzi-yâne (a.f.zf.): İstihzâ ederek, eğlenerek, alay yollu.

“...Mr Tylor (Mösyö) “Sert bir çehre ile müterâfik olan muhkerâta
veya müstehzi-yâne bir gülüş, meserret-âmiz bir surette nümâyân olanından
büsbütün ayırır ” diyor...” (30)

müstaîd: Yetenekli.

“...Lâkin onlar konuşmaya idmana müstaîd olanlar kelâmın serâtî
içinde, azâ-i kelamiyyelerini sâitten sâmite kolayca nakl edenler inceden
kalına...” (79)

müstakill: Başlı başına, kendi başına; kendi kendine, ayrıca, *bağımsız.

“...en açık zihinlilerin bile (iyi) sözünün manasında uyuşamadıklarını
ve henüz bunun müfid bir mefhuma mı yoksa müstakil ve mutlak bir esasa
mı...” (43)

müstenid: Dayanan.

“...uzviyyât-ı telaffuziyyenin değişmesinden münbais bulunduğu
zehabına da müstenid değildir...” (78)

müsterih (a.s.): İstirâhat eden, rahat bulan, gönlü rahat, kaygısız.

“...Tavuk âdî gıdaklamasıyla hayattan sâkinâne bir surette müsterih
olduğunu gösterir...” (27)

müstesna: Apayrı, dışında haricinde. (49, 54)

“...Namütenahi müstesna olmak üzere bütün sayılara tatbik olunabilen
usul-i a'sârî yani herhangi tabiatten olursa olsun yalnız on sayısının
kendisinden olunana...” (49)

müsvedât: Karalamalar, taslaklar.

“...müsvedâtımız hiçbir zaman ne zihnin kuvve-i fâile ve mucidesini
inkâr, ne de tab'an hâiz olduğu meleke-i terbiye ile iktisâbını tasdik gibi tefsir
olunmalıdır...” (56)

müşâbehet (a.i.): Benzeyiş, benzeme. (25, 33, 36, 45)

“...Tibetlilerin ‘alala’ ve Rumcanın ‘alala’ ve bundan müştak olan ‘alalodza’ fiili ile müşabeheti vardır...” (33)

müşâbîh (a.s.): Benzeyen, benzer. (27, 38, 47)

“...lisan veya müşâbîhlerini konuşan bir çok muhtelif milletler bulunduğu gibi...” (27)

müşâhedat : Gözle görülen şeyler. (29, 43)

“...Maymunların tabaka-i âliyyesi üzerinde henüz müşâhedat icra edilemediğinden insan da bidayete “Cebus Azurae” gibi halecanları tercüme için bağırarak...” (29)

müşâhede (a.i.): Bir şeyi gözle görme. (26, 43, 47)

müşâvvî: Kendisine danışılan.

“...bilakis her yerde savt ve manâca müşâvvî bir mümâselet göstermezler...” (32)

müşkile (a.i.): Zor olan iş.

“...sonra da gerek anâsır-ı müşkile ve gerekse nahvî nokta-i nazarından tedkik etmektedir...” (28)

müştak (a.s.): İhtiyak etmiş, başka bir kelimeden çıkmış, türemiş, türeme. (31, 32)

“...mürur-u ezmân ile az çok tebeddülata duçar olan münâdâlardan müştak bütün kelimeler...” (32)

müştakkat (a.i.): Türemiş kelimeler. (31)

müşterek (a.s.): İştirâk eden, ortak, ortaklaşa, birlik; el birliği ile yapılan.

“...Böyle lisanlar arasında müşterek olan savtların bir eser-i taklid olarak izhâr edilmiş münâdâlardan ibaret...” (31)

müşterik (a.s.): Kendi kendine söylenen [kimse].

“...konuşulan lisanlardaki müşterik seslerin mükemmel bir cetvelini tertip etmek kolay değildir...” (31)

müteaffin (a.s.): Taaffün eden, bozulup fenâ kokan; kokmuş, çürük.

“...Zulular, kokmuş ata ‘pu’ derler. Timor dilinde müteaffin şeye ‘poop’ denir...” (35)

müteallik (a.s.): 1. Asılı, bağlı. 2. Taallûk eden, ilgili, ilişkisi olan.

“...Tarih-i insâniyet ve ecnâs-ı muhtelifesine müteallik pek sâlim hakikatler...” (28)

mütecaviz: Geçen, aşan.

“...yüz bini mütecaviz kelimeyi havi bulunduğundan bunları ihata etmek her yiğidin kârı değildir...” (53)

mütefâvit : Birbirinden farklı, çeşitli olan, aralarında fark bulunan.

“...Merâtib-i irfânı pek mütefâvit olan eşhâs -az çok mükemmeliyet ile- ancak bir lehçe kullanırlar...” (27)

müteharrik (Ar. *teharruk* “hareket etmek, harekete geçmek”ten *muteharrik*): Hareket eden, hareket hâlinde olan.

müteharrik bi’z-zat: Kendi kendine hareket eden, otomatik.

“...hançere tiz ve pes envai ile anâsır-ı savtiyye (Ton-tont) unu verdiğinden bunun ehemmiyetini müteharrik-i bi’z-zât tekellüm mesakinesinin o dehşetli, yek-ahengini duyanlar...” (71)

mütehayyir: Şaşkın, şaşırmış.

“...Fransızcada *perplexe* esasen örülmüş *tressé* birbirine karıştırılmış manasına iken *karışık* ; mütehayyir manalarına; *simple* kıvımı yok, katlanmamış demek...” (91)

mütekellim: 1. Tekellüm eden, söyleyen, konuşan. 2. gr. birinci şahıs. (27, 42)

“...Lisan mütekellimi teşkil için vücudu lazım olan savt ve gürültünün şerâit-i müteaddide ve ikdâmât-ı mütevâliye neticesi olarak...” (29)

müterâfık: 1. Refakat eden. 2. Karışık, bir arada.

“...Mr Tylor (Mösyö) ‘Sert bir çehre ile müterâfık olan muhkerâta veya müstahziyane bir gülüş, meserret-âميز bir suretde nümâyan olanından büsbütün ayırır’ diyor...” (30)

müteşekkil: Oluşmuş, teşekkül etmiş.

“...edemeyeceği birtakım kelimelerden müteşekkil mebâni-i sun’iye husulü gibi mahzuru mûcib olur...” (55)

mütevasıt: Birbirine vasıta, aracı olan.

“...cevf-i kelâmiyyenin müahhar, mütevassıt ve kudâmı nahıyyelerinden tevellüd ederler...” (73)

mütevellid: Doğan, ileri gelen, kaynaklanan.

“...sevinç ve acı gibi tesirinden mütevellid fevrî nidalar olup gitgide asvat-ı melfûza şekli almıştır...” (29)

müverrih: Tarihçi, tarih yazarı.

“...Çin müverrihleri Türklerin beşinci asırda yazı yazdıklarını kayıt ediyorsa da o devre ait eserler...” (59)

müyesser (a.s.): Kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

“...birkaç yıla kadar ancak adını bildiklerimizin de tahsilini müyesser kılmıştır...” (28)

N

nâmütenahi: Sonsuz, engin.

“...Hareket-i savtiyye-i beşeriyye ve bunların terkipleri nazariyetçe nâmütenâhidir...” (77)

nâtamam: Tamamlanmamış.

“...Adlarını söylemeye başladığı vakit ise mübhem, nâtamam, ancak etrafında bulunanların haline vakıf olanların anlayabileceği surette...” (42)

nazar-ı dikkat: İnceleyerek bakma, dikkatli bakış.

“...Burada bilhassa vechin hali ile sesin telaffuzca olan derece-i tınneti nazar-ı dikkate almalıdır...” (31)

nazariye: Teori.

“...şu kabaca bildirdiğimiz nazariyeyi, lisanın terakkisi için gösterdiğimiz taksimi...” (61)

“...Hareket-i savtiyye-i beşeriyye ve bunların terkipleri nazariyetçe nâmütenâhidir; fakat tatbikatta pek dar bir daire ile mehduttur...” (77)

nebatât: Bitkiler, botanik.

“...yeşil demek olan (green) kelimesi de (growing) (neşve ve name bulan) aslından mensub olup nebatatın o hasasından alındığı tezahür eder...” (47)

nefer: Kişi, asker.

“...harb eden Fransız ve İngiliz neferleri birbirlerine ancak bağırma ve türlü işaretlerle ifhâm ederlerdi...” (29)

nefy (gr.): Olumsuzluk.

“...Türkçede lafz-ı tasdik ‘eîé, hé’ olduğu gibi fiillerde edat-ı nefy ‘ma,me’ olduğu malumdur...” (34)

nesak (a.i.): Tarz, şekil, üslup, yol.

“...Gerek nesak-ı umumi ve gerekse maddeleri itibarıyla birbirinden tamamen farklı olan birçok lisanlar yekdiğeriyle mukayese...” (36)

neşet: Kaynaklanma, ileri gelme, doğma, doğuş.

“...çünkü şu tebeddül-i mânâ o vaz ‘dan neşet eder...” (30)

neşv-i nümâ: Gelişmek, yayılmak.

“...Malum olduğu üzere bu kelime croitre masdarından bir fer-i fiil olup neşv ü nemâ bulan demektir...” (87)

netaic: Neticeler, sonuçlar.

netaic-i amal: İşlerin sonuçları.

“...Biz lisan ve lisan ile onların netaic-i amalini tevarüs ediyoruz...”(49)

netaic-i müşevveşe: Karışık neticeler.

“...tebeddülât-ı arızıyyenin netâic-i müşevveşesinden olmadığını çarçabuk fark eder...” (71)

nihân: Gizli, gizlice (86)

“...böylece pek o kadar idmanı olmayan gözlerden nihân oluyor...”(88)

nisbet: Oran, oranla.

“...karışmasının lehçe imtizacı ile sebep veya nisbet hususunda hiçbir münasebeti yoktur...” (41)

“...Nutkun şu suret-i istamalini nisbetleri ve tesirleri dahilinde tarif hiç te kolay değildir...” (51)

nokta-i nazar: Görüş.

“...o devre ait eserler henüz ele geçemediğinden şimdilik edebiyât nokta-i nazarınca daha gerilere...” (60)

“...gerek anâsır-ı müşkile ve gerekse nahvî nokta-i nazarından tedkik etmektedir...” (28)

nukât-ı esasiyyeye : Esas noktalar.

“...Muhterem muhatablarımızın enzar-ı dikkatini şu nukât-ı esasiyyeye imâlede, hususta umûm göstermekle...” (28)

nutk (a.i.): Söz, lâkırdı, konuşma.

“...inbisat-ı tarihiyesi -bunların biri veya cümlesi- lisanın nutk suretinden ancak kendisine has olduğunu gösteriyor...” (27)

nümâyan: Görünen.

“...insan ve hayvanlar da aynı şeraitde ve aynı manzara altında nümâyan olur...”(30)

nüve: Çekirdek.

“...fakat kelime bir (nüve) teşkil edip işte iktisab edeceği bütün malumat bunun üzerine...” (55)

R

rabıta (a.i.): İki şeyi birbirine bağlayan şey, bağ. (26,2 7)

“...bir takımlarının ise aralarındaki rabıtaları ancak tedkik ve taharrî ile meydana çıkarılabilir...” (27)

râfızî (Ar.) : Râfıza fırkasından olan, Hz. Ebûbekir ile Ömer’in halifeliğini kabul etmeyen, onlara dil uzatan.

“...Râfızîlerinden birtakım su sesini chichita, chiti, chita diye taklid ve bunu bir alamet-i hayat diye telâkki ederler...” (38)

refik: Arkadaş, yoldaş.

“...bütün heyet-i mecmuasında ilk önce mefhumun idée işareti, mefhuma refik olan işarettir...” (46)

rehavet: Gevşeklik, tembellik.

“...hepimiz kolay düşünür ve düşündüğümüz gibi rehavetle tahkike ermeksizin birçok cehillere düşerek...” (55)

revâbit (Ar.) : 1. Bağlar. 2. Münâsebetler, ilgiler.

revâbit-ı addiye: Maddî bağılılık.

“...kelimelerle ifade olunabildiğinden daha karışık revabit-ı addiyei elde etmişizdir...” (49)

riyazî: Matematiksel, matematikçi.

“...mesela bir riyazînin eşkal ve erkam olmasa ne yapılacağını sorabiliriz...” (51)

S

sâbite: Seyyar (gezegen) olmayan ve yerinde durur gibi görünen yıldız.

“...cürmün de seyyarelerden değil sâbitelerden olduğunu anladığımız gibi bütün sâbitelere de o ismi tamim eyledik...” (85)

safir : Isık, ince güzel ses.

“...İbranice'nin ısıklık çalmak manasına sharak, Arapçanın safir, İngilizce'nin teskin etmek manası olan tohush...” (34)

sâfire (a.i.): Isık harfleri “j, ş” gibi.

“Aynı mülâhaza sâfire nev'inden sh! sh! Hakkında (...) olunabilir.” (34)

sâik (a.s.): Sevkeden, götüren.

“...hataya sâik olan takdir-i zatiye mahal verilmez ve kulağa da itimat gösterilmez...” (36)

saika: Sevk eden, götüren, sürücü, güdüleyen.

“...gerek muhaceret suretiyle bu cemaate giren her şahıs ve hatta edebiyat merakı saikasıyla o cemaatin dilini tedkik...” (45)

sâir (a.s.): Diğer, başka.

“...en münteşir lisanların tedkikâtı üzerine müesses olduğu gibi sâir fünûnun tasnîfât-ı sahîhasını da kabul etmiştir...” (28)

sait: Ünlü harf.

“...eo iu saitleri teşkil edebileceğimiz tınnetli sesler tertibinde en az açık seslerdendir...” (76)

sâkit : Susan, ses çıkarmayan.

“...Rumcanın ıskat manasına olan sedzô, Latincenin silere, Gotikçede silan(sâkit olmak)...” (34)

sâmit: Ünsüz harf, sessiz harf.

“...k yahud p gibi sâmite önündeki s'yi telaffuz ictinâbı muktezî bir güçlük idi...” (67)

samt: Susma.

“...Fransızcada stop, Silan vedâlarında iss, Arapça'da sükut, samt, ilh. kullanılır...” (34)

sanâyi: Sanatlar.

“...çünkü bizde ne maarif bunları yapacak kadar tamam etmiş ne de sanâyi kendini daire-i edebde saydıracak kadar terakki etmiştir...” (53)

sarf ü nahv: gr. *dilbilgisi.

“...Lügatçe ihtilâflar hâsıl olduğu gibi sarf ve nahivce de oldukça farklar husûle gelmiştir...” (61)

sarîh (a.i.): Saf, hâlis.

“...tersim ve tahrir olunmuş yazı, savt-ı sarîhdir...” (26)

sathî: Yüzeysel, üstünkörü. (43,54)

“...mefhumların ne kadar ameli, nâtamam ve çocuğun zihni eşyanın sathi, harici ile mahdut olduğuna dikkat etmelidir...” (43)

sathiyyât : Sathi, âdi şeyler.

“...malûmât-ı umumîyyenin sathiyâtından esaslarına ermekle, semerât-ı nâfia iktibâsı ümidindeyiz...” (29)

savâit : Ünlü harfler.

“...sert suretde telaffuz edilen savâit ile eda olunduğuna dikkat...” (34)

savâmit-i enfiye (gr.) : Burun ünlüleri.

“...ispat için kullandığımız (evet) savâmit-i enfiye ve bunun menfisi olan hayır! da mülayim veya sert suretde telaffuz edilen savâit ile eda olunduğuna...” (34)

savt (a.i.): 1.ses, sadâ. 2.bağırma, haykırma, çığlık.

savt-ı ebkem: Dilsiz sesleri.

“...Unsur-ı şekli yani tadilat-ı şifahîyye, tamamıyla tınnetin unsur-ı mâddîyesine galebe eder: İşte o vakit ses ancak temasın inkıtâi ile işitilebilir ki “savt-ı ebkem” dedikleri budur...” (72)

savt-ı hulkî: Tabiat sesleri.

“...üçüncüsü şu ikisinin arasında dil ucu ile damağın kısm-ı mukaddeminin yakınlaşmasıyla olan T dir. İki sonraki “savt-ı hulkî” ve “savt-ı sinnî” adını alır...” (73)

savt-ı lafzî : Söz ile ilgili ses.

“...Kulak ile idraki kâbil, cemîyyet-i beşeriyede fikrin anlatılmasına hâdim olan savt-ı lafzî, lisandır...” (26)

savt-ı sinnî: Dış dudak ünsüzü.

“...İki sonraki “savt-ı hulkî” ve “savt-ı sinnî” adını alır...” (73)

sebeb-i muayyen : Belirli sebep.

“...şahsın tabiatında kelimenin vücudunu mûcib bir sebeb-i muayyen yoktur...” (48)

selaset (Ar.) : Akıcılık.

“...o milletlerin dillerini kemal-i suhuletle ve selasetle konuşmakta olduğunu görüyoruz...” (41)

selb (Ar.) : 1. Kapma, zorla alma. 2. Kaldırma, giderme. 3. Menfileştirme, olumsuzlaştırma. 4. İnkâr etme. (34,40)

“...mümkün olan diğer iki cevabı selb ediyoruz...” (40)

semerât: 1. Faydalar, verimler, neticeler. 2. Devlete ait mülk ve akarlarla topraklarından ve mukataalardan alınan îrat, gelir.

semerât-ı nâfia: Bayındırlık gelirleri.

“...malûmât-ı umumiyyenin sathiyâtından esaslarına ermekle, semerât-ı nâfia iktibâsı ümidindeyiz...” (29)

semere-dâr (a.f.b.s.): Verimli, kârlı.

“...geniş bir esasa muayyen bir mevzua, ciddi bir usûle, semeredâr neticelere mâlikdir...” (28)

sırr-ı hilkat: Yaratılış sırrı.

“...bütün hükemâyı hayrete düşüren bir sırr-ı hilkat önünde bulunacağız...” (45)

silsile-i a’dât: Adetler silsilesi.

“...bütün sayılara tatbik olunabilen usul-i a’şârî yani herhangi tabiatten olursa olsun yalnız on sayısının kendisinden olunana zammı suretiyle silsile-i a’dât tanzimi yolunu bulmuştur...” (49)

sinn (Ar.) : 1. Diş. 2. Yaş, ömrün derecesi.

sinn-i kühûlete: Olgunluk yaşı, 30-50 yaş arası.

“...Hatta sinn-i kühûlete gelmiş olanlar bile balina ve yunus balık sınıfına sokmuş...” (54)

sinnî-i şefevî (gr.) : Diş yuvarlağı.

“...F, v den sonra İngilizcenin “ thin ” kelimesindeki sağır ve “ then ” kelimesinde sâit olan ve (cetvelde dh suretinde yazılan) sinnî-i şefevî nevinden th gelir ki dil ile dudak arasından çıktığı için bu savtlar hakiki (sinni-i lisâni)dirler...” (75)

sû (Ar.): 1. Kötülük, fenâlık. 2. Kötü, fenâ

sû-i tefehhüm: Fena, yanlış anlaşılma.

“...en derin bir adam su-i tefehhümden ictinab için kelimelere hakiki bir tarif vermeyi imkan haricinde görür...” (55)

suver (Ar.) : Sûretler, yüzler.

“...şu esas desturlarını daha iyi teessüs ve tebeddûlat-ı esbab ve suver tasnifiyyesini daha kolay tayin için...” (84)

sühûlet (a.i.): Kolaylık.

“...Türkçe ve Ermenice ve hatta Fransızca ve Rumcayı sühûletle söyledikleri gibi...” (40)

sükût (a.i.): Susma, söz söylememe.

“...İngilizce, Fransızca ve Türkçede sükût-ı iş’ar eden ‘mum, motus, hum’ kelimeleri...” (31)

Ş

şâmil: İçine alan, kaplayan.

“...Mevhibe-i kelâm hususuna şâmil olan her şeyi gayr-ı kâbil zevâl bir tarzda...”(56)

şâyân-ı dikkat : Dikkate değer.

“...Şu hal sayı hususunda şayan-ı dikkattir...” (48)

şâzz : Kural dışı, kurala uymayan.

“...Şâzz bir kabiliyette bulunan bir Polunezyalı, Amerikalı, Avrupa lisanlarından, Fransız, İngiliz veya Almancadan birisini öğrendiği zaman...”(51)

şefevî (a.s.): Dudağa mensup, dudak ile ilgili.

“...Fransızcada dişlerin ucu alt dudak üstüne gelir,ve nefes dişler ile dudak arasından geçer, bu sebeple çıkan ses biraz şefevîlikten ayrılarak “şefevî-i sinnî” olur...”(75)

şefevîyye (a.s.) : Dudak harfleri; b, m, f, p, v .

“...ve pouh! puph! pah! bah! gibi münâdat-ı şefeviye hâsıl eder...” (32)

şemme: (Ar) 1. Koklama. **2. mec.** Çok az miktar, zerre miktârı.

“...Şu kadar ki bunlarda aynı zamanda hafif bir şemme-i tehdit vardır ki Türkçe ‘vah vah’ da yoktur...”(31)

şerâit-i mevcudiyet: Mevcut koşullar.

“...İnsanın teşekkülâtı şerâit-i mevcûdiyeti inbisat-ı tarihiyesi -bunların biri veya cümlesi- lisanın nutk suretinden...” (27)

şerâit-i müteaddid: Birçok şartlar.

“...Lisan mütekellimi teşkil için vücudu lazım olan savt ve gürültünün şerâit-i müteaddide ve ikdâmât-ı mütevâliye neticesi olarak...” (29)

şetâret (a.i.): Neşe, şenlik, sevinç.

“...heehee Chinouk dilinde şetâret ve eğlence demek olarak bu lafz-ı manidar makamında kullanılır...” (33)

şube-i marifet : Ustalık alanı.

“...fıkr-i cedid binasının içine girerek düşünce sahiplerine, muharrirlere elzem bir şube-i marifet teşkil eyledi...” (28)

şümûl (a.i.): 1.içine alma[ma’nen] , kaplama. 2.âit olma, delâlet etme; mânâları arasında bir mânâsı daha olma.

“...Şimdi bunun şümûlünü tahkik edelim...” (40)

T

ta’bir (a.i.): 1. İfâde, anlatma. 2. Bir mânâsı olan söz.

ta’bîrât-ı mücadele: Çekişmeli tabirler, terimler. (53)

taalluk (a.i.): 1. Asılı olma, asılma. 2. İlişgi, ilgisi olma. (27, 42, 44, 51)

“...birkaç kelime ile çarpışık olan ve fakat lisaniyyuna taalluk etmeyen amel-i psikolojikayı bildirdik...” (42)

taallüm: Öğrenme, öğrenilme, okuyarak, ders alarak öğrenme, elde etme.

“...bir derk-i umumi ile yeşilin muhtelif çeşitlerini taallüm eder ve yeşilin gayrı mahsûs bir tedriç ile karıştığı gün o sarı gibi renkleri ayırt eyler...” (47)

taayyün (a.i.): Meydana çıkma, âşikâr olma; belli olma; belirme.

“...aslını taayyün etmek hususunda emin olmak için asıllarının münâdâ veya heyecânî oldukları taayyününde tutulan usul takib olunur...” (36)

tabaka-i âliyye : Yüksek derece, seviye.

“...Maymunların tabaka-i âliyyesi üzerinde henüz müşâhedat icra edilemediğinden...” (29)

tabakatü’l-arz: Jeoloji.

“...pek zayıf bir şey olduğundan ilm-i lisanın da tabakatü’l-arz ve kimya gibi yeni bir ilim...” (28)

tab’an: Tabii olarak, kendiliğinden, yaradılıştan. (54)

tabikât-ı ulviyye: Yüksek sınıflar, tabakalar.

“...Hayvanların tabikât-ı ulviyyesinde bunun tek tük izine tesadüf olunabilir...” (31)

tabirât-ı zihniye: Zihin yorumları.

“...lisanlarının şu iki yabancı dil kadar tabirat-ı zihniyeyi eda edecek mertebede inbisat ve terakki etmemiş bulunmasıdır...” (52)

tadât: Sayma, birer birer söyleme.

“...hiçbir kimse tebeddülât-ı maâniyi tasnif, zihn-i beşerin şerâit-i mütenevvideki münasebetini tadâd edememiştir...” (83)

tafsîl: Etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama.

“...üçüncü nev‘ tebeddülât-ı lisâniyyeyi tedkik ile yeni eşkâl-i kelimâtın hudûtu bahsinde bir daha tafsîl eyleyeceğiz...” (66)

tagayyür: Değişme, başkalaşma.

“...Ağızdan ağıza intikâl-i tarîkiyle intişâr eden eşyanın yolda tagayyüre ducâr olmamasına kimse mâni olamamıştır...” (59)

taharrî (a.i.): Arama, araştırma, araştırılma, aratma.

“...aralarındaki rabitaları ancak tedkik ve taharrî ile meydana çıkarılabilir...” (27)

tahattur: Hatırlama, hatıra getirme.

“...elvana delalet eden kelimeler o mefhumu veremeyip ancak o mefhumu çabucak tahattur ettirir...” (48)

tahdid: Sınırlandırma.

“...her kelimeyi iştikakça mihekk taşına vurarak manasını tahdid ve taayyün edenimiz az bulunur...” (55)

tahkik (Ar.) : Araştırma, gerçeği arama. (40, 55)

tahkik-i hakiki: Gerçek araştırma, inceleme.

“...hele bilhassa müdrikatı tahkik-i hakiki, isâl güç olan manevi ve tasviri yani şahsın kendi görüşüne ve duyusuna tabi...” (55)

tahrif: Üstünde kalem oynatarak bozma, asıl anlamını bozma.

“...muhalif görmüş olduklarından başka dillerden aldıkları kelimeleri bazen tahrif etmişlerdir...” (81)

tahrîr (a.i.): Yazma, yazılma.

“...tersim ve tahrir olunmuş yazı, savt-ı sarîhdir; işaretler göze ve esvât-ı kulağa hitab eder...” (26)

tahvil: Değiştirme, borç senedi.

“...bağırtilarını türlü türlü münâdalara tahvil ile kendisine mahsus bağrılar, yahut nidalar hâsıl eylediği gibi işittiği sesleri...” (31)

takallüs: Kasılma, büzüşme.

“...hafif sâitlerin terki ile bu anâsırın takallusu husule gelmek için ekseriya uzletin şiddetle zorlanmasını icab ettiren sesleri yaklaştırır...” (80)

takrîb (a.i.): 1. Yaklaştırma, yaklaştırılma. 2. Tahmin. 3. Yolunu bulma.

“...Türkçe'nin puf, Latince'nin putridus, Fransızca'nın puant; puer,pus,etc kelimeleriyle takrib edilebilir...” (35)

“...İngilizce sistemi gibi takriben ayrı ve müteheyyiz fark dört savtı havi olan bir manzume-i elifbaiyye elsine-i kadime-i vecdidenin en zenginlerindendir...” (77)

tâlî: ikinci derecede olan.

“...savtın esaslı bir surette ayırt edilişi bundan ileri geliyor; ahvâl-i sâire bunlara tâli olur...” (74)

Tâlî cümle: dilb. Yardımcı cümle.

talim: Egzersiz.

“...kelimeler kendisine mübhem müdrikeler teşkilini kaba tarifler icrâsını talim eder...” (43)

tamîk (a.i.): Esasına varacak şekilde araştırma, inceleme.

“...tecrübe ile bu idrak ve tefrik hususu daha ziyade sıhhat ve emniyet kazanarak tamîk, izah ve tashihe iktidar kazanır...” (44)

tamim: Genelleştirme, yayma, yayılma.

“...Japonların hayret ve azamete delalet eden ‘o’ münadasını tamim ve tecrid ettikleri...” (35)

tanzim: Düzenleme, tertipleme.

“...Türk milletinin memleketini töresini tutuvermiş, tanzim edivermiş...” (60)

tarassud: Gözleme.

“...Çocuğun söylemezden evvel ilk öğreneceği şey eşyayı tarassud ve tefrik etmek...” (42)

tarih-i insâniyet: İnsanlık tarihi.

“...Tarih-i insâniyet ve ecnâs-ı muhtelifesine müteallik pek sâlim hakikatler...” (28)

tarik: Yol, yöntem.

“...doğrudan doğruya bir tabirî müfîd oldukları halde temsil tarikiyle delalet-i tabiiyyelerini kaybederek...” (37)

tarizat: Dokundrmalar, dokunaklı söz söyleme, taşlamalar.

“...kelimleri izahdan işe başlamak tedbirine müracaat etmekle beraber kendi mahretinde o tarizata sadık kalamaz...” (56)

tasnîfât-ı sahiha: Doğru tasnif edilmiş, sınıflanmış eserler. (26)

“...en münteşir lisanların tedkikâtı üzerine müesses olduğu gibi sâir fûnûnun tasnîfât-ı sahîhasını da kabul etmiştir...”(28)

tasvît (a.i.): Seslenme, seslendirilme, ses çıkarma.

“...Oflama suretiyle olan işmâr tasvit edildiği suretde hakâret ve hoşnutsuzluğa delalet eyler...” (32)

tatbik: Uygulama.

“...insanların kullandıkları ve milyoncularının kullanabileceği binlerce kelimeler içinde bir sözü bir mefhuma tatbik edilebilir...” (48)

tatbikat: Uygulamalar. (53)

tatbikât-ı tenâsübiyye: Uygunluk talimleri, pratikleri. (31)

tathîr: Temizleme, paklama.

“...bizim mütercimler de bunları tathîr ederek şu muhaddes kelimeyi ‘verdiye’ diye tercüme ettiler...” (89)

tavazzu’ (Ar. ‘vaz’dan) : Konulma, konulmuş; bir şeyin bir yere konuşu.

“...Bu hariçten zihne tavazzu’ eden bir şeydir ki şu demek oluyor...”(50)

tavzih: Açıklama.

tavzîh-i merâm: İsteğini, derdini açıklama.

“...Tavzîh-i merâm için Mösyö Tylor’dan biraz daha misaller alalım...” (32)

tebdil (a.i.): Değiştirme, değiştirilme, başka bir hâle getirme.

tebeddülât (a.i.): Değişiklikler, değişiklik. (32,57)

“...mürur-u ezmân ile az çok tebeddülata duçar olan münâdalardan müştakk bütün kelimeler...” (32)

tebeddül-i mânâ: Anlam değişimi.

“...çünkü şu tebeddül-i mânâ o vaz’dan neşet eder...” (29)

tebellür: Billurlaşma.

“...mübhem ihtisasatı bilâ-ihtiyar bir şekl-i müstakilde tebellür ve istikrar etmeye henüz vakit bulmadan evvel...” (44)

teblîg (a.i.): 1.Yetiştirme, erişirme, bitişirme. 2. Götürme; taşıma. (25, 26)

tebyîn (a.i.): Meydana çıkarma, belli etme; açıktan açığa anlatma.

tebyîn-i merâm: İsteğini, derdini açıktan açığa anlatma.

“...halecân eseri olmaları itibarıyla tebyîn-i merâm etmekte iseler de sırf manidâr olmaya istidat gösteriyorlar...” (32)

tecelli: Görünme, ortaya çıkma, kader.

“...Latince *ululare* ve İngilizcede *to ail* (in in etmek) şeklinde tecelli ediyor...” (33)

tecrîd: 1. Ayırma, bir tarafta tutma. 2. (ed.) Noktasız harflerden oluşan kelimelerle cümle veya mısra yapma. (34, 43, 44, 46)

tedkik (a.i.): Dikkatle araştırma, araştırılma, inceden inceye yoklama, inceleme. (26, 28, 34, 40)

tedkikât: Tetkikler, inceden inceye araştırmalar, incelemeler.

“...en münteşir lisanların tedkikâtı üzerine müesses olduğu gibi sâir fûnûnun tasnîfât-ı sahîhasını da kabul etmiştir...” (28)

tedric: Derece derece, basamak basamak ilerleme, ilerletme; azar azar hareket.

“...birtakım mefâhîmin iştirakı ile tutturulan müdrikat ancak melekât-ı akliyenin tedricen inbisata kelimesi suretiyle...” (55)

tedrisât: Tedrisler, öğretimler.

“...garpta Yunan ve Latin lisanlarının tedrisâtı hakkındaki eski usullerin tebdilini ihzâr ettiği gibi...” (28)

tefrik: Ayırma, seçme, ayırdetme. (41, 42, 44, 46)

“...Çocuğun söylemezden evvel ilk öğreneceği şey eşyayı tarassud ve tefrik etmek, etrafında bulunan eşhas ve eşyanın zâtiyyat-ı camidesini bir dereceye kadar anlamak...” (42)

tefsir: Yorum. (32, 55)

tegannî (Ar.) : Nağme etmek. (32)

“...bundan iki fiil müştaktır, birisi tegannî etmek manasına gelen ‘hayllni’ ve diğeri bir muzafferiyeti ilan demek olan ‘hayllieni’ dir...”

tehâlûf (a.i.): Biribirine zıt olma, uymama, farklılık. (27, 29)

“...Şu lisanlar da az çok tehâlûf ederler...” (27)

teheyyüc: Heyecanlanma, coşma.

“...tavrı teheyyüçte vücudun vaziyeti ile tetabuk eyler...” (30)

tehyîc: Heyacanlandırma, coşturma. (29)

tehyie: Hazırlama, hazırlanma.

“...hareket-i dimağiyesi o zatın mensup olduğu cemaatin tehyie ettiği bir kalıba ifrâğ olunur...” (48)

tekâmül: Olgunlaşma, evrim.

“...bir ağaç, bir bilûr yakılmış bir ateş, tekâmül halinde bulunan bir ilim hep tenemmü ettiği gibi...” (87)

tekellüm (a.i.): Söyleme, konuşma.

“...tarihen lisan ve tekellüme tâbi ve bağlı olup ancak şu tâbiyyet ile iktisab faide ve kemâl ederler...” (26)

tekrîr (a.i.): Tekrarlama, tekrar etme; bir daha yapma veya söyleme.

“...imtidad veya tekrar vermek için kelimelerin kullanılışına misal olarak liotocudo cesseden emek manasına gelen hou-hou-hou-giteho...” (39)

telâkki (a.i.): Alma, kabul etme.

“...su sesini chichita, chiti, chita diye taklid ve bunu bir alamet-i hayat diye telâkki ederler...” (38)

temayül: Eğilim.

“...lisan zümrelerinin inkisâmı ile bunları konuşanların kabiliyet-i cibilliyeleri, temayülleri ve eşkâl-i tabiyyeleri arasında...” (41)

temdîd: Uzatma, sürdürme, bir harfi uzun okuma.

“...o fa‘âliyyet-i dimâgiyyenin icrâât ve netâicini temdîd eden bir şeydir...” (56)

temellük: Mülk edinme, kendine mal etme, sâhip olma. (48, 52)

“...o cemaatte cereyan eden tasnifat, tecrîdât ve efkarî temellük eder...” (48)

temeyyüz: Kendini gösterme, sivrilme, benzerlerinden farklı olma.

“...bir çocuk hakiki eşya ile resimlerini çarçabuk temeyyüz edebilir aralarındaki münasebeti sezer...” (54)

tenevvüât (a.i.): Çeşitlenmeler, çeşit çeşit olmalar. (28, 86)

“...İlm-i lisanın gâyesi ise şu tenevvüâtın esbâbını münâsebet-i lisaniyyenin fikr ve menşe ile râbîta ve münasebetlerini keşf eylemektir...” (28)

tenvir: Işıklandırma, aydınlatma. (46, 55)

“...bu kelimeyi tenvir hususunda kullanılana hasr etmekle kalmayarak mâyi’ petrole bile bu adı teşmil eylemiştir...” (46)

terakki: İlerleme. (43, 50, 52)

terakkiyât: İlerlemeler.

“...Fikr-i beşerin bu hususdaki terakkiyâtı çok zamandan beri pek zayıf...” (28)

terbiye (Ar.): 1. Besleyip büyütme, beslenip büyütülme. 2. *eğitim. 3. Görgü

terbiye-i etfâl: Çocukların terbiyesi.

“...Terbiye-i etfâl hususunda, çocukları pek ileriye sürmekten sakınmalıyız...” (55)

terekküb: Oluşum.

“...azar azar tükürmeyi andırır birtakım masdurattan terekküb etmek mecburiyetinde bulunur...” (78)

tersîm (a.i.): Resmetme, resmedilme, resmini yapma, yapılma, resmini çizme, çizme. (26)

tesâhub (a.i.): Sahip çıkma, koruma.

“...Aza-i savtiyyeye tesâhüb hususunda çocuk daha ağır davranır...” (42)

tesirât (Ar.): Tesirler, etkiler.

tesirât-ı hariciye: Dış etkiler.

“...Fakat bu tesirat-ı hariciye neticesidir...” (50)

teskîn (Ar. gr.) : Bir harfi sâkin okuma: emr, farz gibi.

“...Arapçanın safîr , İngilizcenin teskin etmek manası olan tohush, Rumcanın iskat manasına olan sedzô...” (34)

tesmiye: Ad koyma, adlandırma, isim verme. (46, 85)

“...nebata su yürümekle hasıl olan renginden veya ışıldayıp parladığından dolayı bunun böylece tesmiye olunduğu söylenebilir...” (46)

tesviye (a.i.): Beraber etme, düz etme, düzleme.

“...Birleşmeleri mümkün olan malûmât şubeleri arasındaki mâniaları tesviye etti...” (28)

teşekkülât (a.i.): Şekillenme, meydana gelme, oluşum.

“...İnsanın teşekkülâtı şerâit-i mevcûdiyeti inbisat-ı tarihiyesi -bunların biri veya cümlesi- lisanın nutk suretinden ancak kendisine has olduğunu gösteriyor...” (27)

teşkîl (a.i.): 1.Şekillendirme, oluşturma. 2. Kurma. (26, 28, 29)

“...Dil ile ifade ettiğimiz lafzların heyet-i mecmûası lisanı teşkil eder...” (26)

teşmil (a.i.): Yayma, içine aldırma, kapsamına aldırma. 2. Daha umumi bir mana verme. (43, 46)

“...kâbil-i idrak olmadığından maddi bir şeyden maneviye teşmil hususi cidden güçtür...” (43)

teşrik : Ortak etme. (42, 47)

“...İlk önce gördüğü eşyaya adları teşrik etmeyi öğrenmişti...” (42)

tetabuk : Uyuma, uygun düşme.

“...tavrı teheyhüçte vücudun vaziyeti ile tetabuk eyler...” (30)

tetebbu: Derinlemesine araştırma, inceleme. (28, 53)

“...dolayısıyla diğer bir tetebbu takib eder ki o da insaniyyetin terakkiyatı, ecnâs-ı beşerin münasebât ve muhâceretleri tarihinde görülebilen hâdisât-ı lisanîyeden çıkarılabilecek hakâyıktır...” (28)

tevâfuk (a.i.): Uyuma, uygun gelme.

“...iftirâk-ı coğrâfiye uymadığı gibi zâhirî taksimât-ı cinsiyeye de tevâfuk etmez...” (27)

tevahhuş (a.i.): 1. yalnızlıktan korkma, ürkme. 2. vahşî hayvanlar gibi korkma, ürkme; emîn olmayarak bakma.

“...İlk taklîdî olan gürültüler tevahhuş, sevinç ve acı gibi tesirinden mütevellid fevrî nidalar olup...”(29)

tevârüs (a.i.): 1. Mirasa konma. 2. Birinden, diğerine irsen geçme. (40, 49)

“...teşekkülât-ı tabiyye ve sâiresini nasıl tevarüs ediyorsa onu da öyle tevarüs eyler...”(40)

tevâzün: Denklik. (37, 47)

“...Bizim altı panlar dememiz de bununla tevâzün eyler...” (37)

tevcih: Yönelme, yönlendirme, yorumlama.

“...fakat dikkatimizi şu tebeddülâtta ilk önce birisine ve sonra ötekine tevcih etmekte hiç güçlük yoktur...” (64)

tevdî (a.i.): 1. Bırakma, emanet etme. 2. Vedalaşma.

“...Fransız, İngiliz, Alman mürebbiyelerine tevdî eylediğimiz çocuklarımız o milletlerin dillerini kemal-i suhuletle ve selasetle konuşmakta...” (40)

tevessü: Genişleme.

“...zihnin tatbik ettiği usulün bir parça muhtelif şerait dahilinde tevessüünden başka bir şey değildir...” (53)

tevkif: Durdurma, kapatma.

“...dil birbiriyle mukayese edildiği zaman ilk tevkif olunacak nokta şudur...” (70)

tevlîd (a.i.): 1. Doğurma, doğurtma, üretme 2. (Mec.) Meydana getirme, sebep olma. (32, 52)

“...Oile diye kopardıkları çığlık Oile fiilini tevlîd etmiş...” (32)

tevsî' : Genişletme, genişletilme.

“...bir nebât keşfi o kelimelerin hükmünü tevsî ettiği gibi bazen büyük bir mukayesede o kelimededen bir büyük silsile çıkarmaktadır...” (89)

tevzî' : Dağıtım, dağıtma.

“...elvanın çeşitleri gibi tevzî' ve küme halinde tertip edilmiş ve bunları bir de kendiliğinden tevzî' ve cem etmek isteyen zihinlerin kolayca sezinilip anlayabilmesi...” (49)

tezahür: Ortaya çıkma, belirme.

“...aslından mensub olup nebatatın o hasasından alındığı tezahür eder...” (47)

tûl (a.i.): 1. Uzunluk, boy. 2. Zaman çokluğu, uzun müddet.

“...yeşil rengi hasıl etmek için emvâc-ı esiriyyenin tûl ve vefretinden bahs etmek ona düşer...” (45)

U

ulûm (Ar.): İlimler, bilgiler.

ulûm-i riyâziyye: Matematik ilmi.

“...maddi olan ve zahiren pek adî görülen şu hal bütün ulûm-ı riyaziyyenin düstur-ı umumiyesi olmuş...” (49)

usul-i a'sârî: Mahsullerden alınan onda bir vergi usulü.

“...bütün sayılara tatbik olunabilen usul-i a'sârî yani herhangi tabiatten olursa olsun yalnız on sayısının kendisinden olunana zammı suretiyle silsile-i a'dât tanzimi yolunu bulmuştur. Usul-i a'sârînin esası...” (49)

uzlet: Köşesine çekilme.

“...hafif sâitlerin terki ile bu anâsırın takallusu husule gelmek için ekseriya uzletin şiddetle zorlanmasını icab ettiren sesleri yaklaştırır...” (79)

ülfet: Dostluk, kaynaşma, görüşme, konuşma.

“...yeni lisan ile ülfet peyda ettikçe müdrikatımız onun çerçevesine uydukça onu bilâ-vasıta yani fikrimizi lisanımızdan tercümeyle lüzum kalmaksızın kullanacak kadar ilerledikçe...” (51)

V

vacib: Yapılması gerekli olan.

“...Çocuk için mefhum ile kelime arasında dahili ve vacib hiçbir rabıta yoktur...” (48)

vahdet: Birlik, teklik.

“...Bir cemiyet vahdetini muhâfaza ettiği müddetçe kendisine mensup olan nutukda hâssa-i umumiyesinde olan vahdeti muhâfaza eyler...” (57)

vahdet-i esasiyye: Tek asıl, tek temel.

“...aralarındaki uygunluk bu gibi teşekkülâtta vahdet-i esasiyyeye muvaffak geliyorsa...” (36)

vâkıâ (a.zf.): Gerçek, gerçi, her ne kadar.

“...Vakıa her çocuk mutlaka aynı kelimelerle dillenmeye başlamazsa da ilk lügatleri oe, oegoe, mouv, mbou...” (42)

vaz’ : Koyma, konulma, atama, bırakma. (30, 50)

“...çünkü şu tebeddül-i mânâ o vaz’dan neşet eder...” (30)

vâzıhan: Açıkça, açık olarak.

“...(Psikopos) adı tamamen ve vâzıhan bunu taşıyacak kimsenin salahiyet ve memuriyyetini bildirmiyordu...” (63)

vech: 1. Yüz, surat, çehre 2. Sebep, ilgi, münasebet, vasıta. (28, 31)

“...bilhassa vechin hali ile sesin telaffuzca olan derece-i tınneti nazar-ı dikkate almalıdır...” (31)

vefret (a.i.): Çokluk, bolluk.

“...emvâc-ı esiriyyenin tûl ve vefretinden bahs etmek ona düşer...” (45)

vukûu: Meydana gelme, cereyan etme.

“...bazen şerait-i müsaide vukûu ile yeni öğrenilen lisan eski mu’tâd olan ilk lisan yerini tutar ve onu unutturur...” (52)

vusul: Ulaşma, gelme.

“...Fakat maksada vusul için o amelin lüzumu kadarını görebiliriz...” (41)

vüsât : Genişlik, bolluk, fırsat.

“...birbirine benzeyen bir nevi hayvanlara (uş uş) deneceğini öğrenir, lakin (at) hususunda o vüsati o hürriyeti bulamaz...” (54)

Y

yegane: Biricik, tek.

“...Kelimenin kâfi ve yegane sebab-i istimali başka kimselerin de bunu kullanışdır...” (48)

yek (f.s.): 1. Bir, tek. 2. Birlik, bir oluş.

yek-nesak (f.b.s): Tek düzen, biteviye, değişmez.

“...Pu, Sudî’de ecnâs-ı safîle arasında yeknesak manadadır...” (35)

yeksân: Bir, beraber.

“...O kurduğu bina-yı muhteşem hak ile yeksân ederler...” (56)

Z

zâhir (Ar.) : 1. Görünen, görünücü, açık, belli, meydanda. 2. (zf.) Elbette, şüphesiz, öyledir ya. 3. Görünüşe göre, anlaşılan, meğer. 4. Dış yüz, görünüş.

zâhirî : Dış görünüş ile ilgili, görünüşte olan.

“...İhtilaf-ı elsine iftirâk-ı coğrâfiye uymadığı gibi zâhirî taksimât-ı cinsiyeye de tevâfuk etmez...” (27)

zamm: 1. Ekleme, arttırma. 2. (Ar. gr.) Bir harfin mazmum, zammeli [yânî o ile] okunması.

“...nidalar hâsıl eylediği gibi işittiği sesleri ve gürültüleri de taklid ve bunlara zamm ile...” (31)

zarûrât (a.i.): Zaruretler, muhtaçlıklar, yoksulluklar; sıkıntılar. (26)

zâtiyyat-ı camide: Cansız, donuk kişiler.

“...eşyanın zâtiyyat-ı camidesini bir dereceye kadar anlamak ve bunların ef’al ve evsaf-ı mümeyyizelerine dikkat eylemekten...” (41)

zevât: Kişiler, şahıslar, kimseler. (45, 53, 56)

“...kelimelerinin beşte üçü terbiyeli cemiyetlere mensub zevat için kâfi olup aşağı tabakalara mensup olanlar ise bunlara nazaran pek az lügate muhtaç olduklarını...” (53)

zucret (a.i.): İç sıkıntısı, yürek darlığı.

“...Feycî kadınlarının zucret beyanı için Oile diye kopardıkları çığlık Oile fiilini tevlid etmiş...” (32)

zû- (a.s.) : “sâhip” mânâsına kelimelerin başına gelerek *birleşikler meydana getirir.

zû-fevâkih-i kebîre: Büyük meyvelere sahip olan.

“...*O nebâtın keyfiyyetine göre mesela: “zû-fevâkih-i kebîre” gibi bir ad ...*” (89)

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışmada dilbilimi alanında önem arz eden Necip Asım'ın Darülfünunda muallim olduğu zamanlar yararlanmış olduğu bilimsel yazıları Arap harflerinden günümüz harflerine aktarılmış ve ardından bu metinlerde geçen kelimelerin sözlüğü oluşturulmuştur.

Çalışmamız ile Necip Asım'ın Türk dili hakkındaki görüşlerini ortaya koyduk ve bu alanda çalışma yaparken incelemelerinde nasıl bir yol izlediğini ana hatları ile tespit etmeye çalıştık. Necip Asım Türk dilini incelerken diğer diller ile kıyaslamalar yaparak kelimelerin kökenine inmiş çeşitli benzerlikleri ortaya koymuştur.

Yazarın diline baktığımız zaman metinlerin başlangıcında daha sade bir dil görülürken ilerleyen yazılarında dil terimlerinin artması ile daha bilimsel ve ağır bir dil ile devam ettiğini gördük. Bu hususta incelemesini yapmış olduğumuz metinler olan 'Darülfünun Dersleri' yazılarından yola çıkarak Necip Asım'ın diline bakılırsa tam bir tasfiyeci olmadığı ve kendisinin de belirttiği gibi lüzumlu görülen Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılması gerektiği görüşünü onaylar niteliktedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)* . Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Sami, Ş. (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Nâci, M. (2009). *Lûgat-i Nâci*. Haz. : A. Kartal. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ayverdi, İ. (2005). *Kubbealtı Lûgatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- İhsanoğlu, E. (1993). Dârülfünun, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 8. Cild 521-525: İstanbul
- Uçman, A. (2006). Necip Âsım Yazıksız, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 32. Cild 493-494: İstanbul
- Kanar, M.
- Ata, Aysu (2017). *Dârülfünun'dan DTDF'ye Türkoloji Öğretimi*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi : Cilt 2, Sayı 1
<http://turkoloji.cu.edu.tr/>
- Özkaya, S. ve Önata, S. (2018) *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuasında Türk Tarihi (1925-1977) (Bibliyografik İnceleme)*. Alınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2, S. 3 : 97-117
- Böler, T. *Necip Âsım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi: s. 195-207
- Dilaçar, A. (1969) *İlk Dilcilerimizden: Necip Âsım Balhasanoğlu Yazıksız*. Ankara: Türk Dili: C. 19, s. 210
- Timurtaş, Faruk K. (1960) *Ölümünün 25. Yıldönümünde Büyük Türkçü Necip Âsım Yazıksız*. Türk Yurdu: S.9 s. 46-48

دارالفنون

درس صحیفه سی

۲۷ جزو صحیفه سی

علم لسان

معانی: محیی عاصم

باشلانچ

۱

لسان، عمومی و قیصه بر صورتده، فکر بشرک واسطه تعبیری دیه تعریف اولنه بیلیر.

دها کنیش بریولده، لسان فکره وجود ویرن، بونی سزینلننره بیان واسطه درده دینه بیلیر. مثلاً قرون وسطی انسال بشریه سی دهاسنی افاده ایدن عظمتی آثار معماری سی، دینی سی و قهرمانی سی ایه قرن اخیر اساتذ اقام مرام ایدیور، دینکده حق یز، فقط فن نقطه نظرندن اجرا ایدیلر چک بر تدقیق ایچون لسان کلمه سنک ادا ایدیلر معنای دهازایده قصر ایتمک اقتضایدر، چون کچوکا دقت ایدلر سه شو لسان کلمه سی انسانک فکریته دالاننده شبه او ایدن البریک بتون حاصلاننه شعول کسب ایدیه بیلیر. اصل دیل ایسه انسانک بیلهرک قصداً انسانه فکری تبلیغه واسطه اولان برطاقم اشارت لک هیئت مجموعه سی، فکرک انشقاله مخصوص بر تعبیردر.

قوللانیسه بیلن و آرزوق مستعمل اولان اشارت لره مختلفدر. اولره کوزه، قاش، ال، دوداق اشارت لری و پاندومیا، ترسیم و تحریر اولتمش یازی، صوت صریحدر، اشارت لره کوزه، واصواب قولانغه خطاب ایدر. اشارت لره بالخاصه دینلر لره خاص کیسدر. بونکله برابر شو ییچاره لر، علی العاده نقطه قادر کمنه لر طرفندن تعلیم ایدلر کلمه سی جهته له، قوللاندقلری اشارات مرثیه دائم الشکال عینی اوله میوب اکثریا بزم یازی لرمن کبی اعتباری اشارت لره حالددر. فورجه و یا قلم ایه ترسیم و تحریر اولان اشارت لره هر نه قدر اساساً بدایتده سرست و مستقل ایسه لره، تاریخ لسان و تکلمه تابع و باغی اولوب آنجق شوا تب ایه اکثر اسباب فائده و کمال ایدر لر. دیل ایه افاده ایشدیکنز لفظ لک هیئت مجموعه سی لسانی تشکیل ایدر. ایسته بزمه بوراده مشغول اوله جغمز محکم موضوعی بودر. قولاق ایه ادراکی قابل، جمعیت بشریه ده فکرک آکلادله سه خادم اولان صوت لفظی لساندر، اشار و یازی بونلره درجه ناییده مربوطدر.

شو تعریف ایتدیکنز صورتده لسانی بولیمان هیچ بر جمعیت بشریه تصادف ایدیه میورز. جنس اعتباریه الیوقاریده

بولنانلره الوحشی اولان هر انسان نه قدر محدود اولسده یته سویلر. فکری تبلیغ ایدیه بیلیر. بناء علیه لسانک انسان ایچونک طبیعی واسطه بیان اولدینی کوریلور. انسانک تشکلاتی شرائط موجودتی، انبساط تاریخی سی - بونلرک بری ویا جمله سی لسانک نطق صورتندن آنجق کندیسه خاص اولدینی کوستریورکه « حیوان ناطق » تعبیری بوندن اوترودر. واقعا حیوانات سفلیه نکه ده آرالرنده کی مناسب لک ضرورات محدودده سی ادایه کافی بر واسطه تبلیغ لری وارددر. کویکک آلامه و اولومه سی بر بوندن آیری، مختلف معنای افاده ایتدیکی کی بونلرک درجه لریده وارددر. طاقوق عادی غیذا قلمه سیله جایدن ساکنانه بر صورتده مسترخ اولدینی کوستریر. خصوصی بر جغای ایلده خلیجان و هیجان ایما ایدر. حیوانلرینه مخاطره یی آکلانق ایچون آیری رباعی بر تسمی اولدینی ده آکلایورز. فقط حیوانک دلی یالکتر انسانلر ککنندن آشای اولغله قالماز. اساساً آرالرنده کی فرقدن طولانی ایکسسه بر آدو بر مک ممکن دکدر. اصل لسان طبیعت بشریه نکه خصائص اساسیه سندن، باشلیجه ملکه لر ندر:

حیوانه قیاسله، هر نه قدر انسان دلی بر ایسه ده، اختلافات دینه چک قدر انواعی محتویدر. لسان بشر، السنه مختلفه نکه هیئت مجموعه سندن، ایشدیلر قابل اولان اشارت لره هیئت متفرقه سندن عبارت اولوب بونلرک آرالرنده کی فرق ایسه کندیلری واسطه افهام ایدن اشخاصک بر بری آکلایه به جقلری درجه سنده بولانلری بیلرک چوقدر. شولساندرده ازجوق تخالف ایدر لر. برطاقلری وارددر که آرالرنده کافی درجه ده بر مناسب بولندیقندن آزدقت و زحمتله بونلری سوبیلنر بر بری آکلایه چق درجه ده برفرق کوستریر لر. برطاقلرینک آرالرنده اوقدر مشابیهت وارددر که بر برلرینه اولان مشابیهتی بر یاقشده کوزه جاربایر. دیگر برطاقلرینک ایسه آرالرنده کی رابطه لری آنجق تدقیق و تحری ایه میدانه جبقار یله بیلیر. دهاسا برطاقلری وارددر که کندیلری قونوشان انسانلر آراسنده ملکات عقلیه جه برفرق اولدینی حالد کرک لکه و کرکسه صرف ونحو جه تماماً اختلاف بولنور. مراتب عرفانی یک متفاوت اولان اشخاص - آرزوق مکملیت ایه - آنجق بر لهجه قوللاندقلر، ملکاتده کی عدم مساوات روحلرده کی استنباسه مانع لر احداث ایدر. اختلاف السنه افتراق جغرافییه اومدینی کی ظاهری تقصبات جنسیه یه ده توافق ایغز. بر لسان و یا مشابیهتی قونوشان بر جوق مختلف ملته لر بولندینی کبی بر بوندن تمایله آیری دیلار قونوشن ملته رده وارددر.

حیوانلرک طبقات علویه سنده بونلک تک توك ایزینه تصادف اوله بیلور .

درلو درلو قونیشلان لسانلرده کی مشترک سسلرک مکمل بر جدولی ترتیب اتمک قولای دکلدر بوصوکی کلز . برایشدر . بویه لسانلر آره سنده مشترک اولان صوتلرک بر اثر تقلید اوله رق اظهار ایدلش منادالردن عبارت اوله جفی هر عقل تسلیم ایدر .

اوئولوف Oulof لرک اضطرابه دلالت ایدن hhihhe لری انکلیزجه ده heigho شکلند کورلیدی کی روملو ÉÉÉÉÉ ولایتلرده heu,heu صورتسده بونی اظهار ایدرلر . بزیم واه واه ا دیه حیرت ایچون قوللاندیفمن منادا آمریقانک (شینوک) chinouk دینلن قبا دیلنده hwah-hwah-hwah طرزنده روزایدیور . واه واه « بزده برشیته آجیمق ایچون دخی قوللانیلیر . اورویالیلرده بنشه بوکا پک یاقین بر معناده اوله رق آلمانجه ده Wehe,Weh اسکی ولایتجه vae قوللانیلیر . شوقدرکه بونلرده عینی زمانده خفیف برشمه تهدید واردرکه تورکجه « واه واه » ده یوقدر . مختلف دیللرده بولتان و بربرینه بکزمین منادالر اکثریا عینی حسلری اظهار ایچون قوللانیلیر و سده یته بونلری آکلامقده کوچلک چکمپورز . بوراده بالخاصه وجهک حالی ایله سسک تلفظجه اولان درجه طنی نظر دفته آلمیلیر .

m'm'm'm دیه دوداقلر قابالی اوله رق چیقاریلان سس برشخصک سویلمک غیرتنده بولندیغه دلیل باهردر . ایشته انکلیزجه ، فرانسرجه و تورکجه ده سکوت اشمار ایدن mum . موم ، hum,motus هوم ؛ کله رلی ودها برصبره گلات تقلیدی بوقیلنددر . ازجمله زولو zulu دیلنده momata موماتا دوداقلری قیلملداغق ، شبلی دیلنده nomu نومو صوصدیرمق . کیشه quiche جه ده mem سکوتی و بوندن مشتق اولان memer دیاسیز اولمق ، اسلاوجه ده (نمسه) دیاسیز دیکلدر . تاهیتی Tahiti جه ده mamu صوصمق دیکلدر .

اوفله مه صورتیه اولان اشارتصویت ایدلیدی صورتده حقارت و خشنودسز لغه دلالت ایلر و ! pouh!puph!pah!bah کی منادات شفویه حاصل ایدر . تورکجه مزده بومنادا bah!pouh شکلنده در . غال دیلنده pw آشای لاتنجه ده puppup اوسترالیبا وحشیلرند paoh در . شو معارزه مقابل مثلا مالزی دیلنده اوفله مک معناسنه کن puput کی رجوق تقلیدی کله ر واردر . بومنادا توکورمک فعلنه رفاقت ایدن حرکت منقلب اولور ، و بو حرکت t,t,t کی منادات سنیه نی تولیدایلر . مثلا انکلیزجه ده tut-tut! اولور .

بشون موجوداتک افهام مرام ایچون واسطه طبعیه و اساسیه سی اشار و یوزنده کی حرکتلردر . شو واسطه ، زمانز و حشیلرند انیساطه کله رک ، بونلره یاقین انسان و حیوانلرده عین شرائطده و عینی منظره آلتنده نمایان اولور ، و حیاتیات و افکاره ظاهراً ترجمان اولان هیجانلرک محصول اختیاریه سی . شخص اوزرینه تأثیر ایدن طبیعت اشیا و عکس عمل اجرا ایلن حالت عضویه ایله بر مربوطیت لازمه موجوددر .

انسان و حیوانک عینی وجهله صوت چیقارمقله هان بالمجبوریه حسیات و افکار ایچون بتون وجودک حرکت اتمه سی اراننده بر رابطه بولمقددر . ایشته شو علاقه تهییج طورینی وجوده کتیزیر . اوخ ! آم ! اوخ ! منادالرنک مناسی هیجانک طورینه کوره دکشیر ، وطور تهییجه وجودک وضعیتی ایله تطابق ایلر ، چونکه شوتبیدل معنی اووضعدن نشئت ایدر .

مثلا .

« اوخ ! اوخ ! سوخ » نسبت (اوخ یا اکی)

« اوخ ! آخی »

« اوخ ! بیقینی ، اوصانج »

« اوخ ! آغری کی »

بو علاقه بالخاصه کولمده کوزمچاربار . موسوئیلور : « سرت برچهره ایله مترافق اولان محقرانه و یامستیزیانه برکولش ، مسرت آمیز صورتده نمایان اولاندن بوس بشون آری در . »

انسان ایله حیوان آراسنده صدا ایله افهام مرام خصوصتنده اوافق تفک ایزلر اولوب انسان و حیوانلرک ایلک چیقاردقلری معنیدار سس و کورولتیلرده بربرینه بیکزمکده در .

شو حالده اعضای صوتیه و اوضاع وجودیه واسطه سیه ابراز اولتان هیجان آمین و یا نوعاً خلجانی تقلید ایله چیقاریلان ندالر ایله بونلرک ترجمه ایلدکلری افکار و حسیات آراسنده بر رابطه لازمه وار دیکلدر .

انسان حالت اجتماعیه و عقلیه سی کافی درجه ده انیساط ایستدیکی کون سنی کاله ایردیرمک ایچون باغیرتیلری درلو درلو منادالره تحویل ایله کندیسنه مخصوص باغیرمه لر ، یا خود ندالر حاصل ایلدیکی کی ایشتدیکی سسلری و کورولتیلری ده تقلید و بونلره ضم ایله بونلری ابنای نوعی آراسنده مبادله حسیات واسطه ایدندی . راجه ساد عقلی و ضمیری ایله حسابلانه رق اظهار اولتان تقلیدی باغیرمه لر آنحق انسانلغه لایق رشیدر .

لسانک منشئه طوغری

۱

لسان متکلمی تشکیل ایچون وجودی لازم اولان صوت و کورتلیک شرايط متعدد و اقدامات متوالیه نتیجه‌سی اوله‌رق بوجاله کلدیکی بو کون قبول اولنیور . ملک لسانیه سارملیکلر کی محیطک ، هیئت اجتماعیه‌ک و شخصک بلا اختیار عکس عملک تاثیریه کسب انبساط ایلمشدر . لسانک مدنی بهیمیت در . مایعونلرک طبقه عالمیه‌سی اوزرنده هنوز مشاهدات اجرا ایدیه مدیکندن انسانده بدایه‌سبوس آوزره Cebus Azurae کی خلجانلر ترجه ایچون باغیرمق و شیمپانزه لرده کورلدیکی اوزره و جهنده وسائر اعضا سنده کوستردیکی حرکتلرله کندی هم جنسینه ایصال مرامه باشلا شدر . صوکره‌لی حالت اجتماعیه‌سی کسب قوت ، افراد جماعده کثرت حاصل ایدیکجه افهام مرامه زیاده و صیغه لزوم کورلش . بوسیلله خلجان باغیرتیلری ده و اعضا اشارتلی ده آتمشدر . ینه وزمانده کرک جنس دیگرکی صداسنه تحالف و الحان و بره‌رک جاب و جذب یولی آدامق ، کرکه ایشندیکی بتون کورلی و باغیرتیلری تمامیه تقلید ایتمک و یاخود ده احتماله یاتین اوله‌رق شو ایکی ساقه‌دن هراکسکن تاثیر ایل سنده ده نازک جوشیدلر و درجه‌لر حصوله کلدشدر . شو حالده بونلر مادا دیدیکلر کلردن بشقه برشی دکدر . ایلمک تقلیدی اولان کورلرلر توحش ، سوخ ، واهی کی تاثیراندن متولد فوری ندالر اولوب کیت کیده اصوات ملفوظه شکلی آتمشدر . هله بونلرک الک کوزل شکلی مناسدا دنیان کله‌لر درکه بونلر لسانک آراغاجی تشکیلی ایدرلر . بونلرده اورغودیدیکلر accent موجود بولور . شو نظریه بر استدلال نظریه باقی لایق دکدر . . وقته اولمش اولان حال ، حالا اولوب کیمکده در . قریم مجاریه‌سی زماننده یان‌انه حرب ایدن فرانسه و انگلیز تفرلری بر لرینه آتیق باغیرمه و درلو اشارتله افهام ایدرلر دی . ملکتمز دهده بر برینت دینی آکلایه میانلرک بویه حرکت ایدلکری هپ کوروپورز ، لسان یوندن موسیوتیلور M.B.Tylor اوده‌دن بری ، ایدیلن تجربه‌لی خلاصه اده‌رک « وحشیلر مراملری اکلاقم ایچون اصوات خلجانیه و نداییه استعمالده زیاده ملکیتی حازدرلر . بوملکه بعض هیجانلرک اختیاری برصوت چیقارمه‌لینه خادمدر . بواصوات هیجانیه و ندالر اونلرک فکرلری ترجه به خدمت ایتدیکی کی بونلر لسان صرفیه‌کله اوله‌رق کیرلر . شو حالده اوو وحشیلر یک اعلا لسان ابدعی واسطه و ملکسینی حازدرلر . « دیور .

لسان و علم السنه ایله اوغراشانلری بو بوکا بکرر مشهلر اشغال ایدر . بوعلمک موضوعی ایلمک اوکیجه لسانی فکر بشرک اداسته واسطه اولق اعتباریه هیئت عمومیه‌سنجه آکلامق . صوکره‌ده کرک عناصر مشکله و کرکسه نحوی نقطه نظرندن تدقیق ایتمکدر . علم لسانک غایه‌سی ایسه شوتوعلک اسبابی مناسبات لسانیه‌ک فکر و منشأ ایله رابطه و مناسبتلری کشف ایلمکدر . بوعلم ماضی و حالده لسانک اسباب موجودیتی و ممکن اولدینی مرتبه‌ده ایلمک مبادیسی آرار . فکرک معاونی اولق اعتباریه قمتی ، بی نوزمک انبساطی اوزرینه درجه تاثیریی تعیین ایتمک چالیشیر . برده طولانیسی ایله دیگر برتبع تعقیب ایدرکه اوده انسانیتک ترقاتی ، اجناس بشرک مناسبات و مهاجرتلری تاریخده کوریه‌یلن حادثات لسانیه‌دن چیقاریله بیلجک حقایقدر . بوکی مشهلره تعلق اولان فائده‌لری انکار ایدجک پردوشونجه ساحی هیچ بر آدم بولنه‌جی کی حلالری ایچون آزجوق چالیشیمان بر فیلسوف ده یوقدر . فکر بشرک بو خصوصده کی ترقاتی چوق زماندن بری یک ضعیف برشی اولدیندن علم لسانک ده طبقات ارض و کبسا کی یکی بر علم اولدینه حکم ایدیه‌یلیر . شویله‌جه هنوز طوغش بر معرفت اولدینی حالده کنیش براسه ، معین بر موضوعه ، جدی بر اصوله ، غم‌دار نتیجه‌لره مالکدر . الک مهم و الک منتشر لسانلرک تدقیقاتی اوزرینه مؤسس اولدینی کی سائر فونک تصنیفات صحیفه‌سی ده قبول آتمشدر . تاریخ انسانیت و اجناس مختلفه‌سنه متعلق یک سالم حقیقتلر ، یک درین مشاهده‌لر وجوده کتیرمشدر که بونلری بشقه واسطه ایله اله ایتمک قابل دکدی . شرقده عربی و فارسی ، غربده یونان و لاتین لسانلریک تدریساتی حقدکی اسکی اصوللرک تبدیلی احضار ایتدیکی کی ، بر قاج بیلله قدر آتیق آدبی بیلدکلر منکده تحصیلی میسر قلمشدر . برلشمه‌لی ممکن اولان معلومات شعبه‌لی آراسنده کی مانعه‌لری تسویه ایتدی ، ایتدی ده فکر جدیدینسانک ایچنه کیره‌رک دوشونجه صاحب‌لرینه محررله الزم برشعه معرفت تشکیل ایلدی فی الحقیقه علم لسانک بتون غوامضه دکدهده مبادیسه اطلاع‌دن مستغنی بر ذات تصور اولنه‌ماز .

لسانک ابتدائی حادثه‌لری آکلامق هرکس ایچون باخصوص کندی دبلندن بشقه برینی ده بیللر ایچون یک قولایدیر . محترم مخاطبلر منک انتظار دقتی شو نقاط اساسیه اماله‌ده ، خصوصده عموم کوسترمکه ، معلومات عمومیه‌ک سطح‌ایندن اساسلرینه ایرمکه ، نمرات ناقه اقبانی امیدنده بر .

بشون موجوداتك افهام مرام ایچون واسطه طبیعی و اساسی اشیا و یوزنده کی حرکتلردر ، شو واسطه ، زمانز وحشیلرنده انیسه واسطه کلهک ، بونلره یاقین انسان و حیوانلرده عین شراطده و عینی منظره آلتنده نمایان اولور ، وحیات و افکاره ظاهر آ تر جان اولان هیجانلرک محصول اختیارسی ، شخص اوزرینه تأثیر ایدن طبیعت اشیا و عکس عمل اجرا ایلین حالت عضویه ایله بر مربوطیت لازمه موجوددر .

انسان و حیوانک عینی و جهله صوت چیقارمقله هان بالمجوریه حسابات و افکاری اظهار ایچون بشون وجودک حرکت اتمی ارسانده برابطه بولمقدردر . ایسته شو علاقه تهییج طورینی وجوده کتیرر . اوخ ! آم ! اوف ! منادالرنک مناسی هیجانک طورینه کوره دکیشر ، وطور تهییجه وجودک وضعیتی ایله تطابق ایلر ، چونکه شو تبدیل معنی اووضعدن نشئت ایدر .

مثلا .

« اوخ ! » سونج ، « نسبت (اوخ یا اکی)

« اوخ ! » آجی ؛

« اوف ! » یقینتی ، اوصانج ؛

« اوف ! » آغری کی

بوعلاقه باخفاصه کوله ده کوزه چاربار . موسو نیلور : « سرت برچهره ایله مترافی اولان محقرانه و یامسهنزانه برکولش ، مسرت آمیز ضرورتده نمایان اولاندن بوس بشون آیری در . »

انسان ایله حیوان آراسنده صدا ایله افهام مرام خصوصنده اوافق تفک ایزلر اولوب انسان و حیوانلرک ایلك چیقاردقاری معنیدار سس و کورولتیلرده بریرینه یکزه مکدهدر .

شو حالده اعضای صوتیه و اوضاع وجودیه واسطه سیله ابراز اولنان هیجان آمیز و یا نوعی خلجیان تقلید ایله چیقاریلان ندالر ایله بونلرک ترجمه ایلدکاری افکار و حسابات آراسنده برابطه لازمه وار دیمکدر .

انسان حالت اجتماعی و عقلیه سی کافی درجهده انیسه ایتدیکی کون سنی کاله ایردیرمک ایچون باغیرتیلرینی درلو درلو منادالره تحویل ایله کندیسنه مخصوص باغیرمه لر ، یا خود ندالر حاصل ایلدیکی کی ایشندیکی سساری و کورولتیلریده تقلید و یوننر ضمیمه بونلری انسانی نوعی آراسنده مبادله حساباته واسطه ایدندی . بر اجتهاد عقلی و ضمیری ایله حسابانلره رق اظهار اولنان تقلیدی باغیرمه لر آنجیق انسانلغه لایق رشیدر .

حیوانلرک طبقات علویه سنده بونک تک توك ایزینه تصادف اوله نیلور .

درلو درلو قونیشلان لسانلرده کی مشترک سسلرک مکمل بر جدولی ترتیب ایتمک قولای دکدر بوسوکی کلز برایشدر . بویه لسانلر آرمنده مشترک اولان صوتلرک بر اثر تقلید اوله رق اظهار ایلش منادالردن عبارت اوله جغنی هر عقل تسلیم ایدر .

اوئولوف Oulof لرک اضطرابه دلالت ایدن hhihe لری انکلیزجهده heigho شکلند کورلیدیکی کی روملر ÉÉÉÉÉ ولائیلرده heu,heu صورتنده بونی اظهار ایدلر . بزم واه واه ایه حیرت ایچون قوللاندیفمز منادا آمریقانک (شینوک) chinouk دنیان قبا دیلنده hwah-hwah-wah طرزنده پروژایدیور . واه واه ، بزده برشیته آجیمق ایچون دخی قوللانیلر . اووویالیلرده بنه بوکا پک یاقین بر معناده اوله رق آلمانجهده Wehe,Weh اسکی و لایبیجه vae قوللانیلر . شوقدرکه بونلرده عینی زمانده خفیف برشمه تهدید واردرکه تورکجه ده واه واه « ده بوقدر . مختلف دیللرده بولنان و بریرینه یکزه منادالر اکثریا عینی حسلری اظهار ایچون قوللانیلمه یورسده یه بونلری آکلامقده کوجلاک چکمپورز . بوراده باخفاصه و جهلک حالی ایله سسک تلفظجه اولان درجه طنی نظر دفته آلمیلدر .

m'm'm'm دیه دوداقلر قابلی اوله رق چیقاریلان سس بر شخصک سولمک غیرتنده بولندیفنه دلیل باهردر . ایسته انکلیزجه ، فرانسرجه و تورکجهده سکوت اشعار ایدن mum . موم ، hum,motus هوم ؛ گلهاری ودها برصیره کسات تقلیدی بوقییلنددر . اؤجمله زولو zulu دیلنده momata موماتا دوداقلری قیلمداقمق ، شیلی دیلنده nomu نومو صوصدیرمق ، کیشه quiché جهده mem سکوتی و بوندن مشتق اولان memer دیاسز اولمق ، اسلاو جهده (نمسه) دیلسز دیمکدر .

تاهیتی Tahiti جهده mamu صوصمق دیمکدر . اوفله مه صورتیه اولان اشعار نصویت ایدلیدیکی صورتده حقارت و خشنودسز لغه دلالت ایلر و ! puph!pahlbah کی منادات شفویه حاصل ایدر . تورکجه مزده بومنادا bah!pouh شکلرندهدر . غال دیلنده pw آشایگی لاقنجهده puppup اوسترابا و حشیلرنده paoh در . شو معناره مقابل مثلا مالزی دیلنده اوفله مک معنایه کلن puput کی بر جوق تقلیدی کله لر واردر . بومنادا توکورمک فعلنه رفاقت ایدن حرکت منقلب اولور ، و بو حرکت t,t,t کی منادات سلیهی تولید ایلر . مثلا انکلیزجهده tut-tut! اولور .

تورکجه مزده ايسه تو، توه! کي منادات سنييني، توکورمک و تقصير مق، توکورک تقصيري کي کلهري حصوله کتير مشدر. تاهيتي دبانده توتو آ tutua توکورمک، شيلجه ده tuvcutun کلهري حاصل اولمشدر.

ايسته هر برده عيني معنایه کن اصوات ندایه، بونلرک قیمتی هیچ بوجهله وضعی و اتفاقی دکدر. آزچوق موفقيله و مرور ازمان ايله آزچوق تبدلاته دوچار اولان منادالردن مشتق بونلرک کلهر بالعمکس هر برده صوت و مناجه مساوی برمائات کوستر منزل، آرتق بو مشتقات حالت ابتدایه و اختیاری لری محافظه اچمه مشدر. بونلرک فکرایله رابطهلری دهاطار یعنی، آرتیقی و کرکیدر. آنلرده تطبیقات نساییه دها زیاده مساعد اولورلر. تقلیدی اولان اصللری و خلجان اثری اولهلری اعتباریله تبیین مرام ایتمکده ايسهلرده صرف معنیدار اولغه استعداد کوستریورلر. بدرجه دها کچرسه شکل و معنایری محافظه و نقل ایچون غرضیه اشدر لزوم کورینه چکدر.

توضیح مرام ایچون موسیو (تیلور) دن برازدها مثاللر آلهلم:

فیجی قادیلریک نخرت بیانی ایچون Oilé دیه قویاردلری جیفلیق Oile فعلی تولید ایش، شرهدهده (وای) مناداسی ايله بونلر اسمی اولان (واویلا) حاصل اولمشدر. ینه بونلرک لاینجدهده ululare و ایکیلرجهده to ail (این ایتک) شکسته نمجی ایدیلور. تورکجهده بونلرک ممانلی (اولومق) اولور. (غاللا) دبانده اغلامق، باغیرمق صاواش چیفلیق قویارمق معنایه کن iya نك ممانلی اولهرق روحیهده باغیرمه معنایه ia,ie و جیفلیق معنایه iéios کلهری وارد. شرقی ترکجهسده اغلامق معنایه کن یینلاماق و عئمانلیجه مزده ایتمکده بوضیره کیره بیلیر الفاظ تقلیدییه قیاسینوق chinouk دباندهده kshih kish فعلی هندی زمره سده جاریلری و بالخاصه آنلری سورمک ایچون قوللانیلان ایکی باغیرتیدن مرکبدر. تورکجه مزدهده طاووقلری سورمک، قوشلری اورکومک ایچون کیش-کیش دیرز. کولمک خادنه سنک صوت ملفوظی اولان heehee شینوق دبانده. شطارت و اکنجدهدیمک اولهرق بولفظ معنیدار مقامنده قوللانیلور. ملا mamookheehee اکلمک، اولسانجهه تفریه کوره mak hee-hee یعنی hee یاچمق دیمک اولور. و hee-house میخانه و اکنجه یری معنایه کلور. قبط

دبانده بونلرکی معنایه اولان Eioiō مناداسی ايله برده بیلانک قارآ Carajas دبانده ینه و معنایه کن ei ک براصلدن اولمی شایان دقت اولدینی کي ایکی صوت معنیسداردن مرکب اولان وقاچق معنایه کن Hai-hai فعلی ده بوبلدر. تورکجه مزده، جوانی سورمک ایچون قوللاندیمز هایلماق ایلده بونلر برمناسیتی کوریلور.

(پهرو) مناجاتنامه سنک هر قطعه سنک صوکنده haylli نداسی اظهار اولور ایدی، بوندن ایکی فعل مشتقدر، بریلی نفی ایتک معنایه کن hayllni و دیگر ی برمظنری اعلان دیمک اولان haylleni در. بزم تورکجهده ک حایقمرق فعلی ايله آلاهی! نداسی و سولمک معنایه کن آیتیمک، ایتیمک فعللری ايله بونلر آراسنده برتوزان کوریله مزمی؟ پره نه ده خصوصی و بک اوزون بر باغیرتی به hill دنیلورکه بونلر کوش ویا آتیه طایلمق زمانندن قاله اولمی محتملدر. (زولو) بک حیفاه دقلری مسرت آوازینک تیتیلرک آلا alala و درو مجنک alala و بوندن مشتق اولان alalodza فعلی ايله مشایهتی وارد؟ عبرانیجهده هیلل hillel ده مدحیه او قومق معنایه اولوب فرانسزجهده کی alleluia ده بوندندر. سوریه قادیلریک «لولو! لولو! لولو! لولو!!» ده بقیقاردلری زیلیتده بوندندر. بعضی دبللرده صرف پوننده عمومی و مجرد قیمت بیانییه اکتساب ایلش برچوق منادالر وارد: نژاپون دباندهده ki! مناداسی بوقیلدندر. بونلر قیمت بیانییه برحس حیرت دلالت ایتکدر. شوکله بی اسملر اوکنده بلاحقه شرف مقامنده قوللانیلور؛ بر آدم مافوقه برشی سولیه چکی زمان اوکا عائد اشیا آدرینک هر سنک اوکنه بونی علاوه ایدر. تراکت لوازمندن اولهرق ینه بونلر قادیلرک اوکنه کتیرلیدی کي چوققلرده بالاییه Ototo، آنارییه Ococo دیه خطاب ایدرلر. ژاپویسانک پای نمخی اولان (یدویه) ده بیوک (یدو) معنایه اولهرق Oyeddo دیرلر. (تیلور) ک تدقیقه کوره. بوندن بک اوزاق و بک مختلف دیلارده بزم اثبات ایچون قوللاندیمز (اوت) صوامت انقیه و بونلر نفیسی اولان خیر! ده ملازم و یا مسرت صورته تلفظ ایدیلن صوات ايله ادا اولندیمز دقت ایتمشدر. غری آوسترایلده شکل تصدیق i-i-داریا darien لرده éé، بولینژیا و جنوی آمریقادده io! aio! ia! é! ii! در.

تورکجه مزدهده ethé! بونلره مقابلدر. گواتو guato دبانده اوت! ii، خیر! mau، ژوماناما oumanabou، جده! aeu! او! hu! خیر دیمکدر. پهرونلر کیشوا quicha لساننده! uh! تصدیق ema! manad نفی و سلبه دلالت ایدرلر؛ وحی

شوصو کره کی گه دن manamni دبه انکار اتمک معناسنه بر فعل چیقار لرل آفر قساده غاللا دیلنده اوت ! hm خیر 'hn, hin, قبط دیلنده ie, eie اوت . خیر An, emmen enmmu وسارمدر . سانسکری ده hi اوت , na خیردر . فارسیده ده (نا) در. هندارو بانی لسانلر نده ده بویه اولدینی تورکجه ده لفظ تصدیق eié, hé اولدینی کی فعلارده ادات نفی ma, me اولدینی معلومدر . عینی ملاحظه , صافره نوغسندن !sh! s!h سقنده بطیق اولنه بیلیر. هر برده منادا اولان s صوصدیرمق ویا یلریله مکی منع اتمک ایچون قوللاندینی کی معنائی مشتقه بیان ایدن گله لکده ترکیبیه کیرر ایشه صوصدیرمق , ایصاق چالمق , ایلرلمکه مانع اولمق اوزره سیوکس sionx هندیلری 'hushst' انکیزلر , whist! hist! غالمجه úst اسوججه tyst روسجه st , تورکجه sst; کوبکلی قوغغی ایچون اوست. صوصدیرمق اوزره صوص : اوست Osséte دیلنده ! sos ! ss فرانسجه ده stop , سیلان و دالرنده iss عربجه ده سکت , صمت , الخ قوللانیلور .

عربایجه نك ایصاق چالمق معناسنه sharak , عربایجه نك صغیر . انکیزجه نك تسکین اتمک معنائی اولان tohush . روایجه نك اسکات معناسنه اولان sedzô . لاتینجه نك silere . غوییکجه ده silan (ساکت اولمق) شهبه سزهب شو منادالردن نشئت اتمشلدور .

pu صوتی ده اجناس سافله آراسنده یکنسق معناده در (زولو) لر قوقش آه pu درلر . تیمور Timor دیلنده متعفن شیه پوپ poop دینور . کیشه quiché جهده بوزوق وایزین ایچون پوه pvh, poh , بوزلق وفساده وارمق معناسنه ده پوهیر pohir وچوروک نسه یه ده puz درلر . توپ tupi جهده مرادر معناسنه پوکسی puxi قوللانیلور . شو گله لر تورکجه نك پوف puf لاتینجه نك پوتریدوس putridus فرانسجه نك puant; puer, pus, etc گله لرله تقریب ایدیه بیلیر. فرانسلر قوقارجه یه putois دیدکلی کی سانکری لساننده مسک کنده یسه بوتیکا puütika دینور . تورکر وفرانسز چوجقلمی اکرنج شیره pu , pf , درلر . ایشه منادالرک تأثرات ايله زیاده بر رابطله سی اولان ایجلمش طبعی باغیرتیلر اولدیغنه شو مثالر کوزل دلیل اولورلر . انسان شو باغیرتیلری , اومنادالری الک قاریشقی حسیاتی ادا ایچون مشابهتن مشابهت نقل اتمک یولنه کیمش وزاپونلرک حیرت وعظمته دلالت ایدن o مناداسنی تعمیم وتجربید ایدکلی کی بونلری گله تشکیلاتنه یارایان اسلسلردن بری اشخاص

ایلمشدر . بویه خلجیان وناژردن طولای چیقاردینی سلسری تقلید ایدیک کی کرک کنده یسک چیقاردینی دیگر سلسری وکرکه اولومه , آتش , چاریمه , یرنلمه , قیرله سورتمه کی شیلری و حیوانات سلسری ده تقلید ایلمشدر .

حیوانات اهلیه یی چاغیرمق ایچون قوللانیلان شیلر برر منادا شکلنده در , حتی برطاقلمی صرف ندادر. ایشه قوشلمی قوغغی ایچون اسکسی آلمانجه ده ! schü ! schü قوللاندینی کی فرانسزجه ده فقط ده اعمومی اوله رق sch مستعملدر . تورکجه مزده ایشه کیش ! دیرز . انکیز آرابه جیلری آنلری سورمک ایچون جی gee فرانسلر dia hue, hue , تورکر deeh درلر . الک عجیبی انکیز چوجقلمی آه gee , فرانسلرک dia وصورکه dada و تورکر چوجقلمی دامه ده دیمه لریدر .

اکثریا حیوان چاغیرمقده قوللانیلان سلسر اسکسی ایکی گله لر دن اقباس اولنش معنائی شیلدر , مثلا آلمانلر قازلری چاغیرمق ایچون ! gös ! gös درلر . جکر ایشه کوبک دیمک اولان پس Pes گله سندن ps, ps نداسنی چیقارلر . تورکرده کندی دیلرلر نده کدی دیمک اولان بسک سوزندن بسی بسی ! بی قوللانیلور . بونک بر غریب جهتی ده چکرک کوبکه , تورکرک کدی به ویردکلی آدلر و منادالر آراسنده کی موازاتدر , انکیزلر ! puss ! puss دبه کدی بی چاغیرلر . بو گله نك ایرلانده ده pus شکلنده بولندیغنه یا قیلیرسه انکیزلرک بونی آسیدان اورویایه برلکده کتیردکلیرینه حکم اولور . غائلیک gaélisus جهده puis شکنده اولان بو گله آسیا دیلرلر دن افغانجه ده pusha , فارسیده بسک دیه قوللانیلور . حتی انکیزلر واسطه سیله کدینک کیردیک ایلار دیلنده ده بو گله کیرمش , طونفا tonga آطه لر نده بوسی possi , شمالی آمریکا هندیلر نده pish, pish, pwh دیلنمشدر .

بعض گله لر صرف عائد اولدقلمی حیوان سلسرلر دن آتمشدر . مثلا اوسترا لیا لیلر طاووغه bipitiet tiet درلر . تورکرلر دن ده بومقامده pin pin دینلر واردر , (بین کومس دیمک اونوب استانبول تورکجه سنده کی یشکله مک بوندن مشتقدر) . چوجقلمز قوزی به مئه مئه درلر . برچوق حیوان آدلری هب بویه در . (یاقامه) دیلنده طویغار قوشه rol-rol , قبط دیلنده اشکه ecio , چینجه ده کدی به ماو Maou , انکیزجه ده قیر قوشنه peewit , قوغو قوشنه ده cuckoo , فرانسزجه coucou دینیر .

فقط عمومیه بر چوق کلات تقلیدیه نك موجب اعتراض

اولیه جق صورتده اصلنی آمین اتمک خصوصیتده آمین اولق
ایچون اصلاریک منادا ویا هیجانی اولدقلری تعینده طوتیلان
اصول تعقیب اولنور ، یعنی زیاده خطایه سائق اولان تقدیر
ذاتی به محل ویرلزوقولاغده اعتاد کوسترلز ؛ حادثاتک لایتغیر
بر صورتده طبیعی آمین ایدوب ایتمدیکی آراشدیریلور . کرک
لسق عمومی وکرکه ماده لری اعتباریه بریرندن تماماً فرقلی
اولان بر چوق لسانلر یکدیگرله مقایسه وبولسانلرده گلات
تقلیدیه موازنه ایدیلور . شو کلهردن بر طاقی ، مختلف لسانلره
عائد اولملره برار ، آرازلرده کی اویفونلق بوکی تشکلاتده کی
وحدت اساسیه موافق کلهورسه انسانک عناصر صوتیه سی
ایله ایستدیکی سلسلری عینی صورتده تکرار و تقلید
ایلدیکی استنتاج اولنور . ایشته بویله جه خاصه تقلیدیه لری
انکار قبول ایدمه سین بر آلی کلهر بولورز . فقط بالطبع
بونلر تقلیدی کلهرک اک بسیطی ، مقلدیه اولان اصوات ایله
اک زیاده ، طوغریدن طوغری به مناسبتده بولنانلری ویا خود
تقلیدلری اک قولای واز دکیشن صولردر .
تورکجه ده (پاتریاتیر) ، مانچو دینده (پاتاپاتا) ، فرانسیز
جهده Patatra ، اوسترایلجهده بادبدین badbdin ، هندو
ستانی جهده bhadbhad کلهلری هب دوشمک معناسنه ، اولوب
سانسکری دینده دوشمک دیمک اولان Pat کوکنک اصلنده بر
صوت تقلیدی اولدیفنه دلالت ایدرلر . عربجهده نفخ ویا فنج معناسنه
کلن کلهر شویله جه بر صیره لانه تورکجهده بوفور بوفور ،
یوف بوره کی ، یوفله ، الح فرانسیزجهده Poitevin دینلن
قبا دینلنده buffer واصل فرانسیزجهده کیچی خفیف روزکار
معناسنه bouffée انکلیزجهده Puffing و fuffing .
مالایی دینلنده puput ، طونغاچهده buhi tangan ، مائوری
pupui دینلنده maori ، اوسترایلجهده bobun ، غاللایجهده
bufa ، زولوده futa-pupuza ، کیشه جهده puba ،
فینوایججهده puhkia ، عبرانیجهده puach ، دانیمارقه دینلنده
puste ، لیتوانیایجهده puciu ، قریب دینلنده phonbæ
کلهلری بولورز .
ایشته شو کلهرک هیننده بر تقلیدی هیجانی بولوروتون هیجاریک
بر برینه معادل اولدیفنی کوریلور . شو حالده بوللرک بر اصل
تقلیدیدن اولدقلزنده شبهه قالیری؟
بوندن بشقه شو کلهلر برده ایلک اوکجه طوغریدن طوغری به
بر تعبیری مفید اولدقلری حالده تمثیل طریقله دلالت طبیعیه لری
غائب ایدمک ارقی و معنی بر مفهومه دلالت اتمک اوزره دیگر
بر معنایه نه صورته انتقال ایلدکلری کوستریور . ایشته مثلاً وحشیلر

اوروبالیرک تفنکارلندن آنجیق دومان آلدیفنی کوره رک وسلاحه
سسیدن کنایه اوله رق pu دیمشیلردر . برم چوجقلرده
تفنک (بوم) دیرلر . Société آلمسی خلقی تفنک ایچنه اوقلنده
یکنی تصورله بوکا puhی فعلندن مشتق اولان pupuhi آدینی
ویرمشاردر . یکی زلاندیلیرایسه تفنک کیهجه pu دیرلر . جنوبی
آفریقاک آماقوسا Amaxosa خلقی تفنک pu-um دیرلر .
شینوف دینلنده تفنک آتمق معناسنه (پوایمک) mamouk-pou
دینلیدیکی کچی زولوده tohum-pou (آلی بو) دیرلر . بزم
آلی پانلاردیمه مزده بونکله توازن ایلر .
pu هجاسنک اوفله مک تقلیدینه تمثیلاً کله تشکیلی ایتدیکنه بر قاج
مثال دهاعرض ایدم: تورکجهده بوغو، عربجهده بخار، اوسترایلده
Pou - yu - puyu (دومان) کلهلری بر برینه بکزه بولر . کیشو آ
quichua دینلنده آتش یاقق puhucuni ، شیشیرمک punquini
بولوت upuyu ، puhuy مائوری جهده شیشیرمک puka ، نفس
آلق puku ، زولولاننده ، puku ، pukupuku کوپوک وکوپوکلی
معناسنه اولوب pukupuku ، بوش بر حریف دیمکدر . بیه
بو دینلده قانماق Pupuma بولوت fu یوکسک بر اولنک
صالحه سی fumfu . بوندن مشتق اوله رق شاشیرمق معناسنه
fumfuta . کوروک fuba ، futo ، نفس ، کوسک و مجازی
اوله رق مه ووجدان دیمک اولور . اک غربی شو صوک مثلاًک
فرانسیزجهده soufflé عربجهده نفس کلهلرندمه اولدیفنی کچی
حیات وروحده دلالت ایتمه سیدر . ایشته یک بسط بر اساسیدن
کلن کلهرک ، چلاق بر هجانک تقلیدی ، باغیرتیک ، فصل اولوپده
یاواش یاواش تمثیل و مشابیه طریقیله ، یوکسک ونه قدر درین
معارفه انتقال ایدیشته یک کوزل مثاللر .

بعض کلهلر هر نه قدر مشابه سسارک تقلیدندن یعنی بر اصلدن
اولملره برار آرازلنده فرقلر کوریلورز . شو فرقلر عضو صوتیک
وماده صوتیه نک انبساطندن ایلری کیلور . مثلاً بزم بوم ، فرانسیزلرک
boum دیه تقلید ایلدیکمز طوبوب سسینی اوسترایلایلر
طوبوب toup دیه تقلید ایتمشلردر . بورده بزم بو سلاحه (طوبوب)
دیشمه زله بر توازن کوریلور . بوی رافضیلرندن بر طاقی
صوسسینی chichita , chiti , chita دیه تقلیدوبونی بر علامت
حیات دیه تلقی ایدرلر . ایشته بوندن ده صوتی صبیحاتی ،
یوقسه صدغوقی ایچمک لازم کلهجکته دائر بر اختلاف
جیقارمشلردر . تورکلرده صوسسینی ، درجه سنه کوره ، شیراتی ،
چاغلتی ، چیش دیه تقلید ایلمشلردر . خروسی سی yoruba
دینلنده ilio , koklo جهده koko زولوده kuku ،
فینوایججهده kukko ، سانسکری ده kukhkuta دیه تقلید
اولنور .

علم لسان

معلمی: نجیب عاصم

ایکینچی درجه‌ده کی اختلافه رغماً مختلف لسانلرده بربرینه مسائل برچوق کلمات تقلیدیه موجوددر. مثلاً تورکجه‌مزه‌ده کی توکورمه فعلی [تو + کورمک] یعنی (تو) ایدیش دیه آلدنبدی کی، سانسکری ده t'hit-lu، فارسیده توکردن، گله‌لی، شینتوق‌جه‌ده ki-mamouk-toh-touh، (تو-تو یاقی) tuventum (تو یاقی) tuv، ناهیتی‌جه‌ده tutua، غالاجه‌ده yoruba، tu-جه‌ده هب برمنایدر.

ینه بویه‌جه سانسکری ده کی آقصریمق معنائه کلن kehu فعل کوکی شیلیجه‌ده echun، کیشو آجه achini شکنده کوردیلور. بزم (آقصریق، تقصیریق، هایشو) ده بولره الحاق اوله‌بیلر.

فرانسزچانک manger گله‌شک اصلی تقلیددر. اوافق جوجقلری اختیاری اوله‌رق mem-mem-mum-mum، وحتی niam دیرلر. جینی جوجقلره nam، انگلیز جوجقلری niam، تورک جوجقلری m-ma، سورینام surinam، زنجیلرک دینده nyam، اوستریالجه‌ده g'nam-ang، آفریقادا susu ل nim-nim دیرلر. اسوج دینده نازک بریمکه nannam دینور.

قیرمق فعلی انگلیزجه‌ده، تورکجه‌ده اولدینی کی crack ادالاولور، ویرنجانی cracker و شهرق‌ده کسرا تمک معنائه اوله‌رق‌ینه cracker گله‌ی ایلهدا ایدرک بولرک‌نره‌دن کلدیکی دوشونلر. فرانسیزچانک craquer، آلمانجه‌ده krachen، کله‌لی‌ده بواصلانددر. سانسکری ده کسمک kra-kra و kra-kacha سوزلره‌دا اولور، شوصولک‌ده kra دیسس چیقارمق دیمکدر. تورکجه‌ده قیرمق مصدری‌ده بولره الحاق اولور.

تقلیدک لسانده کی اهمیته شومالار کافی در صانیز. انسان، ذکاچه کندیسنه یاقین سائر حیوانلر کی، کندی طبیی ونداقی سسلری، ینه کندیسک سائر حیوانلرک وطیعتک سسلری جهاز صوتیسک مکملیتی درجه‌سند، تقلید ایدرک لسانی تشکیل ایشدر.

یالکز مفهومه شدت، امتداد ویا تکرر ویرمک ایچون کله‌لرک قانلایشته مثال اوله‌رق tiotoendo جه‌دن ائمک

معنائه کلن hou-hou-hou-giteho، کله‌ک دیمک اولان kiaku-ke+k-hech، کیشو آجه‌ده آغاجلر آراسنده وزان اولان روزکار معنائه chiuinichi، تامول tamul دیندن میردامق معنائه کلن murumuru، اوستریالجه‌ده فورطنه قویق معنائه کلن Wirrititi، اورتق دیمک اولان pita-pitata، گله‌لی‌واردر. ومساقله‌ده لالت ایچون اصوات صائنه sons-voyelles تدریجاً یوکسلوب آلماسنه مثال اوله‌رق جاوه لسانده iki (بریکی، یاقنده کی)، (اوتکی، اوتده کی) iku (تاوارد کی، اوزاقده کی)، ژاپون دیندن ko بورا، ka، اورا، ماجارجاده ez بریکی، az اوتکی گله‌لری ایراد ایدم.

تورکجه‌ده شوصولک حاله متعاقی مثاللر بولنه‌بیلر. مثلاً: بورا، شورا، اورا کی.

- ۲ -

لسان نصل اکتساب اولور: لسانک حیاتی

لسان خصوصنده الک ساده و بونکه برابر الک اساسی سوال نصل قوتوشمق اوکره‌نیور؟ سؤالنه وریله‌جک جواب ایله خلی تعریف و تفسیر ایدلش اولور. زیرا او سؤالکده جوابی طوغرو اولورسه بوتون فلسفه لسانیه اونده منده‌ج بولور. ایشته جواب تقریبی شودر. بز دینزی جوجق‌لغزده، ایچنده بولندیمز کیمسه‌لردن اوکره‌نیور. بدهت وحس مشترک طریقله ویریلن شوجواب فک تحلیل و تدقیق تامیله ویره‌جکنک عینی در. شمدی بونک شمولی تحقیق ایدم: اول امرده ویرلسی ممکن اولان دیگر ایکی جوابی سلب ایدیوروز. بولردن بری لسانلر اجناس بشرک لازم غیر مفارقی اولوب جوجوق آتالریک رکنی، تشکلات طبیعیه وسائر سنی نصل توارث ایدیورسه اونی ده اوله توارث ایلر.

ایکینچی: انسان جنماً و عقلاً کسب انبساط ایتدکجه لسانده کندیسند بلا اختیار حاصل اولور. الک عمومی، الک جوق اعتراض قبول ایچین حادثات شو ایکی جوابی رد ایدر.

لسان جنسک خصوصتنددر. نظریه‌سی افریقا، آسیا، ایرلندا، آلمانیا و جنوبی اروپا لساندن اولوب آمریقادا محاک و تریه‌لک کوسترده کی فرقلردن باشقه بفرق کوستر مکسزین طبقی انگلیز عرقسندن کلرکی برآنا ویا طوغوش دینی ایل

قونوشمەلری دە کفایت ایدر . ایشته آناطولی دەکی روم وارمنی وئنداشلرمزك تورکجه دن باشقه بر لسان بيلمەلری دە او نظریه یی ایصال ایدمەجک بردیلدر . اصلاً تورانی وحتی تورک اولان باغدارلرک دە لسانجه اسلاواشمەلری بوقیلدندر . یا یاخیی مەلکەتلر دە طوغان چوجوقلر بولندقلری مەلکەت دیلی قونوشورلر . یا لکزر اوین و اقربالریله محاسط بولورلرسە آنا دیللری اوکرەنرلر . یرلرلە دە مناسبتە بولورلرسە ایکی دلە قونوشمەده هیچ برکوجلک چکمز .

ایشته استانبول ارمنیلری وعلی الخصوص قاتولیک مذهبە بولانلری تورکجه وارمەنجه وحتی فرانزجه ورومجه یی سەولتە سوبلدکاری کی روم و یهودیلرک ارکک چوجوقلری تورکەرله صیق مناسبتە بولندقلرئدن شو ایکی دیل دە سوبلدکاری حالە قادیسلری اتخیق کندی دیللری بیلیرلر . فرانز ، انگلیز ، آلمان مریمەلرینە تودیع ایلدیکم چوجوقلرمن او ملئرک دیللری کال سەولتە و سلاستە قونوشمەده اولدیفنی کوریدورز .

لسان ایله جنس آره سنده مناسبت اولدیفنه برمشالە فرانزجه در . فرانسه ملئک هیئت عمومی سی کلت Coites لر دندر . حالا کندیلرندە کالرک اوصاف ممزەسی بولنور . حال بوکە فرانزجه در کلت عنصری اتخیق کوجلکە سزیلر بولسان هان کاملاً [رومان Roman] جه اولوب اسکی لاینجەنک یکی برشکلکی در . قاریشقمز برجنس اولدیفنی کی دنیادە قاریشامش آزیدل واردر . فقط قاریشمەنک لهجه امتزاجی الەسبب وناست خصوصندە هیچ برمناسبتی یوق در . بونک الک آچیق مثالی انگلیزجه دک فراتی ولانین عنصرینە منسوب مستعمل و عمومی کلەر ، نورمان استیلامی ایله کیرەش در . اصلاً جرمن اولان نورمانلر او عنصری اصلاً کلت اولان فرانزلردن ، فرانزلردە ایسالیانلردن ، بولردە لاینلردن استعارە ایشلردی . لاینلر ایسە وقتیلە ایسالیانک برکوشەنی اشغال ایدن افاق برملت ایدی . مەلکەتمز علم لسان تدقیقاته مرکز تشکیل ایدمەجک راستەدادە بولندیفندن کندیمزده بوکا دائر خبلی شلر بولە بیلیرز .

ایکینجی نظریه که هر فردک کندی لسانی طوغورماسی ، یعنی هرکسک اجدادندن توارث ایتدیکی برشکل طبیعی نتیجەسی اوله رق انلرک دبلتە منشا بوردی بلا اختیار قونوشمەسی در . بورد برنجی نظریه نک قبولی ایجاب ایتدیروب عینی حادثەلرە چاربار . اکر بوندن برجمتک افرادی آره سنده کی تشکلات ذهنیه نک مشابہت عمومی سەنە بنا بونلرک بریرینە بکزر ، برطرزده

اشارتەر ترتیب ایشش اوله لری اکلاشیلورسە . بوفکر دخی مشاهداتە قارشى دایانمز . چونکە لسان ولسان زمردلرینک اقسامی ایله بونلری قونوشانلرک قابلیت جلیه لری ، تمایللری و اشکال طبیعیه لری آره سنده هیچ برمناسب یوقدر . آرزوق مەکل صورئده برلسانی مەکل بولنانلر آره سنده موهبە فطرتدن یک مختلف ویک غیر مساوی نصیبە دار اولانلر بولندیفنی کی تمایله وسعت قونجه مساوی ذکادە بولنان انسانلر مخالف جماعتلرە منسوبئدن طولانی بریری اکلایه مازلر .

برجو جوغک فصل لسان اوکرندیکنی بيلمک کەمسە یوق در . فی الحقیقه چوجوغلە لکات عقلیه نک اعمال تکامله سی تمایله تعقیب ایدمیز . فقط مقصدە وصول ایچون اوامالک لزومی قدرینی کوریدیلر .

چوجوغلک سوبلمزدن اول ایلک اوکرەنە چکی شی اشایی ترصد و تفریق ایتک ، اطرافندە بولنان اشخاص و اشیا نک ذاتیت جامدە سی بر دجه یه قدر آکلامق و بونلرک افعال و اوصاف ممیزلرینە دقت ایتکدن عبارتدر . شورادە برقاچ کلە ایله جربشک اولان و فقط لسانیه تعلق ایتین اعمال بسقولوزیفنی بیلدیرک . شونی دە سوبله بیلیرکە بو اعمال روحیه دە حتی حیوانک بیلە یاه مەجنی برشی یوق در . بولانده چوجوق کرک بون مەلکاتی ادامە سوق ایدن ساقط طبع و کرک سە اطرافندە حصو له کان سسلری تقلید صوبیلە اعضای صوتیه سی ادمان و بونلری تصرف ایچون ارادە و اختیارە صاحب اولور . ازوادە بیودیلن چوجوق فصل ونه ایچون اولدیفنی بيلمەدن الارنجی صالالار طورر صوکرە بونلرک موجودیتى ادراکە ، ارادە سیه اویناغە ونهایت اختیاریلە هر نوع حرکتی اجرا ایتدیرمکە موفق اولور . اعضای صوتیه یه تصاحب خصوصندە چوجوق دەها آغیر داورانیر . فقط برزمان کلیرکە اطرافندە کلرک حرکتی تقلید ایتدیکی کی سسلری دە هان عینی عینتە تقلید و اظهار ایتکە باشلار . ایلک اوکە کوردیکی اشیا یه آدلری تشریک ایتکی اوکر . نمشدی ، چونکە معلملری کندیسە اونلری کوسه تروب آدلری دە برلکده سوبلرلر . ایشته بورادە هیچ اولماز سە بر دجه یه قدر مەلکات بشریه نک فوق کوریلور . اشکال و حکاماتک تشریکی ، حتی برچوجوق ایچون اولسون ، قولای دکلدر . چوجوق اشیا یله اصوات اره سنده کی مناسبتی چابوجق سزمە کی کی برزمان صوکرە اختیاری ایله سس اره سنده کی مناسبتی دە چارچابوق سزمەز . بونلری اوکر نک ایچون کندیسە برچوق کرە لرتکرار سوبلیر . ینە بولجە برکنک ایله جان یاقه نک ، بر یا چەشکر ایله دماغنک خوشالامەنک مناسبتی اولدیفنی ادراک ایلر . چوجوق اشایی

آدرلی سویله مزدن چوق اول، آدرلیله بیلمکه باشلار. آدرلی سویلیکاشلادینی وقت ایسه مهیم، نایم، آنجق اطرافده بولونانلرک، حانه واقف اولانلرک، آکلايه یله چکی صررتده سویلر. معمانیه ایشته شوالیک اقدامدن اعتباراً حقیقه سوز سویلمکی اوکریمکه باشلار. واقعا هر چو چوق مطلقاً عینی کله لرله دیلانمکه باشلاماز سده ایلیک لغتلی او *op*، عو، اوکو *oegie*، موو *mouv*، مبو *mbou* کی آغولاق ویلا یلمقدن قورتلقدن، یعنی صوات مداری ایله اصمدار ایدیلن غیر معین کورتلردن قورتلقدن صوکره همان همان، بابا، آنه، بووا، چیچی، چی کی شیدر اولور. ایشته بوراده شوکله مر بوط اولان مفهوملرک نه قدر عملی، نایم و چو چو غک ذهنی اشیا یک سطحی، خارجی ایله محدود اولدیه؛ دقت ایتمی در، بابا، آنه کله لرینک مناسدن چو چوق بیستون خبر سذر.

چو چوغه کوره بوکله لر کندینی سون و حقدنه لطف ایدن برر مخلوق دلالت ایدر، و بو مخلوقلری ده باشقلرندن آنجق لباس و قیافه لرله آیدر.

حق قیافه لر ی بولره بکنزه یلره ده اوله چه خطاب ایتدیکی اولور. یشه بویله چه صو و سوزدک حقیقی طبیعی ده بیله مز. اوکته قونیلان مایلردن [شومایع کلاسی ده صلب ایله مایی فرقده باشلادینی اوزاق بر زماندن صوکره تقدیر ایدر] یالکنر صوایله سودی لذت و منظره لر یله تقریق ایتمکی، اطرافنده بولونانلرک تکرار تکرار سویله لر یله اوکرده بیلیر. اوده اونلرم اوپارق شو مایه لیرک آدرلی سویلر. اسملر موق اولوب خارجی معلومات کومله رینه اوزک (نوه) خدمتی کورورلر. صوکره بومایه لیرک زردن حاصل اولدقلری و بلکده برمدت ده صوکره تشکیلات کبویه لر یله ده اوکر نه چک در. [آبی] سوزینه کلنجه کله نیک هر هانکی بر مفهوم ایله اشتراکی داماقده بر احتیاس لطیف ایله مشترک در؛ صوکره عین کله آله دیگر احتیاسات لطیفه ده کبروب صیره له چق در. شو [آبی] سوزنی ابویه قارش کوزل بر حرکتیه ده تشمیل ایدر. او آبی حرکت ایسه چو چوغه کوره هنوز بر قاعده معینه یه قیاساً قابل ادراک اولدیفندن مادی بر شیدن معنوی به تشمیل خصوصی جدا کوچ در. چو چوق بیودیکه بلکه هر شکل آلتنده [آبی] ایله [کوئوی] آیدر ایتمکی اوکر نه کده دوام ایده چک در. فقط بیودیکی زمان، الک آجیق ذهنلیرک بیله [آبی] سوزینک معنا سنده او پوشه مدقلری و هنوز بونک مفید بر مفهوم می، یوقسه مستقل و مطلق بر اساس می؟ تعلقی اولدیفنی کستیره مدقلری کشف ایله طانه قاله چق در.

شر مسرودات، فکر بشرک اکتساب لسان خصوصندکی حرکتک اساس مثال ایدر. چو چوق اوکریمکه باشلار و اوکریمکه دوام ایدر. دائماً ذهنک اوکنده قوتک یشه. میسه چکی کنیش بر جولانگاه بولنور، کله لر کندیسنه مهیم مدرکله تشکیلی، قیایه لر ایدر اجرائی تعلیم ایدر. صوکره کیت کیده تجزیه ایله بودرک و تفریق خصوصی ده ازیاده صحت و امنیت قازانه رق تعمیق، ایضاح و تصحیحه اقتدار قازانور، یعنی بونک باشه بر جریان اوزده وقوع بولمسه نه کندی طبیعی، نه ماهیت اشیا و نه ده زمان مساعده ایدر. ایلیک و مهیم احتیاسات یی بلا اختیار بر شکل مستقلده تهلر واستقرار ایتمکه هنوز وقت بولمادن اول اشیا و تعلیم سایه سنده بعض معین نقطه لر اطرافده طویلایر. شو حال تحصیل صوکره و حتی نهایت عمره قدر سنورر. کنج ذهن دائماً اشیا یی کله لرله اوکره نیر، مثلاً: آرسلا نه ویا چنک مقری اولان [یکین] شهرینه دلالت ایدن مفهوملی رسملر و خریده لر اوزرندکی کله لر ورر. تورکجه ویا انگلیزجه کی اولدجه قولای لسانلرک تعریف وکله لر آرسنده کی مناسباتی تعریف صورتنده کی تقریقی بدایت امرده چو چو غک اقتداری داخلنده دکل در. چو چوق آنجق کلامک الک قبا عناصری ادراک و استعمال ایده بیلیر. جمک مفرد اولان مناسباتی آکلايه مدیفندن در که کیت خصوصی برنده قولانه، یه رق اکثریا مفرد استعمال ایدر. فعل خصوصنده دائماً مصدری ترجیح ایله شخص زمان و صورتیه اهمیت ویرمز. چو چوق اشخاصک منکلم، مخاطب و غائب اولدقلری ده تقدیرده آغیر داورانه رق کله لرک تبدل اشکالده کی اهمیتی ادراک ایده مز. ایشته بوندن دولای کندیی و باشقلری ایچون کله یی بر شکله قولانیر و اوکر طوغرو سویلکه بلنتره شایرر. زمان واعتیاد کندیسنه یاردم ایلر. ایشته لسان ادمان ایله کاله ایرمش فکرک اداسندن عبارت اولوب بر کنج ذهن بونی استعداد جلیبی و ایچنده بولوندنی احوال مساعده یاردی لیستنده اکتساب ایلر. مشاهداتی تصنیف و تجرید ایدن باشقلری اولوب چو چوق آنجق بونلرک عمره مساعیدی طویلار. بوده طبق حساب اوکریمکی کی در، هر کون باشقلرینک بولدقلری کله لر ی، اشارتلی، مثاللری بللرک کندیسنه مال ایدر، اویله چه ترقی ایلر. شو صورتله استحصالی ایچون نیجه نسللرک کلوب کیمسه لزوم کوسترین بتون معلوماتی بر قیچ بیل ایچنده اوکره نیر. جابوکه او چو چوق کندی باشنه بر اساسه حق قازاندنی

شیئی آرتیرمق، اڭال ایتک درجه‌سند بر استعداده مالک بولمسه بیله، او معلوماتی تمامیه دکل قسماً اولسون کشف ایده‌مزدی. ایلریده اثبات ایده‌جکمز، هم ده کندی مشاهدہ مزله ده آکلا به جغمز وجهله همین دیلزی بولاجه اوکر ندیکمز حالده آتاریمزدن آلدیغمز لسانک زنگینلشمکه اولدیغی کور بیورز.

شو حادثه دها بر جوق حادثاتی محتوی ایسه ده اولر مشغول اولدیغمز علم لسانک موضوعی خارجنده در. مثلاً دیلزده بولان [یشیل] گله-سی آله‌م. بونک قاموسمز کجهسه ایلک سبب حکمی دلالت ایتدیکی زنک درکه بوتون بوتون حکمت طبیعه‌نک ضیا بختنه کیرر. باده بونی آنجق حکمتشناس آکلار، بزه انبردن و بونک اهتراندن، یشیل رنکی حاصل ایتک ایچون امواج اثیریته نک طول و وقرتندن بخت ایتک اوکا دوشر. صوکره کوزک بیه‌سنه صره کیرر. بونک ده اوکی اهترازاته قارشیه حیرته شایان بر درجه‌ده اولان حساسیتی دوشونیلر. آلمان تأثیراتی دماغه نقل ایدن جهاز عصبی واردر. شوتانیراتک انتقال ایلدیکی عضو دماغی واردر؛ بونلرده بر فیز یولوژی علمته عاقددر. علم لسان بر طرفدن علم روحه ده تماس ایدر. و اکثراً اوکا مسخر اولور. علم روح علمی ده، بزه فعالیت دماغیه‌نک بر طرف مخصوصی اولقی اعتباریه، احساساتدن متولد نظر عقل و مالک ادراکی آکلا نه حق در؛ برشی، نامل آکلا دیغمزی، تفریق و تجرید ایتدیکی نری ایضاح ایلجه‌نک، عموماً معلومات و وجداندن بحث ایدمک در.

شوشیل گله‌سند خارقه انکیز اولان برده قوه سمعه واردر که قوه باصره کی اوده فیز یولوژی به عاقددر. دیگرکی جهاز عصبی ده بر جوق امواج اهترازی بهی آوب باشقه بر محیط مهتره نقل ایلر که اوده فیز یولوژی و فیزیکه عاقددر. ینه بوعلملر بزه قوه اختیاریه مزله وجوده کلن اهترازات سمعه‌نک مدار حصولی اولان اعضای صوتیه دن بحث ایدرلر. لسان خصوصسندک بسط وقایع تعلق ایدن اسباب و حادثات زنجیری دها اوزاته بیلیرز. فقط شونی ده اعتراف ایدم که: نتیجه ینه بوتون حکمایی حیرته دوشورن بر سر خلقت اوکنده بولنه جغز. شو ذکر ایتدیگمز ماده‌لرک هبی علم لسانجه اهمیت و منفعتی موجب برر موضوع در. لسان ایله متوغل اوله جق ذوات بونلر ده واقف اولی در. فقط اصل مشغله شودر: (یشیل) دیه بر صوفی اشارت واردر. بونکله برجاعت، طبیعت و صنعتلرک حصوله کتیردکاری مختلف کولکلر و الوان ایچنده بر ترتیبی بواشارتله یاد ایدرلر. کرک طوغوش و کرک مهاجرت صورتیه بوجاعته کیرن هر شخص و حتی ادبیات مراقی سافه‌سیله اوجانتک دیانی تدقیق ایتک

ایستین هر کیمسه بواشارتی اوکولکلرک احتیاساته تشریک ایتک و اولتری کوسترمک ایچون اونی قوللاغی اوکره نیر. ایشته لسانینو ایچون باشلیجه مشغله بواولوب بونک اطرافه ده معاون صفتیه باشقلری صیره لیر. ایشته بونکله دیگرلری حقنده بر حکم و بر مک و قیمتلری تقدیر ایتک ایچون بر نقطه حرکت اولور. لسان، عناصرینک هر برینده و بوتون هیئات مجموعه‌سند ایلک اوکجه مفهومک idée اشارتی، مفهومه رفوق اولان اشارت در. علم لسان، لسانه متعلق احوالک اسبابی تحری و ایضاح ایتدیکی جهته ایلک اوکجه خاطره کلن مسئله شودر: فصل اولدی ده بواشارت استعمال اولمغه باشلادی؟ بونک تاریخ حصول و تطبیق ندر؟ منشأ ایتدیغی و سبی ندر؟

واقعا هر لسانده قوللاقمده اولان بر جوق گلهلر واردر که نه زمان و فصل ادا ایلدیکی مفهومه اشارت اتخاژ اولدیقلری سوبله بیلیر. مثلاً بر نوع قرمزی به، مورومی نوعه، [غازبالدا] دنیور. بونک سبی ایسه مشهور ایتالیا جنرالی غازیبالدینک اشتیاق ایتدیکی زمان کشف اولونمادی در. کذا قریم محاربه‌سی زماننده عثمانیسلرله برلکده حرب ایچون استانبوله کلن فرانسرلرک disdone سوزنی جوق قوللانملری کندیلرینک بزه [دیدون] دیه شهرت آللری موجب اولدی. ایشته شوماسیت سیاسی و دوستانه‌نک نتیجه‌سی اوله رق لسانده بزه (فرانس) صفتندن باشقه [دیدون] سوزی کیرمش اولدی.

مثلاً ۱۶۰۰ تاریخده فلمنکی [وان هلمونت Van Helmont] ایلک دفعه اوله رق صلب ایله مایع آردسند بولونان جسمه [غاز] دیه بر آد و برمش، بونکله بتون اوروا لسان علمیه کیرمکله برابر صفتی، فعلی و سائر درسیله عا تا برکله عالمه‌سی تشکیل ایلش در. نتکیم بزه [غاز، غازی، غازی] سوزلری قوللانورز. عوامز ایسه بونکله تی سوزر خصوصسند قوللانیلانه حصر ایتمکله قلبه رق مایع بتوله بیله بوادی تشمیل ایلش در. فقط بونکله معنای عامیانه‌سند. اوکره نقن چوجوقلرمز مکتبلرمز ده فی معانی ده اوکره نه چکدر. ایشته شو برایی گله‌نک تاریخی تعیین ایده بیلور ایسه ده هرکله حقنده بوعلمانی ایدمک ممکن دکل در. یوقاریده مثال کتیردیکمز یشیل گله‌سنگ تاریخی ازمنه قبل التاریخیه طیانور، نه زمان میسدانه چقدیخی بیلنه من. فقط [یاش] ویا [یشیل] گلهلرندن برینسه قرائتی وضو و بارلاققله، مناسبتی اولدیغی کسدر بیلرک یانباته صویر و مکله حاصل اولان رنگندن ویا ایشلایوب بارلا دیغندن طولانی بونک بولاجه تسیمه اولوندیغی سوبله بیلر. حتی وضو و بارلاققله مفهوملرینک اقدام اولدیقلری ادعا و اثبات

علم لسان

معانی: نجیب عاصم

ایدیله‌ییلر؛ چونکه اسکی تورک لر دنك خصوصنده ماوی بی
یشلیدن هوز آیرمه مقدر اوله‌میوب بوتفریق صوکره‌دن
وقوع بولمدر. کذلک [سونکو] گله‌منک اصلی [سوکو]
اولوب انسانلرک کیکلری سلاح مقامنده قوللاندقلری زماندن
قاله اولدینی استدلال اولور.

انگلیزجه یشیل دیمک اولان [غزین - green] گله‌سی ده
[غروونگ - growing] (نشوونما بولان) اصلندن
مذمب اولوب نباتاتک اواصه‌سندن آلتدینی تظاهر ایدر،
وتورکجه ده [سن] معنسه اولان «یاش» و «یاشامق» ایله
جای دقت برتوازن کوستر.

گله‌لرک اشتقاقی آرامق، تاریخی حکایه ایتک صبردی
ایلمده گله‌لرک. بالکیز شوراده بلناسه شونی خبرورمه‌لکه
برگله‌نک اصلحدونی سبی ایله بالاخره استعمالی سبی بریردن
آری شلردر. قونوشق اوکره‌ن برچوق ایچون‌شارتلرک
هپسی مساوا و بذته هرشی ادايه خاص اوله‌رق تلقی
ایدلکیندن بلا تفریق بولری اشباه تخصیص ایلم. ایشته
بوسیله جماعتلر ایچنده طوغان چوچوقلر برشی مختلف
گله‌لره ادا ایدرلر. مثلا: آلمان grün؛ انگلیز green.
هوللاندالی groen؛ اسوچی grön دیر. بونلرک هپسی
انگلیزجه‌نک green گله‌سنه مشابه ایلرده هیچ‌ده مطابق
دکدرلر.

فرانسز چوچوقی vert؛ اسپانیول verde؛ ایتالیان
viride دیور. بوکله‌لرده مشابه اولقله برابر آرالرده
اختلاف وارد.

روسیلی zeleni؛ ماجار zold؛ تورک یشیل؛ عرب
اخضر دیر. بوکله‌لر وساتلری کندیلکندن وعین طرزه
اوکره‌یلور.

چوچوق دلالت ایتدکلری مفهوملری سزدرته‌جک احوال
ایچنده گله‌لرک تلفظی ایشیدر، گله‌لر واسطه‌سیله بولی شیلرک
بویاسنی تجرید ایدنیج او شیئی ادرک ایتکی اوکره‌نیر، بردرک
عمومی ایله یشیلک مختلف چشیدلری تعل ایدر ویشیلک غیر
محسوس برتدریج ایله قارشیدنی کوک وصاری کبی رنگلری
آیرد ایلر. کنج چوچوق بردرجه‌یه قدر مفهومی سزر ویکره
بومفهوم ایله خارجی بر رابطه‌دن باشقه برشی اولمان بلیکدم

بام باشقه برشی اولمی محتمل اولان گله‌یه اونی تشریک ایدر.
چوچوق ایچون مفهوم ایله گله آراسنده داخلی وواجب هیچ
بر رابطه یوق در. وبرابطه‌ی ایداع ایده بیلیمش اولان
اسباب تاریخییه‌ده هیچ بیلیمز. بعضاً برگله ایچون ندن
طولانی؟ ديه ایراد ایتدیکی سؤال ایله برشی حقتده کی صورغوسی
بردر. فقط کنج اشتقاق Etymologiste - حتی اختیاری -
ایچون بونه ایچونه بر جواب موضح ویرلی مطلب در، لکن
او جوابک نه اولمی مشروط دکل در. گله‌نک کافی ویکانه سبب
استعمالی باشقه کیه-س-لرک ده بونی قوللانیشی در. بنا علیه
طوغرو و معین بر معنا ایله انتقال ایدن هر گله عرفی و اعتباری در
دینه‌ییلر. عرفی در، چونکه انسانلرک قوللاندقلری و میلیو نیجه
لرینک قوللانه ییله‌جکی بیکرجه گله‌لر ایچنده برسوز
برمفهومه تطبیق ایدیه‌ییلر. اعتباری در، زیرا بر باشقه‌منک
دکل او گله‌نک قوللانیسه سبب چوچونک منسوب اولدینی
جمعیته کی اونی اوله‌جسه قوللانیشی در. گله [طیعه] دکل
[اساداً] موجوددر. شی و شخصک طبیعتده گله‌نک وجودینی
موجب بر سبب معین یوق در.

گله اوکره‌نیش ذهنک تربیه‌سی موجب اولور وادکا حاضر
آلر احضار ایلر. شخصک حرکت دماغیه‌سی اوزاتک
منسوب اولدینی جماعتک تهیه ایتدیکی بر قابله افواغ اولور.
بوقالب اوجاعنده جریان ایدن تصنیفات، تجریدات وافکاری
تمک ایدر. بوکا برمال: رنگک اوصافی نرم ایچون اوقدر
چارچی و سزدریچی درکه الوانه دلالت ایدن گله‌لر اومفهوم
ویره‌میوب آنجق اومفهوم چاچوق مختلر ایتدیر. فقط چشید-
لرک تصنیفی ایچون قازانیلان لغتلر چوق ایشه یارار. بوجشیدلر
بللی باشلی آدلرله [آق، قره، قیزیل، کوک، یشیل] ديه
صره‌نیر. وهر چشید ذهنده بر رنگ ایله مقایسه ایدیه‌لرک عائد
اولدینی صره‌یه قونور. مختلف دیلر مختلف تصنیف محل ویرر:
بعض دیلر نرم‌کنیدن اوقدر آری و اوقدر اکید درکه
بویله بردلی قونوشان آدم الوانی آیرد ایتکیده. بوندن
کوزینه وذهنه یک آز یاردیم کورر. شو حال صانی
خصوصنده شایان دقت در. بعض اشعائی لهجملر واردرکه
حساب خصوصنده نرم چوچوقلردن یک آشاعی قالیورلر.
بونلرک بر، ایکی، اوج صاییلری ایچین آدری وار. فقط
بوندن صوکره‌کیلری [چوق] دیوب کچرلر، هپسه طوبدن
برآد ویررلر. نرمده هیچ برمن سیمعزده یاردیم کورمه‌نک
بونلردن ایلری کیده‌یه‌جکمز محتمل در. فقط گله‌لرک یاردیی،
یالکیز گله‌لره [چونکه صاییلرک مناسبتنده طبیعت مجردی
بویله اولوب بومناسبتله هر شیدن زیاده آنجق گله‌لره افاده

اوله بیلدیکندن [دها قاریشیق روابط عدیه بی‌الده ایتشزدر .
نامتاهی مستنا اولق اوزره بوتون ساییله تطبیق اوله بیلین
اصول اعشاری ، یعنی هر هانکی طبعیتدن اولورسه اولسون
یا لکیز اون صایبسنک کندیسندن اولکنه ضمی صورتیه
سلسله اعداد تنظیمی یولی بولمیز . اصول اعشارینک اساسی
نهدر ؟ هر کسک بیلدیکی برشی : یارماقلمزک اون اولیشی
یارماقلم اشارت وارقام برینی طوته جق الک اویغون برذهنک
چابوق بولجینی برمعاون در . ایشته خارجی ومادی اولان
وظاهرآ یلک عادی کوریلن شوحال بتون علوم ریاضیه‌نک دستور
عمومیسی اولمش وجمیع مکینده پیشن هر چوجوغه اعدادی
درک ایتدیمرک ایچون برقاب تشکیل ایتشدر . بدایه تجربه
عمومیته‌نک الفا ایلدیکی برحال ، لسانک یاردیمی ایله ، الی نهاییه
فکر ایتیه حاکم وخادم برقانون حکمی ایشدر .

عین حال مختلف درجه‌لر و آیری طرزله لسانک بوتون اقسام
مشکله‌سند حصوله کلپور . بریوزنده‌کی اسلافز بوتون نسللرده
مشاهده ، قیاس وتصنیف ایچون ملکه‌لرینک بوتون قوتلری
استعمال ایشلدردر . برلسانده ولسان ایله اونلرک نتایج اعمالی
توارث ایلپوز . اسلاف دیری ایله اولو ، حیوان ایله نبات
ومعدن ، باقی ایله زاحفه ، آماج ایله فدان واوت ، قیایله
چاقلم وقوم وتوز آراسنده‌کی فرقی آکلادقلری کی وجود ،
حیات ، ذکا ، عقل وروح کی ادراک‌لری کوچ مفهوم‌لری ده
آکلامشاردر .

بونلر ایشانک مادیت ومعنویاتی آیرد ایدره‌لرک هرصفده اونلرک
وضعیته ، تعاقب شکل ، امتداد ، صورت ، درجه‌کی مناسبتلری
اوکرندیلر . ایشانک هبسی کثرت غیر متناهیسی ایچنده ،
الوانک چشیدلری کی توزیع وکومه‌خاندنه ترتیب‌ایدلش وبونلری
برده کندیلکندن توزیع وجمع ایشته‌نک ذهنتلرک قولایجه
سزنیلوب آکلایه‌یلیمسی ایچون هبسنه بررعلامت صوتیه تخصیص
ایدلشدر . برماده‌کی تعریف ، مناقشه ، مقایسه‌ایله مناسبتلری
حکم کیفیتدن عبارت اولان ملکه عقلمده بزه آنجق لسان
واسطه‌سایله کلشدر . ینه لسان سایه‌سند درک معلومات قدیمه‌کی
تصحیح ویدیکرلری اکتساب‌ایلر . خلاصه هرکسک مناسب
کوردیکی افاده ویا اضا‌لایچون انتخاب ایلدیکی مختلف لسانلرده
اعراب ومربک کله‌لرک تحولی ده بویله‌در . بناء علیه هر لسانک
خصوصی وممین برحدودی انسانک آنالسانی تشکیل ایشک اوزره
افکارینه قالب اولان کلمات وتعیرات مخصوصه‌سی واردر .
الناسک احتیاسات وسائرله ایلک اکتساب ایلدیکی بوتون انطباعات
ومعلوماتی هب اوقابلره کیرر . ایشته بوکا بعضاً لسان داخلی ،
ایچدن کلن سوز ، مفهومک شکل ذهنیسی ، یعنی فکره

اویه‌بیان تمیزک وجودی اطلاق اولنور . فقط بوتانیات
خارجیه نتیجه‌سی در . بوانسانک لغت اکتسابه واسطه اتخاذ
ایلدیکی طرز خارجیدر ، بواسطه قوای داخلیه وغیر ارادیته‌نک
محصولی دکلدر . یوخارجدن ذهته توضیع ایدن برشی درک
شودیمک اولپور : یام باشقه برانستقامت آله‌بیلجه‌لک اولان عون
ماده ، اشیایی بوترزده کورمک ، اونلری برطرزده کوممک ،
داخلآ بونلری فلان ویا فلان مناسبتلره ملاحظه ایشک ایچون
بویوله سوق اولشدر .

دیمک لسان اوکرتمک خصوصنده برعصره احتیاج واردر .
انسان نه اولورسه اولسون ، اولسان او آدم ایچون ادای فکر
واظهار نطقه مخصوص لزومی برصورت شکلی آلیر . حق
اوندن غیریلرینک امکانیده ادراک ایتیز . یانصل باشقه‌درلو
اوله‌بیلسونک الک زیاده حائز نصاب اولان بر آدمک عنعنات
یاردیمته مراجعت ایشکسزین ایجاد ایلجه‌کی الکزنیکین الک مکمل
بردیلدن الک فقیر والک اکسیک بردیبل فوق‌العاده مکملدر .
عنعنه‌نک قائده‌لری مضرتلریه نسبتله جوق بیولکدر . واقما
اشیایه خارجآ باقارق بعض کره برحس ناسفله شویله دیه‌بیلر :
« ایشته ایچنده طوغدینی جمعیته وسطیسندن یوسک درجه‌ده
قابلیته‌ملاک بر آدم ، کاشکی لسانی ده‌ایزاده اصلاح اولونش ، علویت
کسب ایتش برجمیت ایچنده طوغسه ایدی ده قابیلیتی اونلرک
الک یوسک مرتبه‌سینه حیقارمه‌یسه ایدی . » فقط بوتنی ده شونی‌ده
علاوه ایتلیز : « شوغادی لسان کندینی اودیلک یاردیمی اوقسزین
کندیلکندن یتشه‌میه‌کی مرتبه‌نک فوته حیقارمیشدر . اکثریا
برالناسک طالعنه دوشن دیلی کندی قابیلیتدن یوسک اولورده
آکلایه‌موفق اوله‌میه‌جینی اوله‌برلسانی اکتسابه مجبور اولور .
اوله بر آدم ایچون دها آشنای برلسان دهاموافق دوشردی ،
ذهنتک لسان اکتساب ایتسی خصوصی تماماً سولیمه‌من .
ذهن مغلق احتیاساتی تصنیف‌ایدر ، ایلک اوکجه بونلردن
برایح طویغوسی = Csonscience آلیر ؛ صوکرده برعلم‌معکس
قازانیر . کندیسنه وبریلن جهاز طبقی برصنعتکارک آلتلری
کی در . حقیقه بوخصوصده شویله برمقایسه‌دن دهاطوغروسی
بولنه‌ماز .

انسان ایچون النده‌کی مهارته قوللاندینی آلتلره‌ایسه ذهنی
ایچونده کله‌لر اولپدر . نصلک ده‌نآ بر آدم موادی طوتار ،
کیر ، بیجر ، قاش طوقور ، مسافله قطع‌ایدز ویا لکیز وسائط
طبیعیه‌سایله یایه‌میه‌جنتدن آزچوق دها طوغروجه زمانی
اولجرایسه ایشته اوله‌جده قوی وعملیات فکریه‌ییه‌ده کله‌لر
واسطه‌سایله جوغاتیر . نطقک شوصورت استعمالی نسبتلری
وتأثیرلری داخلنده تعریف هرچده قولای دکلدر . چونکه

فکر من کله قوللانغه او قدر آلیشیر درکه کله لک کندیسنه
نخس ایلدیکی شبته دایر بیان معلومات ایدمن . فقط بز
کندی کندیمزه ، مثلاً بر ریاضینک اشکال وار قام اولمسه نه
بایله چکنی صوره بیلیر . ایلک اوکره نین لسانک تائیری
ذهندن اصلا سلیمنز ، بونلر بر طاق اصاغه اولمش اشکال درکه
بردها ایدیلوب دو کلسی ممکن دکلدر . یکی بر دیل اوکر ندیکمز
زمان بونک کله لری آتجی کندی دیلمزه ترجمه ایددرز . اودیلک
شکل داخلینده کی خصوصات ، بزم لسان ایلک اونکیکنک قابلی
وطولانغاری خصوصنده کی مناسبات و تناسبه نظر دقتزه
چارماز . شویکی لسان ایلک الفت پیدا ایتدیکه ، مدرکمز اونک
چرچوه سنه اودیلجه اونی بلا واسطه یعنی فکر مزی لسانزدن
ترجمه لزوم قالمق مز قوللانجی قدر ایلر ایلدیکه ، اعتیادت
دماغه مزک دیکشیدیکنک افکار مزک یکی قابله دوکادیکنک
ورلسانک عبار و ترتیبک غیر قابل فسخ و تبدیل اولدینگ
فرقه واریرز . احتمالک ایتنه بوراده لسان تعلیمی خصوصنده کی
احتیاجی دها وضوح ایلک سحرز . شاذ بر قابلیته بولونان
بر بولونریلی ، آمریقالی ، اوروپا لسانلردن ، فرانسیز ، انگلیز
ویا آلمانچدن برسی اوکر ندیک زمان کندی انالساننده کندن
باشقه درلو ، دها زیاده وایی بر صورتده دوشونه چک بر حال
فازاندیغی واصل اوکندی ناتمام لساننک ملکات ذهیمه سی اجراه
نصل حائل اولدینی اکلار . نتیج و محصلده بولونان اسکی تورکر
بوچه طوبیولری بیلیرمک ایچون عربیه و اوروپالیر ده
لاتینجه به مراجعت ایدر لر دی . بونک سبی اوزمانلرده کندی
لسانلرنک شواکی یا بانیجی ذیل قدر تعبیات ذهیمه یی ادا ایلدیک
مرتبهده ابسط و ترقی اتمامش بولمادی در . فقط بوندن اودیلرک
استعداد سرانجه حکم ایتنه ملیدر . انسانلرده ، حتی طبیعتده قولایانی
الزام ایلک ملی واردر . بناء علیه شکل صوتیسیله بر ایلکه
کندیسنه عرض ایدیلن یکی بر مفهومی اولدینی کی ، قولایجه
آلی و بریر ، چونکه کندی دبلندن اومفهومه معادل اوله جی
بالاشتقاق بر لغت تولیدی خلیجه کوچ بر عملیه ذهیمه به
(اعمال فکره) محتاجدر . فقط ملتر مدیتسنده ایلر ایلدیکه
بوکی کله لری کندیلرندن تولید دها میال بولنورلر ، زیرا
ذهنلرنک اقتدار عملیسی اوستنده آرتیش اولور .

ذهنک بر ایکنجی لسان اوکر ننگ ایچون طوبدینی
اصول ، هر خصوصده ایلک اولجه آنادیلانی تحصیل
ایتدیکی طرزده جریان ایدر . بو مدرکات و مناسباتی
اشعار ایدن اشارت لک وجودینه ، جسمنه تطبیق ایدیلن
و برجهیت موجوده و ماشیه ده دخی موقع استعماله قولیلان بر عملیه
مخطره دن عبارتدر . شواشارت لری بزم قوللاندر مز کی

افاده ایلدیکاری مدرکات ایلک بر رابطه لازمه مالک اولوب
آنجی اونلر کی وضعی و عرفی درلر . اوشارت لری بر تصادف ،
استعداد ، صرف قوت واکتسابه مخصوص زمان ایلک تملک
ایلر . حتی بعضاً شرائط مساعد و قوی ایلک یکی اوکره نین
لسان اسکی اومتاد اولان ایلک لسان یرنی طوتار وافی
اونو ندرر .

برایکنجی ویا ایجی لسان اوکر ندیکمز زمان بر دیل
اوکر ننگ نهایتسز برایش اولدینی دها آتی تقدیر ایدر . فقط
ایشک طوغروسی بوهر ایکیسی ایچونده بر د . برچو جوق
حین صباوتنده احتیاجات طبیعیه الوره چک مقدار اشارت لری
اوکر ندیک وقت اوچو جوغه قوتوشه بیلیر برز ، چونکه او
چو جوغک دیکر اشارت لری تحصیل ایچون ملکات طبیعیه سنده
بیلدکاری آلت اختیار ایدیک واسطه بولوندینی بیلیر .
فقط چو جوغک بیلدیک آنجی بر قاج بوز کله دن عبارت اولور .
شوقدر کله دن باشقه تورکیه ایلک کندیسی ایچون محمول اولان
انگلیزجه ، فرانسیزجه چیتجه آراسنده بر فرق یوقدر . حتی
یک چو جوغه سنه بر عبار ایلک پکاعلا سزه بیلچکی مفهولری
بیله یشمش ، کله ایرمش انسان لسانیه ادا ایلدیک
اولورسه چو جوق ایچون اکلانماز بر حال کسب ایدر . شو
حالده چو جوغک مالک اولدینی ش لسانک اوزی یعنی
مدرکات مستعمله ، هرکون قوللاییلان کله لرد ، دنیه بیلیر .
چو جوق بو بودیکه ملک لری ابسط کسب ایدر . احواله کوره
فکرک مختلف جهتلر نه دوغروملک فزاتور ، الیشلری
کورمکله مکلف اولانلر یالکز کندی صنعته تعلقی اولانلردن باشقه
برشی اوکر ننگ . اکتساب کال ادر وسنه دوشن و ایلک تربیه یی
متعاقب عرفانی آرتیرمق ایسته ن ایلک یکی کله لری اوکره نیر ،
ویوکسک بر عبار ایلک فکری بیلیرر ، نهایت علما لساننه
تماماً واقف اولور ، وافی اکلار واونکله فکری اکلایر .
بونکله برابر اصلا اوکره نه میجکی بر آلی کله لری ، هیچ
ایره میجکی یک آشکار اسلوب دها قاله جقدر . مثلاً وقیله
فاتح مدرسه سنده مدرس اولق ایچون متن قاموسی ازیر بیلیمک
شرط ایمش . فقط انگلیزجه کی ذنکین ، اسکی واکتساب
صلاح ایش بر دیلک قاموسی (برچو جوق کله لری محتوی
اولدینی حالده) بوز بیکی متجاوز کله یی حاوی بولندیفندن
بونلری احاطه ایلک هر یکینک کاری دکلدر ، شو بوز بیلک
کله ننگ آنجی اوتوز بیکی اذباب دانش آراسنده قوللاییلور .
انگلیزجه کله لری ننگ بشده اوجی تربیله جویتره منسوب ذوات
ایچون کافی اولوب آشنای طقه لره منسوب اولانلر ایلک بولنره
نظراً یک آرتی لغته محتاج اولدقلری حساب اولمشدر . شو

وسائر بوتون حلالر کوستریورکه انسان لسانی اوکره نیر و آنجق حافظه قوتی ایله قونوشور. چونکه برکیمسه نك خزانهٔ لسانیه نك کینیشلمه سی صرف عملیات خارجی یعنی ایتمه ، اوقومه و تبع ایله اولور. بوايسه ايلك نوه ، (اوزدك) ، اکتسابی ایچون ذهنک تطبیق ایتدیکی اصولک بریارچه مختلف شرائط داخلده توسعدن باشقه برشی دکل در .

شواصول ایسه کرک آنا لسانی و کرک یا باغچی دیل تحصیلی ایچون بردر . ایسته بوندن طولاییدرکه بزده بیلکچ کیچین و بیکلرجه عربجه و فارسجه لغت بیلن آدملر صنعتده قوللانیان اصطلاحاتک برچوغندن غافلدرلر ؛ چونکه بزده نه معارف بونلری باهچ قدر تعم ایتمش ، نه ده صنایع کندی دایرهٔ ادبده صایدرهچ قدر ترقی ایتمشدر . بناءً علیه بودرلو کلهلر اونلر ایچون یوق ایتمش حکمنده قالیور . اگر اشارت السنویه من Signs linguistiques بونلرک بیان ایلدکاری مناسبات متبدله یی یاقندن تدقیق ایدرسه ک عینی حقیقتک چقیریفنی کورورز . ايلك رابطه خطا و صحت تابع برعملیه تجریبه ایله باشلار . چوجوق آرزمانده آدلرک عمومیتله منفرد اشیایه دکل انجق بربرینه بکیزمین صنف اشیایه عائد اولدیغنی فرق ایدر . انسانک ملکهٔ اساسیه سی اولان مماثلت واختلافی فارق ملکه سی آدری این قوللانیق احتیاجی ایله ده ایدیده فعالیت باشلار . فقط صغیر مختلف نوعلردن آری امتدادده اولوب بونلری تحدید ایدیه چک دلیل ایسه قارانیق و قاریشقدردر . یوقاریده چوجوقلرک قادیلره [آنا] ارککلره [بابا] آدی و پروردک نه قدر یا کلدقارنی احتیاج ایتمش بودرک و پرلیه . چکنی کلا دقارنی زمان آیشوب قالدقارنی سولش ایدک . چوجوق بر آزه ها بویوبده مثلا [شوکت] آدی تلفظه باشلار . فقط اوشوکتیه پک بکیزمینلرک اویله چاغریلوب باشقه بر آدی اولدیغنی [بیک] و یا چوجوق دنیلسمک لازمکه چکنی آکلار . درکن باشقه شوکتلره معارفه پیدا ایدر . شمدی بونلر آراسنده کی رابطه یی بولاق آرتق اقتداری خارجنده در . کورولشده بربرینه بکیزمین برنوع حیوانلره [اوش اوش] کینه چکنی اوکره نیر ، لیکن [آت] خصوصنده اوسعتی ، اوجری بوله من . آته پک بکیزمین قاطر و اشکلره ده [داه ، داه] دینه میه چکنه شاشار . چونکه مثلا : آو ، سواق و چوبان کوبکری ارده سندکی فرق ، آت ، قاطر ، اشک ارده سندکندن پک آجیق در . بویه اولقله برابر شونلری آیرد ایتک کرک ، برسمده کوریلن کونشده او آد و بریلور و معلوماتی برجمیتده بولونان برچوجوق حقیقی اشیایله رسملری چارچابوق تیز ایده بیلیر ازلرنده کی مناسبتی

سز ، وحشی بر آدم ایسه برلوجه قارشینده شاشیروب قالیر ، اورادم بربرینه قاریشقی چیز کلدن باشقه برشی کوردمز . برآو و یا آغاج بیچنده اولان اویونجاغک آدی ده آغاج ، او اولور . فقط انسان قلغنده بولونان باشقه بر اویونجاغه چوجوق دینه من ، بیک دیمی . درجه کوسترن کلهلرده تعلیقات آرز دیکشکلک کوسترمزلر .

[یاقین] سوزی بعضاً بر پارقی ، بعض کرده بر قولاج بر ایچون قوللانیلوب بر قوجه مان پورتقال هیچ بر زمان کوجوک قیه قدر دکلدر . لسانده عدم مطابقت ناهشی در . شوه مطابقتسزک تجریبه سابه سند ازاله ایدیلجه به قدر بیکلرجه خطا ایدیلیر . برده بعض حلالر وارددرکه کوجک ده سورده کلی وحی بعض کره اورتدن قالدیرلسی ممکن سزدر . حتی سن کهلته کلش اولانلر بیه بالینه و بوندی باقی صنفه صوفش سوکرده ن آجیق حقایق فیه ک اعانه سیله سطحی اولان شومشاهت آکلاشیله بیلمش در ، فقط مبتدینک افکاری بالخاصه حقدده معلومات بولونان ماده لرده مبهم و غیر کافی در . مثلا چوجوق اوکرندیکی تریقات و مناسبات جغرافییه ک عائد اولدیغنی اشیایله مناسبتلری حقدده طوغرو بر فکر ایدینه من . مرسماتک الک کوچ اکلا . شیه بیللرندن اولان جغرافیا خریطه سی اونک ایچون بر معمار . حتی ده ایشلی چوجوغک ، انسان کالک ، بیه شو خریطه لرده کوستریان شیلر حقدده کی فکری پک ناقص اولوب بوفکرلری بالاخره آنجق مسائلا تجریبه لار طوغرو لته بیلیر . هیچ کورمدیکمز محالر حقدده کی تصورلرمن ، یا کلش شکللر آتنده دوام ایدر . هر معلوماتی آدم پکین ، توکو و تولدورده ن بحث ایده بیلیر . فقط بورالری کورده من ایسه کورلر قدر تصور و تصور ایدرمن . تربیهٔ اطفال خصوصنده ، چوجوقلری پک ایلری به سورمکدن صافتملی ز ، بوزلره لزومندن فضیله معلومات و رمک ذهنلرنده هیچ بر مفهومک تنور ایدیه میه . چکی برطاق کلهلردن ، تشکل مبانی صنعه حصولی کی محذوری موجب اولور . بونکله برابر شو محذوردن بردرجه به قدر صافتمقده ممکن اوله ماز . برکچ ذهنه آتیلان ، بر بوش چرچیه کی آنجق ضعف برطاق مفاهیمک اشتراکی ایله طوندیریلن مدرکات انجق ملکات عقلیه ک تدریجاً انبساطه کلی صورتیه و فیکریک سوکره کی فعالیتی ایله برلشه چک در . چوجوغه تکری ، آبی ، وظیفه ، وجدان ، علم و وحی کونش ، آبی ، اغرائی ، زنک نه دیمک اولدیغنی اوکره تیلدیکی جیاغده بونلری بلله مکده کی قابلیتسزکی مشهود اولوب بونلر حقدده نهدن سوکره بر فکر ایدینه بیلیر ؛ فقط کله بر [نوه] تشکیل ایدوب ایسته اکتساب ایدیه چکی بوتون معلومات بونک اوزرینه

علم لسان

معلمی: نجیب عام

طوب اوله‌جق وهرکون، حتی عقل بشرک جلاهیچ یتشه‌مدیکی شیلرده بیه، ادرک حقیقه یا فلاسه‌جق در، جوجوغلک حالی ایله انسانک ارسنده کی فرق‌طن اولندیدن پک آز بردرجه‌ده‌در بزم کله‌لمز پک جوق دفعه‌مبهم [Precipite] هوایی غیر معین و غیر قابل تعیین تعیم‌لردن généraluations لردن عبارت‌در. برحیات معیشت حوایج عادی‌سند اوکله‌ری اولدجقه ای قول‌لانیور و جوجوز بونکله اکتفا ایدرک امکانی اولورسه اولرک تنوری زمانه‌و تحصیله براقیوروز. فقط سربستی ذهنه مالک اولانلر میانشده صمعی قیمتی بحق اکلامق مقصدیه هرگه‌بی اشتقاقیه محک طاشنه‌اورارق معناسی تحدید و تعیین ایدمز آزبولونور. هان همین قولای دوشونور و دوشوندرکمز کی رخاوتله تحقیقه ایرمکسین برجوق جهل‌لره دوشه‌رک، کله‌رک حقیقی معنای اهل ایدرک سوبلر، کچر، کیده‌رز. فقط الک حکیم واک درین بر آدم سؤفهمدن اجتناب ایچین کله‌ره حقیقی برعریف ورمکی امکان خارچنده کورر، هله باخواسه مدرکاتی تحقیق حقیقی، ایصال کوچ اولان معنوی و تصوری یعنی شخصک کندی کوروشنه و طوبوشنه تابع انفس خصوصاً سنده پاکش محاکمه‌لردن کندیسی آله‌ماز. ایشه بوندن طولانی حکما ارسنده کی اختلاف کله منازعه‌سه تعیرات مجادله‌سه منجر اولور. بوسبه مبی یازدقلرند بخت ارایان برمحور قول‌لانه‌جی کله‌ری ایضاحدن ایشه باشلامق تدبیرینه مراجعت اتمکله برابر کندی محرراتنده اولعریضاته صادق قالماز. وقارشینه چیقان برخصمی و یاخلافی طرفندن شودرین حکیم تعیراتنده بخت بولنامق، بوتون محاکماتی پاکش اکلاشلمش برکله‌اوزرینه مؤسس بولمقله اتهام اولتور. او قوردی بنای محشم حاک ایله یکسان ایدلر.

ایشه شوم‌لا حظ‌لر اشارات ملفوظه‌نک دلالت ایدلکری مفهومک نه‌درجه‌قدر عینی اولدینی بزه‌کوستریبور. او اشارات ملفوظه طبق ریاضیایده مقدارلر ونسبت عددیه‌کوسترن اشارت‌لر کی در. ده‌باشلانجه‌ده سونلایکمز کی اشارات ملفوظه فکرک واسطه‌تعییری وینه‌او فکرک حصواته یاردیم‌ایدن آلتلردر. اوکره‌نیلن بر دبل ذهن اوزرینه خارچدن توضع‌ایدن اوفعالیت دماغیه‌نک اجرآت و نتایجی تمید ایدن برشی در.

بر دبل بویومکده اولان برجسمه تطبیق ایدلش برقالبه بکزر

وایشه اوجسمه بر شکل و بره‌جکی جهته «شکل‌داخلیسی» تمید ایتدی دینه بیلور. مع‌ماییه بوقالب بالذات کوشک و آلاستیاقی در. ذهن‌ده اوقالبک شکلی دکیشدیرر. موجود کله‌رک دلالت ایدلکری تصنیفاتی تمام ایدر و کله‌رک کندیسه و برمدیکی معلومات و مشهوداتی قازانه‌جق صورته جالیشیر.

لسان بدایه هان صرف بر وظیفه [مطاعت . Passif] ایفا ایدلکری جهته‌کنج ذهناره ایفای مفاهیم ایدلکرنده اصرار ایلش ایدلک. فقط ایلرکی درس‌لرده بونک فعالیت مخصوصه و موحده‌سی نظر دفته آله‌جقر.

شورایه‌قدر اولان مسودانمز هیچ بر زمان نه‌ذهنک قوه فاعله و موجد‌سی انکار، نه‌ذهطیاً حائر اولدینی ملکی تریه ایله اکتسابی تصدیق کی تفسیر اولونمی در. موهبه کلام خصوصیه شامل اولان هرشی غیر قابل زوال بر طرز‌ده انسانه عائددر. یالکیز بر موهبه کتب اتمساط ایدر، و نتیجه‌ری مثال و تعلم ایله تعیین‌ایلر ذهن کندیسک بالذات ایضا ایدم‌دیکی، کافی بر زمانده و مساعد شرطلر داخلنده، مثلاً یوزقدر بطن مدینه مثال و تعام تأثیریه ایفا ایدمز. فقط یوکونکی طرز حرکتی عنقه شفاهییه بورجلی در. اکتساب لسان دیگر بوتون معلومات کی تریه‌نک بر قسمی در.

- ۳ -

لسانک قوای محافظه و تبدیلیسی

بوندن اولکی بحثده انسانک اطرافده بولونانلردن اشارات صوتیه آله‌رق مدرکاتی بواشارت‌لره مطابقت ایدمک بر طرز‌ده اظهار ایله لسانی اوکر ندیکنی بیلدیرمش ایدلک. ایشه لسانلرک بقای بویه‌جه اولور. اگر لسانلرک شو‌صورتله انتقالنه نهایت و بریلیرسه اولورده اورنه‌دن قاقار.

فقط بوحیات لسانیه‌نک آنجیق بروجی در. اگر بشقه دبللر اولسه ایدی هر زمره لسانیه الی نه‌ایه اولدینی کی قایر ایدی. لسانلر اوزرینه اولان ایکی نفوذ هان عینی صورته‌ده اجرای تأثیردن خالی قالمقده در. برجیت وحدتی محافظه ایتدیکی مدتی کندیسه منسوب اولان نطق‌ده خاصه عمومیه‌سند اولان وحدتی محافظه ایلر؛ آنجیق احوال فوق‌العاده‌الجاسیه برملت انقلاب عظیمه دوجار اولدینی زمان کندی لسانی براقه‌رق دیگر ینککنی قبول ایتدیکی کورولور. ایشه السنه تاریخنجه کندیسی کوسترن بویوک قوه محافظه بودر. اگر هیچ برحد وقوت آرایه کیرمه انسانلر صوک نسله قدر عینی طرز‌ده قونوشمقده دوام ایدرلردی. فقط ایشک بویه‌اولدینی معلومدر. السنه زنده‌نک کافه‌سی دائمی بر تشکلات و تبدلات

بولنده بولنور . دنیانک هر هانکی بر طریقه کیدرسه کیدم
اوراد ، قونوشیلان لسانه هاند کورده چکه ز آثار یاقه نه قدر اسکی
اولورسه ایکی زمان لسانی آرمسنده اوقدر بویوک فرق کوروز .
ایشته جنونی اور وادهی [رومان Roman] لسانلریله
بونلرک بویوک آنالری اولان [لاینج] بویله در . هندستانک
یکی زمرة لسانلریله سانسکری دیلی بونلر آراسنده کی سائر
زمره لری یئنده کی فرقلره بویله در . اسکی عئانیجه ایله شمیدی
عئانیجه آراسنده خیل فرق کورولدی کی روم سلجوقلریسک
صوکلر یئنه عئانیلک بداینه هاند اولان مولانا جلال الدین
رومی ایله اوغلی سلطان ولدک اثرلرندکی لسان ایله زمانزده
قوللاندیمیز دیل آرمسنده کی فرق ده بویوک در . هله ده
کریده یعنی میلادک سکنزنجی عصری ابتدالریسه هاند اوله رق
[اورخون] وادیسنه بولونان کولک تورکهمسی ایله بزم شمدیکی
عئانیجه یئنده کی فرق ایکی دور آرمسنده یکن عصرلر قدر در .
آنورمدنکی تأسیس وجوبی خطی ابداع ایدن سومبرلرک دیلی ایله
ارامزده کی فرق طبیعی درکه ده بویوک اولمش در .

کذلک اون سکنزنجی عصرده یاشایان برانکیزمکن اولسده
شمعی تکرار دنیایه کلسه بوکون انکیزلرک علی العاده
قونوشقلری دیلی آلامقده کولک چکه چکی کی برچوق
نقله لری ده اکلایه میجق در . بوکون شکسیر کاوبده آنارندن
بریسکی انکیزلره اوقوسه باشنه بریکن خلق بولسانی اکلایه ماز
[بولماسه تلفظک دیکشمه سندن در] . یئش عصر اولکی
انکیزلری کی انکیزلر کولک ولت کتابی یاردیمی ایله آخیق
اکلایه بایلر . بیک ییل اولکی افلوساقسون دیلی ایسه برانکیز
ایچون آلمانجه کی کوچ اکلایه جق برنی در .

تورکجه و بالخاصه عئانیجه ده زمان بوقدر تأثیر کوسترمامش در .
بونک سبی ایسه لسانلرک انکیزلره ، فرانسیزجه و سائر کی
زیاده ایشانمیشی در . دیمک که لسانک یکی برصفحه جاییه سی
دها واردر . بوراده اونی ده ممکن مرتبه تدقیق ایدم چکیز .
باشق برلر ده اولدینی کی بوراده حیات برعصر اسانی کی
نشوونمایه و تبدله تابع در . بر موجودیت عضویه نیک طوغوشی ،
انبساطی ، اولوشی ایله بر دیک طوغوشی ، انکشافی ، انحطاط
وانقراضی آراسنده شایان دقت برمشابهت موجود اولوب
اکثریا بوجهت مشاهدیه بر زمین تشکیل ایش در . حتی
شومشابهت تبدله بر طاقاری لسانی حیات عضویه شرائطه تابع
وکاملاً فعالیت بشری بدن خارج قانونلرله اداره اولنور .
برعضویت کی تلقیه وارمشلر در . فقط کافی درجه ده تدقیقندن
اول بویوله کی تلقی استعجالدن باشقه بریئنه حل اوله من .

ایلك نظردہ مخترعات بشریہ اوزرینہ مؤسس اولقی اعتباریہ ،
لسانك تبدلہ تابع اولماسنك امكانی یوق در . عمومیتلہ
مؤسسات بشریہ لسان کی غننات طریقلہ انتقال ایدر .
وبوصورتلہ انتقال ایلكجہ شكلی دكشدر . برطرفدن غننہ
طبیعی اعتباریہ ، ناآمام وغیر محیجر آغزندن آغزہ انتقال
طریقلہ انتشار ایدن اشیانك بولده تقرہ دوجار اولماسنہ
كیمسہ مانع اوله ماشدر . جوجوق قونوشمق ایچون كندی
كندی ایلك زورلادینی زمانلرہ برچوق یاكلشقلر ایدر .
اكر كندیسی دقلی ، ویاخصیلہ اہتمام اولورسہ اویا كلشقری
صوكرہ لری تصحیح ایدر فقط اكثریت دقتسز وتریسندہ
اہتمامسز اولقی حسیلہ آنادلی اكثریا بوزوق اوكرہ یئلكہ
محكوم در . دیکر طرفدن جوجوكل كندیسنہ اوكرہ دین
دیل ملكات عقلیسنك درجہ انبساطنہ کافی كلركہ لسانی
بیلدیکی کی قوللانور وگلہ لری تصور ایتدیکی مفہوملری
ادایہ کافی كورور ؛ فقط بوحال چوق سورمز . زمان
كچوب بو بودكہ ذہنیہ بویور . اوزمان اوكرندیکی لسان
ادراك ایتدیکی مفہوملری اقادہ یه یاكافی كلر یا نقصان قالی .
ایكنجی حالہ ایسہ اوقالبیری ذہن كینشلتلرك احتیاجہ
موافق بر حالہ كتریمكہ چالشیبر . شونی بر مثال ایله ایضاج
ایدہم . مثلاً تحصیل وتعلم ایله علوم طبیعیہ ، ریاضیات وحكمیات
تحصیل ایدیلرك بونلرك صوك حدینہ واصل اولدقندن صوكرہ
ایدنیان معلوماتك ناآمام ، جیزیلن حدودك وار اولدینی
كوریلور . فنونہ دیکر حاللر علاوہ ایتك ، یکی فرقلر تأسیس
ایلك ، یکی رابطہ لری بولقی ممکن اوله بایر . ایشته اوزمان الہ
بولونان اصطلاحات وتمیزاتك نقصانی كوریلور . شواكسیكلك
بزده ترجمہ ایله اوغراشانلر ایچون هر كون كندیسنی
كوستر طورر . ایشته بوسیلہ یکی گلہ لری ایجاد ایتك
كرك ، هرلسانك مطلقا هر مفہومی ادا ایتسی شرطدر ؛
بویله اولمازسہ لسان اوله ماز . بناء علیہ مطلقا بولونان مفہومہ
مطابق بر گلہ بولونور . هر شخص متكلمك فكر ومعلوماتك
یكونی كندی عملی ایله عموم معلومات وافكار بشریہ علاوہ سندن
عبارتدر ، وموجود اولان لسان قالبہ اصاغہ اولومقلہ برابر
بردرجہ قدرده اوقالبك شكل خارجیسینی تعدیل ایلر .

شوخالده نقطہ عزیمتلی فعالیت بشریہ ده اولقی اوزرہ
لا ینقطع لسانی تعدیلہ ساعی ایكن قوت موجود دیمك اولیور .
عجبا دیکر طبیعتده ده باشقہ قوتلرہ واری ؟ یاقلم ، انبساط
اوزرہ بولونان لسانلری برماینه ایدمده ده نه کی قوتلرک
تأثیری آلتندہ بولوندیغی كوردم .

ایشته بونک ایچون تبدلات لسانیه نك انواعی تصنیفیه
مدار اولوق اوزره گندی دیازدن بر مثال کتیره لم :

تورکجه مزده بونکون اک اسکی آبدیه لسانیه ۷۳۰ تاریخ
میلادیسنه طوغرو (اورخون) وادیسنده وجوده کتیربان
محکومات در . چین مورخاری تورککک بشنجی عصرده یازی
یازدقلری قید ایدیورسهده اودوره عائد اثرلر هنوز اله
کجه مدیکدن شمدلک ادبیات نقطه نظر نیجه دها کرلره
کیده میوز . ایشته مثالز :

« اوزه کولک تکرری [آ] سره یغز یرقیندقد [آ] کین
[آ] ره کیش اوغلی قیلنمش ، کیش اوغلنده اوزه [آ] چوم
[آ] یام بومن قفن ایستی قفن او لرامش . اولر این تورک
بودنک ایلین ، توروسین ، توبه یرمش ایتویبرمش تورت بولک
قوب بی ارمش سوسولین تورت بولکدانی بودلغ قوب آلمش
قوب بزقلمش ؛ بشاغن بکندرمش ، تیزلکک سوکورمش .
ایشته شوعباردهی ترجمه ایدلم :

« اوستده مای کولک آلتده قره طوراق یارادلقدده ایکلی
آراسنده انسان اوغلی یاراداش . بی انسان اوزرنده اجدادم
(بومن خان) ، (استی خان) بیومش بیویوب تورک ماتک
ملکتنی توروسنی طوتویرمش ، تنظیم ایدی ویرمش . درت
جهت هب دشمنی ایش ، عسکرسوروب درت جهته کی ملتری
هب آیش ، هب آسایشده ایش . باشی اولانری اکدر مش ،
دیزی اولانری چوکدرمش .

ایملک نظرده بزه یابنجی کلن شوعبارده ترجمه سیله مقایسه
ایدیلیرسه اصلک بک اعلی برتورکجه اولدینی یالکز بعض
کله لرده ، جمله تشکیله فرقلر اولدینی کوزه جازبار . اسکی
ترکجه ده کی اوزه برزمانلر یوجه شکلی آلدقندن صکره ، شمدی
اوست ایله ادا ایدیور .

کولک هزه قدراسکی معنای محافظه ایدیورسهده بزوراده
شمدی بوزوق برعربی صفت قوللانغه مجبور اولیورز .

تکرری نك معناسی بسیتون دکیشدیرمشر آسره دیلزده
انجیق آلتده اولدینی ایچون ، کسره مقامنده محافظه اوله بیلمش در
(اسره) بونک اصلی [آس + ده] در آجو ایله آبا اغتارینک
اصل معناسی بللی دکل . شرق ترکجه سنده آجه آنه و آبالا
دیمکدر . آبا بابا دیمکدر . شوخالده بونلرلوقتیله بوبولک اقربا
مناسنه کله لری ملحوظدر .

قافان ، صوکره قافان ، خاقان ، خان شکلرینه کیرمش ،
اولومش ، اولرمق مصدرندن ، بوده شمدی غائب اولقدده بولان (قولو)
صنفتنددر . بودون قوم ، ملت دیمک . ایل ، روم ایلی
تعبیر مزده قالمش . تورو قادین دیلنده توره شکله کیرمش .

قوب ناتارجهده کوب اولمش ، بزده هب سو اولودولاش .
یالکز تاریخلر مزده سوباشی تعبیری قالش . سولک عسکر
سوق ایتمکده بویه .

لغجه اختلافلر حاصل اولدینی کی صرف ونحو جهده
اولدقجه فرقلر حصوله کیش در . لسانده کی شوخاتلاف یکی
ادرا کیره یکی کله لری بولق احتیاجندن ایلری کیش در . بویکی
کله لری ایسه یا اسکیلرینک صورتلری تبدیل ایتمک ویا باشقه
دیللردن کله آلمقله اولور . فقط شوقباجه بیلدیردیکمز
نظریه یی ، لسانک ترقیبی ایچون کوستردیکمز تقییمی دها
مادی اوله رقی تبدلاتک موضوعی اوزرنده دکل طبیعی اساس
اوزرینه تاسیس ایدرسک دها معقول حرکت ایش اولورز .
بوخصوصده شوقسیم اک موافق در :

« ۱ » لسانک عناصر قدیمه نك استحالی ، افاده نك
جوهری اوله رقی محافظه اولونان کله لری دکیشمه سی . بوده
ایکی درلودر . برنجیی صوت لفظینک دکیشمه سی . ایکنجیی
معنا نك تبدلی ، شواکی تبدل ، صوکره کورجکمز وچله ،
یا ایکلی برلکده ویا آیری آیری وقوعه کله ییلیر .

« ۲ » اسکی عناصر لسانیه نك خرابیی ، مستعمل اولانلرک
استعمالدن قالمه سی ، بوده ایکی درلودر . برنجیی کله نك
تمامیله غائب اولدینی ؛ ایکنجیی اشکال حرفیه نك و تعریف نك
ضیاعی .

« ۳ » یکی عناصرک حصولی ، برلسانک عناصر قدیمه
یکی کله لری ویا یکی شکللر علاوه سی ؛ منابع اداتک انبساط
خارجیی .

ایشته شو تصنیفک مکملتی میدانده در . شو اوج حالدن
برسنه اوغراماش وشو اوج سنقدن خارج قالش بر حال تصور
ایدیلمز .

— ۴ —

لسانک نحوی : کله لری شکل خارجیلرینک دکیشمه سی
شویخده اصوات مافوظه نك دکیشمه لردن بحث ایدمکمز .
فقط بجمزه کرک شکل وکرکه مناجه اساس اوله بیله جک
بعض عمومی قاعده لردن باشلاقی کرک . بونک ایچون برکله یی
موقع مناقشه به چککمز .

کرک دیلمزده وکرکه اوروپا لسانلرینک چوغنده مشترک

اولان « بسپوس » کله سی آله لم . شوکله مک روحیه
(Episcops) کله سندن مشق اولدینی معلومدر .

بوکله ایسه (کورمک ، کوزتمک ، قورومق ، مناسنه کلن
shep کوکی ایله مفعول ایله اداتی اولان epi لاحقه سندن

عبارت اولمقله ایلک معنای (ناظر ، قوریچی ، کوزه‌دیمی)
دیمک ایدی . خریستان کلیساستک ایلک تشکیلی دورنده شوکله
اوقاق برجات عیسویته باقارینه باقاجق ذاته عنوان رسمی
اتخاذ اولندی . حالا بسقوسی وزنده کرک کلهک اصلی
ومنای اصلیدی فرق اولمیلور . کله تورسکه به کچرکن چوق
شی غائب ایتامش در . یالکیز باشند ، صائی دوشمش در .
فقط کله انکلیزجهده (bishop) بيشوب) شکله کتیرمش ،
یعنی باش و صوک هجاری دوشورمکه برابر اصوات مشکلهک
جوغیده دیکشمش در . بورده برنجی (پ ۱۱) کندیشه
پک یاقین اولان (ب ۱۲) به قلب اولونمش ، داماقدن چقان
برصوت صامت ایلک تلفظ اولونان sh صوت صفریسی ایسه
اساساً ایکی صونک امتزاجندن حاصل اولدایی جهته ایکی
حرف ایلک یازیلان (sh) شش ایلک عادتا قینشارق برصوت
حاله کیرمش در . وایکینجی هجاک ۵ سی بی طرف براقیلزق ،
انکلیزک قبضه « دیکلری شکله قوتولش در . شوتدلادن
دورت هجا یزیه ایکی هجایی طقوز سه بدل بش صورتی
برکله اولش در . حتی او بش سک انحق ایکیسی اصل کلهده
بولونان اولوب دیکر اوچی دیکشمش در . المانجهک بيشوف
bischof کلهسنده صوک p بیله دیکشمش در . فرانزجهده
ینه روجهدن البان (أولک-évêque) کلهسی ظاهراً آلمانجه
وانکلیزجهدن بوسبتون فرقی در . فرانزکله آلمقهده باشقه
بر یول طومشلسر évêque یزیه éveso ی اقامه ایتشلرد .
صوکدهکی حرفی صوکردهن دوشمش در . یوکفیت فرانزجه
کلهلرد ، کترله قوععیولور . اسپانیولرده باشقه بر یولدن
کیدرک oluspo دیککاری کی پورتکیز دبلنده دعا قبضه .
لیلهرق luspo خلاصه دایمارقهجهده کله بوسبتون قیصالهرق
بر هجاندن عبارت lusk شکله کیرمش در . تورککله خریستان
اولاملری بوکلهی آز قولانه لریه سبب اولمش در . اگر زیاده
قولالانسه ایدی بلکهده بسقوس poskfos poskovos
شکلریه کیردی .

کلهلی بویه شکلا دیکشمکده ایکن معناهده تبدل
ایتمکدهدر . ایلک اوکله اوقاق ضعیف برجاتک ایشلریه
باقعه مأمور اولان کیمسه لقب اولان شوکله کوندن کونه
خرستیانلک اورواده ترقی ونحکمه نالیتی سایهسنده حکم
وقوتی آرتیرهرق برولایتکده روحانی وجبائی حاکمه علم
اولق درجهسنه چقمش ، بر کلیسا برنی اولمش در . مثال
اولهرق عرش ایلدیکمز شوکله علی طریق الاستقراً بولنه بیله جک
حاللره تصدیق اولونه جق برجوق شیئلر اوکر دیور . ایلک

اولابوکه حیات بشریهک شرائط خصوصیهی حائر بردورنده حس
اولونان احتیاج اوزرینه باشقه دیلره کیریور . بریک دین طوغیور ،
بودن برطاقم تشکیلاته لزوم کوستریور . اوتشکیلات داخله
کیرمک مأمورلرده برآد طاقلقی لازمکیور . هر وقت
اولدایی کی بولنده اوله بولندی . خریستانلغه متعلق برجوق
کلهلر بویهجه جقدی . حقیقت کلهلر حاضر وموجود اولدایی
کی تخصیص ایچون تطبیق اولنه جقلریده موجود ایدی .
یالکیز بونلرک استقبالهکی تعلقلری عائد اوله جقلری مسئله
تابع بولیدیور . (بسقوس) آدی تماماً وواضحاً ، بونی
طاشه جق کیمسهک صلاحیت ومأموریتی بلدیرمیوردی . انتخاب
اولونان ذاتدن بکله نیشلی الکر کورمک ، کوزتمک دکل ایدی
کله آنحق مأموریتی حقیقه اوقشایوردی ، فقط توصیف
خصوصندهکی شوقصائی ایلک برابر آیینسه اولیدیور . کله
توصفی اولق ایچون ازمنه وامکنه کوره زیاده سیله اوزون
مدتبدل اولق ایجاب ایدردی لکن عنوان صورتیه بوکله ،
هردلو احوالده ، طالات ایلدیکی مغوی اخطارده کافی کلیدیور .
بناء علیه شوغوناک محافظه سی معنای اصلیدی ایلک تطبیق اولدایی
مأموریت آردسندهکی رابطهک هیچده نتیجه سی دکل ایدی .
حتی کلهک اشتقاقاً تخصیص اولدایی مأموریت ایلک برلکده
هیچده روحیه قونوشمایان وایک مناسی قطعاً بیلمین بویوک
جمیعت بشریهک حافظه وعادته کیردی . بوکله او جماعتلر
ایچنده تاریخه معلوم ایش کی تخصیص اولوندی و طبیعی
ایضا ایلیدیور ایدی . ایشه بویهجه برشیه علم و اشارت اولان کله
آرق کندی اصلدن آیراش ، باشقه بر یولی طومش قولیور
ایدی . اوزماندیری ومدرک متحولیه دلالت ایتک اوزره
برعلامت اعتباریه ومقوله اولوب قالشدر . شکل ومعناه تبدل
وفوعی امکان داخلنده بولدران اشارت ملفوظهک بر اشارت
ملفوظهک بر اشارت اعتباریه اولوب مدرک آنحق بر مشارکت
ذهنی ایلک مربوط اوله سی کیفیتدر .

اگر رابطه طبیعی مضمری وواجب ایلدی اشارتدهده
ادرا کدهکی هر تحول مشابه بر تحول وقوعی اتضا ایدردی .
حالبوکه ایشه مفهوم بیودیکی حاله کله کودکلشه رک هر بر
لسانده آنحق کندیکن بر جزئی حاله کیردیکنی کوریور .
محولاننده کوردیکز بر یک میل وسائطک اقتصادندن ،
تلفظکله اویغولغندن باشقه برنی دکلدر . کله کندیسی تلفظ
ایده جکلهک بوکله بر قولایق ویرمک ایچون عادتا یکیدن
اصاغه اولوندی . مختلف مللرک آغزنده آلدینی شکلله
باقهرق عادتا اولنرک اعتیاد تلفظیسی کوستره بیلیر جرمان
نسللری بالخاصه کلهلرک ایلک هجاری اوردولر . یعنی

علم لسان

معلمی : نجیب عاصم

او هجایی دهها بلبرکن و قوتی بر صورتده سوبلرلر . دیمک که شوالفته مینی گلهنک اورغولی هجایی آلیقویوب اوکاتقدم ایدنی دوشورمشلردر . یعنی اصلاً اورغولی اولان (بیس) گله باشی کبی محافظه ایدیلوب (Cop) هجایی ده گلهنک ایکنجی عضوی اولق اوزره قالش وچر : لرایچون (بسقوپ) آموزجی حاصل اولمش در . فرانسر (سائر لاتینلر کبی) انتهای هجایی اورغولارلر .

گلهنک اصل اورغوسی (پوس) اوزرنده بواندیندن عقبنده کنن قریبتندن دولای ابقا ایدلکه الطبع انتهای اولق اوزره عد ایدلش و بوضوئله لاتینلرایچون (ایسک) آموزجی حاصل اولمش در . کوریپورز که بوضوئله عین گلهده برجسک آتدنی برهجایی ، برعضو گلهنی دیگر جنس اونی مهمسویوب محافظه ایدیپور ، و بونده بالطبع کندی اعتیادینک تأثیرینه تابع بولینور . برجس ایچون تشکل ایش شومرضی آموزج بده اوجسک مختلف قوما ی آراسنده کوچوک تحولاته اوغرایور . بشاء علیه دینله بلبرکه گلهنک هر لسانده آتدنی تغییرات شکله اولسانلرده سائر گلهلرک دوچار اولدقلری تغییراته کوره تصنیف اوله بلیر . شوتغیرات ایسه سوبلنلره قولایق ایچون اولوبور . گلهلرک لفظ و معنایسه عاید اولان تغییراتی آری آری تدقیق اتمکله صنی بر تقسیم ایجاد ایش اولق شوبله طورسون طبعی فرقلری کو-ترمش اولوبورز . بعضاً برکه آزجوق شکلی دکیشدیرر ؛ معنای دکیشمز ؛ بعضاً ده بوستون معنای دکیشدیرر ، شکله برشی اولماز . اصلنه باقارسق هر ایکی صورتده دکیشمین گله یابک آزدردر ، بلکهده هیچ یوقدر . برینه مثال اولدق آیره جقمز گلهلر ، دیگرینه مثال اوله جقلردر . لسانک ماده لرندن هر بریی ، آزجوق لسانلرک نه صورتله انبساط ایتدیکنی کوستر ، فقط دقتمزی شوبدلادن ایلک اوکجه برینه وصوکره اونه کینه توجه اتمکده هیچ کوچلک یوقدر . شکلک دکیشمه سنه متعلق مادهده ، معنایزانی طوقومقمیزین گلهلرک بوتون پارچه لرینک بودانمسی ، و کیری قالان قسملرینکده اونی سوبلته جک اولانلرک ترجیح و اعتیادلرینه اویغون بولونماسی کیفیتنی بیلمه من اقتضا ایدر . لسانلرده کی بومیل عظیم ظاهراً غیر مجانس لایمداحوال آتده مخفی در . علم لسان بونک قدر اساسی و زیاده حائز اهمیت باشقه برقاون وضع ایدم من . لسان بشری باشدن باشه طولاشان و بوتون عنصری برجهته دوغری

تحریرک ایدن جریان عظیمدر . واقعا مخالف جهتارده آقان جریانلر وارسمده بونلر بویوک آفتی به نظراً هر یرده کوریلن اوافق تفک آنافور آقینلری مثابه سنده در . ایشته عینی تمایک بر تأثیریه در که انسانلر یازیده بویوک حادنی تعقیب ایدم جک یرده کسدرمه بولی تعقیب و اختصار اشارتلی استعمال ایدرلر . شوال حال اقتصاددن زیاده تنبلیکدن ایلری کلیور . بومیلک لسانده تظاهرایدن تأثیراتی ایکی نوعدر . اقتصاد حقیقی ؛ تنبلیکده افراط ؛ چونکه بومیل تأمل اتمکسزین اجرای فعل ایدر . ووقوعی اوکجه کسدریلمیه جک نتیجه لره ایرر . گلهلرک اختصارنده کی میل یک قولای آکلاشیله جق برشی در .

هر لسانده گلهلرک تدریجاً طبیعتلاشدنی آزدقله کوریله بلیر . مثلاً : اسک تورکجهده [قولقاق] گلهسی [قولق] شکله کیرمش . یعنی ایکنجی هجاسنده کی (ق) دوشمش صائی ایکنجی هجایی تشکیل ایشدر . فی الواقع ایکی هجاند عبارت اولان بر گلهده اوج (ق) ک برلشمسی اولدقه نقل برشی ایدی . بردانه سنک اولسون دوشمسی گلهیه برطاتلیق و برمش در . (قوری باقه) اسم مرکبی کوچیلرک (قورباغه) حانه کیرمش . گلهنک اصلی (قوربغه سینگ) ایکن برصائت ایکی صامت برده اضافت علامتی اسقاط ایدیلرک تک بر گله اولمش در . (چوقورلانغ ، اویولش) معنایسه کن [قوقولماق] مصدرندن مشتق اولان [قوققا] گلهسی شرق تورکجه سنده [قوبا] و غرب تورکجه سنده ده (قوغا - قووا) اولمش در . باشد حاصل اولان (قوناق) چغتایجهده (قونقاش) ایدی بو دیلدن [قورغاشون] بزده [قورشون] اولمش در . ینه بویه جه باقار ، اصلی (یاپ : قاباق) مصدرندن (یاپورغاق) ایکن بوشکله کیردیک کبی (دکر) ده (ناک کیز) دن دوزلمشدر . (ایچ اویک) ، (ایچ قور ، اوج قور) (قول آج) ترکیلری : (جدیدک ، اوجقور ، قولاج) یایمشز . صامت و صائتلرکده دوشمسی ، برقاچ ، گلهنک ، برلشمسی تورک دیلی تاریخی کوستریپور . شوضوئله حرفه متعلق فرقلر ، برطاق اشارتار غائب ایدلش ، لسانجه وضوحه خلل کتیرلش در . اویله یا ، بوکون علم لسانه یاینجی اولان بر آدم (قورباغه) نک قوریده یاشایان بر باغه اولدیننی آکلایه مدیننی کبی جدیدکده ترکیب وصفی اولدیننی بیله من ، نادن بویه تسمیه ایدلکینه عقیل ایردیرمن ، نسبت اداتی اولان [ایق ، اوق] لرا کثویا غرب تورکجه سنده دوشور ایسه ده بعضاً ده ایکی صورتی ده فقط ، معنایزنده جزئی برفرقه قولسلائیپور . مثلاً (اولوغ) گلهسی (اولو) شکله کیرمش ، جامع مصدرندن کن (جاق ، جاتیق) ایسه آری آری معنایزده قولانمده بولنشدر ، کوریپور که واسطهده

اقتصاد میلنک بری مخرب و دیگری مبدع ایکی حرکتی وارد در .
شومیل ایلک اوکیه شکلار وجوده کنیر ، سوکره قوبازیر ،
مخرب ایدر . اگر شومیلان اولسه مرکب کهلر و یاردیمیچی
عبازلر الی نه سایه اولدقلری کیی قایلر ایدی ده بوندن اولکی
درسمزده کولک توریکه دن آلدیمز مثاله کی [بشاغغ بکندرمش ،
تیزلکک سوکرمش] جمله سی شمدی بزه کوره «باشلقلری
(باش قالدیرانی) اکدیرمش ، دیزلکی بی چوکرمش» شکله
کیرمه ی ایدی . بومیلک اصل تأثیری اساس شکله تعلق ایتمک
اقسام نامه یی اشارتار ، اویغون علامتلر حاله قوبق ، اشارات
لسانیه اشتقاقی بللی ایتیجه لک صورتده بولری صیغش دیروب
برلشدرمکده کوریلور . شومیلانی ایلری ده (یدنجی فصلده)
اوجنچی نوع تبدلات لسانیه یی تدقیق ایله یکی اشکال و کلامک
حدوتی بختده بردها تفصیل ایلجکیز .

فقط میل هر نه قدر هر برده عینی ایه ده اختصار طریق
ایله تجلیسی یک متنوع در .

شونوئی آکلامق ایچون ده هر لسانده کی طرز و اعتادی
بیلیمک کرک . جرمن دیلاری عمومیتله . کلمات مشتقه
ویا خود معربده inflexionnels ایلک ویا اساس حیا اوزرینه
زوری بر اورغو آلدقلری کی کهلر ده ده بواورغو ایلک عضو
اوستیده بولنور . شومیلان اوردغولامه ، بالذات تبدل صوتی به
برمنسالدیر ، چونکه مجاور جرمن دیلارندن هرچ برسته عائد
اولدینی کی عمومیتله بولره یاقین اولق اوزره تلقی اولونان اسلاو
دیلار بنده عائد دکلدر . یو حادثه لک نتیجه سی شودر که ده
یاقین بر دورده ، جرمن دیلارندن هر بری بر مستقل عملیه ایل
صوک هجائیک یاخود اعراب و شقائنده کینک صائت قارقنه یی
غائب ایدر لک برینه یی طرف e صوتی آلمش در .

شوتیدل فرضا، اسکی آلمانجه نیک وسطی ، یوقاری آلمانجه
والملو - ساقسون دیلارینک اسکی انکلیزجه دن آیرلقلری
دورده واقع اولمش در . (هر نه قدر مرام منعکسک شونده
پانی وارسمده) بالخاصه انکلیزجه ده کورلدیکی اوزره . شو
لسانلرک متتالری ترک ایتمک مجبور اولیشلارینک ده بونده تأثیری
وارد در . فرانسیزجه ده تبدل تاریخی بر آرز فرقی در . عمومیتله
لاتین اورغوس accent بر هجاءن دیگرینه نقل ایدل مشدر .
فقط بوندن فرانسیزجه نیک بتون قیامی کهلرنده (e حرفی
حسابه قائله یزین) انتهای هجائی تشکیل ایدن ، لاتینجه دکی
بتون اورغولی هجائی تعقیب ایدن هجائیلر باختصار ویا حذف
اولمش در .

ایسته populum دن (facere) faire
état دن etatem و statum ، prendre دن été

بولمدر . شو statum دن مشتق اولان état کلمه سی مرافه شایان
بردور ایله ، کهلرک شکل هجائیلرینک امتدادی ایله وجود
بولان بر صنف تبدلاته نظر دقتمزی جلب ایدر . لاتینجه یی
قبول ایدن (غول) متلری ایچون . k یاخود P کی بر
صامته اوکنده کی s تلفظ اجتنابی مقتضی برکولک ایدی .
ناجسل که انکلیز لرمده بالاخره (knif, gnan) کهلر لرمده
اولدینی کی (n) حرفنک اوکنده g و k حرفلرینک
تلفظی کوچ کلمشدر . شو کولک بزعمانیلر ده ده حس ایدلش
وایشته بوسیه مینی توریکه ده [تورک بولمغ آتیجه قوندرمش]
جمله سی [تورک بولمغ ایلجه قوندوردم] شکله قونبور .
یعنی مضافدن (غ) دوشه لک برینه (ی) کلور .

فقط فرانسولر او اویغولسز حرفی قالدیرمق برده تلفظی
دها زیاده قولایلشدرمق ایچون کندیسنندن اول برصامت
کنیرمک لاتینجه نیک (scapus) نی escape (دیرمک آت
باشی) ، spiritus نی esprit (روح) stomachus نی
eslamac یایدیلر . نته کیم بزحالا (س) ایله باشلایان اجنبی
کهلر ده یاقندیز staeam استیم ، اسلم steamboat استیمپوط
stoumri استومری واخل کی . ایشه فرانسولر اوزمان یک
عمومی باختصار طریقله صوت صغیری اوردن قالدیرمق
sponsus دن sponsus ، école دن sponsus ، école
étude کی حالا فرانسولر قاموسینده موجود کهلر جیدی .
ینه اورغوله نتیجه سی اوله ق (رومان) دیلارنده (بالخاصه
فرانسولرجه ده) کلمه نیک اصل کوکنده اجرا ایدیلن خسار
آلمانجه دن دها زیاده کوزه چاربار . وبونک نتیجه لرمدن چوغی
انکلیزجه یی کیمش در .

ایسته لاتینجه نیک praeduaire سی فرانسیزجه ده
انکلیزجه ده preach ، لاتینجه نیک constare سی فرانسیزجه ده
coûter انکلیزجه ده cost ؛ لاتینجه نیک computare سی
فرانسولرجه ده compter . انکلیزجه ده count ، لاتینجه نیک
blasphème سی فرانسیزجه ده blâmer انکلیزجه ده blâme
اولمش در . مرکب کهلر ده ایکی عضو ک بولمجه قایناشمه سی
انکلیزجه یی خاص دکل آلمانجه ده ده واقع در . توریکه ده مرکب
کهلرک قایناشمه سنه مثال نسبة آزد در .

[ایچ + ادیک] اوج قور (ایچ + قور) الفا کوسو ،
الفا کسا ، الف کوتو ، دیزمان [ادیز + مان] الخ ... کی
فقط ارسلان ، قایلان ، جیلان ، ایوا ، قاربوز کی اصلنه ارجاع
ایده میکنم کهلرک مرکب اولدقلری کیم ادعا ایده بیلیر ؟
سبکتکین ، (سوولک تکین = سوکیلی تکین) الباغوت
اورخان [اور - خان] خان [قنان - قان] کی کهلرک مرکب
اولدقلری آشکار دکلکی ؟

بوترزك الكذبده كوريله بيلن نتيجه‌سی فرانسز وانكلیز دبلرنده و قتیله تلفظ اولونان اصواته دلالت ایدن حرفلرك یازیده ابقاسی کیفیتی در . او حرفلر اودورک یادگار تلفظی در .
اختصار طریقیله لسانک ملائمه میلی حقدمه کی شیو مثال الویرر . فقط گلهلرك عناصر محفوظه سی تغییر ، برصورت یرینه دیکری اقامه دن عبارت اولان بر حرکت ده ازیاده منتشر اولغله برابر ده چتین وقاریشیق در . انکلیز جهده صائتلر یک زیاده تبدلاته دوجار اولمش در . فرانسز جهده لاتیجه‌نک اوزون u (ou) سی u ایله i ارسنده u به قاب اولدینی کی اسکی ou دینونی u تلفظ ایدلش در . هله بولانده oi دینونته [صوائتین موصوفه] عجیب برانمک کوسرلش اسکی صوتلرک برچونی بوکا تحویل اولونمش در . مثلاً لاتینجه دن آلمان begem, nigrum, lo, noir, moi, crois, mois, loi, boi شکلله کیرمشلرد .
تورکجه مزدهده i نك ou به تحویل ایدیکنه اوجقور ، ایچ قور a نك e به چورلدیکنه [آبجی] [صدرنک] [ایک] شکله کیرمی مثال در . کوك تورکجه سنده [بوزدم] [بزده] [بزم] [بیقدم] اولمش در . کذلک شرق تورکجه سنده کی [تاغوغ] [بزه] [طاووق] اولدینی کی ، صوت معنائه کلن [تاووش] [تاووش] ، تاووشقان (طاووشان) اولمش در .
(ساوغ) [بزه] (صوغوق) آل تون ویا (آل - دون (آلین) اولمش ، (کوموک gömük) کیمیک (بیغاج) (آغاج) (جکیت) (یکیت) الخ اولمش در . صائتلر یک زیاده تحوله اوغرادینی کی صائتلرده تورکجه یک مختلف زمره لرده اولدقجه دیکشکلک کوسرتمش در . مثلاً (توباق) دن مشتق اولان (توق) گله سنده o صائتی u اولدینی کی a ده e به تبدل ایش در . (ب) ایسه (ف) اولمش صولک (ف) ده (ک) شکله ایش در .
(ب) نك (ف) به تحوله بول بول جان هر لسانده مثال بولونه بیلدی کی f نك v به تحوله ده چوق اورنک کوسرتیه بیلیر . اوفکه ، اوبکا اویگا کی ، (ب) حرفی ده (v) اوله بیلیر دشمن معنائه کلن (تیز) و (توز) کی . کوك تورکجه سنده (سینمک) ، (سونمک) کی ، تاغاج ، تاوغاج ، توپا ، تبه ، تبه ، کی .
اوروپا لسانلرنده s اکثراً z ده قلب اولنور . (بزده ده بعضاً ترسه مثال : زقاق ، سوقاق ، زونبل - سنبل ، ترکز - ترکس کی . تورکجه ده (ی) ده (ز) به قلب اولنور : یایق - یازمق ، یای - یاز کی . (ج) ده (ی) به قلب ایدیلور : جیکیت - یکیت ، یاز ، یای ، جای کی .
آلمان وانکلیز قاموسلری قارشیلشدیرسه انکلیز گله لرده بولونان d لرك آلمانجهده t قالدقیری کوررز .

تورکجه مزده معروف برقاعده حرکتلن (ت) لرك (د) به قلبی کوسر .
شرق ترکجه می ایله عثمانلیجه قاموسلری ده قارشیلشدیرسه ایکی لهجه نك طبق انکلیزجه ایله آلمانجه کی آرلرنده صیقی برمناسبت اولدینی یعنی بزم (د) لرك اوراده (ت) به قلب ایدلدی کی کورولور . تاغ ، اوتاغ ، تکیز ، تک ، توت ، تیکاک ، تکمک کی .
انکلیز جهده etan آلمانجهده essen اولوبور ، یعنی t یرینه s کیرمک دائمی برمناسبتدر . u ایله t ویا ی نك بر یرینه تحویل اک عمومی و کثیر الوقوع حاللردنر . تورکجه و عربجه ده بوکا مثاللر یک چوقدر . حتی « یای » « یاس » ، « یاز » ، « یات » بیله اصلا بر اولوب هیسی بایلیقم مناسبتدنر . مختلف تورکجه لرده بونلره مثاللر چوقدر .
تورکجه ده سنبل ، ترکس گله لرده کی سینلر (ز) به تبدل ایدیلیر : زومبول ، ترکز ، سرکزدنیار .
آلمان وانکلیز لسانلر ، آراسنده th [e] ایله d قارشیلقی برمناسبت تشکیل ایدرلر . بومناسبت ثابت برصورتده شرق و غرب تورکجه لری آراسنده ده موجوددر . شرق تورکجه سنده کی تاغ ، نادو ، نایاق ، ناک ، تاماغ ، تیراک ، تقایی ، توار ، توراق ، توغان بزده ضاغ [**] . ضایاق ، ضاک ، ضاماغ ، ضایی ضاوار ، ضوراق ، ضوغانده تلفظ اولنور . ایشته آغلو - ساقسون لسانلری ایچون (غریب) طرفدن وضع اولنان مبادله و تدویر اصوات صامته اورال و آتای لسانلری ده قابل تطبیقدر ، شوقدر وارکی بزده حدودی ده واسعدر .
بیلرنده مناسبت بولنان دبللر آراسنده عموماً واقع اولان شوحال بره ذل باهردر . متقابل گله لرده بولونان صوتلر دائماً بر دکادرلر بالعکس مخالفدرلر ؛ فقط بو اختلاف برفرق دائمی حالته اولوب آرلرنده کی رابطه برمناسبت عینه دکدر . بوندن شو چیقورکه ایکی دبل بر یریه مقایسه ایدلدیکی زمان ایلک توقف اولنه چی نقطه شودر . برنده صامت ویا صائت اولان دیکرنده ده صامت ویا صائتدر . بوحال ، بوندن اول اشارت اولدینی اوزره ، برلسامک صورت تلفظک متبادلاً دیکشمه سی نتیجه سی در :
بوتبدل ایسه آزچوق مهم ، اولدقجه عمومی فقط متادی در . وایکی لسان مطلقاً برطرزده تبدل ایتیز شوجاده اوکنده بر (لسانی D, t, th, dh, Linguiste صوتلرینک بر دبلده بولونوب بولندینی بونلردن هانکی سینک اصل اولدینی نتایج مستحصه نك فصل [e] بو حرف انکلیزجه ده پلنک (ذ) کی تلفظ اولنور ، ووجه دهه وارد .
[e] بوراده ضاد قالدین (د) یرینه مخصوص قولانله ی .

تغییرات متعاقب ایل و قوعولدیغی و «اگر ممکن ایل» اوسلسله
تغییرات سببی تعینه صرف دقت ایتملی در .
ایلك نظرده حادثات قدر غیرمتجانس اولورسه اولسون ،
بر(لسانی) بونلرده کی تبدلات عارضیه لك نتائج مشوشه شدن اولدیغی
چارچاقوق فرق ایدر . اوحادثه لر قاعده لر ، برقاونه ، برمشیت
تابعدرلر . برصد اکنیدینه حکمة مشابه اولان دیگر برسه
انقلاب ایدر ؛ یعنی برصوت همان کنیدینك چقدینی عضوه مشابه
برعضودن چقانه تبدل ایلر . و بحرکت انقلابیه راستقامت
عمومیه تعقیب ایده رلك برعلت مخصوصه به تبعیت ایلر . ایشته شوال
لسان ایله مشغول اولانلری ، علم لسانك برقسمی اولق اعتباریه
صورتصوتیه بی اساساً تحلیله سوق ایلدی . شومحلیك فائده و اهمیت
عظیمه منه مبنی القیای تکلمیمز حقنده بر فکر ایدینه بیلمك
ایچون بر آرتوقف ایده جکنز ؛ چونکه بوالقبا اداوانك برسلسله
منتظمه منی وینلرنده کی درجات نسبیه منی و بونلر آراسنده کی
تبادل و انقلابی تعیین ایلر .
صوتلرک حدوتنه واسطه اولان عضولر جکرلر خنجره
وخنجره بی متعاقب کلان اقسام فیه در . جکرلر ارغنونك

کور و کوری متعاقب ایل و قوعولدیغی و «اگر ممکن ایل» اوسلسله
تغییرات سببی تعینه صرف دقت ایتملی در .
ایلك نظرده حادثات قدر غیرمتجانس اولورسه اولسون ،
بر(لسانی) بونلرده کی تبدلات عارضیه لك نتائج مشوشه شدن اولدیغی
چارچاقوق فرق ایدر . اوحادثه لر قاعده لر ، برقاونه ، برمشیت
تابعدرلر . برصد اکنیدینه حکمة مشابه اولان دیگر برسه
انقلاب ایدر ؛ یعنی برصوت همان کنیدینك چقدینی عضوه مشابه
برعضودن چقانه تبدل ایلر . و بحرکت انقلابیه راستقامت
عمومیه تعقیب ایده رلك برعلت مخصوصه به تبعیت ایلر . ایشته شوال
لسان ایله مشغول اولانلری ، علم لسانك برقسمی اولق اعتباریه
صورتصوتیه بی اساساً تحلیله سوق ایلدی . شومحلیك فائده و اهمیت
عظیمه منه مبنی القیای تکلمیمز حقنده بر فکر ایدینه بیلمك
ایچون بر آرتوقف ایده جکنز ؛ چونکه بوالقبا اداوانك برسلسله
منتظمه منی وینلرنده کی درجات نسبیه منی و بونلر آراسنده کی
تبادل و انقلابی تعیین ایلر .
صوتلرک حدوتنه واسطه اولان عضولر جکرلر خنجره
وخنجره بی متعاقب کلان اقسام فیه در . جکرلر ارغنونك

علم لسان

معلمی: نجیب عاصم

بوغاز و آغزك حرکت اختیارابی ایله بوتومونك نكل وامتدادی اوقدر تبدیلاته دوجار اولوركه بوتونده القای تکلمیه نك صوتلری تشکیل ایدن تنوعات طبیعی و مخصوصه حصوله کایر بناءً علیه صوت، سس ندمك اولدیفنی قصهجه تعریف ایچون جکرلردن چیقاریلان برهواسونی دردیبه تعریف ایدیه بیلیر.

اهتزازله سبب اولان و بونلری تعدیل ایدن جهاز صوتی عضلات، غمزوف خنده تفصیلات علم منافع الاعضایه عائددر. قولانی مختلف صورتلره متحسس ایدن اهتزازات هواييك شكل و ترکیبی حکمت طبیعیك «صدا» بحثه تعلق لایدر. تصوف Phonétique نقطه نظر نجه اعضا فیه وسائر نك تبدلات ارادیه وضعیه نندن تولد ایدن انواع اصوات لسانیاتیه علم لسانییه عائددر. انواع اصوات بعضاً قولای و بعضاً کوچ آکلاشیلور؛ فقط بوراده تدقیق شایان اهمیت اولان باشلیجه انواع صوتیه کندیکنندن قابل تطبیق اولان برمشاهده یاردیمی ایله هرکس طرفندن سزله بیلیر. و کیمسه، قوتوشدینی زمان کندیکننک بالذات اجرا ایلدیکی حرکتی تعقیب و تفهمه چاکهازسه، و کندی القای تکلمی مرتب و مسلسل برجدوله درج اعتماده «صوت» مثله سننده صلاحیت قزانماز. بز بوراده انکلیزجه نك اصوات عاده سی مشعر برجدول ترتیب ایدیوروز.

هرسلسله الفبائیك مبدأ حرکتی Fatcher و Far کله لرنده تلفظ اولان A اولایدر؛ یعنی تورکجه مزده کی تمیزده «س» آق؛ آبلای؛ باقی کله لرنده اولدینی کی. چونکه بو سس انسان سس نك اساس طائی، جکر و بوغازك صاف محصولیدر، اگرکجه چک هوا جریانی تعدیل ایدمچك هر بر انکلی برطرف ایدمچك صورته آغز و غمز تلافی عزی آجارساق، ایشیدیلچك سس A اولور. جوف کلامی بی آز جوق طارلاتیرایسه سس ده اونبندده تبدیلاته دوجار اولور. طبتك کیفیتانی اخلاص عنصر غالب ایفا ایدن الك آز محسوس اولان تبدیلات «صائت» دبدکمز سسلری ویرر. فقط جوف کلامی بریکی ویا اونه کی نقطه ده طارلاشدیرلمقه . دلک (اوغوشدیرمه) محصولی اولیری، اونه کنندن پک آیری بر قیلته ده «صائت» دنیلن سس ویرر. جوفک طارلاشدیرلمی ده ازیاده اوله بیلیر؛ تمامیه جوف قیادیه بیلیر. عنصر شکلی یعنی تبدیلات شفاهیه، تمامیه طبتك عنصر مادیسته غایه ایدر؛

ایشته اوقت سس آنحق تماسك انقطاعی ایله ایشیدیله بیلیركه «صوت اکم» دبدکاری بودر.

شوخلاسه تفصیلات برمسلك الفبائیك تأسیسه لزومی اولان یلاق اجضار ایدر. اومسلك الفبائی A دن باشلیدرق تمامیه قبالی اولان اکم سسلره قدر وازیر؛ ایشته الفبائك حدود طبیعی ووجهی بودر؛ واک آجیق سس ایله الك قبالی آراسنده بولور. نظری اوله رق، بوغازك تادینندن دوداقلرک اک طیش اوجه قدر عضوری یاقلاشدیرمق صورتیه صایسز سسلر چیقاریله بیلیر. فقط حقیقته آنحق اوج دانه بولور؛ بزى دوداقلری یاقلاشدیرمقه حاصل اولان P ایکنجیسی داماق ایله دبلک اوتك کوکی طرفده یاقلاشمه. سنده منبانه کان را، اوچنجیسی شواکیسنك آراسنده دیل اوجی ایله داماغك قسم مقدمك یاقنلاشمیه اولان T در. ایکی سوکره کی «صوت خلقی» و «صوت سنی» آدنی آلیر. ایشته فرانسیز، انکلیز، آلمان، تورک و هان بتون دیلارده بولنان اصوات صامته بولردن عبارتدر. بونلر جوف کلامیك مؤخر، متوسط قدیمی نجه لرندن تولدایدر. دیگر صورتلرده عینی اتاس اوزرینه مؤسس اوچوزلی برتصیفه میل واردیركه اوده آجیق A دن k, T, P به قدر طبیعی اوله رق برمقیاس (اسفاله) اوزرنده ترتیب اوله جق برصورته در. شو حال اصوات ملفوظه کومه سی برسلسله متظلمه به ارجاع ایچون بر ایکنجی عنصر لازم تیه ایلور.

اشاغیده بویانه کوره انکلیزجه نك القیاسی ترتیب ایدنک سوکره بونلری تفصیلاتیه تدقیق ایدمچکز.

مصوتلر	a				A			
	i	o	g	re	u			
صائتلر	v	ng	n		vi	m		
	h							
متنیف صغیری	zh	z						
	sh	s						
صامتلر	dh	v						
	th	f						
اکم	g	d	b					
	K	t	p					

k t p ایله ماناملری اولان g d b کلیر.

بوسسلر ایلک کارک مخالف جهتی تشکیل ایدرلر. بونلر ده دیل ایله داماق تماسیده ایکن لفظ هیچده قولاقه سزله مز؛ A نك الك مکمل مخالفی در. سس سوکره برفوران وانفاق

ایله حاصل اولور. صوکره کیرده حتی تماس ائناسنده بيله .
اوتار صوتیهک برهتاز چقاریلان هوانک بلموم
واغزده اهتزاز گهسنه الوره چک برمر موجوددر. ایشته
اصوات صامته واصوات صائته ديه صوتک اساسلی برصورتده
آیرد ایدیلشی بوندن ایلری کایور ؛ احوال - سائر - بونلره
تالی اولور.

آزچوق بر یا کاشلغله شوطایع تالیه اوزرسنه مؤسس
اولان قوتلر ، ضعیف ، سرت ، طانی ، تیز ، پس کی - سلسره
صفت و برمک مردوددر.

Pa ایله Ba آراسنده کی فرق برینجه تماس زائل
اولدندن صوکره صوت ولفظک باسلامسی وایکچیسنده
اوندن اول وقوعه کلسیدر ؛ Ah ده تصوت براز ده صوکره
دوام ایدر ؛ Aba ده تصوت کیلوب دوام ایدر ، d و g ده
بویلهدر.

فقط اعضای قهنگ اوج وضعیندن اصوات صامته ویرن
براونجیسی ده واردر. حالات عادیده ، اعموم ایله برون
آراسنده کی یکدی ستر ایدن دماق برده سنی ایدر مکله b, d, y
سلسلری حای اولان جریان مهتر برونه کیروب چقار .
بونک نتیجه سیده Singing گهسنده اولدینی کی اصوات انیه
دسلن m, n, ng سلسریک چیقمه سی اولور . بوراده هر
نه قدر اعضای قیه قبالی ایسده طنت اوقدر متصوت و اوقدر
دائم درکه تماسدن فراغت ویا فوران و افلاق آزرشی در .
بوصفدن اولان سلسر الفاده صائتله یاقین اولهرق یوکک
برموقعه قونامشدر . استنباسی یک آرز برقاعده عمومیله اولهرق
برلسنده اوج قبالی صامتدن برسی موجود ایسه مطلقا دیگر
ایکسیده موجوددر : مثلا برالفاده (پ) بولنورسه مطلقا b
و m ده واردر . انگلیزجه نك منسوب اولدینی عائله لسانیه نك
اک اسکیرنده وحتی بو عائله به منسوب برطاق یکی دیلارده اوج
وضعیت متصوت نك بر دردیجی و بشنچی محصولی واردر ؛ بو محصول
ایسه بسیط صوت صوکره قیصه h چقارده جق صورتده خفیفجه
برنفس آلهدن نشئت ایدر بوندن p یاخود b یی bh ویا
ph (یازلدینی کی تلفظ اوله جق) تبدیل ایدر وقس علیه
الوقای بونلره Sons muets aspirés یعنی ایجری چکه
صورتیه حاصل اولان صوت انکم دیورلر .

جوف صوتیک طارالمسیله تشکی ایدن اصوات صامته دن
صوکره برطار آچیقلفک جدارانه سورته دن حاصل اولان
دلکی صوتلر صنی حصوله کایر.

دوداقلر قبالی اوله جق برده یالکز بربرینه یاقلاشدیرلش
بولور و نفس ده آرالندن شدتله گجرسه f سسی واکر بونوریلن

نفسه صوتیت تحمیل اولغشسه v سسی ایشیدیلر . بونکه برابر
شو f و v سلسلری فرانسز وانگلزجه ده (حتی عمومیله
آلمانیجه ده) کی f و v دکل درلر ؛ چونکه فرانسز جه ده دیشلرک
اوجی آلت دوداق اوسته کایر ، و نفس دیشلر ایله دوداق
آراسندن یکر ، بوسیله چیقان سس براز شفو یلکدن آریلهرق
(شفوی سنی) اولور . دیل تماسک کوشمه سندن عینی طرزده
s و z وداماق تماسک کوشمه سندنده المان ch سنی چقار
(بونک طرف معکس متصوتی Contre partie sonnante
یک نادردر . تطبیقانه اصوات دلکیه یی ایکی اشاغی صنفه تقسیم
ایتمک مناسب کورلشدر :

s, z ده کی برکیفت مخصوصیه ایصلغان Siffilante
صغیری دیورلر . بونلرک مثالی آغزک تا ایجری سندن وداماقدن
چقاریلان sh, zh سلسلری در . شودرت سس ایکشیر ایکشیر
تقسیم اولهرق صغیری حنکی تسیمه اولور .

v, f دن صوکره انگلیزجه نك Thin گهسنده کی صاغیر
و Thenn گهسنده صائت اولان و (جدولده dh صورتده
یازیلان) سنی شفوی نوعیدن h کایرکه دیل ایله دوداق
آراسندن چقیدینی ایچون بوسولتر حقیقی (سنی لسانی) درلر .
شودرت سس ایله آلمانیجه ch سسی Soufflante نفخی
صنفنددرلر . شونلرک هبسی ایجری نفس آلفله چیقان بر
صوت صامتک کنیر الحادوت اولان بر تغییرندن نشئت ایدگی
جهتله تاریخچه بر درلر . ایشته بوندن طولانی مختلف دیلارده
اکثرا ph, th, ch شکنده یازیلورلر .

دمین یازدینمز اوج صفت کلامیه به مشابه احوال اصوات
صائته Sons-Voyelles یاخود آچیق سلسرده ظاهر اولور .
pique, pik گیلرندکی بر ؛ دیلک الک کنیش قسمک داماغده
K سسک چقیدینی بره یاقلاشمه سندن حاصل اولش حنکی بر
صائتدر ؛ u سسی (دل آلتک اوافق بر حرکت ایله) p یی
چیقاران دوداقلرک مدورجه بوزیلوب یاقلاشمه سندن حصوله
کایر ، c سسی دیل وداماگک ده آرزجه یاقلاشمه سندن متحصل
a ایله u آراسنده برسس در . oe ده a ایله u آراسنده در . جدولده
oe شکنده کوسر دیکمز man, fat گیلرندکی سس a ایله
e آراسنده اولدینی کی A شکنده اراهه ایدیکمز all سسی ده
a ایله o آره سنده در .

اگر اصوات دلکیه Fricatif یی ph و kh ایله کوسر ده چک
اولورسه ق ، آغزک یعنی اقدامک تا قیانه درجه سه قدر آرز
چوق یاقلاشمه سنه کوره داماغه عائد oe' e' i و دواغه
متعلق u' ph' p سلسله لر یی بولورلر .

برده یارم صائت یعنی صائت و صامته چالان بر صنف واردر eo

شو صورتی ترتیب اولان جدول عمومی بر نمونه اتخاذ اولهرق بونک یانی اوزره بتون دنیانک تکلم الفبائی ترتیب و بوجهه مختلف الفبا از منده کی مناسبت روابط مجتبیله مقایسه اوله بیلیر. جدول هر نه قدر اوافق تفصیلاته وارجیه قدر واضح دکلمهده اصوات الفبائیته بونک بر جوق مناسبتی سائر جدوللردن ده طوغری کوستر. جدولده مندرج بولان صوتلرک عددی — مقداری اوج درت بوزی بولان مختلف لسانلردن مرکب انسانیته دیله کوره — محدود اولمقله برابر بتون اساس صوتلری جامع اولوب آنجیق خفیفجه تخلف ایدن انواعی خارجهده بر اشددر. حرکات صوتیه بشریه و بونلرک ترکیلی نظریاتجه نامتناهیدر؛ فقط تطبیقاتده بک طاررداره ایله محدوددر. وانکیزجه سیستمی کی تقریباً آری و متناز فرق درت صوتی حاوی اولان بر منظومه الفبائیته السنه قدیمه و جدیدته ک زنجیرلرنددر.

جدوللرک منافعتدن براییده تصوت نقطه نظرلرند برندن بک فرقل اولان فقط هیجده آری و مستقل بر منظومه تشکیل ایتمن و اوتندن بری بر منطقه کی طرفی تشکیل ایدن بر سلسله متناهیته ایلک قطعی حصوله کترین صائت و صائتلر ارسنده کی نمائی کر کی کی ایشاح ایدر. صائت و صائتلر منظومه الفبائیته ک آجیق واک قالی سسلردن عبارتدر. بونلرک تبادل و تقابلدن لسان بشریتک ها ویا صوت ملفوظی تشکیل ایدر: جریان صوتی اصواتی هم ربط هم فک ایدن بر تعاقب متبادل ایله آجیق ویا قالی سسلرک متادیا تبدیلی ملفوظه ویا متصله اوترا کیب صوتیهده انماری و هیکلرک تمایزی ممکن قیلرک تنوعات نامتناهیته مساعد ایدر. صائتلرک سادهجه تعاقبی وضوحندن محروم قاور ایدی. حتی بر جوق اقدام ایله تلفظه اقتدار قازانده بیه سادهجه صائتلرک تعاقبتدن حاصل اوله جق جمله صوتین سچلمز و ناخوش بر شمائان عبارت قلوب صیق صیق و فقط آزار آزار نوکوره کی آکدیرر بر طاق مصدور ایدن ترک ایتمک مجبوریتده بولنور ایدی.

جدوللرک دیگر بر فائده سیده الفبائیته ابسط عمومی تاریخیسی کوسترمه سیدر. انکیزجه کی برعائلهدن اولان لسانلرک ابتدائی دبلنده جدولده کوستردیمز صائتلرک یاریسی موجود اولدینی کی اولانلرده بزم اصولک منها نقطه لری ایدی. (صائتلر مثلثک اوج کوشه سی تشکیل ایدن صائتلر آراندده $n' i' u$ صائتلردر. بالکز ایتم اولانلر ایله انفیلردن اغزده کی صورت تشکیلی اعتباریه به ایتم اولان m و n و دلکجه صنفندن بالکز s ؛ ایشته ابتدائی لسانک الفبائیته h هنوز u دن آیردایدیله مدیکی کی u و لاده v و i دن تفریق ایدلمش ایدی. منظومه الفبائیتهده کی بوشلقنر، آر قوتلجه تخالف ایدن وضعیات

اولان صائتلری تشکیل ایده بیه جکمز طبتلی سسلر ترتیبدهده آجیق سسلردن در. فقط بونلر غایت قصه و دیگر صوت صامته انتال ایدرجک صورتده تلفظ ایتمکله صامته تحول ایله بیه جک قدر قالی صوتلره یاقین درلر. مثلا y و u شو ایکی صوت یسبتون تخلف ایدر و بوا ایله u نلک وضعت تلفظیه سنده بک آزددر. بر جوق دیلرده صائت اولهرق قوللا. نیلان i ایله a (نیم صائت لسانی) لده بونلر برلکده کلیر؛ حتی انکیزجه بونک $alle$ (قابلیتی) $Layle$ (قارتال) کلرلنده a بویلهدر. i دیلک اوجی ایله داماق آراسنده تلفظ ایدیلیر یاخود صوت مهتردر. a کندیسی تلفظ ایدن ذاتک دیلی داماق اوسته کترمه و فقط نفسک سریتجه بک بیلیمی ایچون ایکی طرفی آجیق بر افقه مجبور ایدر.

Hüt (یارلق)، Hüt (قوله) کلرلنده اولدینی کی ایکی ساده صائت ده وارد. جدولده بک ترس شکلمده کوسترلین بوا صائتلرک کیفیت مخصوصی برویا بر جوق عضوه لرینک یاقلاشدیرمه سندن زیاده بتون اغزک بر حرکت ضعیفه سندن عبارت اولوب خفیف بر i سنی و برلر. بوا کی صاتی صوائت مثلثک اوزره برینه قویدر. چو لکه بونلرک موقع مخصوصی اورا سیدر.

انکیزجهده کیفیت و کیشجه اختلافی باعث اولان قصه واوزون صائتلر ایله $ai' au' ad'$ مرکب صائتلری ایشه قولایی و برک ایچون جدولده کچرله مشدی. جسدوله بر محل تعینته و تیریشه محتاج اولهرق بالکز غیر طبیعی اولان h قالیور. اصوات صامته و دلکجهده صوتک جعفر اولدینی کورمش ایدک. بونلرک بر طاقی عادی نسله، بر طاقلریده نفس و طنتک اتحادی ایله، فقط هبسیده اعضائک عینی وضعیتده حاصل اولور حالبوکه ده آجیق اولان دیگر سسلر ایچون ایش بویله دکلددر. فرقلر ایچون شو تهرینی و بره بیلیر: اعضای قیتمک هر هانکی بر درجه سنده ساده بر نفس وضعیات تلفظیه بک هر برینده بالکز کندی باشنه اولهرق عناصر الفبائیتهدن بریسی تشکیل ایتمک کافی درجهده برسس چیقاره بیلور؛ بودرجه بک آشاغینده عنصر الفبائیته بک هر بریندن برسس چیقارمه کافی اولدینندن نفخه صامته فرق اوله بیلیر. عنصر حاصل ایتمک ایچون وضعیات مختلفهده آجاق اختلاف کوسترمک ضروریدر؛ مختلف نفخه لرائحق برتک h کوستر. عائد اولدینی وضعیتردن برینده کرک بر صائت، ایستر نیم صائت و یاخود انی بر حرف اولسون ساده بر نفسله h چیقار؛ انکیزجهده بوانجی $uhen$ (نه وقت) huc (رنک) کلرلنده اولدینی کی v نلک اوکنده وقوعه کلیر.

عضویدن متشکل متوسط طبیعی یکی صوتله طولیدرلشدر. زمانک ترقیاتی ایله انسانلر بربرینه دها یقین ودها لخداز سسلر چیقارته بیهلجک درجهده عضویتلری اکل استیلر ، دیسه بیلیرز . شوسوزلرمز بر تعمیر ویا تفسیر شاعرانه اولمق ادعا سنده بولمق دقدن ماعدا عضویات تلفظیه نك دكشمه ندن منبعث بوندن یقی دها بنده مستند دكلدر . هر نوع تمرین وادمانده کوریلدن حال بوندهده واقع اولیور . نقطه حرکت عینی در . فقط او اذمانلرده کاهلار دها زیاده نکل ایلدکلی واصل اولدقلی نقطه ، چوققیری ایشمهک سائق بر نمونه اولدیقی کی در . شو فلهده اوینولمغه زیاده بیهلجک آچق بر میلده بولنیور . فقط بومیل یکی صوتلرک تلفظلرک قولا ی اولمندن دكلدر . بالعکس بونلر بعض کره دها کوچدر : چونکه چوققیر بونلری اوکرنگ وسویلمک ایچون دها کوچک چکیور والسئ، بر سریده بونلر هیسته مالک بولنیور ؛ لکن اونلر قوتوشمغه ادمانه مستعد اولانلر کلامک سرعی ایچنده ، اعضای کلامیلری صائندن صامته قولا یخه نقل ایدنلر ایچدن قالیته . قالیندن ایخه چکنلر ایچون دها موافق دوشیور . شو یکیشلرک استلزام ایلدیکی حرکتلری قیصا سائق ، آچق (منفهم) سسلرده آچقلاقی آزادلتی ، قالی صوتلرده طارالتی اعضای کلامیه نك علی المیا اولدیغه شبه اولدان بر میلان اقتصاد یسندن عارتدر . ایسته شومایل ادمان ایله اعتیاد شکله کیرر . بوصامت و صائتلرک بربری اوزرینه مشترکا اجرا ایلدکلی تمثیل تاثیریدن ایلری کایور : شو ایکی صنف صوتلردن هر بریسی دیگر کی مصوبلج اتمک ساعدر . بوله چه صائتلر صمعی ، صاملرده صوتی اولیور . بوندن تبدل صوتی الفبا جدولزده ، مرکزیه منتهی اولور : اکم صوتلر دکی اولیور ؛ α به قلب اولدیقی کی اده (یا خود لایه قاب اولیور . بونک عکسته اولان حرکت مجهول دكلدر : فقط بومستنا وخصوصی سبلرله حصوله کایر : بو ، یوقاریده دیدیکمز کی جریان عمومی ایچنده کی گرداب کی در ، شو حرکت عمومی به آز تبعیت ایدن مرکزی انقیلرله شبه صائتلر اصوات الفبائیته نك آژتبادل ایدنلریدر . آریانی عالمه لسانیه سی ایچنده ، تصوت نقطه نظرندن آژ دکیشتی سانسگری دیلی اولوب بودیلده کی شومیلانه من اولمق اوزره ؛ نك آژ اصوات ملفوظه نك یوزده اونوزنی تشکیل ایلدیکی عرض ایدرز : ومنطقی بر استبدال ایله ؛ ایله اصوات اکمه نك بر زمانلر اصوات کلامیه نك اوچده دردی تشکیل ایلدیکی ادعا ایده بیلیرز . آریان دیلیری ایچنده آک زیاده تبدله دوجار اولان انکلیزجهده ؛ ؛ صوتی اصوات ملفوظه یوزده یارینی تشکیل ایلدیکی حالده ، صائتلرک آک قالی واک آژ ایشیدیلنی اولان

ا یوزده اون اوچدندن زیاده در : اصوات دلکبه اکم صوتلر کی تعمیم ایدرک شو ایکی صنفک هر بریسی ده اصوات . ملفوظه نك تقریباً یوزده اون سکزی تشکیل ایدرلر . لسانده وقوعه کلن تبدلات صوتیدن بر جوعی ده «متبدله ترقی» دیدیمز طرزده تلقی ایلرز . کلهر تشکیل ایچون عناصرک مزجی ، خفیف صائتلرک ترکی ایله بو عناصرک تقلصی حصوله کک ایچون اکثر یا عضلاتک شدتله زور لایه منی ایجاب ایلدیرن سسلری باقلاشدیرر : یعنی ایکی صوت بربرینه اویدرله رق ایسته قولایلق وریلور . مثلاً اکم صاملر ایله سسلر نك بر چوق صوتله مزجیدن حاصل اوله جق صوتی تلفظ اتمک (درجه سته کوره) یک کوچدر . ایسته بویه هر دیله متحرک و صاملر مکانلری دکیشدیرلر . شو صوتیه دها عمومی بر حرکت حصوله کایر : عناصر صوتیه (صائتلرده بوکاد ایلدر) نك عناصر اکمه دن یک زیاده اولسی جهتیه کلامده قوتیه تصوت لهنه اولمق اجرای تاثیر ایدر و بوصوتله اکم سسلر سلی به انقلاب ایلر . عکسی ایسه نادر واقع اولور ، صائتلرک کندیلرینه ملاصق اولان صاملری بر درجه به قدر تمثیل ایلدیکی واردره فقط بو حال متفرق وحقی شبه لیدر بیهل . بر لرندن صاملرله آیرلش اولسلر بیهل صائتلرک صائتلر اوزرینه اولان تاثیر دها زیاده کوزه چاریار و بر طاق مهم حادثلر حاصل ایدر . آدم معناسنه کلن (Man) مان ایله بونک جی اولان (Men) آراسلردکی فرق . وقتیه جمع ادانی ، اولان (ا) نك کندندن اول کلن صائت اوزرینه تاثیر ایدرک عاداتا سسی ایشتمه سندن ایلری کیشدر : مثلاً ایسلاندا جده Dagi دن حصوله کلن Degi و Dogum شکلرنده بو حادثه نك علامتی کوریلور . تورانی دیلرلر دهده کله نك صوکنده بولنان صائتلرک لاحقلر اوزرینه اولان تاثیریده بوندنر .

هر نه قدر تمثیل کیشتی سسلرک طوبالانمهی (تکشی) ایچون بر قانون عمومی ایسهده بعضاً بونک عکسی ده حصوله کایر ؛ بوده بربرینه مشابه اولمق آوالری کیلمکسزین ایکی حرکت صوتیه بربری تعقیب ایلدیکی زمان تلفظه کوچلک کوریلور ، اوزمان آیکسندن بریسی دگشدر یلرک اوکو جلکدن قورینلور .

یالکزر کلهلری ترکیب ایدن پارچه لرده دکل ، بر برندن یاری کلهلر بیهل ، بالخاصه صوکنه لرلرنده اوضاع صوتیه لرله بربری

[۱] تور کجدهده (مان) آدم دیکدر . شرق وقیم تر کجدهده حالا من ، مین (ین) دیک اولدیگی کی طورانان (توره آدمی) . تور کن ، تورکان (تورک آدمی) ، قیرمان چو (قیر آدمک) ، دینی (دکی آدم) ، قوجه مان ، شیه مان ، قودامان (قوتی آدم) ، تمپیری دلزده مستعملدر .

علم لسان

معنی: نجیب عاصم

هجانك تلفظی برصامته نهایت بولان قابلی (مقبوض) برهجانك تلفظی نسبتاً دها طبعییدر. نهایتاً کلن برصوت صامت، دیل ایله دامانك تماسدن حصوله کلن بر فحجه عجمه سی اولسه، قولاق اونی آنجیق سزنیله به نیلیر. شو کوجلك بردرجیه قدر دیگر صامتله ده تعلق ایدر. بوانکلیز لایچون اقتحاضی غیر ممکن برشیدر. چونکه $\frac{1}{2}$ دن باشقه القابلینك سون حرقلری نی که صو کره لرند دیگر برصامت او کنده کی هجاده کتیرمه مساعد ایدر؛ فقط، مثلاً، بولیزیلر هیچ بر رده صامتلك اجاعته مساعد کوسرتمز، بونلرک دیننده کلهر هپ صائیلرله نهایت بولور. چیتجه نك ادبیات دیننده کلهر، برانفی مستنا اولقی اوزره هپ صائیلرله یتر؛ روجهده nsi دن ماعدا که صو کنده صامت بولماز؛ سانسکری ده تقریباً اون یالکیز اون ایکی صامته مساعد ایدر؛ ایتالیانجهده صوکی صامتلی که نادر در؛ فرانسه ده $Chal$ مستنا اولقی اوزره کلهر عمومیتله برصوت صامته نهایت بولور؛ آلمانجهده کلهرک برصوت صامت طنان ایله منتهی اولسه مساعد ایتز؛ نور که ده، هله اسکی تر کجده کلهرک صائیلرله نهایت بولیشی آرزیده.

اویغونلق قانونی یالکیزتمتله تطبیق اولماز. بعض دیلرده برطاق خصوصی سسلر عادتاً مستهجن کوریلرک بشقه سنده تبدیل ایدلیکی پک چوقدر. مثلاً برتورک ایچون (ر، ل) ایله باشلامق نصلسه کوچ کلدیکندن لیون ورجب کلهرینی (ایلمون، ارجب) تحویل ایدر؛ کذلک برنجی هجاده (س، ص) حرقلرندن کلن صائی حذف ایلر؛ اصبارلق، اسماعیل کلهرینی (صبارلق، اسماعیل) دبه تلفظ ایدر. تورکجه نك اسکی حالنده و حالاً شمیدکی شرق تور کجه سنده لاحقاً صو کنده بولانك، ق، غ، خ لر غرب تر کجه سنده دوشه رک یالکیز صائیلر قالشدر؛ یاییق، چاتیق، اولوق، الح، یانی، جانی، اولو اولشدر.

فقط اویغونلق قانونی یالکیزتمتله تطبیق ایدلر، برچوق دیلرده خصوصی بعض سسلر وحتی برصنف اصوات متصور کوریلرک دیگرلرینه تبدیل ایدلیکی پک چوق کوریلور. مثلاً تورکجهده «ر» و «ل» کی حروف متادیه ایله برکلی [*] تور کجهده (مان) آدم دیکدر، شرق و قدیم تورکجهده حالاً من، میر (من) دیک اولدیگی کی طورامان (تورک آدی)، قیرمان چو (قیر آدم ارکک)، دیشنی (دک آدم)، قوجه مان، شهبان، قودامان (قوتی آدم) تپیرلی دیلرده مستعملدر.

باشلامق ظاهر منطسبز و باطبعیینه مخالف کورمش اولدقلرندن بشقه دیلرندن آلدقلى کلهری بعضاً تحریف ایتشدر. فقط تورکلر «ر» و «ل» ایله کلهی باشلامقه تقبل کورمش دکلردر؛ آنجیق منطسبز بویه برحرکته بالازوم تشبث ایتشدر زیرا «ر» و «ل» «مبادی» اولان «نیم صامت» نوتندن عد ایدیلن حروقاقتن اولمله هجا ترکیی ایله هان تحدید ایدیلرک اولان برمقامه «یعنی باش» برمبادی کتیرمک میلنده بولماشدر و متادیلری غایت یاقیشیق آلان که صوکنه قویعشدر. ال، بل، باغیر، آغیر کی. لکن اجنبی کلهرندیه کوردکاری Liguide لری متادیلری اصلایدیه قالدیشمه مشلدر. برایکی کلهک شاذ اولواق بویهجه تحریف ایدلمش اولسی لسانجه برقاعده تشککله صلاحیت ویرمز. لامبا، لاستیق، لوفر، لوسقورمو، لوقاظه، لوقوم، راقی راستیق، رسم، رقص، رامبا کی.

انکلیزجه نك عائد اولدیگی لسانلرک چوغنده اسکی اصوات ابکمه شقیه باسیط اصوات ابکمه به ویاخود اصوات رهتیه به تبدیل ایتشدر. روملرک قدیم برزمانده یایی و صکره ده یایی دیلرندن آتمشدری شو صوک حرف که Digama در. دور تاریخی به قدر موجودیاتی تمادی ایتد برمشدر. مختلف دیلار آره نده کی عدم توافق اثری اوله رق بونوع تبدلات صوتیهده ترجیح و نفرت خصوصنده غریب حاللر کوریلور. بری دیگر ی برینه اقامه ایدیلن ایکی صوکن اشتغال مواعیمه سی مسئله سیده کوچ وقاعدلرله یاییجدر. مثلاً ارمنجهده Tigranes برینه Dikran دیه رک برصوت ابکمک برصوت متصوت ایله مبادله سی و جاهلار ارمننده «اله» نك قاریشدرلیی باشده کی h ک دوشورلیی بوکا برمشابت عرض ایدرلر. بونلر هیچ دکسه ده (غریم) قاتونده کی عدد عناصرک مرایی ویاخود بوندن اول بحث ایتدیکمز اصوات ابکمه نك اقاطنه نسبتله کوججه درلر. علم تصوت هنوز بوکی مسئله لری موفقیته مناقشه ایدمک درجهده ایلرلییه مدی. بناء علیه شو حادثه یی ایشاحه قالدیشمق مشکلات حقیقیه سنده کی جهالتی کوسرتمک اولور.

تصوت علمنك ساحه سی، حادثاتک اسبابه نفوذ ایله استکاه ایچون حائر اولدیگی واسطه لرینك پک محدود اولدیقه قناعت ایتلیدر. هیچ اولمازه دائماً تحلیل فنی رد ایدن بر عصر تبدیل تصوتیسی واردرکه اوده اراده بشریه نك فیلدره اثر انسانکدر انسان هر درلو استغزایی رد ایدن برچوق وقاراکاق علمک نتیجه سی اولان اسباب و اعتیادک سروقیه واسطه لری هدفه تطبیق ایدر. علم تصوت علمی هیچ برزمان استقرا طریقیه حرکت ایدرمز، اونلک یگانه ایشی حادثاتی

قید. اسبیکر آرمندگی منایقی تعیین، الدن کلدیکی مرتبه‌ده تبدیلی تدقیق اینک و بونک ایچون ده نتیجه‌لری و یاده‌طوغریسی نتیجه اولدقلری نلن اولنان نمایانک اشکالی کوسترمکدر. بر تبدیلی صوتیک اسناد ایدیه‌جکی سبب‌حقیقی، بر جمعیتک بشقه درلوسی یایه بیلجکی شی برینه بونک لایده مدقناله براسقراک قبول ایدیه‌بیلجکی اسباب عادیه میانسده فلان ویا فلان سببک رجحانی ایضاح ایله دیگرکی قبول اتمه‌سی کیفی‌تیدر.

تبدیل تصوقی حقیقه کله‌لرک و اشکالک اختصار و بوداعه‌سندن عبارت اولدقندن بوکا انحطاط Declin تصوقی دینلمه‌سی یک مناسب دوششدر اونیقله وصول ایچون عناصر کلامیه‌ایندا برلشدیریلور. صوکره آلت اوست ایدیلوب تخریب اولنیور بونلر میلک، مرکته‌کنیش بر میدان آجان عملیه ترکیه‌در. اگر لسان داغما ساده کی ابتدایینده قالسده ایدی دائرة تبدیلات یک طار اولور و نتیجه‌ده، بر انحطاط ایله ده‌ا‌ز قیاس اوله‌جکی درجه‌ده قاور ایدی.

-۶-

— لسان انبساطی: کله‌لرک تبدیلی معنایی —

شمعی‌ده کله‌لرک تبدیلاتندگی ایکنجی صفحه‌کی، معنایندگی تغییراته متعلق حالاتی تدقیق ایدیه‌جکر. بومسئله‌ده بوندن اولکی قدر کنیشدر.

تبدیل تصوقی‌لرک ترقیمی حقیقه علمای لسانون خلی تبیلرله بولغش ایدیه‌لرله هنوز هیچ برکیمسه تبدیلات معنایی تصنیف، ذهن بشرک شرائط متوعده‌ده کی مناسباتی تعداد ایدیه‌عشدر. بونکله برابر معقول برامتدادده مسئله‌لرک تملی قوره‌بیلجکیزی وحرکتله تعقیب اولنان بللی باشلی استقامت‌لری کوستره‌جکیزی اویوروز. بونلرک مستقل اوله‌رق داخلی و خارجی ایکی نوع تبدیلی احتمالی سولیمش وشنو احتمال مضاعفک شکل ایله معنی آرمندگی رابطه‌لرک صرف عارضی وکونی برطیبت اوزرینده مؤسس اولدیفنی بیلدیرمیش ایدک اگر بشقه درلو اولسه ایدی تبدیلاتک ایکی نوع‌ده غیرقابل افتراق و مشترک‌الانساب اولور ایدی؛ حالوکه حقیقتده ایکی تبدیلدن هر بریسی کنیدی مشواری تعقیب ایدیور واسباب مخصوصه‌سینه تابع اولیور. حتی شو ایکی نوعی تبدیلی برموازی طریق تعقیب ایتسه وآنحقی برنوع کی کورونسه‌بیله ینه اوله‌در. هر نه‌قدر مدرک‌کی تعریف ویا توصیف ایدیه‌جک برر قیمت‌لری اولدیفنی حالده بیله بوکله‌لردن هر بریسی معین بر دورده استعمال مخصوص صلیمنه کوره برشکل آلدقلری کوردیکمز کی برشبه‌تخصیص اولسان آد مختص الیهی اولان شی ایله اشتقاقاً بیوک آتاسی

بولاندن ده‌ا‌صتی ویک بر رابطه پیدا ایدیککی کوردک. ایشته مثلا فرانسیزجه‌ده جلد دیمک اولان volume کلمه‌سی طومار معنایسته مستعمل ایکن بوکون اواسکی مفهومه هیچ‌ده دلالت ایتز. کذا بزم (جلد) دیکیمز کلمه‌ک اصل معنایی دری ایکن بوکون اومعنا خاطر مزه بیسه‌لرک. (غاز تا) و قتیله بر وندیک مانغری ایکن بوکون جریده معنایسته اوله‌رق هر لسانه کیرمشدر. موصیلین Moussline اساساً موصله چیقان برقاش ایکن بوکون اوتوعدن اولان هر موصولانه اواسم وریلور. بوراده‌ده شکلک تبدیلندده کوردیکمز اونیقلی و واسطه‌لرله اقتصاد میلی آکاپورز اگر مدرک تبدیلی شکل ویا تحویل صورت ایدیه‌جکی ایکی کلدی بر اقوب بر یکسینی ابداع و معروف برکله‌ک معنایی برار توسیع قولای اولسه ایدی احتمال که کله‌لرله تبدیلی معنا وقوعه کزدی؛ حال بوکه لسانک اسکی مازمه‌سی یکی استعماله‌لره تطبیق اولنیور و بوکا معنای اصلیری مانع اولدیفنی کی مفهوم‌لرله قاریشلق وریور. ینه شو عینی دستور موجبنجه کله‌لرمن هان عمومیت اوزره صنف آدلرندن عبارتدر. اگر یاقیندن یاقه‌جکی اولورسوق هر موجودده، هر ایشده، هر کفینده کنیدینه آریجه برآد و بره‌جک برمرتبه شخصیت کورمز؛ ذاتاً بویه اولسه ایدی تطلق امکانز اولور ایدی، عملیایده برشبه و بر دیکمز اسم اوشی ایله برصفت تشکیل ایدیه‌جک صورتده اولدیه‌جکی مشارقی اولان هر شینک آدی اولور. بینه‌ایله اوچنجی فصلده کوردیکمز وجهه‌لر برلسانی تحصیل تصنیفی قبول دیکمز؛ وذهنی تریبه‌واسطه اولوق اعتبار ایله لسانک اهمیتک بر بیوک قسمی‌ده ایشته بوندن نشئت ایدیور. صنف‌لر شهمسز یک مختلف امتدادددرلر، حتی آی، کونش کی یالکیزتک شیلره‌ده منحصر قالانلری‌ده وارددر. افراد اینجده بزجه اوقدر اهمیت شایان اولانلری وارددر که بونلرم برر علم تخصیص ایلر. ایشته افراد بشر، اهلی حیوانلر، سواقلر، شهرلر، سیاره‌لر، آیلر، هفته‌لرک کونلری بوقیلدندر. بوصفه‌م‌بوط اولان شو عملیه کلمه‌سی ایله شی آرمندگی مناسبتی دیکشدریمک ایچون بیوک بر قولایق ویر؛ چونکه ده‌ا‌صتیج بر بیلکی، ده‌ا‌ درین بر کورکو. بینه‌ک تبدیلی نتیجه‌سی اوله‌رق هر صنف تکرار معاینه ایدلش اولور.

بر قایع مثال ایله شو اساس دستورلری ده‌ا‌ینی تاسیس و تبدیلات اسباب وصور تصنیفه‌سی ده‌ا‌ قولای تعیین ایچون بر قایع مثال کتیرلم:

وقتیله اجرام سهاویدن بر طاق‌لر هر کون شرقدن غربه اوله‌رق ارض اطرافنده دوندکاری کی سائر اجرام آراسنده آغیر و غیر منتظم بر صورتده حرکت ایدیکلری کون کلدایلر

فرانسز لرد هفتك اورت كوتلرندن چهارشنبه Mercredi
دیرلرد سبني دوشنزر. بو سبب ايسه شودر. وقيله منجملر
بر هفتهك بتون ساعتی صرهميله سياره لره تقسيم ايندكلى
وقت ايلك ساعت مر كوره دوشمش، صوركه نپايتنه لانتجيك
كون منانه كلن di علاوه اولنه رق چهارشنبه مر كور
كوني ديشندر. ايش بونگده قلامش منجملر بر آدم هانكي
سيارهك حكى زماننده طوغارسه خلقت وقدرى اوكا تابع اوله.
جفته حك ايندكلى دن مثلا عطارد سيلدز ينك حكى اجرا اينديكى
زمانه Meronidi ديشندر.

لسانلك اكثر يسنده بر مدت معلومه ده (آي) دنبر. بو
تسميده قوى بو محدوديت وارد: چونكه آي ديديكمز زمان
بر «دور قرى مدنى» نى اكلا بوز. حتى دها ايلرى كيدر
يكرمى سكر كوندن عبارت اولار او دورى اوتوز. اوتوز بر
كونك شمس مدتارده آي ديوروز. صوركه هال شكلنده
بولان بر طابيه ده «آي» درز. طابيه شو آي وريشمز
شكلدن كتابه اوليور. او طابيهك آي ديلمسى هيچده آي
هال تلق اينكدن نشئت ايتوب بلكه طابيهك زياده بوشكى
كوسترن آي اولدنيقدن ناشيدر. اكر مقصدم اولان
مفهوى دها سخته ادا ايلك ايسر ايسهك: هال شكلنده
دريز. حالبوكه هال عريجه ده بارلاق ديكدر. و طبعيدركه
آي بدر حالنده هالدين زياده بارلار. برده آي هال
شكلنى باشنده آيدنى كي بدردن صوركده آير. بونك بريجهسى
كاله، ديكرى زواله اشارندر. حالبوكه هال ديديكمز زمان
شو ايكي احتماليه نظر مطالعه آي بوز. شو تقدريجه (هال)
لسانده ايك بيوديكي ويا كوچولديكى زمانلرندى كي شكل ديك
اوليور. هپ شو سويلدكمز شيلر لغات كتابك بر قسمى
اوزرنده بوشه بر كوز كر دريشه بكزر، فقط شو جولانك
عدم متجانستى تدقيق ايدجكمز حادثاتك طبيعتدن ناشى اولد
يقتدن آيردنيمز مثالك اهميتى وارد.

كلردىكي تبدل معانينك انواعى صابوب دوكك نمكسزدر.
شو تبدلاتك حاصل اولدنى بر جهت اولدنى كي، هيچ بر
اوزون بول بوقدر كه كله آنى تعقيب ايتش اولسون. بوشوعلت
واضح مكمل بر صورتده تصنيف ايندندر. بزم يابيهيله جكمز
شى بللى باشلى تقسياتك بضيلى كوسترمك تعقيب اولان
بيوك يوللره دلالت ايتكدر. هنوز تصنيف ايديله مين وياكلده
بونك امكانى بولنه ميانلرى بالطبع بر طرفه براقه جتر.

فرانسز جهك croissant كه سنى بر مثال اوله رق آيرىقى تبدل
معانى اينجون لك مهم بر صنفه بر مثال بولش اولورز. معلوم
اولدنى اوزره بو كله croitre مصدرندن بر فرع فعل

بو سويلدز لره (سياره) ديشلردى. چونكه بو كله كندى
دبلر نره دونوب دولاشان ديك ايدى. بو كله نى بزده آلدق.
آغز مژه كوره ده آز جوق تلفظى ديكشدر ك. حالبوكه
كلهك لسانز اشتقاقى ايله هيچ بر مناسبتى بوقدر. اوزمانلر
سياره دنبلن سيلدز صنفنده كونش، آي، مشترى، مريخ
بوليور. ارض بوندن خارج قابور ايدى. فقط بوندن ايكي
اوج عصر اول قازانيان معلومات هيتيه سايه سنده شو تصنيفى
دكيشدر مريك كنديشه يكي بر قيمت اصطلاحيه ويردك. شمعى
ايشك طوغرسى كونشك د كل ارضك برسياز اولدنى
آكلادق. واررق سياره بزدن باقيدنى زمان طولاشيدنى
كورين دكل مر كزده بولان كونش اطرافده دون بر جرم
اولدنيته قرار ويردك. آي ايسه اونه كير كي باشلى باشه
بر سياره دكل. اينكى درجده برسياز يعنى بر بريك در.
شمعى آي مدر كه سنى بولهجه تعديلدن صوركه تسلوب
اعانهيله ديكر بيكلر كشت ايندكمز كي اونلر ده بو آي
ويردك. بر اسم خاصى اسم عام ايندك. كونش ده بولهدر.
بو جرمك ده سياره لردن دكل ثابتلردن اولدنى اكلا ديفمز
كي بتون ثابتلرده او اسمى تعميم ايلك.

سياره منق مين سويلدكمز صنفدن يعنى افرادينك
آريجه آدرى اولاندندر. فقط آي و كونشدن ماعداسى
اذهان عموميه اوزرنده بر تأثير اجرا ايندكلى ديكرلر
او آدرى منجم هيتلر ويردبر. اومنجملر شو سياره لره
آد وير كي دوشونمكسز دكل بالمكس دوشونرك ويردبر.
چونكه فرانسز جهك soleil و lune كلى ضبادار و بارلاق
معنارينه كلديكى كي برر معبوده اسم اولمشلردى. كذلك
عريجهك شمس كه مى بارلاقفه دلالت اينديكى كي برده بوت
آدى ايدى، قر ايسه هواى رنگه بريارلاق معنانه كليور.
نور كجده ده دوز و جريان ايتك، بورومك معنارينه كان
آيق مصدرينك كو كي و كونش، قوايشدن بوزمه اولوب
بوده بارلاق ديكدر. ايشه بونلره هر ملت كندى دوشونجه
سنة كوره بر آد ويرديكى كي بو آدرى ده اكثريار معبوده
تخصيص ايلمشلردر. سياره لره ويرلان اسملر عموميتله
آدى در. بونلرك ايله جه سبب تسميلى ده قسماً بوكون
آكلابه بيلورز. ايشه زوپتزه (مشرى)، ساتوره (زحل)،
مر كور (عطارد)، مارس (مريخ)، ونوس (زهرة) بولهدر.
مثلا مر كور الهلرك سرعتى اولان اولق حسيله بو
سياره بر حركته كورين زياده تحول وسرعتدن طولانى
اسم اولمشدر. عريجه ده كي عطارد ده سريع السير معنانه در.
پنه بوسيله اسكى كيميا جيارده جيوه [مر كور] ديشلردر.

اولوب نشوونما بولان دیکدر. اس معناسی بویه اولدینی حالده بر چوق مفهوملره دلالت ایدر. بر چوق، بر آغاج، بر بلور یا قلمش بر آتش، تکامل حالنده بولسان بر عالم هب نحو استدیک کی بر یکی آیده نحو ایلر. ایسته بوندن طولایی شو کلهی (هال) معناسه تخصیص ایدیش کلهک معناسی کیفی اولهرق قصر اتمک اولور.

شو اتخاژه شویه بر اعتراض ایدیلر. دینلرکه اسم مسهک بر خاصه بر چوق خاصه لیک الک اوقاغنه دلالت ایدر. بوکا شو جوابی ویررز. تسمیه ویا اصطلاح سربست و مناسب بر صورتده قونیور، و ایسته بوندن طولایی درکه منطقه اصطلاح مناقشه منع اولمشدر. لزوم کورولدیکی آیده کله بر معنای صرفی ویربلور، اعتراض فلان دوشونیلیمز. ایسته قوریجی دیمک اولان doh bis، تازه ویا یاش معناسه کلن یشیل، دانما طولاشان دیمک اولان سیاره هب بویه در. مقایسه لی اشتقاق علمی ایلمک او کله لری اشیای خصوصه ک کیفیت اشعاری اونک بر خاصه سندن آلتش و کلامک جزء اصلیری حال و کیفیتی مشعر بولمشدر. نظریه سی قبول ایدر. مثلاً: فرانسز جاده کی lune کله سنک لایتنجده کی اصلی luna و lunca اولوب بونک lune ایله مناسبی وارد، هر نا اولورسه اولسون لسان بوتون جریان تاریخیسنده شو طرزده تکامل ایشدر: بر صفت، بر لقب اوشیک آدی اولمش در. تدقیقات اشتقاقیه بزی مدر که به مبدأ حرکت اولق اوزره اوقدر مهم او درجه عمومی، اوقدر رنگیز کو کازه کو تور که بودرجه مفاهیم معنیلمک بویه شیلردن چیقده حیرت ایدرز. مثلاً: فرانسز جنک roulant و انگلیز جنک به بومعنا به کلن rolling کلهی اوقلامه و یا خود یاییق طوقاغی معناسه تخصیص قلندینی کی بر رسم بچیده چالینان تر ایتیه سنده roulement دینیور؛ صو کره دها اوزون بر یولی تعقیب ایدرک role شکنده کورنیک کی اوقاق بر غلاو. ایله controle شکنده بورونیور. و بویه به یک اوقدر ادمانی اولیان کوزلردن نهان اولور.

ایسته تور کجده قمره قصر معنایه مثال اولدن شونی بولیورز. قومیق تور کجده قانتمق معناسه اولوب حالا عثمانلیجه مرده «طوز قویاران»، آت قویارمق تعبیرلنده اصلی معناسی محافظه ایدیک حالده «قوبه» و صو کره «قوغه» قوفه شکنده بیلدیکمز بو کونکی «قوا» به انحصار ایشدر. «کوباک» چوغلق دیکدر که بوده «کلب» دیمک اولان «کوبک» علم اولهرق تخصیص ایدلشدر. شرق تور کجه سنده (کوب) چوق دیکدر، «یای» و «یاز» جذر لیک

تور کجده هیچ بر فرق اولوب ایکسی ده بسط و انبساط مفهوملری ادا ایدرلر. حالوکه «یاز» و «یای» کله رنده بری «صیف» و دیگر «تحریر» مدلوللرنده تقرر ایدرک اسکی معنارندن طانلیه جق قدر اوزاغلاشمیشدر.

توضیح ایتدیکمز قاعده اساسیلمک عکسی اولهرق غایت مهم بر قاعده دها: بونده کلهک معناسی قصره قارشی تمهید و توسیع قاعده سی در. تخصیص ایله قازانیان بر اسم مثلاً مستل بر صفت ویا حالت ایله باشلار. نهایت بر قیله کلهک رئیس اولور. مثلاً «سبا نلندن بنت بن اده نام کیسه کوده سی قیللی طوغقه الاشمر» قیللی آدی آلمش دیمک بو آدمک بر آدی برده، عرب عادتجه کیسه می اولدینی حالده شویه طوغیشی اونلری اونوتدیرمش کندیشه بو اسم قلش صو کره بشون اولاد و اخفاده سده انتقال ایش، نهایت تاریخ اسلامده بویوک بر آد بر اقان امام اشعری کلش بونک مذهبنده علم اولمشدر. اتساعه مثال:

تور کجهمزده مثلاً «دون doen دلایله اصل معناسک «دکشمک» اولدینی ظنه میال بولندیمز «دون don» کله سنک اسکی عثمانلیجه مرده «رنک» و «اثواب» معناسه موجود اولدینی کوروروز. «آلک دونی نه ایدی؟» طرب زنده حالا «رنک» معناسه قولاندیمز کی «آلین» دخی و قیله آل رنکه نسبتله «آل» دون «دن» تر کیم ایش اولدیمز حالده بوکون «آلین» التون دیدیکمز طرز تسمیه سی قطعاً خاطر مره کز. اثواب معنایه «دو» و «ایچ دونی» کی تعبیر مره حالا مستعمل بولندینی حالده اتساع معنا ایله حاصل اولان «طونتمق» و بعده زهرلی معناسه کلن «دونامه» سوزلنده اسکی مدلولی تماماً اونومش بولنوروز. فارسی «کل» کله سنک نه ایچون معروف چیچک آدی اولدینی بیلیمز؛ کذلک تور کجده کی کول ک ندن چیچک معناسه کله کی تعیین اولنه ماز. حالو که اروپا نیساتیونی rose کله سندن rosacées کله سی تشکیل ایدرک کله بکزمین نباتاتک هبسته تخصیص ایدلکاری کی بزم مترجمدره بونلری تطهیر ایدرک شو محدث کلهی «وردیه» دبه ترجمه ایدلر. یکی مکنتیات قیه مزک بر چوغی اسکی صنوف کاتی قابت هرق لسانی زینکیشدر بریور. شوکا مثال اولق اوزره یکی بر حیوان بر معدن، بر نبات کشفی او کله رلک حکمی توسیع ایدیک کی بضاً بیوک بر متبادله او کله دن بر بیوک سلسله چیقارمقده در. آت مفهوم حیوانیسی هند ضربیده کشف ایدیلن مختلف قامت و شکله کی مستحانه لک کشفی ایله آت منبسط اولادی. تخریات اجرا ایدن بوتون طبعیون، سائر انسانلرک بیلیمکمزین

علم لسان

معلمی: نجیب عاصم

یادگیری اینک دستوری زیاده تأمل ایله تطبیق ایلیمک. درلر .
طبیعیلردن برینسک ایلر یکی برنیات کچمیدیکی کی همان اونی
برصنفلحاقه ، یعنی بوکا نصل بر آد ویرلک لازمکه چکنی
تعیینه قالدیشور . تدقیق ایله بو نیاتک بر ذات اللاح خفیه ویا
سائر دن اولدیفنی آکلار ؛ فقط کوستردینکی خصوصیلره
باقهر . خصوصی بر آدی اولسه قرار ویرر . بونلک ایچونده
بسته بر اصول طوطار . اونباتک کیفیتنه کوره مثلا : « ذوقواکه
گیره » کی بر آد بولور . یاخود بونلک کشف اولدیفنی محل ،
موقع وشرایطی نظر دقه آلیر ؛ اولردن برینسه اوپان بر
آد ویرر . ویا بوکا بیستون یایمچی اولان دیکر برشینه ربط
ایدر ؛ مثلا سودینکی بر آدمک اسمنه نسبت ایدر .

بر کلمتک معناسنی تشمیل خصوصنده کی تطبیقات بونلردن
دها آز ساده ودها آز طبیی برچوق شئیلری احتوا ایدر .
عینی اسمله یاد اولتان اشیایی بر برینه ربط ایدن شئی ؛ یالکتر
مناسبت نوعیه ایله قلوبدها اوزاقلره واریر . دمین کوردلکه
mercure کلهسی بر بوت پرست الهی ، برتابته ، بر معدن ،
برطالع ، بر کونه آد اولور . شویله بر اسمده اشتراک
ایسه طبییته قازشی در . مثلا اولامش برمیویدیه (خام) دیدیکمز
کی تربیسی کاله ایرمین برآدمده (خام) دیورز . صورکرده
ادمانسزله ده (خدایق) دیورز . یته بر میویدیه پیشمش
دیدیکمز کی طبیعنده امتزاجسزلق بولونان بر کیمسیده (چیک)
دیورز ؛ انسان کاله ، صنعتده ماهرده (پیشمش) دیورز .
شو سوزلرمز ده هب مجازه عطسه ایدرز . فقط استعاره
دیهم ، مجاز دیهم . هر نه دیرسه کدیهم اکثریا مشبه ایله مشبهیه
آره سنده کی وجه شبه ، مناسبت ، اوقدر اوزون ، اودرجاده
طولالومواجلی درکه بونلر آره نده برصنفل رابطاسی بولاق
اکثریا بک کوچ در . تاریخ لسانده زیاده اهمیت اولان بونوع
تبدله دائر مکلمات عادیه مزده بک چسوق مثال بولنه بیایر .
اشیا آره سنده صیقی ویا ضعیف واضح ویا قرانلق مشابهلر
کشفی ذهنک محظوظیتنی موجب اولوب انسانلر دائما شوعلاقینی
بر اشتراک اساس اتخاذهنه آماده بولنورلر . بوندن طولانی
ایکی بر کلهیه یکی بر محل استعمال بولورلر . اینته مثلا یالکتر
انسانک دکل برباش حیوان ، برباش صوغانده واردر . آتاق یالکتر
انسانک دکل بر قاریولنک آتاق اوجی . باشلرندد درت آیایی
بعضاً ده آلتی آیایی بولور . اینته بونلر هب استعاردر .
بر صویک باشی ، قوللری ، صاغ طرفی ، صول یانی

یانی ، آیایی واردر . بر اردونک بر هینک باشی آیایی ،
دمداری ، کتابک باشی برایشک ال باشی بولنور . شوتعبیرلو
بزی یزار ایتمز . یایمچی کالر ، کنایهلو زجه کلهلرک قسم
تطبیقسیدر . چونکه معناتک دیکشمه یله کنایه اولوق قوبدیغمز
بر کله نهایت اصل مدلولنی غالب ایدرک استعاره اولدیفنی شیک
آدی اولور قالیر . اینته اسملرک اصلنی اونوملق و آرتق
اولدیفنی کی اسکی مفهومه اشتراکندن تجرید ایله یکیدن دلالت
ایتمک مفهومه اولدیرمق ترقیات لسانیه ایچون بک فاندلی
بر شی در . مثلا تور کجه مزده کی (کله بک) کلهسی هر
کجه معلوم . بر حیوانه دلالت ایتمک حلاله بر مرانغوز بونی
ایشیدیر اینشیمز هیچ ده او مفهومی دوشونمیدرک تجره
حاملرینی طوتان معدنی پرچیعی خاطرینه کتیرر . انسانلرک
شکل انراکنده کلهلرده بر اصل ورده مجازی معنایمدمز .
بز لسان خصوصنده بو ملکیکی توارث اتخمش ، ویکي علاقهر
کشفی ، کلهلرک یکی معنایله نقلی ایله ، اگر بر قاریشیدیرمه
انتاج ایله بیکسه او قارشیدیرمه دوام ایده چکنر . بعضاً
مختلف معنایلر آراستنده کی مناسبت ایلک باقشده بالی اولور .
بعضاً ده اومناسبت اوقدر قرانلق و قبالی اولور که بونی آرا
شدیردقجه هر آدمده بر شی کشف ایدیور اینشز صابیر .
اکثریا بونماتک تعینی بزی دوشوندیرمز . کلهلری نصل
اوکر ندک ایسه اولهجه قوللایر . واسملرک دال و بوداقلرینی
تا اوزدکنه ، کوکته قدر آرا مینی لغتچیلره بر اقریز .

کلهلرده نقل خصوصتک اک مهم شعبه لردن بریسی ده
معنای خصوصی دن مجازی به نقلی ، اشیای محسوسیه عائد
تعبیرک مدرکات صرفه و اشیای متعنه سه تخصیصی در . مثلا :
فرانسیزجه perplexe اساساً اورولاش Tressé بر برینه
قاریشدرایش معنایله ایکن قاریشقی ؛ متجرب معنایله ؛ simple
قیومی یوق ، قاتلاماش دیمک ایکن ساده بسط معنایله ؛
développer کنیدیسی صافلایان البسه دن تجرید دیمک ایکن
بسط و انکشاف معنایله قوللایلیور . بزده روم ، لابن و عرب
لسانلرنده (قلمش) دیمک اولان (قلم) آلت کتابت وحقی
یازی معنایله کله بیلیر « سوزی قلمه کلز » و یازی یازیلا
دائرلرده علم اولمش در ؛ اقدی قلمه کلدی « کی . یازی آجیق ،
دوزیر معنایله ایکن بسط و تحریر معناسنی آتش در . ویه
یازمی . یایمق و یایمق معنایله کلیر که یایمق ده طبیی دوز .
لکده اولور . اوقومق دعوت ایتک و جاغرمق « میدان اوقومق » ،
اوقویمچی کیتیمک « دیمک ایکن قرائت دیمک اولمش . حالو که
کله نل کوکی (اوق) بوقاری دیمک اولدیفندن « اوقومق »
اساساً سسی بوقاری چیغرمق دیمک اوله جق ایدی . خلاصه

ذهنه و معنویه متعلق بوتون کلمه بویه چه معنادن معنایه ال صورتیه وجوده کش در . اشتقاقون بر کلمه برمدن که ماده بی افهام ابتدایی درجهده معنایه واصل اوله مازسه او کلمه تاریخی بولش ، اصل معنایه ارمش صایله من ؛ فصل که معلومات اشپای محسوبه مک مشاهد سی او اشپاک تحلیل ایله کیفیتلری و مناسبلریه تعیین و ذهن بشرک موضوعی اولان اشپای خفیه مک کشنی صورتیه حصوله کلدیکی کی کلمه ایله ابلک او کلمه اشپای محسوبه بیان ایدن مدلوللردن ترک ایده رک ، صوکره دها مجرد ، دها قطعی و صریح مفاهیمی ادا ایده جک کلمه اکتساب ایلر . و نهایت مدرکت صرفیه بیانه یول بولور . شو کیفیت و صاشدن زیاده اتهازی اعتباریه تدقیق اولنورسه تاریخ لسانده بوندن دها محتمم بر حال بولمیه جتی تسلیم اولنور . فقط لغات ذمیه مک کاملی انجق حرکت عمومیه مک بر تقسیمیه در . بر دیگر دها واردر که اونی ده بر آن تدقیق ایده جکیز . تور کلمه بر ایتک (انگلیزجهده be) فعلتک وظیفه صرفیه سی ساده جکی و یا مشکلی اولوب مسندالیهی مسنده ربط خدمت ایدر . شو رابطه کندیلرنده بوجسدن بر مربوطیت بولونمیان دیلرده یوق در . او ایکی عنصر یان یانه کتیریه بیایر وارلرنده بر مناسبت تاسیسی ذهنه ترک ایدیلر . انگلیزجهده بو فعلک تصریفی بر برینه مخالف بر چوق یارچیلردن متشکک ایسهده او یارچیلرک هبسی برر منای حکمی به دلالت ایدن بر کوکدن مشتق درلر : مثلا am (بن ، ایم) . is (اودر) . are (اولنوردر) کلملری هب نفسی آلق و اوطورمق دیمک اولان (as) کو کندن چیتمشلردر : be ، been (اولق) ، اولان (کلملری ده) (نحو ایتک) معنایه کلن bhu کوکندن درلر . فرانسزجهده بوفعل لایتنجه مک stare (قائم اولق) مادسندن آلمشدر . فارسیک (است) ی ستادن مصدرندر . تور کلمه مک ایتک مصدری ایسه (خصوصیه بر مثال مزده اثبات ایدیکمز وجهله) i المایت و اراق ، ایچ بیان ایدن بر جوهردن آلمشدر . بوراده معنایک انبساطی یوتازیده کی معروضاتمه یعنی نقل و توسیع معنا قاعده من تمامیه موافدر . اوچنچی مفرد شخصده قوللاندیفمز (در ، در) ده طورمق مصدرندن اولدیفادن فارسی ایله موازت تشکیل ایدر . انگلیزجهده ده معنا اونددر وسعت پیدا ایلمن درک کلملرک بون لوصاف میزدی غائب اولمشدر . بز یو کا برتحقیف ، غیوبتده بیلیرز . کذلک انگلیزجه مک be علاوه سی بر فعل متعدی ایله برلشدرک تصریفنده فعل مجهول معنای ادا ایدر . jam loved سویلورم ، اولدینی کی . اسم فاعل ایله برلشدرک بر فعل استمراری حصوله کتیرر . jam loving (jesuis aimant) سویلچی یم اولور . شو حالده بوفعل ، انگلیزجه ایچون سائر

لسانلرده کی ماده اتهایه خدمتی کورریور دیمکدر . ایشته بزم ایتک مصدری ده کرک صفیلرده و کرکسه فعللرک ماده اصلیهلر نه پیشه رک ماده اتهایه و فعل اعانه خدمتلیرکی کورمکدر . طرز استعمال چیهله بو کا بکزر برچوق کلملر واردر . ایشته از جمله شرق تور کلمه سنده موجودیت معنایه کلن (بولق) بزم غرب تور کلمه سنده آزاچق صاتی دیکشدرک یاردیچی فعلی اولور . فنا بولق ، اتها بولق کی . انگلیزجهده do کلمسی اصلاً برلشدرمک ، وضع ایتک معنایه کلیرکن فعل وجوبی تشکیله بر اعانه فعلی تشکیله کیرمش : ایتک ایتک ، do good الدن کلدیکی قدر ایتک ایتک ، Doone Sbirt اولدینی کی سویلورم Did I do it ؟ کر سوه ایدم اولمشدر . لایتنجهده برشی ال ایله طووق معنایه کلن Capere کلمه مک کوکی cap در . غوث دیلنده بونک مقابلی habon دلیالدر ، غوث دیلنده بونک مقابلی Habon انگلیزجهده have در . فقط کرک آلمان و کرکسه انگلیزجهده بو کلملرک اصل معنای بستیون اونودلش تملک معنایه آلمشدر . المانجهده بوفعالر ازمنه مرکه تشکیله واسطه اتخاذا ایدلشدر . بزده اسکری بر استیبال صیغه سی واردرکه تهریفی شوله در . کیدیسرم ، کیدیسرسک الخ . بوسیغه ظاهرده (کیت ، کید) جوهری ایله صفت واسطه قسم ، نسبت ، مشابیه و فعللرده تمنی افاده ایدن (س) اداتی و ایتک مصدری مک مضارع دلالت ایدن زمانندن مرکیدر صانیم . اگر بولفظ قبول ایدیلرک اولورسه عثمانجه مک بر صیغه شرطیه غالب ایدیکنه آچا ایدر . استیبال صیغه سی ده تصریف ایدیکمز شی ایسه فاعلیت اداتی ایله ماده اصلیه مک برلشوب تصریفندن عبارتدر . کلیدیچ ایچ ، کلمه جکم . تور کلمه مزده فعل استمراری اولان مثلا یازمتمده یم ، سوزی تحلیل ایدیلرک اولورسه مصدره برظرفیت لاحقیه علاوه سیله تصریف ایدلرک کوستریور . حالبو که بو ترکیک اصلی معنای بو کون بستیون دیکشدرک استمرار اوزره یازمتمده دوام قصد اولنور . بن بویه (کیمه اوزره یم) ده کی اوزره — آرا یعنی کیمه مک اوسته طوغری معنایه ایکن شمیدی معنای اوندن چوق اچلمشدر . عثمانجهده ضمیر نسبی ایله جمله تشکیلی اسکیدن پک اوقدر قوللاندیفنی حالده اروپا ادبیاتک تهریله اولدقجه شایع اولغه باشلامشدر . و قباله « سزه و برلن امکلر بوشه کیمز » دینیرکن شمیدی بوجهلر نو عا تحایل ایدیلرک « اوامکلر کسزه و برلشدر ؛ بوشه کیمز » دینور . کلملرک تبدل معنای کیفیتی بویه بر قاق یا براغه صیغه برله ماز . بونک ایچون جلدلر کرک . مثلا (ایدر) دور حجر یده صیغه جق